

4.16

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఏప్రిల్ 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 4

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఏప్రిల్ 1956

జీవితగీతం	శ్రీ హరిత శివశర్మ	...	1
మానవుడు	“కావ్యశ్రీ”	...	5
కన్నడసాహిత్య పరిచయము	శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప	...	14
శ్రావణ మేఘాలు }	శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు	...	19
	శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	
జంటపక్షులు	శ్రీ నాగభూషణ్	...	33
అభినవభారతి	శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	56
జీవితపుమలుపు	మురయీ	...	60
శిక్షానిరూపణము	శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణ	...	71
చిట్టిబాబు	శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	82
కలగూరగంప		...	92
గ్రంథ విమర్శనము		...	97

జీవ గీతం

హా రీత శివ శర్మ

నా యెడలోన వీణియలు నాదముచేసిన యంత నేపు రా
గాయతి నాదు కంఠము సుగంధిలమై ప్రథితమ్మునై మధు
భ్యామిత లోనలోనె యరుదైన స్వరమ్ములు పల్కుగాని తా
నై యొకడైనరాదు మృదువై మరి నా ముఖకార వీడదున్.

ఈ హృదయమ్మున కాహా
ఊహ యటన్నదియు నొకటి యున్నదొ లేదో
ఆహత తను కుంజముపై
పోహటిలగ జేయు నిదియుపో కోకిలలన్.

కోకిల కూయదున్ అనలు కూసిన జేయనుకో ఒకప్పుడున్
వీకను పంచమస్వరము వీడి బయల్పడబోదు లోననే
తాకి రహ స్తరంగములదార్చి మదంతర లింగదేహ మూ
ర్చాకిలికించి తిమ్ముగనె సాగును; సాగదు నోటి పెంబడిన్.

నస్తస్వర ప్రకృత మధుభారాలోల
విలులితాంబువులు కన్నులను బారి
అర్థసగ్నార్ద్రవాగర్థ సంచయ ధురా
హతిని మనస్సెల్ల హతినిపొంది
ఎడద మెత్తదనంబు విడిదిగా పొసగించి
పైకితేనూహ చాలక తపించి
లోన భావమునూది బోసమ్ముపచరించి
మృదు మృదంగములేక మెలికలు పడి

యెడద నెడదయందు నిమిడించుకోలేక
కుతిలపడియు లోన కుతకుతపడి
శిశిరమందు నాకుచెడిన చెట్టును వోలె
దినగనైన బ్రతుకు తెలిసి యేడ్చి.

నునుగాలి పొరలుచేసిన జొన్న చేలపై
కంకెసందులలోని కలరవమ్ము
లీలవేసిన గతి లీల తేలించుకో

నాత్మలేవక మది నలమటింది
ఇంత యేడ్పునులోన సంతయు పాటయై

మరి పైకిరాక స్థంభము భజించి
బాహ్యమునకును అభ్యంతరమునకును

పోలికలేక తా పోయి, యేమి

చేయలేక మరేమియు చేయలేక

మనసులోకుంది హృదయ కృంతనముగాగ

నాత్మ గుడుసుల్లుచెంది నాయందె నేను

పలువరింతును కష్టపు కలకలమున.

నిగనిగలాడు ఆకనపు నీడలలో తెలిరక్కలార్చి వా
లుగ విహంగంపు గుంపు కదులున్; మరి నేనును యట్లుగా విమా
న గతిని రెక్కకట్టుకొనినట్టుల పోవగజాతుగాని; కా
నగ మరి దేహ మడ్డపడినంతన చింతల కుందుచుండుదన్.

ఒడ్డుకట్టిన నదివోలె ఉరికి ఉరికి

పైకెగురు జాడలేక లోపలనె లోన

నున్న చైతన్యమదియును నున్న మితము

వెలికురికిరాగ కొత్తదారులకు వెదుకు.

ఇక శరీరమ్ము పాంచభౌతికము జడము

లోని చైతన్యధారను లోనె యదుము

లదుమగా కల్లు బాధల నదవదపడి

పైకి నొత్తును; లోని ఆపత్తి తెలిసి.

కన్నుదోయికి నన్య కాంతలడ్డంబైన

కామన చేత నుగ్ర గ్రసితుడ

నవ్వో యేదియో నెకనక్కమాడిన

చాముకన్నను పగ బట్టువాడ

జీవగీతం

నింతటి విషయమ్ము సుంత నేర్చిన జాలు
 ఆధిక్యమును పెంచు నట్టివాడ
 నవును నీయంతవాడవు నీవగాని మ
 రెవ్వరనిన మత్సరీహుడనయి
 ద్వేషమును పెంచుకొందు, మోదించుకొందు
 రాగమున జేసి పాశవారణ్యపథిని
 నన్ను నేనుగ భావించుకొన్నదారి
 వెలుగు తోచక బహుదుఃఖముల వశింతు.

ఒక అందమైన మహాత్కృష్ట దర్శన
 ధృతిచేతలోన నర్తితములైన
 భావమ్ము లెదతాకి పదపడి సర్వ ర
 క్త ప్రవాహముబడి కదిలి కదిలి
 ఈ శరీరమ్మునం దింతలంతలు మధు
 రమయిన అనుభూతులను రచించి
 మనసులో నవకావ్య మర్మమ్ము లెగద్రోసి
 పదముల నేరుకో నదనుచూపి

కంఠమును దాటిరాని సంగతిని తెలిసి
 నన్ను కిక్కురించు శక్తి నేనన్నయభిధ
 నాత్మ రూపమునందున యాత్మయందు
 కర్మవృత జీవవృత్తి నిష్కర్మగుడగుదు.

ఈ దుఃఖమ్ములు నేడ్పులు
 చేదై, బహుజిహ్వాగోధచేష్టము లూహ
 నూదనప్రోద్ధతి ఖడ్గపు
 వాదరలై లోనలోన వంచన చేయున్.

ఈ దుఃఖమ్ములు నేడ్పులు
 మేదురమై లోనిదృష్టి మెట్టిన యెడలన్

స్వాదుత నాహరించును

కాదో మరి జీవితమ్ము కాంతిని చెరచున్.

ఈ దుఃఖమ్ములు నింతలింతలయి బహ్విభూతతామస్కరే
ఖా దౌర్భాగ్య నిధిన్, సనున్, బహుళ దుఃఖధ్వాంతదీనున్, దురా
శాదౌర్గత్యనిధిన్, గ్రసించు, పృథులేషాసర్ప హాలాహలున్
కాదో వెన్నెలచిల్లు ఆత్మనిధిని! చీకటిల్ క్రమైదున్.

ఈ దుఃఖమ్ములు నాయెడ

స్వాదుత మృదుచింత నార్ద్రప్రేములైనన్

శ్రీదము ఓంకారార్థము

చేదన! కరుణా రసప్రసిద్ధ మమృతమున్ !

మా న వు డు

“కావ్యశ్రీ”

పాత్రలు

వీరయ్య ; శివయ్య ; నరసింహం ;
కనకాచలం ; వెంకటపతి.

* * పాతపడిన పల్లెటూరి రైలు స్టేషను
లోని వెయిటింగ్ రూమ్ ! నలు
వైపులా చీకటి. గుమ్మంలో లాం
తరు మందంగా వెలుగుతూంటుంది.

రైలు వచ్చి వెళ్ళిపోయింది. ప్రయా
ణీకుల కోలాహలం సద్దుమణిగింది.
చిరిగి పోతూవున్న చొక్కా—
పాంటు—మాసి దుమ్ముపట్టి వున్న
జుట్టు—గడ్డం—మీనం—జేపురించి
వున్న కళ్ళతో వికారంగా భయం
కరంగా చూస్తూ వస్తాడు వీరయ్య.

వీర : (భారంగా నడుస్తూ వచ్చి—లోపల పెట్టిన
అడుగు చటుక్కున తీసికొని బాగా
నిట్టూర్చి) మాణిక్యం! మాణిక్యం! (రుఃఖ
ముతో తలవంచుకొని చేతులతో ముఖం
దాచుకొంటాడు.)

[చివిరి బట్టలతో—జడలు కట్టిన జుట్టుతో—
చిరిగిన రంగుకప్పుకొని—కర్ర పూత వేసు
కుంటూ శివయ్య వస్తాడు.]

శివ : బాబూ! ఒక్క కానీ బాబూ!

వీర : (చివించుకోడు.)

శివ : (కొంచెం గట్టిగా) బాబూ!

వీర : (చిరాకుగా) ఎందుకురా అరుస్తావ్!

శివ : ఒక్క కానీ యిప్పించు బాబూ!

వీర : (కోపంగా) పోరా అవతలికి!

శివ : చలిగా వుంది. వెళ్ళిపోతాను. ఒక్క కానీ
పడేయ బాబూ!

వీర : (అతని వైపు తిరిగి) ఏరా—తన్నులు
గావాలా?

శివ : ఎందుకు నాయనా అంత కోప్పడతావ్?

వీర : కోపం—కాక ఇంకేముంది? నా జీవితాన్ని
నాశం చేసిన యీ లోకాన్ని—నా సర్వ
స్వాన్ని దోచుకున్న యీ వెయిటింగ్
రూమ్ ని మాస్తూ ఉంటే కోపంగాక మరే
ముంది?

శివ : ఎవరు నాయనా నీకు అపకారం చేసింది.

వీర : ఎవరేమిటి! నువ్వు! హూ! ఎవడో తెలిస్తే
వాడింకా ప్రాణాలతో బ్రతికి వుండే
వాడేనా? ఎవడు వాడు? ఎవడైతే నేం?
ఎలా తప్పించుకొంటాడో చూస్తాను.

శివ : పగ బట్టి సాధించాలని చూస్తున్నావా
బాబూ!

వీర : అవును. ప్రాణానికి ప్రాణం! అంతే!

శివ : పగ చాల చెప్పిది నాయనా. బ్రతికివుండ
గానే యుయ్యాలనలు పెడుతుంది. జీవి
తాన్ని సరికం చేస్తుంది నాయనా.

వీర : ఘరవాలేదు. జైలజీవితానికి అలవాటు
పడినవాడికి సరికంమాత్రం యెంత?

శివ : (నిట్టూర్చి) జైలుకెళ్ళావా నాయనా?

వీర : నోరుముయ్య! అడుక్కు నేనాడవు అడుక్కోక
అవన్నీ పేకంబుకు?

శివ : నువ్వేవో మధనపడుతూ వున్నట్లువుంది.
కాప్పేపు పడుకోవయ్యా! బండికి యింకా
జైముందిలే!

వీర : పడుకుంటాను. వాడిని కాళ్ళకెండా పడుకో
బెట్టి మరీ పడుకుంటాను.

శివ : చంపటంకంటే క్షమించటం కష్టం! క్షమిం
చటం నేర్చుకో నాయనా!

- వీర : అవసరంగా వాగకు. తన్నులు తివగలవు.
- శివ : అనుభవంతో చెబుతున్నాను. పా మానవుణ్ణి పశువుని చేస్తుంది. కళ్లు మూస్తుంది. మనసును మసి చేస్తుంది. ఆ వెళిపడకుండా ఆలోచించు నాయనా.
- వీర : ఒరెయ్ ముష్టి సవ్యాసీ! రైలు వచ్చేదాకా యింకా గంటసేపు గడపాలిరా ఇక్కడ.
- శివ : నన్ను విసిగించి అవసరంగా ప్రాణాలు పోగొట్టుకోకు.
- శివ : (వెటకారంగా) మహా మొనగాడిలా మాట్లాడుతున్నావే!
- వీర : (చర్రున వెనక్కు తిరిగి) కాక —?
- శివ : ఏడికావ్!
- వీర : ఊ! (చాచి - చెట్లన చెంపమీది కొడతాడు.)
- శివ : (బాధగా ఎవ్వి) పగతో నీ హృదయ మెంతగా ఉడికిపోతూ వుందో చూడాలనే అలా అన్నాను.
- వీర : చూశావుగా — ఇప్పటికైనా వెళ్ళిపో!
- శివ : సువ్యవరిపో నాకు తెలియదు. అయినా నిన్ను తీసుకుపోతాను. చలిలో బాధపడుతున్నావు; ఈ రగ్గ కర్పకంటావా?
- వీర : (రింతగా) చరి! ఎవరికి? నాకా! చూడు. నా శరీరంలోని ప్రతి అణువునుంచీ పొగ లెలా వస్తున్నాయో!
- శివ : అవును. మనసులో పగ వున్నంతకాలం — తిమవులో పొగలు ఉంటాయిలే నాయనా!
- వీర : ఒరెయ్! మాటలు ఖర్చుపెట్టి నాకు శ్రమ కలిగించకు! పో ఇక్కడినుంచి.
- శివ : వెళితాను. నీకు భయపడికాదు. నీ మనశ్శాంతి కోసం వెళితాను. మళ్లా వస్తాను. మనస్సు మార్చుకో నాయనా. (వెళ్ళి పోతాడు)
- వీర : (బాధగా) మాణిక్యం తిరిగి రానిదే మనపెలా మారుతుంది? (చర్రున వెనక్కు తిరిగి బోర్డు వంక చూస్తూ) హూ! వెయటింగ్ రూమ్ — కాదు — డియింగ్ రూమ్. (గిరుక్కున వెనక్కు తిరిగి జాట్లు పీక్కింటూ బల్లకు చివరగా కూర్చుంటాడు.)
- [బీడీ నోట్లో పెట్టుకొని - లుంగీకట్టుతో - లాట్చీ బేలులు తిడుముకొంటూ సరసింహం వస్తాడు.]
- వీర : (కండువా పట్టుకొని వీరయ్యని చూచి) సార్! అగ్గిపెట్టె వుందా సార్!
- వీర : (మాట్లాడకు)
- వీర : (నిదానించి - పెదవి విరిచి) ఏయ్! ఎవరి వోయ్ నువ్వు?
- వీర : ఏం? ఎవరుకావాలి?
- వీర : ఏమిటా తిలవిరుసు?
- వీర : తిలవిరుసు కాదు దనడ చెరువు.
- వీర : (కోపంగా) ఏం ఒళ్ళు కొద్దిందా? ఎవడవురా నువ్వు?
- వీర : నేనే కొవలసివచ్చేనా నీకు (ఇటు తిరిగి పరకాయించి చూచి ముఖం చిట్టించి దగ్గరకు వస్తూ) ఓహో! తిమరా? (ప్రస్తుతం తిమరేం చేస్తున్నట్టు?
- వీర : (అనుమానంగా) నన్ను ఎరుగుదువా?
- వీర : బాగా కిట్టిపట్టుంది. వేదం డబాయించావ్.
- వీర : పొరపాటు. నన్నెవరనుకొంటున్నావో!
- వీర : సాక్షాత్తు నువ్వే అనుకొంటున్నాను.
- వీర : (అనుమానంగా) నా పేరు తెలుసా?
- వీర : ఈమధ్య మార్చుకోకుండా వుంటే తెలుసు.
- వీర : పేరు మార్చుకోవలసిన అవసరం వాడేమీ లేదు.
- వీర : అయితే నీ పేరు సరసింహం! అవునా?
- వీర : (ఉలిక్కిపడి ఆ తిని వంక చూస్తూ వుంటాడు.)
- వీర : నువ్వు సగం మనిషిని సగం పశువుని అవునా? అవును. అది నీ పేరులోనే వుంది. ఇంతిహా వ్యాపారం కిట్టుబాటుగా వుందా?
- వీర : (సంకోచిస్తూ) వ్యాపారమా? నాకు వ్యాపారమేముంది?
- వీర : వెలుగురూ వింటారు నెమ్మదిగా చెప్పనా (గట్టిగా) జాదం!
- వీర : (కోపంగా) నోరుముయ్!
- వీర : (వెటకారంగా) ఎవరిది?
- వీర : నీదే!
- వీర : ఎందుకో!

మా నవుడు

వర : అనవసరంగా మాట్లాడకుండాను.
 వీర : నోరయితే యిప్పుడు మూసివా మరలా
 మరలా మాట్లాడుతూనే వుంటుంది. ఏకంగా
 తల తీసేస్తే ఇంక నోరు చ సేవాగదు.
 వర : కేక్... ఇక్కడనుంచి వెళ్ళిపోవాలి!
 వీర : వెళ్ళిపోతావా?
 వర : నేనుకాదు నువ్వే!
 వీర : ఎందుచేతి?
 వర : ఇది పెద్దమనుష్యులంజే స్థలం!
 వీర : పెద్దమనుష్యులంజే జూదిగాల్లా?
 వర : ఏమిటా పేలాపన? కళ్ళు నెత్తికక్కాయా?
 వీర : లేదు. అరికాళ్ళల్లోకి దిగాయి (బాకు
 తీస్తాడు.)
 వర : (భయంగా కత్తివంక చూస్తూ) ఏమిటది?
 వీర : (మీదకు ఎదురూ) కనిపించటం లేదా?
 కత్తి!
 వర : ఏం...ఎం...దుకు?
 వీర : తల తీయటానికి!
 వర : ఎ...వ...రిది?
 వీర : నీదే!
 వర : (తుల్లిపడి) ఆ! వా...దా...?
 వీర : అవును. నీదే!
 వర : (చదువుతూ - వివక్షపడుతూ) నేనేం
 చేశానని?
 వీర : జ్ఞాపకం చేయమంటావా?
 వర : (వదలుతూ) వస్తు ... వస్తులే ... (పారిపో
 వోతాడు)
 వీర : (చటుక్కున పట్టుకొని) ఏరా! పారిపోదా
 మనుకొంటున్నావా? (ముందుకులాగి) నే
 నెవరినో తెలుసా?
 వర : తెలియదు సార్.
 వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం-యిక్కడే-
 యీ వెయిటింగ్ రూమ్లో నే మన మిద్దరం
 తొలిసారిగా కలుసుకొన్నాం. గుర్తుందా?
 వర : (భయంగా) లేదు సార్!
 వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం నేనూ నా
 భార్య బండి మారటానికి యీ వెయిటింగ్
 రూమ్లోనే. ఇటువంటి రాత్రి ఒక రాత్రి
 వుండగా సరదాగా నేకాడదాం రమ్మని
 ప్రక్కకు తీసుకువెళ్లి - జూదంలోవున్న

మీ వాళ్ళవందరినీ పిలిచి నన్ను కొట్టి నా
 దగ్గర నున్న డబ్బుంతా దోచుకుపోయావు-
 అవునా-అలాచించు-
 వర : (వెదురుతూ) అవునుసార్, జ్ఞాపకం వస్తూ
 వుంది.
 వీర : (కత్తి కంకంమీది పెడుతూ) సరసింహం!
 పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం యెవడిని
 మోసం చేశావో వాడి చేతిలోనే చచ్చి
 పోవటం నీకు సరదాకదూ (పొడవటానికి
 కత్తి వైకత్తుతాడు)
 వర : (నమస్కరిస్తూ) మీ పాదాలు పట్టుకొం
 టాను. మీ డబ్బు మీకిచ్చేస్తాను. నన్ను
 తీయించండి!
 వీర : నిన్నా? యెలా తీయించమంటావో? నా
 వాళినానికి నువ్వుకూడా కారకునవే!
 ఆనాడు నువ్వు నన్నలా చేయకుండా వుంటే
 నా మాణిక్యం నాకు దూరమయ్యేది కాదు.
 నా కీజైలుకితూ వచ్చేదీగాదు. ఇంతటి
 వాళినానికి కారకునవైన నిన్నా - నేనా -
 తీయించటమా? అసంభవం! (పొడవతో
 తాడు)
 వర : (బావురుమని యేడుస్తూ) అయ్యా! (కాళ్ళ
 మీదపడి) నా భార్య కడుపుతో వుంది.
 నా వంకాన్ని అన్యాయం చేయకండి!
 నన్ను తీయించండి!
 వీర : (ఆగి-పైకి చూస్తూ) భార్య-కడుపుతో వుంది.
 తీయించాలి. (నిట్టార్చి) ఛీ! పిరికిపందా!
 పో!
 వర : (కం గారుగా లేచి పారిపోతూ వుంటాడు)
 వీర : సరసింహం!
 వర : (చటుక్కున ఆగి) సా—ర్—!
 వీర : ఇలారా!
 వర : (వెదురుతూ) సా—ర్—
 వీర : భయంలేదురా!
 వర : (అనుష్ఠాపంగా-మెల్లగా వస్తూంటాడు)
 వీర : పన్నెండు సంవత్సరాలు కైల్లో కూర్చుని
 మిమ్మరినందరిని చంపాలని తపస్సుచేసి
 కూడా యిప్పుడు నిన్నెందుకు విడిచిపెడు
 తున్నానో తెలుసా?

మర : తెలియదు పార్!
 మీర : భార్య భర్తల వివాహములు నాకు తెలుసు. భార్య మాటలకు తలపెట్టి నీ ప్రాణాలు కాపాడుకున్నావే! హా!
 మ : (భయంగా వెనుక్కు మూస్తూ వెళ్ళిపోతాడు)
 మీర : (కత్తి పడునుచూచి) హా! అపలువాడు దొరకావీ! (పట్టుకొని-నిట్టూర్చి-కత్తితేలు లో పెట్టుకొని-బోర్డు వంక చూస్తూ వుంటాడు)
 [లెవిర్ బేగ్ చంకను పెట్టుకొని చేతిచెత్తి అడించుకొంటూ కళ్ళజోడు పట్టుకొంటూ-పంచె, లాల్చీ — బట్టల కంకువా — హావ బూట్లతో కనకాచలం వస్తాడు]
 కన : (విసుగ్గా వచ్చి వంక చూచి) వెనకది! ఇంకా ముప్పావుగంట వుండాలి. ఎన్ని మారినా పన్నెండేళ్లనుంచి యీ గైలు లైం మాత్రం మారకుండా వుంది. (ముందుకు నడిచి వలుచెపులా కలయ జూపి) రాను! రాను! యీ వెయిటింగ్ రూములో కన్నా బయటే నయం! (కళ్ళజోడు తీసి కండు వాతోతుకుస్తూ వుంటాడు)
 మీర : (అతని వంక నిదానించి చూచి-తలూచి) ఓ! కనకాచలం! కావలసినవాడు కాల్చి దిగ్గరకే వచ్చాడు. కామవరం వెళ్ళినక్కరలే కుండానే కత్తికి ఆకలి తీరిపోతుందిలే! (కత్తి పడును చూస్తూ దిగ్గరకు వచ్చి) చూశారా యీ బా కెంత పడునుగా వుందో!
 కన : (వెరిగా చూస్తూ) అవునవును. పడునుగానే వుంది.
 మీర : ఎందుకు పనికొస్తుంది దీకత్తి?
 కన : (భయంగా నవ్వి) మరి...నుకేం... పెన్సిలు తెచ్చుకోవచ్చు.
 మీర : (కత్తి ముఖం మీదకు చూపిస్తూ) ఇంకా?
 కన : (చెగురుతూ) ఇంకా-చూమిడి పండ్లు, చెరకు ముక్కలు...
 మీర : (చటుక్కున) తిరుక్కోవచ్చు.
 కన : అవును...అవు...నవును...
 మీర : తలకాయ తిప్పించ వచ్చుకదా!
 కన : (అనుమానంగా) అంటే?

మీర : అంటే! మెదికాయకు బరువు లేకుండా తలకాయ తిప్పించటం!
 కన : (భయంగా) ఎవరితల? (చూరంగా జరుగుతున్నది)
 మీర : నీ తల! (దిగ్గరగా వస్తూ వుంటాడు)
 కన : (తలదాచుకుంటే) ఆ! నాదా? (వెళ్ళిపోతాడు)
 మీర : అగక్కడ! (పట్టుకుంటాడు)
 కన : (కంగారుగా) నన్ను పట్టుకుంటా నెందుకు?
 మీర : వెళ్ళి పోవద్దు మీరు దామనుకుంటున్నారా?
 కన : అదే!
 మీర : ధరవాలేదు మీల!
 కన : రాను. రాను.
 మీర : వాళ్ళ సంకలి నాకు తెలుసులే! పన్నెండు సంవత్సరాలు వాళ్ళతో నేనుండి వస్తున్నాను మీల. నేనే చెబుతాను.
 కన : ఏం చెబుతావ్?
 మీర : తక్కువ వడ్డీ అని తపామిద అప్పటిది తాడిఖూలు చూస్తేనే తపా ఆస్తిని కనలించే ఘరానాలోపిడి వ్యాపారం! ఇంకా చేస్తావా లై వెన్ను లేని ఆ దొంగవద్ద వ్యాపారం!
 కన : (నింతగా) నన్ను మర్చిపోతున్నావా?
 మీర : అవును. నేను వస్తున్నదికదా నీకోసమే!
 కన : ఎలా ఎరుగుదువు?
 మీర : మీది కామవరం కదూ!
 కన : అవును.
 మీర : నీ పేరు కనకాచలం కదూ!
 కన : అవునవును. నన్ను కాగా యెరుగుదు వచ్చు మాట!
 మీర : ఎరుగుదును. మీ డొర్రికల్లా నువ్వే భవంతుడవు!
 కన : (సంబరంగా) ఆ! ఆ!
 మీర : నువ్వే దుర్బాధుడవు!
 కన : (ఆ! అనబోయి చటుక్కున అగి కోసంగా చూస్తాడు).
 మీర : పాపం! ఎంత భవముం పేమాత్ర మేంలాభం కడకలా దిక్కులేని చావు వస్తున్నావు! ఇది నీ దుర్బాధానికి ఫలితం కాదంటావా?

- కన : (బతిమాలుకున్నట్లు) నన్ను చంపుతావా?
- వీర : దంపాలనే అనుకొంటున్నాను.
- కన : నిజంగానా?
- వీర : మున్నాటికి! నీకంతంమీద కత్తిపెట్టి ప్రమాదకరం చేయమంటావా? (చిగ్గరికు వచ్చి వుంటాడు)
- కన : (తెరుగుతూ) వద్దు.. వద్దులే... (చెనక్కు జరుగుతాడు)
- వీర : కనకాచలం! యింకా వ్యభిచారం చేస్తున్నావా?
- కన : (ముఖం చిటించి) ఛ! ఛ! నేనా?
- వీర : ఛ! (హంకరించి కత్తి వైకత్తుతాడు)
- కన : (కంగారుగా) ఆ! ఆ! ఏదో అప్పుడప్పుడు అంటే.
- వీర : మీ పాలాన పనిచేయటానికి వచ్చే పకాడు పిల్లల్ని యింకా బలవంతం చేస్తున్నావా?
- కన : (భయాన్ని అణచుకొంటూ) లేదు. నే నెప్పుడూ అలా చేయలేదు.
- వీర : చేయలేదా? పన్నెండు సంవత్సరాలక్రితం మీ పాలాన మాణిక్యం అనే మనిషి వుండేది గుర్తుందా?
- కన : (జ్ఞాపకం తెచ్చుకొంటూ) మాణిక్యం! (సంతోషంగా) అవునవును. మాణిక్యం-మా గుమాస్తా వీరయ్య పెళ్లాం! మా పాలాన కొబ్బరి కొట్టులో వుండేవారు. ఇప్పుడెక్కడుంది?
- వీర : ఏం? నీకు కావాలా?
- కన : అబ్బచ్చే! పన్నెండు సంవత్సరాలక్రితం - ఉన్నట్టుండి - ఒక రాత్రి పారిపోయారు. అప్పటినుంచీ మళ్లా కనుపించ వలేదు.
- వీర : ఎందుకు పారిపోయారు.
- కన : నాకు బాకీపడి - నా అప్పు తీర్చలేక -
- వీర : (అశ్చర్యంగా-కోపంతో) ఏమిటి? నీకు బాకీ పడా? నీ అప్పు తీర్చలేక? (కత్తి చుండె లకు నురిమాస్తూ ముందుకు వస్తాడు)
- కన : (భయంగా చెనక్కు జరుగుతూ) కాదు- కాదు..
- వీర : మరెందుకు పారిపోయారు? చెప్ప!
- కన : ఏమీ! నాకు తెలియదు!
- వీర : (నొక్కొ పట్టకొని కత్తి వైకత్తి) తెలియదా?
- కన : (హాకిపోతూ) తెలుసు-తెలుసు-
- వీర : అయితే చెప్ప! ఎందుకు పారిపోయారు?
- కన : దాన్ని నేను బలవంత పెట్టేవాడిను. నా బాధ పడలేక...
- వీర : అవును. అందుకే యిప్పుడు నిన్ను చంపేస్తున్నాను.
- కన : ఆ విషయంతో నీకేం సంబంధం?
- వీర : నాభార్య విషయంతో నాకు సంబంధం లేదా?
- కన : (వింతగా) ఆ! నువ్వు మాణిక్యం మొరదినా? వీరయ్యవా?
- వీర : అవును. నేను వీరయ్యనే!
- కన : నేను నర్సును.
- వీర : నీ నమ్మకాలతో నా కణనరంలేను.
- కన : అంత నెమ్మదిగా, అంత అనూయంగా వుండేవాడవు ఇంత పచ్చి రాదీగా యెలా మారిపోయావు వీరయ్య?
- వీర : ఇంకా మారతాను. మాంతకుడవుతాను.
- కన : ఎంత మారిపోయావు వీరయ్య!
- వీర : నువ్వే మార్చేవావ్!
- కన : నేనా?
- వీర : అవును నువ్వే!
- కన : నీ నేం చేశాను?
- వీర : యజమానివైయుండి - అధికార గర్వంతో నిర్దాక్షిణ్యంగా నా హృదయాన్ని గాయం పరిచావ్! నేరంలేని నీకు మామవుణ్ణి రాక్షసుడుగా మారుస్తుంది. అందుకే ఇలా మారిపోయాను. ఇంకా మారిపోతాను.
- కన : నాకు అర్థంకాకుండా మాట్లాడుతున్నావ్!
- వీర : అవును. తీరితే మే అర్థం కాకుండా వుంది.
- కన : నీ నేం చేశాను చెప్ప నేం?
- వీర : చెప్పనా? నీ దగ్గర నున్నంతికాలం నా మాణిక్యాన్ని వశంచేసికోవాలని నానా పాట్లు పడ్డావు. ముక్కుల్ని నానా హింసలు పెట్టావు. నీ బాధ పడలేక పట్నం పోదా మని బయలుదేరాం! ఇక్కడే యీ బయటింగ్ రూమ్లో నే ఇలాగే బండి మారటం కోసం వుండగా నా మాణిక్యం హత్య చేయబడ్డది.
- కన : అరే! మాణిక్యం పోయిందా? హరిహరి!

- వీర : నక్క విషయాలు చాలించు కనకాచలం! నా మాణిక్యం పోకపోలేనే నిలామారివుంటే వాడనేగాదు. నా మాణిక్యం పోవటానికే నువ్వే కారణం! అందుకే నీన్ను చంపుతున్నాను. తైల్లోవున్న యీ పన్నెండు సంవత్సరాలు నీ మీది పగతో నా మనసంతా అగ్ని కుండలా మండిపోతూనే వుంది. (కత్తి సవరించుకొంటూ) కనకాచలం! కడపారి దేవుణ్ణి తలుచుకో!
- కన : (చటుక్కున కూలబడి) వీరయ్యా! (కాళ్లు పట్టుకొని) వీరయ్యా! నన్ను మన్నించనా వీరయ్యా!
- వీర : లాభంలేదు. నిన్ను చంపిలేనేగాని నా గుండెలమంట చల్లారదు. లే కనకాచలం! వైకిలే!
- కన : వీరయ్యా! నవ్వడిగిందల్లా యిస్తాను. మా అమ్మాయి నిచ్చి పెళ్ళిచేస్తాను. నన్ను విడిచి పెట్టు వీరయ్యా!
- వీర : బుద్ధి తక్కువగా మాట్లాడక-లే-కనకాచలం!
- కన : నేను లేకపోలే నా సంపారమంతా నాశనమై పోతుంది వీరయ్యా!
- వీర : కావలసిందే! నా జీవితాన్ని నువ్వు నాశనం చేయలేదా!
- కన : (కాళ్లు గట్టిగాపట్టుకొని యేమిస్తూ) వీరయ్యా! నన్ను చంపిలే నీ భార్య తిరిగి వస్తుందా! నీ భార్య పోయిందిగదా అని నా భార్య నేడిస్తానా వీరయ్యా! (ఏడుస్తాడు.)
- కన : (ఉరిక్కిపడి — వెనక్కుజరిగి—భాధగా) భార్య నేడిపించారి! (అదేమాటను మరలా మరలా అంటూ ఉక్లేకం పొందుతాడు.)
- కన : యావసంతో యేదో తెలియక తప్పుచేశాను. మాణిక్యం వచ్చిపోవటం నాకుమాత్రం యిష్టమా? మాణిక్యాన్ని చంపినవాడిని చంపాలిగాని నన్నెందుకు వీరయ్యా?
- వీర : (పరభ్యాసంగా) భార్య నేడిపించారి! (నిట్టార్చి) కనకాచలం!
- కన : (భయంగా లేస్తుంటాడు.)
- వీర : విడిచిపెట్టేస్తున్నాను. వెళ్లిపో!
- కన : (అనుమానిస్తూవుంటాడు)
- వీర : నిన్నెందుకు విడిచిపెడుతున్నావో తెలుసా?
- కన : మాణిక్యాన్ని నేను చంపలేదు కాబట్టి!
- వీర : కాదు. నా మాణిక్యాన్ని నువ్వుకూడా యిప్పటికీ (నేమిస్తున్నావు కాబట్టి! చూచావా సంఘం నేర్పిన నీచబుద్ధి. మాణిక్యం బ్రతికినన్నాళ్లా ఆమెను (నేమించినందుకేగదా నిన్ను నేను ద్వేషించాను. ఆమె చనిపోగానే ఆమెను (నేమిస్తూవున్నందుకే నిన్ను-నేనే—మెచ్చుకొంటున్నాను. ఛీ! ఛీ! ఏమిటి యీ నైజం! వెళ్ళిపో కనకాచలం!
- కన : (భయంతో తడబడుతూ వెళ్ళిపోతాడు)
- వీర : (కత్తిదాచి చికాకుగా వెంటిచివర కూర్చుంటాడు) (ప్రాతరకపు నూటు— రంపమానన బూటు — భూతద్వార కళ్ళ జోడుతో—చిన్నవైసా పెడ్డింగ్ చూల్తాయి పట్టుకొని వెంకటపతి వస్తాడు)
- వెంక : ఇంక యీ స్తేషను బాగుపడే అవకాశం లేదల్లే! అంతవరకూ కూర్చునే ఆసరా అయినా కనబడలే! (నాచీమాచి) అబ్బాయింకా పొవుగంట వుండాలి. ఈ రేవుదాటి వెళ్ళాలంటే యీ అర్ధరాత్రి ప్రయాణం యింక తిప్పేటట్లులేదు. (చూల్తాయిమీద కూర్చుని) ఇటువంటిచోట హత్యలు జరగటంతో వింతేముంది? (వీరయ్యనుచూచి) ఎవరది?
- వీర : (వినిపించుకోడు)
- వెంక : ఏయ్! ఎవరక్కడ?
- వీర : (ఒకసారి నిద్రత్వంగా చూచి పూయకొంటాడు.)
- వెంక : ఏయ్! నిన్నే!
- వీర : ఏం?
- వెంక : (ముఖం చిట్టించి) ఏమిటా సమాధానం?
- వీర : ఏమిటి నీ ప్రశ్న?
- వెంక : ఎవరితో మాట్లాడుతున్నావో తెలుసా.
- వీర : నువ్వెరికైలే నాకేం?
- వెంక : నువ్వు—నువ్వు అంటున్నావే!

మా న వు డు

- వీర : అది మామూలే—కావాలంటే నువ్వుకూడా అను.
- వెంక : బుద్ధిలేదా?
- వీర : నీకు కావాలా?
- వెంక : చుట్ట! రాక్కోర్!
- వీర : (చుట్టకున్న లేచి వస్తూ) రాక్కోర్! అంటే అర్థం నీకు తెలుసా నీ బాబుకు తెలుసా (నిదానించి—నుద్దపట్టి) ఓహో! ఆంధ్రదేశంలో ఆఖండప్రజ్ఞావంతులని అశేష శేను ప్రఖ్యాతులతో బాటు లక్షలాది భవం సంపాదించి అధికార గర్వంతో మాట్లాడుతూవున్న న్యాయాధిపతి మిస్టర్ వెంకట పతిగారా! (రికటంగా నవ్వి) మిస్టర్! అనువుగానిచోట అధిపతులనురాదు! మరిచి పోయావా?
- వెంక : (ఆశ్చర్యంగా) ఎన్నెలా ఎరుగుదువు?
- వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం దూకాను.
- వెంక : అబ్బా! ఇంకా జ్ఞాపకం వున్నావా?
- వీర : చచ్చేవరికూ మరచిపోగలవా నిన్ను?
- వెంక : (కోపంగా) అజీమిటి!
- వీర : యధార్థం! శేరభుక్తి స్వేచ్ఛగా విడిచి పెట్టి నిరపరాధిని ఉరికంబం యోగించే అసత్యమూ గాదు. - అసత్యాలు సత్యాలుగా చెలామణి అయ్యే న్యాయస్థానమూ గాదు. ఇది వెయిటింగ్ రూమ్ మిస్టర్ వెంకటపతి!
- వెంక : ఇక్కడ నువ్వెందుకున్నావ్.
- వీర : నువ్వెందుకున్నావో శేమా అందుకే!
- వెంక : నీవంటివాళ్ళకోసం కాదిది.
- వీర : మరి! హంతకుని విడిచిపెట్టి అహాయకుని శిక్షించే అన్యాయమూర్తులకోసమా?
- వెంక : అసభ్యంగా మాట్లాడుతున్నావ్!
- వీర : అలా మాట్లాడేలాగ చేస్తున్నావ్!
- వెంక : మర్యాదగా మాట్లాడడం మంచిది.
- వీర : మంచిదే! కాని మర్యాద అంటే యెలా వుంటుంది? మనిషిని రాక్షసిగా మార్చే తిప్పకు తీర్పులా వుంటుందా?
- వెంక : అవివేకంగా మాట్లాడకు!
- వీర : మాట్లాడితే?
- వెంక : పోలీసులను పిలువవలసివస్తుంది.
- వీర : (హాళహస్యంగా నవ్వి) హా! పోలీసులు! నిజంగా పిలుస్తావా? తమరింకా ఉద్యోగం చేస్తున్నారా?
- వెంక : లేదు. రిటైరైనాను.
- వీర : అశే మంచిది. లేకపోతే యింకా యెంత మంది నిరపరాధుల్ని శిక్షించేవాడవో!
- వెంక : శేనెప్పదూ అలా చేయలేదు.
- వీర : బాగా జ్ఞాపకం వుందా?
- వెంక : ఆ!
- వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం ఈ వెయిటింగ్ రూమ్ లోనే భార్యను హత్య చేశాడన్న నేరానికి ఒకటి పన్నెండు సంవత్సరాల శిక్ష విధించారు జ్ఞాపకముందా?
- వెంక : అవును. జ్ఞాపకముంది. ఆ విషయం శేనెన్నటికీ మరచిపోలేనుకూడాను.
- వీర : ఎందుచేతి?
- వెంక : భార్యకోసం అతిరి వ్యూహం యెంతగా దుఃఖించిందో శే నర్థం చేసికోగలిగాను. అటువంటివాడు భార్యను చంపాడంటే శేను నమ్ములేకుండా వున్నాను.
- వీర : మరి మీ రిచ్చిన తీర్పు అన్యాయం కాదా?
- వెంక : తీర్పు మాత్రం అన్యాయం గాదు.
- వీర : నిజంగా దంపివవాడినే శిక్షించావా?
- (కోపంగా) ఆమెను భర్తే చంపాడని నమ్మావా?
- వెంక : నా కృత్రిగత నమ్మకాలతో చట్టానికి సంబంధంలేదు. సాక్ష్యాన్ని బట్టి యుజు వైసట్లు శిక్షించాం. భర్తే దంపివట్లు సాక్ష్యం వచ్చింది. జ్యూరీ అంగీకరించింది. చట్టం తాసిందింది.
- వీర : ఆ భర్త తాను చంపలేడంటే విన్నావా?
- వెంక : అది వివటానికి వీలేని విషయం! ఆ సంగతి ముద్దాయి కాకుండా మరొకరు చెప్పవలసింది. అలా జరగలేదు.
- వీర : పోనీ నీ వృద్ధయం చెప్పిన మాటవైనా విన్నావా?
- వెంక : నాకు వృద్ధయంకంటే చట్టం ముఖ్యం!
- వీర : ఆ చట్టం యిప్పుడు నిన్ను రక్షిస్తుందా? (క ర్తితీస్తాడు)

వెంక : (గంభీరంగా) వమ్మ చంపుతావా?

వీర : అవును.

వెంక : ఎందుకని?

వెంక : పన్నెండు సంవత్సరాలక్రితం భార్యను చంపాడన్న నేరానికి శిక్షింపబడినవాడను నేనే! ఇనాళి నే విడుదలై వస్తున్నాను. యజమానిబాధ పడలేక రంగూన్ పోదామని ఒకనాటి రాత్రి ఈ వెయిటింగ్ యాప్లో నే బండికోసం వుండగా ఒక జాదగారి మాసంలోపడి నేను దెబ్బలుతిని తెలివితిప్పి పకిళ్ళున్న సమయంలో ఎవడో నా భార్యను నిర్దాక్షిణ్యంగా హత్య చేశాడు. హృదయానికి హృదయమైన నా యిల్లాదిని పోగొట్టుకోవడమే కాకుండా—ఆ యిల్లాల్ని నేనే చంపానన్న అపరిమిత బాటు కలిపి శిక్షను కూడా అనుభవించటమంటే యెంత బాధగా వుంటుందో తెలుసా? కుర్చీలో కూర్చుని కలంతో ప్రాణాలు తీసేటంతి ములుపుగా వుంటుందా? ఇప్పుడి నా జ్ఞానమూర్తి గాయా! నా ఈ వాణినానికి కారణమైన మిమ్ముల నందరూ చంపటమే నా ఆశయం! ఆ ఆశతోనే ఈ పన్నెండు సంవత్సరాలు లైలో గడిపి బయటకు వచ్చాను. ఏ చట్టాన్ని ఆధారం చేసికొని నన్నుంటి అన్యాయంగా శిక్షించావో ఆ చట్టం యిప్పుడు నిన్నెలా రక్షించగలవో చూడాలని వుంది. (కత్తి సవరిస్తాడు).

వెంక : చట్టం నన్నిప్పుడు రక్షింపలేకపోవచ్చు. కాని అప్పుడు నేను చట్టానికి బాధ్యుణ్ణి! ఆ తీర్పు—ఆ శిక్ష నే నిచ్చివనిగావు. చట్టం కాసిందిని ఉత్తరీవులం నేను చదివాను అంతే! ఇప్పుడు నువ్వు నేనూ సమానులమే! మన హృదయాలు చెప్పినమాట మనం విడవచ్చు. నీలోనూ మానవత్వముంది. నీ హృదయాన్ని అడుగు వీసుంటుందో!

వీర : (బాధగా నిట్లాల్చి) హం! మానవత్వం! మానవుడుగా బ్రతికే నా నెత్తిని అన్యాయంగా అపరాధం దుద్ది రాక్షసుణ్ణి చేసింది నన్నీ చట్టం! పన్నెండు సంవత్సరాలు రాక్షసుడుగా బ్రతికిన నాలో యింకా యెక్కడ ఉంటుంది మానవత్వం?

వెంక : నమ్మ చంపటంతో నీ హృదయానికి కాంతి కలుగుతుందంటే దంపు. నా అభ్యంతరం లేదు. నీకూ హృదయముంది. ఆలోచించు.

వీర : (బాధగా నుండేలు పట్టుకొని) వెంకటంతి గాయా!

వెంక : అవును. నీ శిక్షకు పూర్తిగా నేనే కారణమని నీ హృదయం చెబితే—నా రక్తంతో నీ భార్యకు మనశ్శాంతి కలుగుతుందంటే దంపు! సిద్ధంగా వున్నాను.

వీర : (బాధగా-గట్టిగా అరచి) ఆ! నా భార్యకు రక్త తిర్చుకూ? కాదుకాదు! నా మాణిక్యం రాక్షసిగాదు. మనిషి. పరాయి కన్నా నైవా చూచి సహించలేని మానవత్వం గల మనిషి! ఛీ! ఛీ! అటువంటి నా మాణిక్యానికా రక్తదాహం? మాణిక్యం! నీ మీది ప్రేమకొద్దీ-మూర్ఖుడనై నీ కిష్టంలేని కర్మకాండను చేయబోయాను. కానీ దీనితనమూలేమో నన్నా పశుకృత్యాన్నిండి తొలగించావు. నమ్మ క్షమించు మాణిక్యం! (చేతులతో ముఖం దాచుకొని ఏడుస్తాడు) వెంకటపతి గాయా! వెళ్ళిపోండి! రిక్షణం వెళ్ళిపోండి! (హోలలు ఎత్తిపట్టుకొని) ఇప్పటికైనా నేను హంతకుడను కానని నిర్ణయించారు మరిచిపోయిన మానవత్వాన్ని తిరిగి జ్ఞాపకం చేశారు. సవ్యవాదాలు. వెళ్ళిపోండి! (బయటకు రిపిలేసి వెంకటపతిని బయటకు గంపేస్తాడు) ఏమిటి నాకీ ఆం దోశని? అబ్బా! చరి! ఇందిసేపూలేని చరి యిప్పుడెలా వచ్చింది? (చేతులు కట్టుకొని పైకి చూచి చూచి) మాణిక్యం! మాణిక్యం! (కుమిలికుమిలి యెక్కి ముఖం దాచుకొని వెంటి చివర కూర్చుంటాడు)

[కాన్ఫెషనరీ కవయ్య వస్తాడు]

శివ : ఏం బాబూ చరి గా వుందా?

వీర : (మాట్లాడుతున్నాడు)

శివ : న్నా దిగ్గర నున్నదిల్లా యీ పాతిక శ్లోకం పప్పు కొంటావా?

వీర : (పాశీగా) అక్కరలేదులేవయ్యా!

శివ : ఛరవాలేదు. కప్పుకోవయ్యా! (మీద వస్తాడు)

వీర : (దాన్ని కవచమందా వెలిగి మాన్తా
వుంటాడు)

శివ : ఆవేశపడు నాయనా! ఆలోచించకుండా
తిప్పటకునులే చేస్తే జీవితంతం దుఃఖించ
వలసి వస్తుంది బాబూ!

వీర : వేదాంతమా!

శివ : కాదు బాబూ! నా జీవితానుభవం!

వీర : మాటకుమందు అనుభవమో అనుభవమో
అంటున్నావు. ఏమిటా అనుభవం?

శివ : సగవల్ల ఒక్కొక్కప్పుడు ఎంతటి అపఘాలు
జరుగుతాయో కళ్ళారా చూశావయ్యా.

వీర : ఏం జరిగిందో చెప్పవేం?

శివ : చెప్పుతాను. (నిట్టూర్చి) అసలు వాడీ ఒక
పెద్ద కుటుంబమే! భార్య రిఫలతో
కాపురం చేపకొంటున్నావోనే! చేసిన
పాపాన్ని దాడుకోవటానికి మారువేషంతో
దూరశ్రేణిలో నుండగా కలరా రిగిరి నా
కుటుంబమంతా నా శివ మైపోయింది.
ఆ సమయ వారములు ఆక్రమించుకొన్నాయి. ఈ
సమయంలో బయటపడి ఫలానా అని చెప్పకొ
లేక చేసేదిలేక చివరికి బానిసమైపోయి
జీవిస్తున్నాను. నేను చేసిన మహా సేరానికి
యీ శివ కూడా సరిపోతులేవయ్యా!

వీర : అసలు నావు చెసింకొంటి? ఆ సంగతి
చెప్పవేం?

శివ : ఇరవై సంవత్సరాల క్రితం ఒక అందమైన
అమ్మాయి నన్ను ప్రేమించివట్టు నటించి,
మోసించి మరొకడిని పెళ్ళాశింది. దాన్ని
చంపాలని పగ పట్టాను. సమయం కోసం
యెదురుచూస్తున్నాను. సరిగా యెదిమిది
సంవత్సరాలు గడిచాక ఒక నాడు అనికాకిం
వచ్చింది. బండి మారటానికి కాబోయి
కూర్చున్నాను. ధర్మ బయటకు వెళ్ళాను.
నేను కత్తి కోసం యింటికి వెళ్ళాను. కత్తి
తెచ్చాను.

వీర : తెచ్చి-చంపేశావా?

శివ : (బాధగా) ఆ! చంపేశాను.

వీర : కోరిక నెరవేరిందన్నమాట!

శివ : లేదు.

వీర : (వింతగా) అశ్రమిటి?

శివ : నేను చంపింది— నేను చంపవలసిన స్త్రీని
గాదు. మరొక స్త్రీని.

వీర : అచెలా జరిగింది?

శివ : నేనంటికి వెళ్ళి కత్తి తెచ్చేలోపులో అసలు
వాణి ఏమయ్యాకో తెలియదుగానీ ఆ

స్త్రీనాలో అటువంటి స్త్రీ మరొకానిక
కూర్చునివుంది. ఆ విషయం చంపరి
గానే వుండటంతో— ఆ చీకటిలో—
ఆ ఆవేశంలో— ఆ ముక్కు మొగమా
తెలియని పరాయి స్త్రీని చంపేశావయ్యా!
(గుళుంతో) యీ పాపిష్టి చేతులతోనే
యిక్కడే యీ వెయిటింగ్ రూమ్లో నే
ఒక నిండు ప్రాణాన్ని ఒరిగొన్నావయ్యా!

వీర : (ఉల్కిరిస్తూ) ఇక్కడా! యీ వెయి
టింగ్ రూమ్లోనా?

శివ : (బాధగా) అవును నాయనా! ఈ వెయిటింగ్
రూమ్లోనే ఇటువంటి చీకటి సమయం
లోనే!

వీర : (తొట్టుపాటుతో) ఎన్ని సంవత్సరాల
క్రితం?

శివ : పన్నెండు సంవత్సరాలయ్యింది బాబూ!
(గైరు కూత)

వీర : (భయంగా-కంగారుగా-గట్టిగా) ఆ!

శివ : (తెల్ల బోయి) ఏమిటి?

వీర : బండి వచ్చేసింది (తేబులు తిడుముకొంటూ
వుంటాడు)

శివ : ఏమిటి వెనుకకున్నావ?

వీర : (కంగారుగా) బండి బయలుదేరుతూ వుంది.
శివ : ఏం? వెలిపోతావా?

[బండి బయలుదేరుతున్న శబ్దం]

వీర : అవును ఇదిగో ఈవెంపు తీసుకో! పన్నెండు
సంవత్సరాలు తెల్లో కష్టపడ్డ దాని ఫలితం!
(నోట్లు కట్ట-రగ్గ-బాసు-శివ ముగ్ధకాళ్లవగ్గరకు
విసిరివెళ్లిపోతూ వుంటాడు)

శివ : (అక్వీర్యంగా) ఏమిటి?

వీర : (వెనక్కు తిరగకుండానే ఆగి) నేనే ఆ
చంపబడినదాని ధర్మను. నీశివ నేవనుభవించి
యీవారో నే చిడుదలయి వస్తున్నాను (వెళ్లి
పోతాడు)

శివ : (అచ్చెరువుతో గట్టిగా) ఆ! నవ్వా!

వీర : (వెల్లిపోతూ లోపలనుంచే) అవును నే నే!
నిన్ను చంపుదామనే వచ్చాను—కానీ—
[బండిమారంగా వెల్లిపోయిన చప్పుడు]

శివ : (బయటగా నిట్టూర్చి-వేలమిదనున్నక తిరిగి)
ఈ చీకటిలో బాటు నీ హృదయంలోని (కార్య
కల్మషాన్ని కూడా విడిచి పెట్టి వెల్లిపోయావా
నాయనా? (ముఖం పైకెత్తి గంభీరంగా
మాన్తా అలాగే నిలుచునివుంటాడు)

[తెర]

కన్నడ సాహిత్య పరిచయము

శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప

తెలుగువారికి సన్నిహితులుగా నుండు కన్నడిగుల సాహిత్యమునుగూర్చి మనము తెలిసికొనుట సముచితము. దక్షిణదేశభాషలలో తెమిళము తర్వాత ప్రాచీనమైన భాష కన్నడమే. తెలుగున పగులొకం దన కితెబ్బమున గ్రంథరచనకాగా కన్నడియు తొమ్మి దన కితెబ్బముననే ప్రారంభమయ్యెను. నృపతుండు డను రాజా 'కవిరాజ మార్గి'మను వ్యాకరణగ్రంథము నీ కాలమున వ్రాసెను. "ప్రయోగశరణం వ్యాకరణం" అను వామదీప్రకారము పరికించిరి మేని కన్నడి భాషయు నీ గ్రంథరచనకు పూర్వమే వెలసియుండ వచ్చునని యూహించవగును. కన్నడియున ప్రాచీన మైన భాషనములలో చాల్యకి భాషనము (శీ|| శీ|| 700) శ్రీవణచెగ్గోళభాషనము (శీ|| శీ|| 700) - వీనిని పరికిలించిన కన్నడ మడియుక్క స్వరూపమును దాని స్వభావమును కొంత తెలియవగును. అప్పటి భాషను హాళెకన్నడిమని (ప్రాతీకన్నడము) చెప్పె దును. తిమిళమునకు కొంత సన్నిహితముగా నుండును. నృపతుండు తన 'కవిరాజమార్గము'ని పూర్వ కన్నడ కవులను కొందఱిని జేర్చెను. శ్రీనిజయ, కపి ల్వర, పంకిత, చంద్ర, లోకపాల, మొదలైనవారు కన్నడమున గ్రంథములు వ్రాసి యుండవచ్చును కాని యదియన్నియు నుత్పన్నములు.

పంపయగము:

ఆంధ్రవాఙ్మయమున కవిత్వమునువంటి మువ్వకు కవులు కన్నడ సాహిత్యమున రక్షిత్రయమును చేరుతో గలరు. పంప, పొన్న, రన్న అను వీరు మిక్కిలి ప్రసిద్ధులైన ప్రాచీనకవులు. సామాన్యముగ కన్నడ సాహిత్యచరిత్రను జైనయుగమని, వీరచైవయుగమని, బ్రాహ్మణయుగమని విభజించుట సరిపాటి. తెలుగున నన్నయభిట్టారకు డెట్లులలో కన్నడమున అదికవియని ప్రసిద్ధి తెందినవాడు పంపకు. నృపతుండు డిరిని కొంటెను ముందుగా కవిగరచన చేసినను నది కేవలము

వ్యాకరణగ్రంథమే యగుటచే సాహిత్యరంగమున దానికి వ్యాప్తి తక్కువ.

తొలక పంపకవి (శీ|| శీ|| 941) ఆంధ్రదేశ మైన వేంగిదేశమున నుండినవాడు. జైనమత వలంబియై కన్నడదేశమున దానికిగల వ్యాప్తిని జూచి యా దేశ మునకు వచ్చినందుకు. శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగా రితనిని తెలుగుకవియనియు నీతని . తెలుగురచనయని చెప్పుటకు నొకటి రెండు పద్యములను తన ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో నుదాహరించియున్నారు. జైదిక మత భిక్షానియైన కన్నడకవి నారాయణభిట్టనకు గూడ జైనమతము గిట్టక రాజును హిందవరమును జేరి కొని నన్నయభిట్టనకు భారతరచనయందు సహాయ పడెను. మొదట మునకధికముగ తొరకుపరి జైనగ్రంథ ములే. జైనులు తమ తీర్థంకరుల జీవితచరిత్రలను పురాణములుగ రచించియున్నారు. పంపని 'ఆది పురాణము'న మొదటి తీర్థంకరుడైన వృషభ నాథుని చరిత్ర వర్ణింపబడినది. ఈతని 'విక్రమాద్ధున విజయము' (పంపభారతము) మహాభారతకథను నిరూ పించును. ఈ జైనకవులలో పంప, పొన్న, రన్న, వేమిచంద్ర, జన్న, రత్నాకరసిద్ధ మొదలైనవారు ప్రసిద్ధి కెక్కిరి. జైనులలో రామాయణ భారతములను శ్రీకృష్ణనికథయూ గలదు. కాని మనలో ప్రచార మున నన్నకథలకును జైనమతములలో వాడుక గానండు కథలకును వ్యత్యాసములు గలవు. వీరి రామాయణమున రావణుని సంహరించువాడు రాముడుకాదు లక్ష్మణుడు. పంపకవి తనకు ఆశ్రయదాతయైన వేంగిదేశా ధీమడు అరికేసరి సచ్చరిత్రను మెచ్చికొని యతనిని అర్జునునితో బోల్చి గ్రంథమును వ్రాసెను. అంగులకే దానికి విక్రమాద్ధునవిజయమని పేరిడెను. ఈతని భారత కథాసంవిధానమున మాన్యులు గలవు. ద్రౌపది పంప ధర్మకథాక అర్జునుని యొక్క భార్య. కృష్ణునికి వ్యాస భారతమునగల ప్రాధాన్య మిదటలేదు.

పంపకవి యనంతరము రన్నకవి ఖ్యాతిని గడించెను. ఇతడు బాలిలో వైకుంఠకు, వృత్తిలో గాజుల

వాడు, ధర్మాచరణమందు జైనుడు. ఈతని 'అజిత తీర్థంకరపురాణము, 'సాహసభీరు నిజయును' లేక 'గదాయుద్ధము' మిక్కిలి వ్యాప్తిగాంచిన గ్రంథములు. రన్నని 'గదాయుద్ధము'నకు భీముడే వాయువుడు, దుర్యోధనుడు పురుషకారమే ప్రధానమని యెంచి యుద్ధి మొనరించి దుఃఖము లనుభవించి కడపట పరిశుద్ధాంతికరణు డగును. మొత్తముపై కన్నడసాహిత్యమున రన్నని రసప్రతిపాదన, శైలి, పాత్రబోధన, జౌచిత్య పరిజ్ఞానము, అభోచితమైన పదప్రయోగము, పేరొక ప్రాసీకవికి లేవని చెప్పెదను. ఈతని రచనను మన తిక్కన సోమకూటి రచనకు బోల్పవచ్చునని వాయూహ. ఈ రన్నకవికి బోధకుడైన చావుండ రాయుడు తాను గ్రంథకర్త యగుటయేగాక జైనమతావలంబియై శ్రీవణబెళగోళలో నిర్మింపబడిన బ్రహ్మాంధ్రమైన గోమతేశ్వరుని శిలావిగ్రహమును స్థాపించిన వాడట. పొన్నకవి జైనమతాశ్రయముననే 'కాంతి పురాణము'ను వ్రాసెను. ఈతడు ఆంధ్రజేతయవాడనియు చిత్తూరుజిల్లాలోని పుంగనూరు వాస్తవ్యుడనియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు తమ 'భారతి కవితా విమర్శ'లో వ్రాసిరి.

ఈ కాలముననే నాగవర్మ 'ధంధోబుధి' 'కావ్యాలోకన', 'కాదంబరి' అను గ్రంథములను వ్రాసెను. ఇతడు సంస్కృత తత్త్వము పదములను తక్కువగా నుపయోగించుచు కన్నడపదముల నెక్కువగా వాడెను. 12 వ శతాబ్ది ఆదిభాగమున నాగచంద్రుడను కవి 'రామచంద్రచరిత పురాణము' 'మల్లినాథ పురాణము' అను రెండు గొప్ప కావ్యములను వ్రాసెను. ఈతనికి 'అభిసవంప' అను పేరుదనుగలదు. ఇతడు వ్రాసిన జైన రామాయణ కథకును వార్తాకి రామాయణమునకును కొన్ని భేదములు గలవు. దశరథుడు గావించిన పుత్రైకామేష్ఠినిగాని విశ్వామిత్ర వశిష్టాది ఋషుల ప్రస్తావనగాని యెత్తిలేదు. ఇతని హనుమంతుడు నిరూపమిక్కిల సముద్రమును దాటునుగాని తానై తానే లంఘించిపోడు. వారి జైరాగ్రయాని సన్యాసియగును. అతడు రామునినే నూలెను ప్రసక్తియే లేదు. కుగ్రీవుని హింసించినది మాయాసుగ్రీవుడు, వారి కాదు. ఈ మార్పులవలన నాగచంద్రుడు రావణుని పాత్రను ఆదర్శప్రాయముగ చిత్రించియున్నాడు. ఈతని రావణుడు మిక్కిలి యోగ్యుడు, ధన్యుడు. నలకూబరుని పత్ని తనను వలచి తన కోరికను చెప్పిపంపగా వలసని వారించి బుద్ధిచెప్పి పంపును. మన, కంకంటి పాపరాజు

యొక్క కామక రావణునివలె గాక ఈతనిరావణుడు జితేంద్రియుడు. పరస్త్రీపరాజులును. ఈగ్రంథము లన్నియు కేవలము జైనమతప్రచారమునకై వ్రాయబడినవి చెప్పకయే చెప్పదు. జైనమతము నాశ్రయించువారి ఆ మతావలంబులైన రాజుల బోధనమున నీసాహిత్య మభివృద్ధిజెందెను. ఆంధ్రవాఙ్మయరంగమునగూడ సాహిత్యము మరియు నాశ్రయించిన ఘట్టము లెన్నియో గలవు జన్మకవి యశోధరచరిత్ర, అమంత నాథ పురాణము లనెను రెండుకావ్యములను రచియించెను. ఇరియు అహింసను ప్రతిపాదించు గ్రంథములే.

ఈ కాలమందలి సాహిత్యము రాజాస్థానములలో నుండెను. సామాన్యజనులకై కవులు సాహిత్యమును సృష్టించలేదు. సంస్కృతగ్రంథములే వీరికి మూలములు. వారియొక్క అనువాదములే యెక్కువగా బయలుదేరెను. కేవలము సంస్కృతమూలములలోని దీర్ఘసమాసములకు కన్నడప్రతియములను చేర్చి వృత్తిములను వ్రాయుచు వచ్చిరి.

12 వ శతాబ్దమును కన్నడసాహిత్యచరిత్రలో స్వతంత్రియుగమని చెప్పవచ్చును. మూడు శ్రీలి శ్రీ 1190 ప్రాంతమునకు ప్రసిద్ధికి వచ్చి కవనము కన్నడ సాహిత్యమున కొక మారణమార్గమును చూపించెను. వేమనపద్యములవలె యిది కూటిగా ప్రచారమును దృష్టియందుంచుకొని చెప్పబడినది. వీరిని కర్ణాటకమున 'బసవద్దాక వచనగళు' అని చెప్పెదరు. వీరిని సామాన్యజనులకుగూడ అర్థమగునట్టికి రచియించెను. కన్నడమున దేశికవిత్ కీర్తను మార్గదర్శి యనవచ్చును. ఈ రచనలయందు దనావశ్యకములైనపదము లుండవు. దీర్ఘ సమాసములలో కూడిన సంస్కృత తత్త్వము పదము లుండవు. వాగాడంబరములేదు. 'వచనగళ సాహిత్య' కన్నడవాఙ్మయమున నొకవిశిష్టతను నిరూపించినది. అనెక 'వచనములు' ఆకుకవిత్వగోరణిలో నుండును. అష్టాదశ్యుడు జంగమనారీకవనములను పాడుకొనుచుండును. బసవరి సమకాలికులైన అల్లమప్రభు, సిద్ధరామ, మడినాళ మారయ్య, అంబికర చౌడయ్య మొదలైనవారు బసవనికవనములనుబోలినవారిని రచించిరి. స్త్రీలుకూడ కొందఱిజీవితచరణము గావించిరి. వారిలో అక్కమహాదేవి బేర్కొనదగినది.

ఈ పీర్లకైక సాహిత్యమును వ్యాప్తిచెచ్చిన వారిలో శ్రీలి శ్రీ 1200 ప్రాంతమున హంపి వాస్తవ్యుడైన హరిహరకవి ముఖ్యుడు. ఈతడు 'గిరిజా కళ్యాణము' కావ్యమును వ్రాసెను. ఈతడు రగళధందస్సున శివశరణుల కథలను వ్రాసెను. "రగళేయకవి" యని

ప్రసిద్ధికి వచ్చెను. హంపి హరిహరుని పేజల్లుడును విశిష్టుడును అయిన రాఘవాంకుడు 'హరిశ్చంద్రకావ్య' 'సీతారామపురాణ', 'సోమవాళువారి కే' మొదలైన కావ్యములను చుట్టచీధందమున వ్రాసెను. రాఘవాంకుని కావ్యములలో 'హరిశ్చంద్ర కావ్యము' మిక్కిలి ప్రసిద్ధికి వచ్చెను. ఈతని "సంభాషణకైలి" పాఠమును శ్రోతలను ముగ్ధులను జేయును. ఈతని రిచాిత చానురస, భీమకవి, విరూపాక్ష పంజిత, మొదలగు వీరకైవలపు లుదయించిరి. చానురసకు "ప్రభులింగ లీల"ను (అల్లమప్రభులీలు) భీమకు విజయపురాణమును వ్రాసిరి. మన పాల్కురికి సోమవాళుకు వ్రాసిన విజయపురాణమును చూచి తిను వ్రాసినట్లు భీమకు చెప్పికొన్నాడు.

కన్నడ కవులలో మర్రికొండ స్వయంత్రకవి యని పేరుబొందిన కుమారవాగ్దేవుడు విజయనగరము వేలిన ప్రాధికారములకాలమున (1423-1445) తన అమూల్యమైన కన్నడ భారతమును వ్రాసెను. ఈతడు తాను వ్రాసిన భారతమును గదగ్గవంతు వీరవారాయణస్వామి దేవుని కంకితము గావించెను. ఈతని స్వంత్ర పేరు వారగర్వ. ఈ భారతమునకు "గదగ్గవ భారత" అనియు పేరు గలదు. ఇది ము మొదటి పది పర్వములను మాత్రము వ్రాసెను. పిమ్మట కృష్ణదేవ రాయని కాలమున తిమ్మకవి మిగిలిన యెనిమిది పర్వములను వ్రాసెను. కాని కుమారవాగ్దేవుని భారతమునకు గల వ్యాప్తి దీనికి లేదు. బ్రాహ్మణమతసంబంధులైన కవులను గ్రంథములును చాల తిమ్మవ. చరిత్రాత్మకకథాగ్రంథములు గాని మిత్రమిత్రానుపములు గాని ఆంధ్రవాగ్దాయమునందువలె కర్నాటకవాగ్దాయమున నీకాలమున కానుబంధవు. అనంతరము బ్రాహ్మణ ధర్మమునకు సంబంధించిన వైదికధర్మములను ప్రతిపాదించుచుట్టి కొన్ని సంస్కృతగ్రంథములు భాషాంతరికరింపబడుటచే నీకాలి దీరెను. నిత్యాత్మకకుక యోగి భాగవతము ననువదించెను. కుమారవాగ్దేవుని "తొరవె రామాయణము"ను భాషాంత్ర చుట్టచీధందమున వ్రాసెను. లక్ష్మీకుడు జైవిని భారతమును వార్తక చుట్టచీధందమున రచించెను. ఈతని రచన మనోహరమైనది. పండితపాదులకుచూడా నర్థమున శైలిలో నీతికు వ్రాసెను.

కుమారు శ్రీ. కె. 1517 ప్రాంతమున గ్రంథ రచన గావించిన రత్నాకరవర్తి తేగ్గొననినవాడు. ఈతని గ్రంథములలో "భారతదేశ వైభవము" ప్రసిద్ధి జేందినది. ఇదియొక జైన తీర్థంకరుని చరిత్రను వర్ణించు

కావ్యము. నవరధిరమై తత్వజ్ఞానభూయన్వై యొప్పియున్నది.

మరువారవళితాల్లిచేళకు కన్నడవాడున కొండవారిదాసు లుచ్చరించి పాటలలోనిలో రచనల ప్రారంభించిరి. బసవరి వచనములు శివునిగూర్చి వర్ణించగా యీ వారిదాసుల పాటలు విష్ణువున కీర్తించెను. వీరిలో పురందరదాసు, కనకదాసు, రజయదాసులు ముఖ్యులు. భగవంతుని భజించి బ్రహ్మకవలెను అతడు భక్తవత్సలుడు, అపద్భాంధవుడు, అవాళరక్షకుడు, భక్తవళంకరుడని పాటలలో కీర్తించిరి.

"సంవికటపరిల్లవో రంగయ్యక సంబదె కెట్లకెవరి" (రంగని సమ్మి చెడినవారూ లేరూ, సమ్మి చెడిపోయేరూ) ఈదాసులు ప్రజలకు వైరాగ్యమున బోధించి వారిని సన్యాసులుగా జేసిరిని యొకయవ వాదము గలదు. అది సరికాదు. వీరు వివాహీనులను తిరస్కరించలేదు. కాని చార్యాకవిదాంతమువలె ఇహలోకజీవనమే పరమావధిగా నెంచి చెడిపోకునని బోధించిరి. "ఈనభేష-ఇద్దు జైవేష" (సంసారము నీడవలెను-ఈదుకూ దురితేరవలెను.) అనునది వీరితత్వం.

చిక్కదేవరాయని కాలము (1673-1704)

విజయనగర పాత్రాజ్యము నాశమైన పిమ్మట కన్నడవాడునందు చిన్న చిన్న పాత్రాజ్యములు స్థాపితమగుటచో సాహిత్యరచనయు కుంటమడెను. అనంతరము మైసూరు రాజులకాలమున నది మఱు తిలయెత్తినాగెను. వైష్ణవమతప్రాబల్యముచూడ సాహిత్యాభివృద్ధి కారణమైనదిని చెప్పవచ్చును.

చిక్కదేవరాయలు, శ్రీ కృష్ణదేవరాయనివలె, స్వయముగ కవియు కవిబోధకుడును నై కన్నడసాహిత్యాభివృద్ధికి చేయూత నిచ్చెను. తిరుమూర్య, సింగరార్య, చిక్కుపాధ్యాయ అను కవులను హాన్నమ్యయను కవయిత్రియు నీరిని యాశ్రయమున గ్రంథములను రచించించిరి. చిక్కదేవరాయలు స్వయముగ జయదేవుని గీతాగోవిందము ననుసరించి "గీతాగోపాల"మును 'చిక్కదేవరాయ విన్నపం' అను గ్రంథమును వ్రాసెను. లక్ష్మీపతి యను నామాంతముగల చిక్కుపాధ్యాయుడచేత గ్రంథములు వ్రాసెను. ఇతడు వ్రాసినట్లు గ్రంథములను ఆనాటికి మఱియొక కన్నడకవి వ్రాసియుండలేదట. దుక్కొంగన చరిత్ర, విష్ణుపురాణము మొదలగు నీతిని గ్రంథముల మూలమున వైష్ణవమతోద్ధరణము గావించబడెను. శ్రీ కృష్ణ

జీవరాసులవలె నీ చిక్కజీవరాసులును వైష్ణవమతో
ధరణై గ్రంథములు వ్రాయించెను. ఈతనికాలముననే
ప్రపథమముగ కన్నడభాషయందు నాటకరచన
గానింపబడెను. సింగనాథ్యుడను కవి శ్రీ హన్మని
రత్నావలి నమసించి “మిత్రునిందా గోవిందా” అను
నాటకమును రచించెను. యక్షగానములుగూడ నీ
కాలముననే వాడుకలోనికి వచ్చెను. ఆవృత్తినందియు
యక్షగానరచనయు కన్నడదేశమున వ్యాప్తికి
వచ్చెను.

సింగనాథ్యుని కిష్యూరాలైన పహాన్నయ్య నును
కవయిత్రి తొలుత చిక్కజీవరాసుని యంతఃపుర
మున నూడిగము పేరుయొక్కవశక్తిని ప్రవర్తించుచుండె
నట. రాజు ఆమె కళాశక్తిని గుర్తించి గ్రంథమును
వ్రాయించెనట. అతని పేరగానై “హదిబదియగర్భ”
అను పుస్తకమును వ్రాసెను ఇందులో నీమె పతివ్రతా
ధర్మములుగల పన్ని వేళులను చక్కగ చిత్రించినది.
“అంగ్రశబ్దచింతామణి” నన్నయభిట్టు సంస్కృతి
భాషలో రచించినట్లు కన్నడవ్యాకరణమును
భట్టాకళింపుడను కవి “శబ్దామృతం” అను పేరిట
సంస్కృతభాషలో వ్రాసెను. ఈ కాలముననే కన్నడ
నాడునందు జనప్రియుడైన “సుహరింగ రంగను”
(రంగనాథుడు) “అనుభావామృత”ను గ్రంథమును
భామినీ చట్టదులలో వ్రాసెను. అదైవతిమతియును
“సుధిన భాగ్యము హస్తాంతరహా” (“బులువబడిన అనంత
పంపలు”) సులలితగ్రాహ్యముగ పామరులకుగూడ
వర్ణమునట్లు ప్రతిపాదించెను. ఈ అనుభవామృతమును
అనంతపురంజిల్లా రాయద్గంతలూకా కలగోడు
కరణం అశ్వత్థిరావుగారు తెనుగునకు పరివర్తించినారు.
చిక్కని అనువాదము.

ఈ చిక్కజీవరాసుని దంపతులుండెడి కళలె
వీరరాజు కన్నడ ఆంధ్ర భాషలలో గ్రంథరచన
గానించెను. కన్నడమున “వైర్యనింహితాపారర్థన,”
“వీరరాజోత్తిరిలాస” అను వైద్యగ్రంథములను తెను
గున వచనభారతమును వ్రాసెను. వీరరాజపుత్రుడు
ఎంబ రాజుగూడ కన్నడమునను తెనుగునను
గ్రంథములు వ్రాసెను. “హిలాస్యహావృత్తి
మును తెలుగునను కన్నడమున మార్కండేయ పురా
ణము, హరివంశము, కాశీకాండము అను
గ్రంథములను వ్రాసెను. చిక్కజీవరాసుల

కాలమున తెలుగుకవులు కొందరు యక్షగానములు
రచించివీరని చెప్పబడుచున్నది. “చిక్కజీవరాసు
విలాసము” అను నొక యక్షగాన మున్నట్లు తెలియు
చున్నది. ఈతని కుమారుడు కంఠీరవ నరసరాజు
(మాకరను) తెలుగున యక్షగానములు రచించినవా
డనియు వానిని శ్రీ నిహివోలు వెంకటరావుగారు
ముద్రాను ఓరియంటల్ లైబ్రరీయందు చూచితినినియు
(*Annals of Oriental Research*) వ్రాసి
యున్నారు. 1791 సంవత్సరమున చెండకవి యను
నొక తెలుగుకవి శ్రీ మమ్మకవి కృష్ణరాజేంద్ర విద్యయ
బోధకులను “శ్రీకృష్ణభూపాలీయము” అను వ్యాక
రణగ్రంథమును పద్మియాపమున వ్రాసెను. ఇది
నన్నయ “అంగ్రశబ్ద చింతామణి”కి అనువాదము.
దీనిని శ్రీ రాళ్ళపర్తి అనంతకృష్ణశర్మగారి ఓరికతో
మైసూరు ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించి యున్నారు.
(మైసూరు ఓరియంటల్ రీసర్చ్ లైబ్రరీలో ప్రతులు
అప్పుబడును) ఈ రాజు కవిబోధకుడేగాక గ్రంథ
కర్తయు నగును. “శ్రీ కృష్ణరాజ వాణీవిలాస భారతి”
“కాకుంఠిల నాటకం నవీన టీక” అను గ్రంథములను
వ్రాసెను. “ముద్రామంజూష” యను జనప్రియ
మైన నొక గ్రంథమును కెంపు నారాయణశర్మ యను
కవి యీ రాజుశ్రేయముననే రచించెను.

శ్రీ చామరాజ విద్యారతి కాలమున అనేక
సంస్కృతి నాటకములు కన్నడమునకు భాషాంతరిక
రింపబడెను. ఆభివక్తాశిరాస విరుదాంతిణిదయన
శ్రీబసవస్వశాస్త్రిగారు కాకుంఠిలం మొదలైన నాటక
ములను దివ్యయంతీ స్వయంవర నూదిగాగల కావ్యము
లను వ్రాసిరి. ఈతనిని ఆంధ్ర వాఙ్మయమున కీ|| శే||
వేంకటరాజు శాస్త్రిగారికి బోల్పుచున్నాను. ఈ
కతాభూతిమున చేక్కొనదగిన కవి “ముద్దళ”. ఈతని
అపలు పెరు పండితయై ఓక్కివారగప్ప. హాళగన్నడి
యన “రామాశ్వమేధ” నును హాస్యరసధరిత మయిన
గ్రంథమును రచించి కన్నడిగుల మెప్పును వదలెను.

రాజుశ్రేయముల నపేక్షింపక తమ్ము మెచ్చి
కొన్నను పల్లె నిండించినను సకల యవి ఘటాపేక్ష లేక
కొండను జగ్గెయ్యలైన కవులు బయలుదేరి సామాన్య
జనుల నుఖులుఖులులను కన్నడిపురములను వర్తించి
కవయు లలిరి. ఇవి యుద్ధిగ్రంథములనే చూచి మెచ్చి
కొను వారి చెంతకు వచ్చునని కావు. కాని జనసామా

స్వయం వివిధ సంతోషించి ఆదరించునట్టిది. దీనిలో నిజమైన జీవితసందర్భమును నిర్వహించుచున్నారను విమర్శియున్నది. ఇది లావణ్యము నొక మేల్కొలుపు రచింపబడినట్టిది. "టిప్పునుల్లాక్ లావణి", "స్వప్న నాయకని లావణి" మొదలైనవి ప్రఖ్యాతములు. జనపద సాహిత్యమున ఇది మేల్కొలుపులు. ఉదాహరణముగ కొన్నింటిని చూడుడు :—

1. "గంజీయ కుడిదయా గండవ మనలెస"
(గంజీ తాగినా మగనిల్లే లెప్పు)
2. "తెవరూరు దారీరి కల్లిల్ల ముల్లిల్ల"
(పుట్టినంటికి పోయే దారీలో రాస్తూలేవు ముల్లూ లేవు)
3. "బాలకర్ణిలద బాలీద్యోతన జన్మ
బాడిగి ఎత్తు గుడ్డింగ"
(పిల్లలు లేవి జన్మ ఎందుకు? బాడిగి యెత్తు నేర్వం చేసినట్లు)
4. తాయ్వి తలగిగ చోగదియ నవమంక! నీర్వి
కరెగ కరబంకు"
(తల్లి లేవి పుట్టినంటికిపోలే నీరులేవి చెయ్యవు పోయినట్లే)

ఇటువంటి పద్యాలకు ఎవరి వ్యాఖ్యానము అవసరములేదు. భాష మిక్కిలి సులభము. చెప్పినట్లే రిషయములా జనుల నిర్వహణవిధాని సంబంధించినట్టిది. సహజముగ వచ్చు అలంకారములకు కొంతయేలేదు.

సర్వజ్ఞుడను కవి త్రిపదులలో మన వేయన్నవలె పాడుకొనుచు నూరూర రిరిగి తన సందేశమును పామర జనమునకు అందించినాడు. ఇత జేకొలపు వాడైనదియు నింకను నిర్ణయించబడలేదు, కొండలు వేమన సమకాపురి దొందురు. కాని యిదిమిత్రమని తేల్చలేదు. "వేమన— సర్వజ్ఞ సంభాషణ" మను నొక పుస్తకమును కన్నడ భాషలో ప్రకటించియున్నారు-అందులో వేమన పద్యములకు సుమారుగ సరియైన యర్థములిచ్చు సర్వజ్ఞుని వివరము లియబడినవి. సర్వజ్ఞుడు, "కుంతర్ని వింతర్ని పదగళు హేళువ సంప్రదాయదవను" (అక్క

నూయన్నచోటే నిల్చున్నచోటే నూత్నలను వికరము చేసే సంప్రదాయానికి చేరినవాడు) అని కన్నడ భాషయన ప్రసిద్ధి. ఆంగ్లభాషయన వేమనపద్యాలకు కన్నడవాదను అతి బాహుళ్యముగా ప్రవాళియమును చూపగొన్న వైరాగ్యకవి సర్వజ్ఞుడు.

20 వ శతాబ్దమున ఆధునిక కన్నడరచయిత్రాచారంభమయ్యెను. ప్రాచీన సాహిత్యములంద సంస్కృతప్రభావమును చూచితిమేనీ కేటి కన్నడ సాహిత్యమును (ఆంగ్ల వాఙ్మయమునందువలె) అంగ్ల ప్రభావమును పాశ్చాత్యభావమును చూడవచ్చును. జీవితచరిత్రలు, నవలలు, చిన్న కథలు, ప్రహసనములు, భావగీతకలు మొదలైన క్రొత్తపద్ధతులను రచయితలు అవలంబించి గ్రంథములు వ్రాయుట ప్రారంభించిరి. వైజ్ఞానిక విషయములను సూక్ష్మము గ్రంథములు రచియింపబడుచున్నవి. వృత్తములను, కందములను, త్రిపదులను, చుట్టునులను విడిచి కొంగొత్త ప్రాసములతో కవిత్వము నల్లము పుస్తకములు వ్రాసి ప్రకటించుచున్నారు. ఇంకొకవైపున పురాతన గ్రంథములను సంగ్రహించి ప్రకటించు కొరకమును కొండలు చేయుచున్నారు. ఆధునిక కవులలోను రచయితలలోను క్రియుతి కీ॥ శే॥ టి పి చైలాసం, కీ॥ శే॥ వి. యం. శ్రీకంఠయ్య, క్రియుతి కె. వి. పుట్టప్ప (కవు. పెం. పు)

శ్రీ టి. వి. గుండప్ప, తేంద్రిరం. శ్రీ. ముగళి, వి. సీతరామయ్య, శివరామకారంతి, దేవుడు నరసింహ శాస్త్రి, అ. ప. కృష్ణరాయ, తి. రా. సుబ్బరామ మొదలైనవారు పేర్కొనవలసినవారు.

* వీరి "రామాయణసర్వవం" అను గ్రంథానికి కేంద్రప్రభుత్వమువారు కన్నడమున నిటీవల ప్రకటించబడిన గ్రంథాలలో నుత్తమమైనదని యెంచి రు 5000 పారితోషికము నిచ్చిరి. వీరు మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమున కన్నడభాషావ్యాఖ్యాతలు, మహారాజాకళాశాల ప్రిన్సిపాలు.

శ్రావణమేఘాలు

శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు

శ్రీ కామ్యూరి వేణుగోపాలరావు

ఇల్లు మార్చి రెండురోజులైనా కాకుండానే ఇంక పొరుగు అమ్మలక్కలంతా మా సరస్వతికి పరిచయం పుల్లెపోయారు. వాళ్ళునుటుకు ఏ ఇరుగింటాయన పొరుగింటాయన జోస్తీ కలవలేదు. పదింటిదాకా ఉదయం కిటికీవారగా కూర్చుని ఏ పుస్తకమో చదువుకోవటం, గడియారం పదీ కొట్టగానే వాలుగు మెతుకులు కలిగి ఆఫీసుకుపోవటం, మళ్ళీ సాయంత్రం ఇంటిముఖం చూస్తే అప్పటికే ఓపికంటే అలా పికాదుకుపోవటం, లేకుంటే సరస్వతి ఎదురుగుండా కూర్చుని ఆమె చేసే ప్రతిపనినీ చంకలు పెడుతూ ఆమె కోపగించుకుంటే అనునయిస్తూ ఇలా కాలం గడుపుకోవటం జరుగుతోంది.

“ఉంటే ఆఫీసు, లేకుంటే ఇల్లా ఈ రెండూ తప్పించి మీకు...” చివ్వి సరస్వతి మాటకు అడ్డు పడుతూ “మవ్వ నేది బోధపడింది. మొగవాడు తిరక్క చెడ్డా ఏంటావు. అంతేగా?” అన్నాను.

“నన్ను చూడండి, ఎంత నులుపుగా కాలం గడుపుకుంటానో.”

సరస్వతి చెప్పింది నిజమే. ఎటువంటి పరిస్థితుల్లోనైనా, ఎటువంటి పరిసరంల్లోనైనా ఇల్లే ఇదిబోగలిగే శక్తి ఆమెవాళ్ళకుంది. ఆ నేర్పు మొగవాడిలో లేదు. ఒచ్చి రెండురోజులైనా కాకుండానే అప్పడే ఇరుగింటి పొరుగింటి వాళ్ళ అట్టుపుట్టు అనవార్లన్నీ తెలుసుకోవటమే కాకుండా వాళ్ళుండరి హృదయంలోనూ తన కొంతభాగం పంచుకుని తన హృదయంలో వాళ్ళందరికీ చోటు ఇవ్వగలిగింది.

ఒచ్చిన మర్నాడే “మాళాం పాపం! మన పొరుగింటి సుందరమ్మగారు లేరూ, ఆవిడెవరో తెలుసా?” అంది సరస్వతి అశ్చర్యంగా.

“తెలియదు. ఎవరోటి?”

“సుప్రసిద్ధ పంగితి విద్వాంసుడు సుబ్రహ్మణ్యం చేరు ఎరగరుటండీ. ఆయన పాటకచ్చేరీలు అనేకమార్లు విన్నాం.”

“అవును. అయితే మర్య నేకవోటి?”

“ఈవిడ భరేట ఆయన.”

“చాలా అవ్యక్తవంతురాలు ఆటువంటి కీర్తి మంతుని భార్య మన పొరుగున ఉండటం మన అవ్యష్టం!”

“మీదంతా వేళాకోళం. ఎంత పెద్ద చేదు మోసినవాడయితే నుటుకు నీతి లేకపోయిందిర్యాత ఎందుకొచ్చిన చేదు. ఛీ!” కిటికీలోంచి అవలికి ఉమ్మేసింది సరస్వతి.

“ఇంతకీ ఏరిబో పూర్తిగా చెప్పకుండానే పోతావేం?”

నన్ను గొప్ప సస్యెస్సులో పడేసి సరస్వతి వంట గది పొగలో అవ్యక్తిమైపోయింది.

పాయంత్రం మళ్ళీ తనే ఆ ప్రస్తావన తీసుకొచ్చింది. “ఉత్తి త్రాగుకోతుట. ఏ ఆరు స్లెల్లకో, అయిరు స్లెల్లకో ఓహరు వనూంటాట్ట, సంపాదించిన డబ్బుంతా పాడుచేస్తున్నాట్ట”—ఇదీ సరస్వతి చెప్పిన విషయం.

“అయితే మరి ఆరిడ సంపారం ఎలా గడుస్తున్నట్టు?”

“మనిషి చాలా తెలివైందిరెండి. పుట్టింటినించి తెయ్యకున్న నా ఎట్రా ఉంటే అది కాస్తా భద్రంగా దాచుకుని వాడిదీతి ఎన్ని తిట్లతిన్నా ఎన్ని చెబ్బలు తిన్నా ఏమీంచి, ఆ నాలు ఆమ్మకుని కాస్త పొలం పుట్ర కొనుక్కుని అలా కాలక్షేపం చేస్తాంది. వడ్డీ వ్యాపారంకూడా చేస్తూంటుంది. ఆ కాస్త ఆధారం అయినా లేకపోతే ఆవిడెవరుకు విసుయేవో అలాంటి వండీ”—సరస్వతి ఓహరు కళ్ళు తుడుచుకుంది.

“ఇలా బాలిదల్బటం ప్రారంభిస్తే నీ కన్నీరుకి అంతే ఉండదు.”

“కేవలం ఆమె ఒక్క తెలిరించే కాదు నే బాధ పడుతుంటు.”

“మరెవరినెంచి?” అన్నాను.

సరస్వతి తీవ్రమైన ఆలోచనలో మురిగి పోయింది. మాట్లాట్టలేదు. ఇవారే సరస్వతి మహా

ఉత్సాహంగా కనుపిస్తోంది. కారణం నేను ఉహించలేకపోయాను. అదెగనూలేదు. భోజనం చేస్తుంటే ఆమె చెప్పకొచ్చింది. నేను తీగం నివ్వడపోయాను.

"నిన్న ఒకాదన్నీ గురించి చెప్పావా, ఇవాళ మరొకరిగురించి చెబుతాను వినిపి. ముంబైకి వరసలో రెండున్నెల అవకాల ఉన్నావాళ్లు ఇవాళ ఉదయం మన పక్క ఇంట్లోకి చూడారు. రాగానే ఇంటాయన ఇంటాదివేటి చెబ్బలు ఒకటి రెండు తినేపాడు."

"అదేంటి?"

సరస్వతి పగలబడి నవ్వేసింది. ఆసక్తుల మెకాల ములిమింగయ్యలన్నంత కనిపూడా వ్యక్తం అయింది. ఏదో తప్పే! నాకర్థం అయింది.

"నీ భోవగి చాలా అన్యాయంగా ఉంది."

"ఏమి అన్యాయంలేదు ఈ దేశంలో ఆదా శ్చంతా అలాంటివాళ్ళయితే ఎంత రాసుండును అనిపించింది నాకు."

"ఎంత అహం!" నాలో నేను అనుకున్నాను. "నవ్వు కోరే స్త్రీస్వాతంత్ర్యం ఇటువంటిదేనా ఏమిటి?"

సరస్వతి కొంత ఉద్రేకాన్ని కొంతపచేసుకుంది కాబోలు సిగ్గుపడుతున్నట్లుగా కనిపించి తల వంచుకుంది. "మరిగి నీగురట్టం మరిచిపోలేవంతికాలం భవిష్యత్తువూద కొంత ఆకలి కలిగి ఉంటేబావికి అవకాశం లేకపోలే దన్నమాట. చేసింది తప్పుయితే పూర్తిప పట్టంమాట అలాగుంచి తప్పుని గుర్తించగలిగే సంస్కారంకూడా ఈ మగజాతిలో లేదు. అందులో స్త్రీవిషయం అయితే ఇక చెప్పనక్కర్లేను. ఈ యివన పాదాలు ఇలా ఎంతకాలం నిర్దోషిగ్యంగా కనిపి తోక్కుతాయో!"

సరస్వతి మళ్ళీ ముఖంలో నవ్వు మాయం చేసుకుంది. చాలా తీవ్రంగా ఆలోచనలో పడిపోయింది. ఓపారి బకపుగా నిట్టూర్చింది. జాట్లలోకి వేళ్ళు పోసిచ్చి చిరాగ్గా రేపుకుంది. నుదుటిమీద చెమటపట్టి కుంకుమ కరిగి ముఖాన్ని కొంత ఖిభిల్పించేసింది. లోకంలోని స్త్రీత్వమంతా ఒక్కరూపం గలించి పగబట్టి బుసలు కొడుకూ విరుదుక పడుకోందా అనిపించింది.

సరస్వతి చుగకయిన మెదిడు ఎంత నిశితంగా నైనా యోచనలు చేస్తుంది. ఎంత లోతులైనా ఆమె దృష్టి ప్రసరించగలదు. ఏ కోణంలోనుంచైనా పరిశీలించగలదు. వయస్సు మటుకు పాతికేళ్ళే. అప్పడప్పుడు ఆంటూంటుంది. "నా ఆలోచనలూ, మాటలు చాలామందికి గుచ్చిందివు. మొగవాళ్ళమాట అలాగుంచి ఆవవాళ్ళక్కూడా కడుంగానే ఉంటాయి" అని.

కేవలవాణ్ణి, "అదే నీకు మరీ బారి కలిగిస్తుంటుంది కదూ" అని.

ఆపు నవ్వుట్లుగా తల ఊపుకుంది సరస్వతి. "నేనూ మరెవ్వరికీ. నాలోనూ ఆలోచనలని దంపివే ఆవశం అప్పుడప్పుడు పసుపును చేస్తుంది" అంది ఓరూగు.

"ఏం?"

"నా సానుభూతిలో కూడా దానిగం అయిన పక్షపాతిం లేదా?"

"ఏమి అదా" అన్నాను ఖచ్చితంగానే.

"ఈ తీగంలో నాకలా కనిపించటంలా. స్త్రీ

విషయంలో నీకు అపారమయిన సానుభూతి ఉండొచ్చు. పూనుకుని కొంత త్యాగానికి నవ్వు సిద్ధపడొచ్చు. కానీ నవ్వు చేసే ప్రతి పరిపి ఛిన్నాభిన్నం చేసేనీ నీ ప్రయత్నాన్ని ఆ స్త్రీయే భిన్నం చేసి విజయగర్వంతో వికటాబ్జహాసం చేస్తుంది. వంటిది గుమ్మముదాటి బయట ప్రపంచాన్ని చూడలేని ప్రతి స్త్రీ ఇప్పుడూపనే చేస్తోంది. నవ్వుతూనే మగవాడు తన మట్టా కట్టే రాగిగోడల్లో తన సవాకారం కూడా పూర్తిగా అభిస్తోంది. ఈ ఆధివాళ్ళంతా ఒట్లు తెలియకుండా తాగేసి తలగోడలోని కొట్టుకు చేపిచ్చివాళ్లు. తాగి రోడ్డువార మురుగుకొల వలో పడి దొడ్లుకూ "అబ్బ! ఎంత పోయిగా ఉంది" అనుకుంటూ గొంతుకత్తి పాడుకునేవాణ్ణి చూశాను. తాగి రోడ్డుమీద దుమ్ము ముఖాన్ని పూనుకుని "ఫేసు పాడెరుం నుకున్నాను. అందంగా లేదా" అని నవ్విడిగా జోడకు. తాగి ఇంటికి నిప్పుంటిండుకుని ఆ విలయాన్ని చూస్తూ పగలబడి నవ్వుతూ ఆర్పడానికి వచ్చిన వాళ్ళతో "ఆగడమ్యా దలి కామకోసం" అనే వాణ్ణి చూశాను. ఇంతకంటే మెరుగైన స్థితిలో ఏమీ స్త్రీ జాతిలేదు. వాళ్ళ అజ్ఞానానికి బారి చూపిస్తున్న నేను మొగవాళ్ళవిషయంలోకూడా సానుభూతి లేకపోవటం దాదానంగా ఉండేమో?"

"ఎందుకొ?"

"వాణ్ణి అజ్ఞానలేగా."

"నిన్నెలా అర్థం చేసుకోవాలో నాకు లోప పట్టలేదు. స్వజాత్యాభిమానం కలవాణ్ణయితే నేనన వలసివంటుంది. నువ్వే అవేతావు. నన్ను నిమిత్త మాత్రుణ్ణి. చేసి రెండునైపుల్లించి వాడించుకుని నిర్ణయాలు చేసేస్తున్నావు".

సరస్వతి ముఖంలో నవ్వు కుఫాను వెలిసింది తిర్యగి కానీ నీరెండూగుంది. అభీమకు పోతుంటే గుమ్మందగ్గర నిలబడి "పెందిరానే వచ్చేయండి" అంది.

కల ఊపి వీధిలో కొచ్చి పడ్డాను. ఇంత ఎరు రుగా ఉన్న పెంకటిల్లు రెండుపులు తెరిచి ఉన్నాయి. ఉదయంకూడా తాళం చేసే ఉంది. నేల చచ్చిపోయి ట్టించి ఆయిలు అలా జంతువులగానే ఉంది. నది కచ్చిమీద అక్కడక్కడ కొన్ని పెంకులుపోయాయి. కిటికీ గోడలు పగిలిపోయి మేకులు ఊకిపోయి వేళ్ళాడుతున్నాయి. వీలులు తీసి అరుచుమీదా, గోడ మీదా గజం ఎత్తుదాక పెరిగిన చుర్రెయిక్కల్ని పది పాచిళ్ళ కుర్రాడు కైవసం తా కేంద్రీకరించి నీకు తున్నాడు. ఏళ్ళ తిరబడి, కనిపెట్టుకుని ఉండేవాళ్ళు లేక చినికి జీర్ణించిపోయిన ఆకొంప, ఏమాత్రం జన వాసయోగ్యంకాని ఆకొంప, కొందరికి నిలవనిద అయిందంటే ఆపంచని చేసినవాళ్ళ చరిత్ర తప్పు కుండా నిరస్వతి జాతితాలోకి ఎక్కపోయిందన్న మాటే. సందేహం లేదు సాయంత్రం ఇంటికొకగానే ముసుని ఉద్దేశపరిచే మరీకొన్ని గాథలు నా చెవిని పడతాయి ఎంతసేపూ ఆ గాథలు వింటూండటమేనా చెయ్యి గడిగింకమైనా ఉందా?" అనిపిస్తూంటుంది నాకు.

పోతుమనిషి ఎదురుపడి కవరు చేతిలో పెట్టాడు. నైవ దివ్యారీవిట్టి ఆ ఉత్తరం ఎక్కడ్నించి వచ్చిందో పోల్చుకున్న నేను చదవకుండానే కేబుల్ కుక్కేలాను. దూరం గా పది గంటలు వినిపించాయి. కోడు మీద జనం పల్కుగానే ఉన్నాయి. ప్లేవన్స్ రైలు విచ్చి అప్పుడే ఆగింది బహారంలా ఒక్కసారి ప్రయాణి కులతో ఇరకాటం అయిపోయింది. అందరి ముఖాలు పరికిల్లున్నాను. ఎందుకో? కళ్ళి కొట్టువాడు ఇచ్చిన చిల్లర డబ్బులు కేబుల్ వేసుకుని మళ్ళీ కోడుమీద కొచ్చాను.

మధ్యాహ్నం విశ్రాంతి సమయంలో కేబుల్ కవరుసంగతి జ్ఞప్తికి వచ్చింది తీసి చదివాను నాన్న రాతారు.

“అబ్బాయి,
నిన్ను ఆశీర్వదిస్తున్నాను. నీకు ఆశ్చర్యం కల గొచ్చు ఇలా రాస్తుంటే. కాని గత్యంతరం లేక పోయింది. నా మానాభిమానాన్ని చంపుకునే ఈ పుత్తె రం రాస్తున్నాను. కేబులు దియబర్చి నా ఉద్దేశం సెరవేరిలే నేను లోకంలో తిలెత్తుకుని తిరగలేనని నాకు తెలుసు. ఆయినా వెంటతో కుళ్ళిపోయి మంచం పట్టి నీ తల్లికోసమే ఈ పుత్తె రం రాస్తున్నాను. ఆమె కోరిక తీర్చాలనే ఇలా సాహసించాను. ఇప్పు టికి నెల్లాళ్ళయింది. మరీ నీరసించిపోయింది. ఎదుకల పుట్ట. మంచంమీద పడుకుంటే ఆ దృశ్యం చూట్టానికి హృదయవిదారకంగా ఉంటుంది. నీ గురించే వలవ

నిస్తోంది ఒక టేబుల్. నిన్న కొద్దిగా తెరిపిచ్చింది. నిన్ను చూడాలంటూ వరీమరీ చెప్పింది.

నవ్వు చేసినపని ఈ జన్మలో కవకుండా మన సంబంధాన్ని విత్తాక్షిణ్యంగా తెలిపేసేనా, నా కోసం కాకుండా నీ జీర్ణికోసం మళ్ళీ మళ్ళీ చెప్పుకుంటున్న నా తాపత్రయం నా మాట తీసిపా రెయ్యకు నవ్వు వ్యామోహంతో చేసినపని తుదిచరిగింది కాక పోయినా నేను తీసుకున్నాను. వలంకాని దాని మేల్కొ తాళకట్టిందంతాత్రాన అది భార్య అయి పోతుందా. ఆయినా నీ లాంటివాళ్ళు నే జీవితవ్యంతుం అంటిపెట్టకుని ఉండాలనే నిర్దాంతానికి నాళ్ళు కట్టుబడి ఉంటారా? అంతా చెనం! అంతగా కాదు మానసింపే వాలుగైదు ఒందిలు డబ్బు పడేద్రాం. దానిదారి అది మానుకుంటుంది. నవ్వు నా మాట విని ఒచ్చేనెయ్యి. మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోవా లంటే నీకు పిల్ల సెవరిపార నీ సంకోదం నీ కక్కలేను. అందుకు అన్నీ సిద్ధంచేసే ఉంచాను. నీ కేం! నవ్వు మొగాడివి. ఇవన్నీ కేవలం నా ఆభిప్రాయాలే కాదు. అమ్మకూడా ఇలాగే అంది నిన్ను. నా కోసం కాక పోయినా అమ్మకోసమయినా నీకీవపని చెయ్యక తిప్పగు. తిర్వాతి ఏమనకున్నా లాభంలేదు. నా కోరిక మన్నించి నీ రిల్లిని దక్కించుకోగలవనే విశ్వాసంతో ఎదురుచూస్తూంటాను.”

అంటూ ముగించాడు ఉత్తరం. హృదయంత ర్తాళంలో ఎక్కడో, ఏ మూలలో లేగిన తుఫాను చిలికిచిలికి గారివాసయ నామనసంతా అల్లకల్లోలం చేసిపారసింది. కిరీమంతా వ్యాపించింది. గెండు తీవ్రమయినకేతలమర్మ మెండు రంగరంగమైపోయింది. మార్గంతరంకోసం యోచించి నిర్ణయాని కొచ్చే కన్యధానమా లేదు. అటు కిలిమీద ఏ మాత్రం అభి మానమున్నా నన్ను చెయ్యమని తండ్రి ప్రాప్తి హిస్తున్న ఆకృత్యం దాటగమైంది. సంస్కృతి నా హృదయంలో భాగం. ఆ భాగం అప్పుడే తివరంతు వాదాన్నీ, బలాన్నీ, మాదిడినకునీ సిద్ధం చేసుకుం టోంది. ఏవీటి చెయ్యటం? ఎలా ఈ ఉప్రదవాన్నించి బయటపట్టం. అటు కిలిని రక్షించాలనే పట్టుదల ఎంత తీవ్రం గా అలుకుంటుందో అందుకోసం మరో జీవితాన్ని నాకోసం చేయ్యాలనే తిలంపుకూడా నా ముసు దిరిదాపులే రాలేకపోతోంది. నిలువెత్తు ధనం పోసినా నిరస్వతి నన్ను విడుదలకోసమాట నిజమే కాని అలా పోయ్యాలనే తిలంపుకే నాలో చోటు లేదు. నా కోసం ఆమె చేసిన త్యాగంకంటే ఆమె కోసం నే చేసిన త్యాగం ఏ మాత్రమూ గొప్పది కాదు. ఆమెను ఒడలుకుని నేను మరో క్షణికే నా హృదయంలో చోటు ఇవ్వలేనట్టే ఆమె తన హృద

యన్ని నాలో తప్పించి మరొకరితో పండుకోలేను. అప్పుని వసులకోవా? సరస్వతిని వసులకోవా? ఏ ఒక్కరిపక్షం వహించినా మరొకరిని వసులకో వల్సిందే. చివరికి నిర్లిప్తంగా ఉన్నా జరిగేదాకే.

మధ్యాహ్నం వెలుపుపెట్టి ఇంటికి చక్కా వచ్చే రాసు పెంకుటింట్లోకి కొత్తిగా వచ్చివాళ్ళు కథి నుమ్మంలో కూర్చుని వచ్చివాళ్ళు వచ్చేసి మామ న్నాయి. వాళ్ళున్నా కొనసరియన్ను అరిచి కూచుని ఉంది. ముగ్ధావాళ్ళంతా పిల్లలు బయటే ఆదితే అయింటికి వెళ్లిపోయి అయి ఉంటుంది. లోకం దృష్టిలో అయింటి. అలా అయింకం గా మామనా కూచుంది. ఆమె ఒకటిలో పనివున్న! తలమీద వెళ్ళి వారిని ఉద్ధరి ముగ్ధులకు లాక్కోవటంలో ఆమె ఇంకా బాగా అలవాటు పడలేదు ఇటీవలే అనాథ అయి ఉంటుంది

నుమ్మంలో సరస్వతి ఎదురుమామనానే ఉంది. ఆమెను చూస్తుంటే నా మనస్సు అదోలా అయి పోతోంది. పోనీ ఆమెతోనే సంప్రదిస్తే ఏ మంటుందో? ఎటువంటి సలహా ఇస్తుందో?

చెప్పలేక చెప్పాను. “ఇవారే ఉత్తరం వచ్చింది”

నివి.

“ఎవరు రాశాను?”

“నాన్న” — ఆమెనులు వివర్ణమై పోయింది. బాగా సన్నిహితంగా వచ్చేసి కండుచేతులూ పట్టుకుని అద్వితీగా నా ముఖంలోకి మామనా “మొమ్మల్నింకిగా కృంగితివీ ఆ ఉత్తరంలో చిత్రేమయ నేను కనొచ్చువా?” అంటూ ప్రాభేయపూర్వకంగా అడిగింది.

“మచ్చంను కంటిగా గాధిరా పడతావు సరస్వతి.”

“ఏమో! నా అద్వితీం ఎలాగుందో.”

“నీ కేవల భయంలేదు సరస్వతి. నా గురించి ఆలోచించుకుంటే నీ అంతా అయోమయంగా ఉంది.” అని నాకేటులో ఉత్తరం ఆమె చేతిలో పెట్టాను. ఈ ఉత్తరం చదివి మచ్చ నా తల్లిదండ్రుల్ని ఎంతగా ఏవగించుకుంటావో నాకు తెలుసు. అయినా నీకు వదువదువి ఇచ్చాను. మచ్చ నా పరిస్థితిని బాగా అర్థంచేసుకోగలవనుంటాను.”

తెలుపుకు చారవడే ఆ ఉత్తరం అద్వితీం సరస్వతి నిదిరింది. ఆమె ముఖంలోకి మామనా నిల బడ్డాను. ఏ భావనూలేదు. నిన్ను గట్టిగా హృదయానికి హత్తుకుంటూ “మీ తల్లిదండ్రులనిచ్చాను?” అంది.

నేను తలవంచుకున్నాను నిమిత్తరంగా. తలెత్తే సరికి ఆమె కళ్ళలో దుర్బరమైన బాగా వ్యక్తం అయింది.

అనుభూతికాలయిన ఆ కళ్ళని నాకు చూపించటం ఇష్టంలేక కంబోలు ముఖం పక్కకి తిప్పుకుని “అయితే ప్రయోగం ఎప్పుడు నిశ్చయించుకున్నాను?” అంది.

“నీ ఉద్దేశం ఏంటో చెప్పు”

“నే నేనీ చెప్పకు; చెప్పలేదు; మీరేం చేసినా నీ సహించటానికి వెనుకాడను. మీ పరిస్థితి నాకు అర్థ అయింది.”

“మచ్చా నన్ను నిర్దాక్షిణ్యంగా బాగా పెడతావా సరస్వతి?”

“మీరేం చేసినా నేను సహించుంటున్నాను, నీ నేరం బాగా పెట్టటం లేదుగా.”

“నీతో సంప్రదిస్తే తుకో మాగ్నాంతరం ఏదైనా కనిపిస్తుందేమో అనుకున్నాను.”

సరస్వతి ఏమాటా చెప్పకుండా నేను నుట్టగదిలోకి వెళ్ళిపోయింది. రాత్రి అన్నం తినమని ఎంత బలవంతం చేసినా నేను కంచంమందు కూర్చునేకపోయాను. నిత్యం ఇద్దరం కలుపు చెప్పకుంటూ సరదాగా భోజనం చేసివచ్చింది. ఇవారే దుర్బరమైన మానం ఇద్దరినీ మంగేసింది ముగ్ధులకంటే నీరులు నుడి నుడింటా చుట్టేసి ఉక్కిరి బిక్కిరి చేస్తుంటే ఆకలేస్తుందా? నేను అన్నం నుట్టకోలేను. సరస్వతి నుట్టగది తెలుపు నొకేం చేసి ఇవారికి వస్తుంటే “మచ్చా భోజనం చేశావా?” అన్నాను.

“అక్కలేదు” అంది. అవును. సరస్వతి కనావు నిందిపోయింది దుఃఖంతో. లోకంలోని నీకటంతా మా హృదయాల్లో పేరుకు పోయింది. తిన్ని నురింది తాను బాగాపడుతూ ఎదుటివారినించికూడా బాగా పడే దురవస్థకి ఇద్దరం నురయ్యాయి. లోపల రేపుకున్న బీభత్సాన్ని చాచుకుందుకు ఇద్దరం ప్రయత్నిస్తున్నాం.

సరస్వతి నన్ను ఏవగించుకుంటుందేమో! అలాటి అవకాశం తను ఇస్తున్నాటా నీవం! తెలించి నేను నీవాడిని అని చెప్పలేనప్పుడు ఆమె నన్ను కింకించి నన్ను దూరంగా నెట్టటానికి ప్రయత్నించటంలో తప్పులేదు ఆమె హృదయంలో స్థానాన్ని నా చేతులారా దూరం చేసుకుంటున్నానా? సరస్వతి నాకేవల కాదా? తల్లి గీసిన హృదయకోసం ఆమెను అన్యాయం చేయినా? అలా చేసి నేను సుఖపడగలనా? ఎంత అహంకారంగా ఆ ఉత్తరం రాశాడో సరస్వతికి తెలుసు. నేను “మొగవాణ్ణి!” ఈ ఒక్క ముక్కు వెనకాలూ, నిరూఢమై ఉన్న సంపదితభావాన్ని వమ్ము చేయగలిగే కత్తి నేను కోల్పోలే ఈ ప్రపంచంలో నేనూ మనిషి నే అని చెప్పకొని తిరగటం హాస్యాస్పదం. సభ్యతలోకం హాసించదు. అసలు ఎవరెలాబోలే నాకేం. నా మనసు ఏదే బాధని నేను

సహించలేదు. నా సరస్వతిని నేను ఒగులుకోలేదు. దృఢంగా ఆనుకున్న తిండ్ల మనసు కాంతించిపోయింది. పక్కకి చూశాను. గుమ్మంవద్దగల తలుపుకి ఆనుకుని కూర్చుండి సరస్వతి. ఆలోచిస్తోంది. ఇవ్వాలి సరస్వతి చుట్టూ చేసుకోలా. తల్లి నా దువ్వకోలేదు ముఖం జడ్డు ఓడుతోంది.

“సరస్వతి!”

“హా!”

“హద్దు గూటింది. దీపం వెలిగించవూ?”

సరస్వతి లేచి దీపం వెలిగించి కొంకికి తిరిగించింది. పూలమ్మోవాడు గుమ్మంలో నిలచి “అమ్మ గారూ!” అని పిలిచాడు.

సరస్వతి వాడైతే చూసింది. అపయిల్నింగా నా తల వంగిపోయింది. ఉన్నట్టుండి సరస్వతి చిన్నగా నవ్వుటం విసిరించి తలెత్తాను. ఆమె నవ్వుతూనే “చిల్లరుంటే ఓ అణా ఇవ్వండి” అంది.

జేబులు తిడుముసున్నాను. ఓ కానీ ముడుపు చేతికి తిరిగింది. అయినా రూపాయలనోటు తప్పించి మరి చిల్లర లేదు.

“పోనీలండి లేకపోలే. అక్కర్లేను అమ్మి మమ్మల్ని” అంది సరస్వతి.

పూలమ్మోవాడు పల్లిపోయాడు. మరీ నిశ్శబ్దం మిగిలింది. సరస్వతి కూచున్నచోటునుంచి కదలలేదని అరికిడి కాకపోవటంవల్ల తెలుస్తూనే ఉంది. ఏం చేస్తోందో పాపం! కిక్కి తెచ్చి ఓకారి చూద్దామని పించింది. కానీ భయం! ఏరిల్లో తెలియని పిల్ల భారం! నొంగిరించే పట్టుబడినప్పుడు అమ్మ, సరస్వతికి నాకూ మగ్గ ఉన్న సంబంధం తెలిసినప్పుడు నాన్నా పెట్టలేని భయం ఇప్పుడు సరస్వతి మాటలు కల్గిస్తున్నాయి. ఆ నేత్రాలలో ఎంతకెత్త! ప్రథమ సమావేశంలో “నీ కళ్లు ఎంత చక్కనివి” అని నేను వేటిని పోగడానో అనుక్షణం ఏ నేత్రాలలోకి చూసి తిన్నయితి చెంది అనునిత్యం పరికిపించానో అకన్నులు, ఆ నయనవికాంతులు ఈ క్షణంలో దీపకాంతిలో భీకరంగా నానక పరికిస్తూ ఉండి ఉండాలి.

చాలానేపు ఇలా గడిచిపోయింది. కిటికీ తలుపులు తెరిచే ఉన్నాయి. అయినా ఉక్కబోస్తోంది. ఈతపడ, పూనయంలో మంటకి తోడియ దుర్బరంగా రరిణమిస్తోంది. ఇంతసేపటికి సరస్వతి ఏమి చేస్తుందో తెలుసుకోవాలని అనిపించింది. దీపంకూడా తగ్గి ఉంటుంది. నాముఖమీద కాంతి పడటంగా అనుభూతి కలగడం లేదు. మెల్లగా కళ్లు విప్పాను. చాచగమేస నిశ్శబ్దం! తలపక్కకు తిప్పాను. తొలికాన్పులోనే పుట్టిన పసికందును పోగొట్టాను చిన్ని బాలింత

గాలులా అలవాటులేని బాధని అనుభవిస్తోంది. సరస్వతి బహుశా నేను ఇంతసేపట్నుంచి మెలకువగా నేఉన్నాననే అభిప్రాయం పొరబాటులు ఉంటుంది. నిద్రను అనుభవించకపోయినా కనీసం పరీక్షించి ఉంటాను. లేకపోలే నాకళ్ల ముందే ఆమె లేటటం, చాపరతును కోవటం పడుకోవటం ఏదో కలలో జరుగుతున్నట్టుగా ఎందుకు అనిపించాలి? కాంతిచూర్చి సరస్వతి అమా యకంగా నిద్రపోతోంది సరస్వతి నాఅభిమాన నాను భేయం కాదు. ఆమెకు మొదటిలేఖ రాసినప్పుడు “మాలతి” అనే సంభోధించాను.

“నాపేరు మాలతి కాదు.”

“ఎన్ను నేను అలాగే పిలుస్తాను.”

“అలా పిలుస్తే జవాబు ఇచ్చేది లేదు.”

“నీరే ఏం చేస్తాను” — ఏరిల్లో ఇష్టంలేక పోయినా తిప్పనిపరయింది యీ పిలుపు. అలవిర్బు కున్నాను.

దగ్గరకు వెళ్ళి నోంగి చూశాను. ప్రకాంతంగా నిద్రపోతున్నట్టు కనిపిస్తోంది. ఓక్షణం సరస్వతిమీద అమానుషమేంది. ఇంతటి సంఘర్షణలోకూడా నిద్రను అనుభవిస్తూ ఎలా గుఱాన్ని పండుకుంది? తలుపులు తెరిచే ఉన్నాయి. గాలిపటాకు వేడిగా గీగి పెట్టు కుంటూ పిస్తోంది. పెద్దముల్లు పన్నెండుమీదా, చిన్న ముల్లు పదిమీదా ఉన్నాయి. నూకోర్కాయం కానా లంటే చాలా యుగాలు గడవాలి. దుప్పకం! ఈ రాత్రి నాకు నిద్రలేపును. మెలకువగా ఉండలేదు. సరస్వతికి నిద్రాభంగం జరకుండా అరికిడి కాకుండా వెళ్ళి మంచంమీద కూర్చున్నాను.

“అబ్బాయీ!” అని తిండి సంభోదం! ఉత్తరంలో కాదు. ఎవరుగా నిలిచి పిలుపున్నట్టుగా అని పిస్తోంది. జవాబు చెప్పకుండా విడిలించుకొని పో గడవా? నాదీ మున్నే! ఈ రాగశ్యమే అబ్బాతంకా ఎంత దృఢంగా దిగిస్తాయి!

“ఎన్ను చూడాలంటూ మరీ మరీ చెప్పింది.”

అబ్బ! ఎరాలు కోస్తున్నాయి! చేసినపని ప్రశంసనీయమైనట్లే. ఆ తల్లి విశ్వాసం ఉన్నా పరిస్థితులకూ, పరిసరాల ప్రభావానికి తట్టుకో లేక క్షణక్షణానికి లొంగిపోతూ తిరిగి దిటపు తెచ్చుకొని పడుకుంటూన్న ఈ సమస్థుడైన అసమ స్థుడు ఈ తల్లి కడుపుప జన్మించకపోయినా బాగుండి పోయేది! కనీసం ప్రేమ అనే ఊబిలోకి దిగ బడకపోయినా గోడనిలలో ఈ లోయలు ఏర్పడేవి కాదేమో!

ఉత్తరం అంటోంది “కాదు మానవంలే వాలుగైదండలు బట్టు పడేద్దాం” ఫీ! సంస్కారం రాక్షసుడుగా చిత్రిస్తే స్వాధీనం, జంకుతోంది

ఎందుకో. వాకు తిండ్రికింటే తల్లి సన్నిహితురాలు! తిండ్రి పెత్తురు తల్లిదాస్ వాలో ప్రవేశించింది. అందుకే తల్లి మంచంపట్టింది. తిండ్రి నిబ్బరంగా ఎలా మోసంకెయ్యటో నలహో రిస్తున్నాడు. 'సువ్రస్ మొగవాడిరి' అంటూ పూజం తిరవ్రేసే హామీలు ఇస్తున్నాడు.

ఇహ ఎలా ఆగమిగా మనసు సమప్రయత్నం ప్రారంభించింది. అర్థింగి మూగవేసి! ఉత్తరం లోంచి మాల్మిక్రాన్తి పనినింత్రిత! వాన్ని గారి వ్యవహారం! అపహృతి ఆగ్రహం!

హృదయం వెయ్యియక్కలయినా వాగుండును అనిపించే ఈ వేగం ఎలా భరించేది?

కాని.....ఎముకలు పొగుచేసి ఓ హోటల్కు చేరిస్తే ఒకప్పుడు ఎంతటి సంకుచితత్వాన్ని తీర్చడం చేసుకున్నదానో అవన్నీ కలసి ముక్తకంఠంతో 'కొడుకా!' అని విలపిస్తుంటే వారత్తం ద్రవించి పొగుండా ఎలాగుంటుంది. హాసించలేదు. లోలోపల కుమ్మరిపురుగు బోలుతున్నట్లుగా బా! ఇక ఆత్మే వ్యవధానం లేదు. అమృత పీఠపు దగ్గరకాతోంది.

కాని సరస్వతి దూరం కావలసిందే.

అమృత ప్రాణేయంకాతోంది తుది కోరిక చెల్లించదు.

కాని సరస్వతిని దూరం చెల్వలేకపోతున్నాను.

అలా! అలా! అలా! అలా! ఉప్పెలా ముందుకొస్తుంటే...లోలోపల ఓ వెర్రికే! వేసి లేచి కూర్చున్నాను.

సరస్వతి నిద్రపోతోంది. వేడిగాలి విసుగుగా తోసుకొచ్చింది. సరస్వతి నిద్రలో విట్టాడుస్తోంది. సరస్వతి వెదాలు కదలుతున్నాయి. వెక్కిరిస్తాను. దీపం చిన్నదాతోంది. వణకుతూనే చూశాను. తిక్కునైన జల్లులలో చిన్నబోయింది వన్నె తగ్గిన విదానం. చూపు మరలుకోలేక మళ్ళీ చూశాను. అడుగు ముందుకువేళాను. దీపం గెలగెలలాడింది. గాలి 'రండు' మరి హోటల్పెగుతుంది. సరస్వతి మెల్లగా కదలుతుంది. ఇంకో అడుగు ముందుకు వేళాను. దీపం అరిపోదానిది నిస్సంకా ఉంది. సరస్వతి వెయ్యి ముందుకు మరగింతో జరిగింది. ఇహ కదిలేదు. మృదువైన ఆహారం ఈ ఇవప పాదాన్ని బంధించింది. నా కోరిక స్పందించింది. భావోన్మేషంతో సరాలు పీక్కుపోతున్నాయి. రక్తం ఘనీభవిస్తోంది. దీపం అరిపోయింది. కిటికీలోంచి మావైపే తొంగి చూస్తోంది సత్ప్రభం!

చీకట్లు చీలుస్తూ హఠాత్తుగా పెద్ద కో! ముగ్ధులలో హృదయవిదారకంగా విలపిస్తున్న ఆ గొంతు! కాళ్ళకింద భూమి కదిలింది. చంద్రుని జల్లు మన్నాయి. అనుకోకుండానే సరస్వతి హఠాత్తుగా లేచి నిద్రావ్రోణి తూలి కింద పడింది. వస్త్రవేష ముందుకు దూకి ఆమెను లేవపెట్టి "సరస్వతి" అని పిలిచాను.

"మీరా? ఇంకా నిద్రపోలేదు?"

"ఎందుకలా భయపడ్డావు?"

"ఏదో గాఢకోక వివరించింది"

"అవును. పెంకుటింటోంచి వచ్చింది ఆ కోక."

"అయ్యో! ఇంకాక నే వాళ్ళల్నాయో! జబ్బుగా ఉండే. దీపం ఏదీ?"

"సువ్రస్ కంకాగువడకు."

"ఏం అభ్యుత్థేయం జరిగిందో పాపం! కేమ కదలేకుండా ఉన్నాను. దీపం వెలిగించింది."

నేను చీకటిలోనే వెతుకులాట మొదలు పెట్టాను. చివరికి టార్పిలైటు దొరికింది. దీపంకూడా వెలిగించాను అయినా నిమిషాలు పట్టింది ఇంకంతా లూర్రయే సరికి. అప్పుడు చూశాను నిట్టాకూలతో నీరసించిన సరస్వతి ముఖం.

బహుశా గొల్లెం పెట్టి టార్పిలైటు వెలిగించి బయల్దేరిం ఇద్దరూ. నా భయం పట్టుకుని ఎదుర్కొంది పక్కగా. పెంకుటింటో దీపం వెలుగుతుంది. అయిదారుగురు మనుష్యులు సుమ్మందగ్గర చూశారు. కాళ్ళో నులకరాళ్ళు సుమ్మకుంటున్నాయి సరస్వతిని చూసి వాళ్ళు దారి ఇచ్చారు. నేను సుమ్మం దగ్గర నిలబడే లోపలికి తొంగిచూశాను. ఆ సజీవయస్సు శ్రీ దాదగంగా విలపిస్తోంది. ఒకటిలో పసిపడ్డు విక్రమంగా పడితేంది. చుట్టూ పిల్లలు కూర్చుని కన్నీళ్ళతో అమానుకంగా తల్లి ముఖంలోకి చూస్తున్నాడు. వాకు వికారంలాంటిది ఏదో కలిగింది. ఒక్క తిప్పుకున్నట్లుగా అరిపించి వెక్కిరి తిరిగాను. ఇంటికేదిచ్చేసి సుమ్మంలో తిలుపుని ఆమెకుని కూర్చుండి పోయాను.

ఇది ఆలోచన రాత్రి! జ్ఞాపకాలరాత్రి! భయం కర రాత్రి! కాళ్ళరాత్రి! చుట్టప్రక్కల కొన్ని ఇళ్ళలో దీపాలు వెలిగాయ! బద్ధకంగా అందులో కొన్ని అరిపోయాయి; అత్యధికంగా కొన్ని అటూ ఇటూ క్షుణ్ణున్నాయి; పోనీదూ మన కెందుకులే అట్టుగా మరగొన్ని ఇళ్ళలో చీకటి చీకటిలాగానే ఉంది. పెంకుటింటి ముందు మనుష్యులు మరగిం చెంపెగారు. పెంకుటింటింటివస్తున్న వెలుగు రామరామ పెద్దదై ఈ ప్రపంచంపై మంతా వ్యాపించిట్టూ ఆ వెలుగు

గులో చేతుకరిగి నీరైపోతున్నట్టు... ఏదీ... అనుభూతి! అనలేకపోతున్నాను... అలాగే దానిని మనకు సంఘటన! దిద్దివేయాలి, మృత్యువాణిగా రెండు పాదులుగా అల్లుకుని మూడో పాదుగా చీకటిని కలుపుకుని ఈ విలయనిశి! నేలను తాకే జప ఎవరు అల్లుతున్నారో!!! అంతి క్రోధకర్మం ఏ చేతుల్లో ఉందో! ఉండి ఉండి నీచే చేడిగారి రిఫటలు తిలనొప్పి పుట్టిస్తున్నాయి ఇక అక్కడకుడా ఉండలేక లోపలికి దిచ్చి చుంచుకున్నాను కూలకదామ దీపం విరిచి నిశ్చింతగా నలుకుతోంది. పడుకున్నాను. ఏదో మగ తిలా క్రమిస్తుంది. క్షణంలో మెకం పడిపోయింది. లేచి గదిలో ఆ మూలనుంచి ఈ మూలకు తక్కులేన్నీ వాల్లు పచ్చాల్లు చేశాను.

ఓ అరగంట గడిచింది తర్వాత కళ్ళు తుడుచుకుంటూ లోపలికి వచ్చింది.

“అసలు జుట్టే ఏదో?” అన్నా ఆశ్చర్యంగా.

సరస్వతి మాట్లాడినట్లుగా దీపం లిగిస్తూ “పకలో లేమా” అంది.

“నే అడిగిందానికి అది జవాబు కాదు. ఎందుకు చరిపోయింది పాపాయి!” ఈ ఆఖరి “పాపాయి!” అన్న పదంలోని మృదుత్వం సరస్వతి హృదయాన్ని కరిగించింది కాబోలు “అవును పాపాయి జరిపోయింది...” వాక్యం పూర్తి చెయ్యకుండానే ఏదో ఆలోచనలో పడిపోయింది సరస్వతి క్షణం పోయింది తర్వాత తనే అంది “చాలా విచిత్రమైన చావు!”

“ఏదీ... విచిత్రం?”

“అదే...” — సరస్వతి ముఖాన్ని రెండు చేతుల్లోనూ కప్పకుని చెక్కి చెక్కి విచ్చింది. దిగ్గిరికి చెల్లి ఆ రెండు చేతులూ ముఖం నుంచి తిప్పించి “విషయం ఏదీ... చెప్పకుండా అంతి దుఃఖాన్నీ నువ్వే భరించటం వ్యాయంగా లేదు. నేనూ పండుకుంటాను. నాకు చెప్పటానికి సంకోచం లేనికీ!” అన్నాను అనునయంగా.

నిమిషం నిమిషపడి “అదెల్లవాడు పుట్టివ కొన్ని రోజులకే తిండిని పోగొట్టుకున్నాడు. పదియవ పెద్దవా, ఇరుగుపొరుగు పొత్తులూ, దిగ్గిరవాళ్ళం అని చెప్పుకునే బంధువులూ, ఎలుగునూ చేరి ఒక ఏకగ్రీవ నిర్దయానికొచ్చి ఆమె అభిప్రాయంతో నిమిత్తం లేకుండానే ఆమెని పూర్తిగా అందరికారిని చేసేసి, ఆ రిక్తతాన్ని చూసి తృప్తి అనుభవించాడు వాళ్ళు. కాని దాని పర్యవసానం ఇలా పరిణమించింది. ఒక్క క్షణంలో చూరిపోయింది తిలిదూపు ఆ పసికందును దూరం చేసేసింది. తిలి దగ్గరకు వస్తే కళ్ళు మూసుకుని ఏడ్చేవాట! ఎదుకోవోలే కొత్తివాణి చూసి ఎట్టుగా దిక్కుముఖం చేసేవాట! పాలియ్యవోలే తాగేవాడు

కాట్ట! ఏదో బెంగ! విరాహారంగా ఎంతకాలం ఉంటాడు. కృశించి కృశించి ఇవాళ కాల్యంతంగా విశ్రాంతి తీసుకున్నాడు. నోరులేని పసికందు ఎంత బాధని అనుభవించాడో! అబ్బ! దానినిగా లేమా?” — సరస్వతి రెండు చేతుల్లోనూ ముఖాన్ని కప్పకుని విట్టార్చింది.

“స్త్రీని గురించి కొత్తిగా నేనేం చెప్పగలను సరస్వతీ.” — లోపల్లో పలకరిగిపోతున్నాను. ఇప్పుడు నేనూ అటువంటి పరిశీలో నే ఉన్నాను.

బహుశా యీ సంభాషణ యింకా యిలా కొన పాగితే లోతులు పెరిగిపోతాయేమోనన్న భయంకొద్దీ “పకలోవా, యికా” అన్నాను.

“నాకు నిద్ర ఏం పడుతుందింటి యివారో? అనిన నెవరూ అదిరించేవాళ్ళింకూడా లేరాయ్. నేనూ వెళ్ళుపోలే ఏం బాగుంటుంది? చెల్లి కానీ పుంజీ వస్తాను. మీరు పకలోంటి” అని జవాబుకోవంట్టా ఎదుగు చూడకుండా చెల్లిపోయింది నిశ్చింత లోకి చైర్యంగా.

శీ, ఏం రాత్రి? రివరకు అది నుంచినమకుని మేనువాల్ని నిద్రపోయేందుకు ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. ప్రతిగారికీ ఏదో ఓ సమస్య. ఇప్పుడా స్త్రీ హృదయంలో ఏమి పెనుకుపోనులు, గాలి దుహరాలు చెలరేకుతున్నాయోకద. ఆ యింకా వారే వరిగం యిప్పుడెంతి దుర్భరంగా పుంకో ఏం చెప్పగలను?

కొంచెం వర్తిగిల్లాను చావుచెల్లి గడిమారం విూద పడింది.

చిన్న ముల్లు పది కొండు మీద, పెద్దములు పన్నెండుమీద విరిచాయి. ఏదో అనుభూతి కరీర మంతా చురుకొంది. విద్యుల్లతలా ఓ మెరుపు మెరిసింది మదిలో.

“మూర్ఖుడా!” అంది మనసు.

జవాబు చెప్పేందుకు ఏదీలేదు.

ఒక రెండు నిమిషాలు సందిగ్ధానికి అతీతంగా గడిచింది కాలం. ఇప్పుడు నిశ్చయం దృఢమైంది. మాతాత్మగా జరించే ఆలోచనలేకం పాటిలేవిది. పాటిలం ఆపలేవిది. తెలింగా చేసినా, తెలిరి తిక్కువగా చేసినా యిది రిప్పవిరి. ఒక అపూర్వమైన నూనెకొవస్త. చావో, బ్రతుకో మనిషికి తిప్పవల్లే యిది చేయవలసి, చేయకపోవడమో యిది జరగకుండా పుండరాదు. చేస్తే భరితాలకు బంగారుపూతి పూయవచ్చు. సూర్యరశ్మికి ఆ బంగారుపూతి మెరిస్తే భయమే.

ద్రాక్షకు పొరుగులాగి గలగల కాగితం, పెన్సిలు బయటకు తీశాడు. కాని పెన్సిలు కాణ్డ లేదు. చెక్కారీ. ఈ మధకచీకట్లో వేకుకోసం ఏం జుదకను? వెర్రి ఎత్తుతోంది. అయిన నిమిషాల శ్రమకు ఫలితంగా సగం విరిగి పేకుతుక్కా నిపించింది. దాంతో పని ప్రారంభించి, రెండు మాడుచోట్ల రెండు రక్తపు చిగువులు చిమ్మివా చివరకు పని ముగించాడు. వేగంగా, వంకరటింకరగా ద్రాక్షు దిబ్బకున్నవి కాగితంపై గ్రాశాడు. బల్లమీద కన పడేలావుంచి, సంచీలో రెండు మాడు బట్టలు కుక్కాను అయిన దూపాయలకోటు జేబులోవుంది. సరిపోతుంది. తిలుపు తాళించేసి, తాళించెడి కటికిలో పెట్టి నేనూ అంధకారంలోకే అనుగు పెట్టాడు.

* * * *

నూకోడదయం యింకా కాలేదు. చీకట్లు నెమ్మదిగా విడిచిపెట్టున్నాయి. రైలు ముందం గా పొగి పోతోంది. విద్రులేని కళ్ళతో కటికిలోంచి వేటిని చూడకుండా చూస్తున్నాను. ఇలిరులు చేసే సందిడి వా నిశ్చలతకు, ఏ కొంతదించికు ఆటంకం కలిగించటం లేదు.

నూర్దుకు క్రమంగా మేసూలచాటున, కొంపపై ఉదయించాడు.

నందలకొద్ది ప్రయాణీకులతోబాటు నన్ను స్టేషన్లో దిగివిడిచింది రైలు. దిగి చూస్తూన్నాను. ఎటుపోవాలో, ఏం చేయాలో అర్థం గాకుండా వుంది. ఓడుగం స్వబతి. తుదకు ఏ నిశ్చయం లేకుండానే కదిలి బయటకు వచ్చాను.

ఈరు కొత్తిగాలేదు. ఏడ్వార్చక్రితిం ఎలావిడిచి వచ్చానో అలానేవుంది. వారయ్య కల్లీనుకాణం యింకా తెడవబడలేదు. పొయంతలు ఆ దుకాణం ముందున్న బల్లమీదకు పడిమందీ యింకా అలానే పోగవుతున్నాడు గావును. అదిగో నువ్వారావు పోటలు అరిన్నా కాకుండా జనం అప్పుడే విరగబడు తున్నాడు. రోడ్డుప్రక్కనవున్న పంపులవద్ద స్త్రీలు నుదురుడి వున్నాడు. అడవిగం. అక్కడక్కడా దెబ్బలాటలు. సరి కొత్తి పాత వింతలన్నీ చూసు కుంటూ మైలుమీర నడిచాను.

అడో! అడోయిలు. ఏమీ చూడవులేదు. కన్నీటి చిగువులు బయటకు నీరసంతో ముందుకూ వెనక్కు తిలపటాయిస్తున్నాయి. అడుగులు తడవకుతున్నాయి సంశయాత్మకంగా. వెల్తురు వెనకనుంచి తిరిమి కొడ్తోంది.

ముందుకు నడిచాను.

తిలుపులు నేసివున్నాయి. సమీపించాను. మరి నీలవారి. ఎవర్ని? ఇదివంతో ఎప్పుడు తిలుపుతట్టివా 'అమ్మా' అని పిలిచేవాణ్ణి.

"అమ్మా" అన్నాను యిప్పుడూ అలవాటుగా, జవాబులేకు.

"అమ్మా" అన్నాను మళ్ళీ.

విరామం విసుగ్గా వుంది. లోపలనవ్వకి వినిపించింది. అడుగులు సమీపిస్తున్నాయి. నాన్న అడుగులు యింత తేలిగా వుండవు. గాజులు గల గలమని ఎంకు కనారీ? చుండె తక్కింతా ఉపయోగించి, రటింపు వేగంతో రిక్తాన్ని అన్నిభాగాలకూ విరజిమ్ముతోంది. విలిమించిన నెత్తురువేటి కలిగిన్ని మండిస్తోంది. హృదయాన్ని అదివిపట్టుకుని నిల్చున్నాను.

తిలుపులు రెండుడుకున్నాయి.

అత్తైరగా చూశాను. ఎదురుగా బట్టికంగా నిల బడివున్న ఓ యువతి, యువతే, తెలివితేచ్చకుని, చెప్పిన తిలుపుచాటుకు చేరి "ఎవరు కావాలండీ?" అంది మధురస్వరంతో.

ఇది మాయలుకావ వీంకర్తం ఇంతగా పార బడటం అసంభవం విధియమంచి నేనెంకా కోలుకో లేను. శిలావిగ్రహంలా, స్థాణువులా నిలబడ్డాను. బహుశా యోచనతో, ఆశ్చర్యంతో యిరు హృద యాలూ ఒకేదారిని నడుస్తున్నట్లున్నాయి. గమ్య స్థానం సమీపించిపట్టుంది. మెల్లిగా, మెల్లిమెల్లిగా ఓ చిరునవ్వు వెలిసింది నాపెదాలపై. "నావ్రి" అన్నా తుదకు.

సుందరవదనం తాలూకు విశాల నేత్రాలు తిలుపు చాటునుంచి తొంగిచూశాయి.

"ఎవరూ?" అంది సుందరి కంఠం. సంగో చాన్ని నిజం చేసుకుంటూన్న గ్యరితో.

"నేనే నావ్రి!"

చెదిరిపోయిన జాట్లా, బొత్తలులేని చొక్కా, సంస్కారుణీమకంపై ఎరుపులు నెదజల్లుతున్న తెరు పోతువాడికొప్పు, కంకంలో అపస్వరాటా, మరుపు తెవలచాటున మరుగుపరుస్తూ కొంతదేవు, నేనీ కొద్ది తుజాలు ఆమెనుంచి దూరదూరంగా వుంచుతా యిటంలో సందేహంలేదు. నన్ను అన్ని కోడాలనుంచి చూచుకోవటానికి అవకాశాలు ఇస్తూ అలాగే నిలిచాను.

సంగోచం సత్యానికి దగ్గర గావచ్చింది. చివరకు "నువ్వో?"

జవాబు చెప్పకుండా లోపలకు నడిచాను. ప్రక్క గదిలోంచి నావెద్దిగా ఆమె ఎటో వెళ్ళిపోయింది. ఎదురుగా నాన్న విస్తున్నాడు. పంటి క్రిందిపెట్టాను.

"ఎప్పుడూ రావటం?" నన్ను ఆకస్మికంగా చూడటం చేత ఒకేసారి చక్రతులై అడిగారు.

"ఇప్పుడే."

“అలా వున్నావే?”

“ఏమీ లేదే?”

మాటలు వెళ్ళుకున్నట్లున్నాను ఓ నిమిషం. పరాజయంపొంది “అమ్మ అగడిలోవుంది వెళ్ళు” అని ఎడమవైపు వున్న ఓగడి చూపించాడు, అటుకేసి వెళ్ళి చాను.

మంచంమీద అమ్మ నిద్రపోతోంది. తల అటు వైపు తిరిగివుంది. దొర్లాపున్న అమ్మను ‘అమ్మా’ అని పిలిచేందుకు నోరు సిగ్గుపడి వంకర్లు తిరుతోంది. పెదాలు మరింతభయంతో మెరువవటంలేదు ఇహ తిప్పురి సరి అని గ్రహించాక, నా అబ్బానానికి నేనే చింతపడి మన్నితంగా అరికిడిచేశాను. కఠోరమైన ధ్వనితరంగాలు అమ్మకు పరిక్రాంతి కలిగిస్తాయేమో నన్ను భయంలో. ఫలించలేదు. మంచాన్ని పూర్తిగా సమీపించి, కొంచెముండుకు వంగి, ముఖంలోకి ‘అమ్మా అని పిలిచాను తెగించి.

కల అని ధ్రువిస్తోందేమో, పెదాలపై చిరుహాసం చిగురిస్తోంది.

“అమ్మా” అన్నాను మళ్ళీ

ఆ ఆవస్థ వాటింది. ఈపీటవ్రలోని మృదుత్వం నాలు కదిలించిందా? మెల్లిగా కళ్ళు విచ్చింది. అబ్బ ఇంత బలహీనంగాకూడా వుంటాయా చూపులు? ఎముకలస్థలకన్నా ఏమీ మెరుగ్గా లేదు అమ్మ. నాన్ని నుట రూచివాడారు. కాలంగడిచి కొద్దిలో ఉదయ గ్రూపు మార్గనిలా చూపు మెల్లిమెల్లిగా లేజోవంత మైంది. అది తాత్కాలికం. చిక్కిపోయిన చేతులు ముందుకు కదలటానికి విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాయి.

“నాయనా! నువ్వా?”

“వచ్చానమ్మా!”

ఇక దృశ్యం ఇదివరకే నాకే జరిగిపట్టు అనుభూతి కలుగతోంది.

“కూర్చో.”

మంచంమీద కూర్చున్నాను. నా చేతిని బలవంతంగా అందుకుని కుప్పించిపోయిన గుండెపై అదుముకుంది. అశ్రువులు బలహీనంగా, చెంపలలోని లోయలకు జారకుంటున్నాయి.

“అమ్మా” అన్నాను ఎందుకో.

“ఇప్పటికీ దయకలిగిందా?”

‘దయ’ అనే పదానికి యిటువంటి అర్థం తీసుకుంటే ఏంచేసేది?

తలవంచుకు కూర్చున్నాను పదినిమిషాలు యిటానే కుశలప్రశ్నలు చేసింది. నేను నూటిగా జవాబుచెప్పాను. నేను సగం అయినానంది. తాను సగంలో సగం అయిందని వెంటనే నాకు స్ఫురించింది.

“నా నాయనా. మొహం కడుక్కో” అంది చివరకు. తల పీచి యివరకు వచ్చేదాను.

తల అంతా బరువుగా వుంది, ఎన్నిచేల క్రిమికీట కాదులో అందులో చేరిపోయినట్లు. పార్శ్వం ధీరించ లేసంత నొప్పిగా వుంది. బావిదగ్గరకు పోతూంటే పావిత్రి మళ్ళీ ఎదుటపడింది. తప్పుకుని దారి యివ్వడం మినహా ఏమీ నూట్టడలేదు. ముఖం కడుక్కుంటూంటే ఆలోచన మిన్ను ముట్టాయి ఈ వాతావరణం ఎలా ధీరించాలో గ్రాహ్యం కావడంలేదు. అమ్మకు ప్రమాదంగా వుండటంలో సంతోషంలేదు. నేను దాక్కర్చి కాకపోయినా మృత్యుచిహ్నాలు స్పష్టంగా ముద్ర చేసిపట్టు ముఖంమీద దృష్టాంతమైనవన్నీ, దదవగలిగే సామాన్య తెలివితేటలు భగవంతుడు యివ్వకపోలేదు. తల్లి తిండ్రీ లేని నిర్భాగ్యుడి చేతిలం ఎంత మృదంగా వుంటుందో ప్రాహించడానికికూడా బుద్ధి యోగిభిషాంజి. “అమ్మా మా అమ్మలేను, అమ్మా మా నాన్నలేను. ఓ కానీ గర్భం చెయ్యండి బాబయ్యా” అని హోటల్ దగ్గరా, నీనిహహాళి ముందరా, రైళ్ళలో, కోడ్లు ప్రకృయికా యికా ఆ శిశువులలో ఆడుకునే ఆనాథల హృదయాల్లో ఏంమెరుల్తుందో తెలియదుగాని, వాడం చేసే మానవులు ఓ కానియో, మరికొంత ఎక్కువో యిచ్చేసి, అంతటితో తమ కర్తవ్యం తీరిపోయిందన్నట్లు భావించుకుని, తల్లితండ్రీలేని అభాగ్య పోషకుడి, స్థితి ఆనాట నోరారా కోణాకు వండుసాదు పతింధటంలో ఆ అమాయకులగుండెలు ఎంత ద్రవించి పోతున్నాయో అని ఆలోచించకపోవడం కఠినత్వం కాదంటే, ఆ వ్యక్తి తప్పక బ్రహ్మాదయజే. ఒకటో ఏట తిల్లిన గండో ఏట తిండ్రీని పోగొట్టుకుని, బంధువులయింట్లో పెరిగి, నాకు యిప్పటికీ ప్రాణమేమీ తుడై నీలిచిని మా ‘మణి’ ఎప్పుడైనా “నీ చేతిలాన్ని గురించి ఆలోచించుకుంటావా?” అని నేను ఉక్కిరింతో ప్రశ్నించినప్పుడు నాకు ఆప్పుడు ఆ శిశు సందర్భాలలో నిర్లక్ష్యంగా వచ్చేసిన ఆ చిరునవ్వులు ఎంత పడదాన్ని దామనున్నాయో యిప్పుడు తెలుస్తోంది.

ఇట్లా పోహెట్టా ఆ కృంగిం ముగించాక, లోపలకువచ్చి తువ్వాలకోసం వెనుకుతూంటే ఓ మృగు మాస్తం కావడంలేని వస్తువు అందించింది.

“థాంక్స్” అన్నాను ఎవ్వకోయి.

మరో మృగుమాస్తం కాఫీ యిచ్చింది.

ఈసారి ఆల్పతమ అణచుకునే కిక్కి నగించి

“పావిత్రి, ఎప్పుడూ రాక?” అన్నాను.

“నెల్లొయ్యింది. ఆ త్రివ్యక్తు జబ్బు చేసినప్పటి నుంచి యిక్కడే వున్నాను.” ఇలా అని అక్కడినుంచి

విచ్చేయించబోతుంటేగా ఓ విషయం తోచి
ఆపావ.

“ఏమిటి?”

“ఇలాంటి చెప్పగలను” నా ధైర్యం నాకే
అత్యంతం చేసింది.

“అక్కర్లేమంది చెప్పవచ్చు”

ఇటువంటి జవాబు వస్తుందిని ఊహించలేదు
కనీసం ఎక్కడైతే నా నాన్న అనుభవ చక్కెరలు విరిచి
ప్రజా అని, అలాంటి సంతతి ప్రపంచాను. ఈ మొదటి
తీగంతుంటే సావిత్రిమందు వీరుపడటం, బలహీనుణ్ణి
కావటం వగైరాలు చేసివట్టయితే యాచుమందు కరుచి
తినానీకే యీ బొంగిలో తావులేవన్న సత్యం
స్పష్టంగా కళ్ళకుండు గోచరించింది.

“దగ్గరనుండి విశే విషయాలు దూరమంటే ఎలా
చెప్పరుంటావు? సరే, అందుకు నువ్వు సంసిద్ధంగా
వున్నావా?”

అమె చప్పున తెలిసి “ఏమీవచ్చు యివ్వకు”—
అక్కడినుంచి వెళ్లిపోయింది. కాఫీ త్రాగటం వ్రాస్త
యింది. ఓ నిట్టూర్పువీడించి యాత్రాలో కూర్చు
న్నాను. నాన్న అటూ యటూ తిరుగుతూ రెండు
మాడుపాద్య కనిపించాడు. అయిన కనిపించినప్పుడెల్లా
తీరరందూడ ఎవరో చాలుగా చరిచివట్టు చురుకే
మరుకే మంటోంది. సావిత్రి యిటువంటి అటు
చెల్లింది. మృత్యులో ఓ మాపు. వారక్రం ఆవేశంతో
హంగింది. ఈసారి అమెకు తినిపాతం చేర్చారు.

ఆ మధ్యాహ్నం భోజనాలవేళ నాన్న కొంతం
కుట్టాడారు సావిత్రి వట్టిస్తోంది.

“వంటలో ఆరోగ్యంగా వుంటోందా?”

ఇక్కడ వుండగా తిరుమా రెగ్గు, ద్వారం
రావటం పరిపాటి.

తిల ఊపాను.

అలాగే అయిన వేసిన రెండు మాడు ప్రశ్నలకు
చేతల్లోనూ, అవసరమైతే మాటల్లోనూ జవాబు
చెప్పాను ఆ ప్రశ్నల్లోనూ, ఈ జవాబుల్లోనూ అసలు
సారంలేదు. పైచెచ్చు కృత్రిమంగా వున్నట్లుకూడా
నా కెందుకు అనిపించాలి? చోద్యమే!

మధ్యాహ్నం బాగా విడిదవట్టింది. అంత గట్టి
నిద్రలోకూడా మనసు ఏమీ భాసుండకపోవడం
నా దురదృష్టం కాకపోతే ఏమిటి? చాలా విచిత్ర
మైన దిశ. హృదయం కన్నీడు విడుస్తూనేవుంది చాలా
సేపటికీ మెలకువచ్చింది. ఆ మెలకువ రావటంలో
స్వాభావికత ఏమీ కనిపించకపోయేసరికి, కళ్ళకు ఏదో
అడ్డుపడినట్లు కాగా, తిరిచితిరిచి చూశాను. సావిత్రిని
క్రమంగా గుర్తొట్టాను.

“మనమీలు నిద్రలోకూడా ఏడుస్తారా ఏమిటి?”

నా హృదయం కన్నీడు విడిచిపంకతి ఆమెకెలా
తెలుసు?

“ఎవరు ఏడిచింది?” అని బొంకాను లింకంగా.

“అక్కట నీవికావా?”

సిగ్గుతో తుడుచుకుని “అ నీళ్లు బతుటకు వీర
జేతుల్లబడ్డానున్నాట” అనుకున్నాను. బతులు చెప్ప
లేదు.

“నా కెందుకులే” అని వేలివేడి కాఫీ యిచ్చింది.

వెళ్లిపోతూంటే ఉదయంగా అని, “ఒక
సంజేహం తీర్చి మరీ చెప్తు” అన్నాను.

ఆగి వినుగా వున్నట్లు వట్టిస్తూ, ప్రశ్నార్థకంగా
మాన్తూ నిలబడింది.

నానోటిమీదుగా రావోయే ప్రశ్నను అమె
రకరకాలుగా ఊహిస్తోంది తెలుసు. కాని అమె
అభిప్రాయాన్ని తానుమాత్రం చేశాను.

“అమ్మ పరిస్థితినిగురించి ఏమిటి నీ అభి
ప్రాయం?”

చెప్పింది, స్వభావాన్ని మరుగు పగ్గుకుని
“నాకేం తెలుసా. దాకట్లు చెప్పేమాట నాచెవివరకూ
రానేలేదు.”

“జూరుమా అనుకునేమాట”

“అదీ అంతగా తెలియదు. కాని ఒకటిమాత్రం
చెప్పగలను అమెజబ్బు ఇహమీదట నయంకొవచ్చు”.
“ఎవరలా?”

“ఈ ప్రశ్నకు జవాబు నీకే తెలుసు. కాని అ
నయంకొవడం శాశ్వతంగా నిలిచిపోవడం నా అను
మానం”

తెలిసిపట్టే “నీ ఉద్దేశం అంతకన్న స్పష్టంగా
చెప్పకూడదా?”

అమె మాట్లాడకుండా వెళ్లిపోతోంది. ఆవేశంతో
వెళ్లిగా “సావిత్రి!” అని పిలిచాను. అగలేదు వెళ్లి
పోయింది.

చేసేదిలేక కాఫీని చప్పరిస్తున్నాను. సావిత్రి
కలిపింది. అయినా సరస్వతి కాచినట్లే ఉంది. ఎలా
అయినా పిచ్చిద్దరికి అట్టే ఛేదంలేదు.

అయిదునిమిషాలు గడిచాక “అత్తయ్య పిలు
స్తోంది” అమె గారి విషాదమూ, మధురమూ గాని కంఠ
స్వరం గడి బతుటకుంచి పలికింది. లేచి అమ్మ గడి
లోకి వెళ్ళాను. ఆవిడ మన సత్యం నాకు తెలియనిది
కావాలే. మంచి, చెడూ రెండూ కడుపులో
దామకోలేదు. తుపానులు, ప్రళయాలూ రేపదానికి
అమె అట్టే వ్యతధి తీసుకోదు.

“కూర్చోరా బాబూ” అంది. ...అలాచేశాను.

“సరస్వతి ఏమయిందిరా?”

అమ్మ స్వభావాన్ని ఏమాత్రం విస్మరించి జైవా చాతాల్కుగా వెలువడిన ఈ శిల్పికు గుండె పగిలిపోవలసిందే. నా అగ్రత్రలో నేను ఉన్నాను కాబట్టి బ్రతికిపోయాను. నామర్త మార్పిడేవితో ఇటువంటి... ప్రసక్తిగల ముఖామఖి మర్పి ఓసారి మట్లాడినవివేచివ్వడంకు నన్ను నేను భూతంగా నిందించుకోవడం తప్పు పెద్దశిక్ష నాకేం కలవలెను.

“ఏమీ కాలేదు.”

“ఎందుకు విచ్చివట్టు తిరిగి?”

“నాన్న ఉద్ధరం రాకాదు.”

“కడసారి చూసిపోదామనా?”

“అబ్బ! అకేం చూటలు?”

“మరి ఏమిటిరా?”

“ఆ విషయాలన్నీ ఈ సమయంలో మాట్లాడి దానికి ఎందుకంటే ఉత్సాహం కనబరుస్తావు? నీ కంఠే అలోక్యం బావుండలేదు.”

“రేపు మరి బాగుండును. తెలియి పుష్పప్రదే మాట్లాడినయ్యి.”

“సలక లేక పలక లేదు.”

“సరస్వతిని వదిలివేయవా?”

“అమ్మా! నీ కొడుకు చచ్చిపోవడం నీకేదేమా?”

“కాని దిక్కులేనిచావు చావటం నా కిష్టం లేదు.”

“ఏదాదిపూర్వ క్రితం యిదేవిషయం గురించి తల్లి కొడుకు, తండ్రి కొడుకు అన్ని బాంధవ్యం, మొహమాటం, సిగ్గు నిడిచి చూడరావలసిగా పోట్లాడారు. మనుషులన్నీ కూట మరిచి నీచాతి నీచంగా ప్రవర్తించి జలుచరిలోనూ నవ్వులపాలు అయ్యాయి. మర్పి ఎందుకా ప్రళయాన్ని సృష్టించడానికి యిష్టపడతావు?”

“దాన్ని బట్టి అదే ఫలితాన్ని యిప్పుడూ సాధిస్తా నని నీ తాత్పర్యమా?”

“ఏం చెప్పేది నీకు? నాకంటే ఎంతో విజ్ఞురాలిని ఈ చిన్నిహృదయాన్ని నవ్వు కోధించలేక పోయానంటే నా అమ్మ యింత కఠినురాలని అనుకో మంటానా?”

“కోధించాను, నాయనా కోధించాను. నీ ఒక్క హృదయాన్నే కాదు. మరో యిద్దరినీ కోధించాను. కన్నకొడుకుమీది ప్రేమకన్న కలుకున్న భర్తమీది భక్తి తిక్కుతదీకాదు. తోటి ఆడవాన్ని నీకన్న వెయ్యి రెట్లు ఆర్థం చేసుకోగలను. పారితి ఎవరికోసం తిప్పిస్తోందో నాకన్నా ఎక్కువగా ఎవరికీ తెలియను.”

“నిజమేనా అది? పారితిసాసంలా నీ సరస్వతిని వుంచి కాస్త యోచించు నీకో అపూర్వమైన సత్యం గోచరిస్తుంది.”

“యోచించానయ్యో! వారక్రమంబువ్రాసిన నా కున్న క్షిరి, నా కులంమీది, చూడమీది నాకున్న మమకారం ఆ అభాగ్యురాలి ఆ వేదవట్టు నాకు కలుగు తున్న పానుభూతిని జయించాయి బాబూ!”

“అమ్మా, నవ్వు నాన్నని కాపంగుకు నా ఆనందాన్ని అణుదుకోలేకుండా వున్నాను. నా సంతోషం ఎలా వెలియచ్చేది? కాని యింత తెలిసినదానిని స్వార్థానికి, స్వలాభానికి లోబడిపోయావుకదా.”

“ఎవరికీ తిప్పకుంది. నాయనా ఆ ఆశమన్నితి? అమ్మమీదా, నాన్నమీద కల గౌరవం నిలుపుకోవా దద్దా అని నవ్వువడిన అంతఃసంక్షోభంలో తండ్రి భాగానికి దాడుడివయ్యవు కాదు?”

“కాని నా జీవితం యింకా చాలా వుంది. ఆ సంగతి ఆలోచించావా?”

“ఘన, నా జీవితం పరిపక్వమై చెందబోతుంది. ఆ సంగతి నీకు తెలుటండేదు కాబోయి?”

“అసలు పీతో వా గ్యాదానికి పూనుకోవటమే ఓ తుదిందరాని వేరం చాలా తిప్పయిపోయింది” అని కన్నీళ్లతో “కాని అమ్మా నన్ను చంపకు. నువ్వయినా నన్ను అనుగ్రహించకపోతే ఏం కాను? మీర్యభలకూ, మనస్తాపాలకూ నేను మమ్మటికీ బాధ్యునివి ఒప్పుకుంటున్నాను. నీవన్నీ అంతవరకే వుండు. కాని పారితి పెంచుకున్న ఉపాలకూ, వాంఛలకూ నేను బాధ్యుణ్ణి కాను. నేను సరస్వతిని వదలేను. పారితి జీవితంలో ఏర్పడ భాగీని నేను కాంక్షణ్ణి కాదు” అని ఆమె కాళ్ళు బలంగా పట్టుకుని, వాటిమీదే తలమోపి, చెవ్చని కన్నీళ్లతో తిడిచేస్తూ “ఈ పాదాలు చాలాపాదు పట్టుకున్నాను. పరితూలకుపోయేముందు, పుట్టిపోనా వందక్కి సరదాకి యింకా ఎన్నో పాదు. కాని యింత దీనాతిధీసంగా, మర్పిపోతూ ఎప్పుడూ వీటిని స్పృశించే భాగ్యం రాలేదు. నా కోరికను మన్నించవు?” అన్నాను.

ఏమిటది? మానవుడి అంత్యకాలంలోనూడా అన్న మాటాన్ని భయంకరమైన చావును తిలుచుకుని బలహీనంతో పెట్టిన చిన్న కేక, పెద్దదై, మరింత పెద్దదై, విజృంభించి యీ ప్రపంచాన్నే అలలచే మాస్తాలో నలుమూలలవంటి కిక్కిరింపగా తన కార్యక్రమాన్ని ఏర్పరచుకున్న పురుగున్న బంధించి నట్లు బంధిస్తూంటే, భయంతో, ప్రాణాలపై తీసికో, ఒకరిపై ఒకరికిగల మమకారాల్లో, తిమవుపై విడుగు జవించి, యీ ప్రళయాన్ని చూసి మమకారం పుట్టుకొచ్చిన చందలచిత్రంతో, హాడిలి చేస్తున్న హాహాకారాలు, అక్రందనలు మిమ్ముముట్టక చిన్నదై, మరింత చిన్నదై చిరుగాలికి కేసిన మర్రిలకు తెలుతో రీసమై పోతోంది. ఆకాశంమంచి ఒదిమిత్రం రాలిపడి,

“నా తలమీదిపడుతుంది,” అయ్యో మా అబ్బాయి,
“నా గండో భార్య అయ్యోయ్యో” అని ఎవరికి వారు
ప్రాణాలు తిరుకోసం, తిరువారీకోసం అరచేతుల్లో
పెట్టుకుని అకాశంగాకి మామూలు అది మృత్యులోనే
హరించి, అంతర్గతమైంది. అది చుక్కకాదు.
ఉల్క. ధూమిమైంది లేచింది ఓ జ్యోతి, తారకలా
రూపువాల్సి, మామూలుగానే గాలిపటమై, దారం
తేసి ఎగిరిపోయింది. ఏమిట? ఎందుకామిది?
దురదృష్టం? ప్రాప్తదృష్టం? పాతాళుగా ఎందుకు
యీ వృత్తాప్యం? ఏదీ కనబడనీ? కనబడుతున్న
దంతా నీలమేవా? ఆకాశలేది నీమిటి? ఒకటికాదు
గంతు. కాదు పది. అవును. ఆయినూ అయినూ పది.
ప్రపంచంలో యంత్రవేగంగా కూడా కంటిందే పడు
వులు వున్నాయా? కిబ్బకంపన అబద్ధం. వెలగువంతులు
అబద్ధం. దీనికి, యీ ప్రత్యక్ష సత్యానికి మించింది,
సోపామేది ఎక్కడాలేదు. లేదు. కళ్ళు తిరగటం
అంటే యిదేనా ఎంతోటిగా అరిచినా ఎవరూ రాకం?
నాలికయించి, కంఠంలాంచి, రుండెల్లోంచి అగవు
అగస్తాంది.

ఓ పెద్దకీబ్బం. ఓ తాళికి.

“అమ్మో. యిదేమిటి?” విరిసెందుకోరేం.
కోటాడుకోట్ల ప్రజలు ఏప్పో కన్నీళ్ళు ఒక్క కంఠ
లోకి నిలిపావటం లేదు. నాటి ప్రభావం అంతేనా?

“అమ్మో. యిదేమిటే?” ధూమిమీద నా
పాపపు యిసుపపాదాలున్నాయి. పరిక్రమింపేతులు
నాటిని బంధించివేస్తున్నాయి? విడిలించుకోలేనీ? క్షాం
తిక్షాంమై, నీచాతీనిమై యీ పాలెనూకు
ఎన్ని వేగమంటే బతుకుపడలేనీ? ప్రేమించి
యివరిచేతులకన్న ప్రేమించి తల్లి చేతులు ఎంతెలా
మైంది?

అది కంఠస్వరమే అయితే అందికదా “ఈఈ
పాదాలు నీ పనితీరావ ముద్దుపెట్టుకున్నాను. జమ్మ
చేస్తే వోలెను అనన్యం చేసుకుంటే కడిగారు కాని
బాబూ! యంత దీనాతీధీన మైస్తీతిలో, కుళ్ళిలోనూ
ఎన్నడూ పీటిని ముట్టుకోలేదురా. నాయనా నాశాశిక
మన్నించు.”

అయ్యో ఈ ముసలి హృదయంలో ఆ వేదవకూ,
అమరాగానికి, పట్టుపలకూ హస్తాలు లేవే. ఛీ ఛీ ఛీ వా
కాళ్ళు తెగవరకటానికి వక్రి ఎందుకు ఉపేక్షిస్తు
న్నాది?

హరిహోతోంది ఆమె ధూమిమైకి. నా క్రింతా
కూపదీనుకుని క్రిందకు ఉగ్గి నా చేతుల్లోకి తీసు
కున్నాను. మరి పాపాత్ముడ్ని. బంధించిన వేళ్ళకు
త్రోక్కేరాను. కాని నాటిని చూడటానికి ఆవ
కాళిమేలేదు. అపరాధ కరుణకున్నాయి. కళ్ళు
యందాకే మారెలా పడ్డాయి.

“హి” అను నాయనా.

ఈ ఒక్క అక్షరం చాలు. నన్ను ప్రపంచంలో
తల్లెక్రిందులు చేయటానికి.

“నిరస్వతిరి...”

ఉపేక్షలా పొంగింది దృఢ నిశ్చయం. “వొడిలి
వేస్తాను” అన్నాను భీమాగా. తెగిపోయిన గాలి
పటాన్ని ఎవరో అందుకున్నాను.

“నానితివే...”

“విశ్వాపతాను.”

మైవ్యాకే అది అంగీకరి. నా చేతుల్లో అప్పు
స్పృహ తప్పి వేగవంతమైంది. గొంతుంతా చించు
కుని “నాన్నా! నాన్నా!! నాన్నా!!!” అని పిలి
చాను. ఎవరో లోపలకు పరిగెత్తుకువచ్చాను బు
వుగా. నాన్ని విగ్రహంలాగే కనబడింది. వారికి అప్పు
తప్పి డాక్టరకోసం పరిగెత్తాను.

* * * *

డాక్టరుగాను యీగా అన్నాన రహస్యంగా.
“ఇంకోరోజుయినా గతువువో గవవరో.”

కన్నీళ్ళు కారలేదు. ఇందాకే ఖర్చయిపో
యాయి.

అర్ధరాత్రి వాటింది. డాబామీది విరాచకుడిగా
తిగుతున్నాను. నా అడుగులు వచ్చుకు వాకే ధియం
కరంగా, విశ్రాంతంగా విడిచిస్తున్నాయి.

ఒక క్షణం ఆగాను.

అడుగుల వచ్చడూ ఆగింది.

మళ్ళీ విడిచాను.

అడుగులూ విడిచిస్తున్నాయి.

రైలు దిక్కుండు ఒకట; రైలో కూర్చుని నువం
ఏడవకుంటే అది పరికినీట్లే యీ అడుగులూ నా ఆలో
చనల్ని లక్షబద్ధంగా శృతి కలుపుకున్నాయి. ఆలో
చనల్ని గొంతు పోతోంది అయినప్పటికీ రాగాలా
పన. గంతున్నరలో అడుగులు మెత్తగా శృతి వేస్తు
న్నాయి

“అమ్మో! అమ్మో!! అమ్మో!!!”

అపశ్యయిం లేవందా అడుగులు స్వగాలు
అందిచ్చాయి.

చీకటి అందంగా వుంది. చీకటి ఆనన్యంగా
వుంది. ఓహో! విభావని ఎంత ఆనందంగా వుంది?
అవునవును. దుఃఖంగా వుంది.

చీకటి పాపమా ఒకటే. చీకట్లో పుణ్యంచేవివా
అది పాపమే. చీకటిలో నిర్విణ్ణ అది ఏమిమే. చీక
టిలో ఆనందించినా అది దుఃఖమే. చీకటి అందంగా
వున్నా అనన్యమే. చీ...క...టి...లో సత్యం
చెప్పివా అబద్ధమే. అబద్ధం చెప్పివా అబద్ధమే.

కాని పగలులో అబద్ధం చెప్పిన పాపానికి విలువ
కట్టనం అనాగ్ధం. ఆ పాపానికి పరిధులు లేకపోలే

పోనీ, దానినిగా అబద్ధం చెప్పినట్లు నిజం. ప్రపంచంలో శ్రుతావళిని లేని శ్రేణులలో మరి ఒకటి. అప్పుడు అసంతృప్తితో వెళ్ళిపోవటానికి వీలు లేదు. అంతర్విశేషం, వాంఛలు తీర్చుకోవటానికి ఉపాయాలు పడేవారిదిగ్గర, వారి మానసిక సంక్లిష్టతతోపాటు అబద్ధం చెప్పటానికి ధైర్యం చేయటంలో భూతం ఏమీ కనబడలేదు అవ్వదు.

తీరితంలో యంతకన్నా నీచమైన మానసికావస్థ లేదు. శోభా యంతమంది సజల ఆత్మహత్య ఎందుకు చేసుకుంటున్నారో యివ్వడంలేదు. బోధనతోంది. అందులో ప్రేమించిన వాళ్ళిగ్గర ఉద్వేగం. బోధనలో ప్రేమకు విలువ వున్నది, లేదు. ప్రేమించిన వాళ్ళ అంతరంగాలు ప్రేమించినవాళ్ళిని చదివగలగలం అనుమానాస్పదమే. అక్షేపణగా, హాస్యపురంగా నిర్వివాదవ్యవస్థ. ఒక అనందమైన అవస్థాంతరం ప్రేమ.

ఇంతకన్నా చాలా వాంఛించింది. దిచ్చిపోయినవాళ్ళంతా అద్భుతంతులు. గుండె అగి మరణించిన వాళ్ళు మరి ఈ ఉద్వేగమైన కష్టపరంపరమంది, కూర్చున్నా, నిల్చున్నా నీడకన్నా వెగంగా వెంటాడే యీ ఉద్వేగంలేని అనుభూతులకన్న ముఖ్యంలేనిది తిహితీకావడం అనే భావించి కోల్పోవటం కన్నా, నీటన్నిటినుంచి విముక్తిచేస్తూ “యిహా నీకు ఏ బంధాలూ లేవు పో” అంటూ పరస్పర్యంతర్యంతర ప్రసాదాన్ని మరణం బ్రాహ్మణీ అని నిరసించారు? ఇంతకంటే సుఖాంతం ఎక్కడవుంది?

వదలగొన్న యీ చెరిసంచి ఆ చెరిలోకి కొడుతోంది. దాహంతో గొంతు ఆగ్నికావోతోంది. తెలివి తప్పుతున్నట్లుగా వుంది. మరణం సర్విహితమానున్నట్లుగా తోచింది కొన్ని వేల వ్రాణాలు తిహితీ విలీనం చేసుకున్న వదలగొలి, నానివాద పాశం విడుదలుతున్నట్లుగా వుంది. ఇలా నిల్చుంటే, కొంచెం ముందుకు జరిగితే, బలవంతా ముందుకే అన్యాయమే చావు ఎంత సులభం!

“వావా!”
 ఓ నీడ వా వైపు కదులాలంటే ధైర్యంగా.
 “సాదిత్రీ!” అన్నా పిరికిగా.
 “ఇక్కడ ఏం చేస్తున్నావు యిక్కడ, యింత రాత్రివేళా?”
 “ఎమీ చేయలేనివారే దీక్షిని కోరుకుంటారు.”
 ఆమె చిన్నగా నవ్వుతూ వినిపించింది.
 “ఎందుకొ నవ్వు? నన్ను చూడేవా?”
 “నిన్ను చూడే ఒకరు నవ్వుతారని ఎందు కనుకోవాలి?”

జవాబు చెప్పలేదు. చప్పున ఆమె నాదగ్గరకు వచ్చేసింది. ఆమె పడుటిచెంసు గారికి నాభుజాలు

వృద్ధిస్తోంది. మరుగుతెరలు ఏవో చిరుగుతున్నాయి చాలాకోవాలి శ్రీతిం ఓ సంధ్యా సమయం యిలానే నిలబడ్డాను యిక్కడే. అప్పుడు వదలగొలి వీధిలేదు. అది మలగూనిలం. కొవి బాహ్యంగానే, అప్పుడు నన్ను ఏవో ప్రశ్నించవోయింది. ప్రశ్నిస్తానని. ప్రశ్నించదున్నాను. కొవి ఎంత ప్రయత్నించినా అక్షాగ లేకపోయింది. చివరకు ఆమెను ఏకాంతానికి వదిలి నేను క్రిందకుదిగి వెళ్ళిపోయాను.

“వావా” అంది సాదిత్రీ.
 ఎందుకో యీ విలువలతో మనురతి కలిపించటం లేదు ఏవో క్రొత్తభావం వస్తున్న చేసుకుంటోంది.
 “అవును. ఏమిటి నీ ప్రశ్న?”
 అవేం పొంగింది. ఎంత కుటిలత్వం! ఈ దూరంలో మళ్ళీ దింపటానికి కాకపోతే అర్థరాత్రివేళ వచ్చి ఏమిటిలేదు?

క్రోధాగ్ని ప్రజ్వలించుకుండా ప్రయత్నిస్తూ “వద్దులే సాదిత్రీ దానివల్ల నీకేం లాభించదు.” అన్నాను.

ఆమె మళ్ళీ చిన్నగా నిర్వివాదం “నాకెందులో లాభం కలిగింది గమక? నా నీతి చూడు. నీ సంకోచం చింతా నున్న కుతూహలంతో యింత రాత్రివేళ నీకోసం వచ్చాను” అంది.

“అవ్వలేదు.”
 “సాదిత్రీ ముందుకు నుండేల్సి తొలగివ్వ విలువలేని సాదిత్రీయందు” ఈ సమయంలో ఎందుకూ నవ్వుతోంది? ఆ నవ్వు నల్లగా వుంది.

సరస్వతి మాటలు గుండెల్ని తొలగిస్తాయి సాదిత్రీ మాటలు గుండెల్ని గుచ్చుతాయి బహుశా యిదే మొదటి వ్యక్తి నిజాయానికి కాదనిమై వుంటుంది.

ఆ నవ్వు యింకా ఆగలేదు. ఇహ నా వశం కాదు. ఇలాంటి సమయం మళ్ళీ రాదు. ఈ అద్భుతానికి నన్ను నేను విందించుకుంటే నాకంటే పిరికివాడు లేడు. ఈ అనకాకాన్ని వృథా చేసుకుంటే నాకంటే అసమర్థుడు లేడు.

“లాభించేదు. చెప్పను”
 “ఎందుకు చెప్పవో ఆకావేటి?”
 నివాసమ వెగటగా “ఎందుకు చెప్పాలి?”
 “నీను యీ రాత్రి అవమానం పొందటానికి నీ దిగ్గరకు వచ్చానుమకున్నావా?”

దీక్షిత్వం శ్రుతంలో మాయమైంది అవేదానిలో. కంఠస్వరం బుగలు కొడుతోంది. నేనూ కొట్టగలను బుగలునలు.

“అవమానం” అని మళ్ళీ వెలుకారంగా నిర్వివాదం “నాచేత అవమానం చెందిటానికి అభిమానపడినదానిది దీనికి యింత ప్రమాదపడెంటి?” అని అగాను.

“ఏమిటి? నేను ప్రశ్నానివ్వడాను?”

“ఏమిటి?” నేను చెప్పాలన్నమాట, ఎంత విజ్ఞురం; ప్రపంచంలో ఎవరైనా గోడకన్నా ఎవరైనా గోడ నా జీవితాన్ని వెదకేసుకు వెళుతుంటే, పొమ్మన్నా పొదు, తన అసహనంతో నన్ను ముక్కలు ముక్కలు చేస్తోంది. ఈ భూమిపై పాపిని ఆపే వ్యక్తి జన్మించకపోయినా దివ్యుడేను. పరమ స్వర్గి కృతజ్ఞతలు. ఈ అశుభగోడకు పడ ప్రాంతానికి ప్రవర్తించటంతో నే నెందుకు జాలి పోయిందా? తనకు తెలియకుండా ఏ మహాప రాధాన్ని కావస్తే ఆ అపరాధాన్ని తీయిం చేందుకు కొంతవరకు అవకాశంవుంది. కాని అలా కాదే నే నెందుకోలేని ప్రేమ తనెం దుకు పెంచుకోవాలి? ఆమెలో యీ భావం కలి గించటానికి నేనెప్పుడూ కారకుణ్ణి కాలేదు. తన పొంటికి తీవ్రంతో నన్ను ఎందుకు పనికిపాలినవాణ్ణి చేయాలి? తన అనూయకురాలిగా పడినా ఏ అనూయ కుడి జీవితవిధానంతో ఎందుకు చెరలాటలాడాలి? ఈ ప్రేమి హృదయం ఉండనీ, లేకపోనీ కనిపించునం అయినా లేకపోయి. ఒక్క మాటతో తాను పరిపూర్ణ కాంక్షి, బంగారుకుప్పల్ని చేయవచ్చు నే.

కొంచెంకంటే చూసి కోపం వచ్చుతున్నాను. ఈ పన్ను వేళం తీరచాలి, ఆమెకు కొంచెం దగ్గరగా జరిగి, పట్టగోడకు అనుకుని దివ్యంగా మాపులు పంపిస్తాను.

అదేమిటి? నీడ కదిలి వెళ్ళిపోతోంది.

“పాపిత్రి” అని పిలిచాను నీరసంగా.

నీడ విగళించుకోక వెళ్ళిపోతోంది. అలస్యానికి తావులేదు. ఆమె నాకు దూరం కొరగాను. పరుగున ఆమెను వెంబడించాను. నీడ వేసంగా, దూరంగా కదిలిపోతోంది. ఆమెని పిలిచాను వెళుకుంటి. పలక లేదు. మా యిద్దరిమధ్యా దూరం తిక్కుచే తిక్కుచే మాయమయింది. పడిగా చెయ్యి పట్టుకుని ఆపాను.

“ఎన్ను వెళ్ళినియ్యి. నువ్వు తిరిగి రావటంతో పరిస్థితులు దక్కబడతాయినుకున్నాను. నన్నుంచేసు కున్నా వసుకున్నాను” అంది గాఢాకంగా.

ఆమె హస్తాన్ని జాలిగా వొడలి “అర్థం. నేను కున్నాను పాపిత్రి! అందుకే అమ్మకు మాటయిచ్చానని గ్రహించలేవా?” అని కొంచెం ఆగి “ఈ రాత్రివేళ నేను చెంనే ఆవేదనకు అర్థం అదికాదు” అని నిట్టూర్చాను.

“ఒకవేళ ఏమిటి విచిత్రం!”

“ఎన్ను తీయించుకుని అవగటానికి నే నేమీ పంకోచించటం లేదు. గతించిన జీవితపు పుటలలో అన్నీ తిప్పకు ప్రాతిలే. నన్ను తీయించు. పాపిత్రి. మనోహరమైన యీ రాత్రిమంచి నా పాతజీవితానికి

ఉద్వాసం చెబుతున్నాను. అంతా కోతి. నీకెంత అర్థం కాలేవా?” అని ఆవేంకో ఆమె చేతిని ము దులు అందుకోబోయాను.

కులించుకుని “ఫీ” అంది.

“నేను యింక పరాయివాణ్ణి కాదు” అ కృతమించబోయాను.

“మాట్లాడా!” అంతామె కోమాయనానంగా “ఇంతటి దుర్మలుడవా నీవు? ఈదాడుగాలి పరిపవిత్రం మళ్ళీ? కదిలుబద్ధి చేయటంలేదా ఇక్కడనుంచీ పరస్పరి నీకంటే నేనెక్కువ బో; పర్వకునా నంటే, నువ్వెందులో సిగ్గుపడాల్సింది ఏమీలేదా అర్థమయ్యి కిచ్చిన మాట మాటగా నే ఉండవల్య్య. ఆ మంచి పని. అలాట అనిపించుకు నేందుకు నేనెం దూరం రాలేను. విన్నెంకొ యిన్నా శిష్యా అభించి చాను. అబ్బ నీ మనసు ఎంత చంచలం?” అని అడచా ముగా నిట్టూర్చి “ఇప్పుడేవా ఆ పని చేయలేను. నీ విచిరి చెబుతున్నా. ఇంకాడా విను. పాపిత్రి మహా వ్యక్తి హృదయం అర్పించకపోయినా మూడోతరగ, విజ్ఞానంతో తన మాడ్చులు తెలుసుకుంది. నీ ప్రశ్న విచిత్రా యితే నవ్వులు ప ర్తిస్తుంది.”

నీడ బిగ్గుగా వెళ్ళిపోతోంది. “పాపిత్రి” అని పిలిచాను బుహిషంగా.

మెట్లదగ్గర నిలుచుని “ఇంకా ఏదీయినా విని ట్లుండా” అంది ఉదారంగా.

“మరి యిన్నా గూర్చి యీ విషయం అమ్మ కెందుకు చెప్పలేను?”

“చెప్పాను. కాని నా వికృంతం నా మాటల్ని అబద్ధమని పమ్మేట్లుగా చేసింది.”

ఇలా అని ఆమె క్రిందకుదిగి వెళ్ళిపోయింది మైకం విడిచింది యిందాక కాదు, ఇప్పుడు. భింక పడింది నేను. తీరనికనీ, తీసుకుండానే అప్పశ్యమైంది. అయినా విచారం లేదు. నాకింతకన్నా ఎక్కితే అక్కలేదు. సంక్లిప్తి యివ్వగలిగానేమో. ఇంత కన్నా నాకు నిశ్చింతి ఏమింది?

మెట్లదిగి క్రిందకు కచ్చాను. బెడ్ రైట్ చెలుకు తోంది. దప్పకు చేయకుండా అమ్మవున్న గదిదగ్గరకు పోయి తొంగిచూశాను. నిశ్చింతిగా నిద్రపోతోంది. ఈ నిద్ర లేపటివాకొమాత్రం యీ రూపంలో వుంటుంది.

కనిపిస్తే అయినా కళ్ళు కుడుకుకుని వెనుదిరి గాను, నాన్నామాడా మంచి నిద్రలో వున్నాను. నా గదిలోకి బాహుంపగా ఏవో అనుమానం తిగిలింది. ముని వేళ్ళవూది వెళ్ళి పాపిత్రి గదిలోనికి తొంగి చూశాను.

పాపిత్రి నిశ్చలంగా విశుస్తుంది.

దేశోద్ధారకుని వర్తంతిమహోత్సవము
చైత్ర శుద్ధ ద్వాదశి - ది 22-4-56

నిలుచున్న మనిషి - రోహిల్ గిర్
శిల్పి: హెన్రీ మార్

జంట ప క్కు లు

శ్రీ నాగభూషణ్

* గత సంచిక తరువాయి

రంగము : 2

* * దీదయం ; హాటులో కమల, జోగా రావులు కూర్చునివుంటారు. కమల అంటే రామమూర్తి భార్య; సంసారపక్షంగా వుంటుంది. కాని, జీవితంలో భర్తవల్ల పొందగల ఆనందంలో ఏ కొంచెమూ పొందలేక పోవడం వల్ల నిస్సహచరియై మిగిలిపోయినా, పరిస్థితులను ఎదిరించి స్వయంభవం కోరుకునే మనిషి..... అప్పుడే టిఫిన్, కాఫీ పూర్తిచేసుకొని మూల తుడుచుకుంటూ వుంటాడు.

కమల : మరో ఇద్దీ కావాలా ?

జోగారావు : అక్కర్లేదు.

కమల : మరికొంచెం ఉప్పు ?

రావు : నాకు తిండిదగ్గర మొహమాటంలేదు, కమలా!

కమల : కొంచెం కాఫీ—?

రావు : (చిట్టాబ్బతో) అక్కర్లేదు కమలా! నేను కాఫీ తాగడం పూర్తయింది.

కమల : అతిని కమల అతినికోసం యిచ్చినా అక్కర్లే దన్నమాట!

రావు : కావలవివుంటే తీసుకోనా? అందులోనూ నా కమల నాకోసం చేసియిస్తానంటే!—

కమల : (బుడబుడగా) ఇమా ప వేయండి? ఆ సోఫాలో మునిగిపోవడం; తన కమలకు యిష్టంవున్నా లేకపోయినా సిగరెట్ ముట్టించడం..... అతిని కమలకంటే సిగరెట్టే యిష్టం (నర్వి) కానుకమా!

రావు : అవును. (లేని నివృత్తి తేల్చుకుంటాడు.)

కమల : నువ్వు చెప్పింది నిజమైతే చేతిలో చెయ్యి చెయ్యాలి.

రావు : (చేతిలో చెయ్యివేసు) మరీ చిప్పిల్ల వైపోతున్నావు కమలా!

కమల : ఇప్పుడిప్పుసే సిగరెట్ కోరు! (దాన్ని ముద్దు పెట్టుకొని ఇందాక నీవన్నది నిజంకాదు. ...ఓ! (అవిడ ఒక పల్లె పల్లెం చూసింది.)

రావు : ఏమిటి?

కమల : నువ్వు ఒక్క పండుకూడా తినలేదు కమా!

రావు : పండా! కామలతోనే కడుపురింగింది. ఇంకా పండెందుకు?

కమల : కాదు కాదు..... నువ్వొక ఆపిల్ పండు తప్పక తినాలి... తినకపోతే నీ కమల చాలా నొచ్చుకుంటుంది.

రావు : ఇంతవరకూ తిన్నదానికే కడుపులో చోటు లేక నొండులోకి వస్తోంది. (కమల అతిని వైపు జాలిగా చూస్తుంది.) లేదు కమలా! నేను టిఫిన్ తినడం ఎప్పుడో పూర్తి చేశాను.

కమల : నేను స్వయంగా యిచ్చినా అక్కర్లేదా?

రావు : అక్కర్లేదు కమలా! మామూలుకన్నా ఎంతో ఎక్కువ తిన్నాను.

కమల : (లేమూ) నిజంగానా?

రావు : నీతో అబద్ధం చెప్పగలవా?...అఁ! నువ్వెక్కడో కూర్చుంటావే?

కమల : (పోఫావైపు చూపుతూ) వా రావు అక్కడ,
నేను అతని ప్రక్కన (అతన్ని లేపిస్తుంది)

రావు : (నిరుత్సాహంగా) అవును.
[ఇద్దరూ పోఫాలో కూర్చుంటారు]

కమల : సిగరెట్!

రావు : థాంక్స్!... (అమె ముట్టిస్తుంది) అ...
కమలా! మనం యిక్కడికి వచ్చి ఓ వారం
రోజులయింది కదూ?

కమల : అవును. వారంరోజులు! ఎంత గొప్పగా
గడిచినయ్! చివరకు యివ్వాలి యింత
మంచి యిల్లును వదిలి వెళుతున్నాం.

రావు : (అది వినిపించుకోకుండానే) వారంరోజులు!
మొదటిరోజు తప్ప మిగిలిన రోజులన్నీ
మనం కలిపే కాఫీ, భోజనం తీసుకున్నాం
కదూ!

కమల : (సంతోషంతో, ఆశ్చర్యంతో) అవును.

రావు : మనం ఆ టేబుల్ ముందు రోజుకు నాలుగు
సార్లు కూర్చున్నాం—రెండుసార్లు కాఫీకి,
రెండుసార్లు భోజనానికి—మొత్తం ఇరవై
నాలుగుసార్లు!

కమల : ఇరవైనాలుగుసార్లు! నిజం?

రావు : మనం కూర్చున్న ప్రతిచక్కసారీ “ఇంకా
కొంచెం తిను, ఇంకా కొంచెం తాగు” అని
కనీసం నాలుగుసార్లుగా అన్నావు నవ్వు.
అంటే ఏమీ అవసరం లేకపోయినా, నన్ను
రోజుకు తొంద్రెసార్లు, వారానికి ఏడువందల
సార్లు—‘అక్కర్లేదు కమలా! అనేటట్లు
చేశావ్!

కమల : (చెప్పింది) రావ్!

రావు : (అమోఘమాదిరిగానే) నాకు పారికేళ్లు.
నీకు?

కమల : (అశ్చితంగా) ఇరవైమూడు.

రావు : ఇరవైమూడు! అంత సవ్యంగా జరిగితే,
మనం యింకా యాభైవేళ్ళకి తక్కువ
ప్రతీకం. అంటే రెండువేల ఆయిదువందల
వారాలు...మనం కలిసివుంటే ఈ రోజుల్లో
‘అక్కర్లేదు కమలా! అనే మాట కనీసం

వదిహేనులకుల సార్లు వాచేత అని
స్తావ్!—నిజానికి ఏమీ అవసరం
లేకపోయినా!

కమల : (విచారంతో) రావ్! (దుఃఖంతో
ముఖం కప్పకుంటుంది)

రావు : మనం, ఈ విషయంలో ఏదైనా సంగతి
కుదుర్చుకుంటే బావుంటుంది, అంతే!

కమల : ఎంత కఠినమైన మనిషివి! (బాలికా
నిట్టూస్తుంది.)

రావు : (తెప్పరిల్లి) వాళ్ళున్నప్పుడు విను కమలా!
మనం యీ విషయాన్ని గురించి ఆలోచించ
కుంటే బావుంటుందేమోనని—

కమల : (ఈ లోకంలోకి వస్తూ) రావ్!

[రావు ఈ విషయాన్ని ఎందుకు తెచ్చావా
అని విచారిస్తున్నాడు. కమల నిట్టూర్పు
వంకకు దృష్టి పోవ్వకూడదని ఎంత నిగ్రహం
పొందుకున్నా పీలుపడెను...అవి భరించ
లేనివి]

రావు : (అమెను దగ్గరకు తీసుకొంటూ) దిద్దుకో
కమలా! నాది పారపాటే!... (ఇంకా
నిట్టూర్పుల వేగం తగ్గదు.) నా కమలే నన్ను
తీసుంచకపోతే నన్నీ లోకంలో మరెవరు
తీసుకున్నా, చెప్పా?

కమల : (నిట్టూర్పులమధ్య) నేను నిన్నెంతో ప్రేమ
స్తున్నాను కాబట్టే, నీ నన్ను పండ్లు తిన
మన్నాను.

రావు : నిజం...నిజమే కమలా! నేనంటే నీకెంత
యిష్టమో నాకు తెలియదా?

కమల : ఏ డాక్టరునైనా అడుగు. నువ్వాపట్టు తినా
లనే అంటాడు.

రావు : అవును.

కమల : అందుకల్లా నే నవ్వు తినాలి.

రావు : అవును కమలా! (చుట్టి కమలను ఎదిరించడం
ఈ జన్మలో చేతికొడు రావుకు.)

కమల : (కళ్లు తుడుచుకుంటూ) భర్తకు వంట్లో
బాగుండుకపోతే, బాగలేకగా చూడడానికి,
అతను తినకపోతే తినేటట్లు చెయ్యడానికి
కాకపోతే, భార్య ఎందుకు?

రావు : అవును...అందుకే—

కమల : మనం యిక్కడకు వచ్చిన మర్నాడే నీకంత జలుబుదేస్తే, నిన్ను జాగ్రత్తగా చూసుకొని, మర్నీ కులాసాగా వుండేటట్లు చేశానా, లేదా?

రావు : నువ్వు చాలా దయగలవానివి కమలా!

కమల : దయమీ లేదు.....నిన్ను జాగ్రత్తగా కాపాడుకోవడం వామచాలా యిష్టం. అందులోనూ జబ్బుపడ్డవాళ్లకు నేనెంతయ్యెదమంటే నా కెంతో యిష్టం. మూర్తి ఒక్కసారి కూడా జబ్బుపడలేదు.

రావు : మూర్తి—?

కమల : మా ఆయన.

రావు : అరిచి వేరు మూర్తి?...పరే! వేతిని ఎరుగనుకొంటే అరిచి నురించి వేసేవో మూర్తిడ దలుచుకోలేదు.

కమల : విజయే రాత్! వేమకూడా అర్థం!

రావు : మనం యింటినుంచి పారిపోయివున్నాం. మర్నీ తిరిగి వల్లంకదూ?

కమల : (అశ్చర్యంతో) రాత్!

రావు : చూడు కమలా! మనం చాలాదూరం వచ్చాం కదూ?

కమల : అదేమిటి రాత్? నువ్వు పశ్చాత్తాప పడుతున్నావా?

రావు : (త్వరగా) లేదు, లేదు.....(అరిచి మర్నీ నిట్టూర్పులు మొదలుపెడుతుంది) లేదు కమలా, లేదు. నేను నిన్ను యింతగా ప్రేమిస్తున్నప్పుడు పశ్చాత్తాపం ఎందుకు! ఇను ఇప్పుడున్నంత హాయిగా యిదివరకెప్పుడూ లేదు.

కమల : (అరిచి దగ్గరగా జరిగి) రాత్! ఎంత భయపెట్టావ్! నువ్వు నిజంగా పశ్చాత్తాపపడుతున్నావనుకున్నాను.

రావు : పశ్చాత్తాపం ఎందుకు? నేను చాలా హాయిగా వున్నాను.

కమల : వేదాంతం గారు ఎంత నిజం చెప్పారు.

రావు : అవును. చాలా నిజం చెప్పారు.

కమల : నీతో రమ్మని నువ్వడిగివచ్చాను, మన కొక శ్మశానం నుంచి ఒకళ్ళకు ఎంత తిక్కతగా తెలుసు?

రావు : అవును. చాలా తిక్కత తెలుసు.

కమల : ఈ వాదం కోసాలలో మనం ఒకళ్ళను నురించి ఒకళ్ళిం ఎంత తెలుసుకున్నాం?

రావు : అవును ఎంత తెలుసుకున్నాం?

కమల : ఇప్పుడు వాకేమీ భయంలేదు...మనం యిద్దరం కలిసి ప్రపంచం ఎదురై నిలిచినా జయించగలం యిప్పుడు.

రావు : అవును.

[పాపం! రాజాచేసిన పాపం యింకా పరిహారం కాలేదు. వడిచేతిలో సిగరెట్ వుంది. అనే చెయ్యి కమల పడుముద్దుటూవుంది. సిగరెట్ పోట్లో పెట్టుకోవడానికి చేపి ప్రయత్నంలో రెండు మూడుసార్లు ఆమెను దగ్గరకు లాక్కోవలసి వస్తుంది. ఆమె ఆ ఆనందంలో మైమరచి కళ్ళుమూసుకొని వుంటుంది. నాలుగో ప్రయత్నంలో విజయం వైది రావు, సిగరెట్ పోట్లో పెట్టుకొని ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసం విడుదాడు.....ఇంతలో వేదాంతం గారు వస్తారు.]

వేదాంతం : నమస్తే! (వాళ్ళ దూరంగా జరుగుతారు)

రావు : నమస్తే!

వేదా : ఆ! ఇవాళ మీ రీయిల్లు వదిలి పెడుతున్నారన్నమాట!

రావు : (ఉత్సాహం ఏమీలేకుండా) అవును.

కమల : కాని ఇక్కడ గడివీడ ఈ వారంలో జార్జి మాత్రం మేం జీవితంలో మరచిపోలేం వేదాంతం గారూ!

వేదా : కొన్నాళ్ళపాటు మిమ్మల్ని యిక్కడ వుండమన్నప్పుడు నన్నిప్పటికీ శ్రమించారన్నమాట మీద.

కమల : (స్థిరమవుతూ) అవును...కాని మీరు చాలా నిజం చెప్పారు...ఆ విషయం ఇంతకు ముందే రావుతో చెప్పాను. ఏంరాత్?

రావు : అవును... ఒక్క నిమిషం క్రిందలే!.....
(గడియారం చూసుకొని) కాదు. రెండు నిమిషాల క్రిందట.

వేదాం : మీ కే విషయంలోనూ పాగుపులు, పోట్లాటలూ లేవుకదా?

కమల : ఒక్క విషయంలోనూదా లేవు... అవునా రావ్?

రావు : అవును.

వేదాం : ఇంకేం... చాలా సంతోషం. (గడియారం చూసుకుంటూ) మిమ్మల్ని తొందర చెయ్యను... మీ పనులన్నీ పూర్తిచేసుకోండి.... కారు మరో అరగంటలో వస్తుంది.

కమల : అరే! అరగంటలోనా! నేను త్వరగా వెళ్ళాలి. (అంటూ రావైవంక చూస్తుంది)

రావు : (కదిలెకుండా) అవును. మనం త్వరగా వెళ్ళాలి.

[కమల లేస్తుంది.]

వేదాం : (కమలతో కొంచెం ముందుకు వెళ్లి) అమ్మమ్మా, చూపండి కమలాగారి! రాత్రి యిక్కడకు మరో యిద్దరు ఆతిథులు వచ్చారు.

కమల : (ఆగి, ఆసక్తితో) అంటే—మరో (వేమి కుల జంట—

వేదాం : అవును మరో జంట—

కమల : మేం వెళ్లేముందు ఒక్క క్షణం వాళ్ళను కలుసుకుంటే బావుండును. ఇక్కడ గడిచే వారం రోజులూ ఎంత హాయిగా, గవ్వవచ్చుతో చెబుతాను.

వేదాం : దానికేం? మీరు తప్పకుండా కలుసుకుంటారుగాని.

కమల : సరే, వస్తాను. (కమల వెళుతుంది.)

రావు : చూడండి?

వేదాం : ఏమిటి?

రావు : చూపండి..... మీరన్నది..... నిజంగా, ఇప్పుడే—(గడియారం చూసుకొని, విచారంగా) అరగంట!—సరే నేనూ తయారుకావాలి. (బయలుదేరుతాను.)

వేదాం : రావ్ గారూ!

రావు : (చెతుకున్నవాడు ఆగి) అరే!

వేదాం : ఒక్కమాట! (రావు వెనక్కి తిరిగి వస్తాడు (బుజులెత్తుతూ) హామరుగా పుండాలుడి అస లీటువంటి సమయంలో సంతోషంతో దాన్సుచెయ్యాలి.

రావు : (నిస్వారంగా) సంతోషమా?

[వేదాంకిం నవ్వుతాడు.]

సరే! నేను సామాను సద్దుకోవాలి.

[వెళ్లిపోతున్న రావుకు బట్లర్ ఎదురు వస్తాడు. నిలుత్పాహంగావున్న రావును చూచి వేదాంకిం, బట్లర్ యిద్దరూ నవ్వుకుంటారు.]

బట్లర్ : సుశ్రీమార్నింగ్ సర్!

వేదాం : మార్నింగ్... ఈ పుడయం ఎంత గొప్పగావుందో చూశావా?

బట్లర్ : చూడకేమిసార్! (కొంచెంవేపు ఆలోచించి, చూడలేదు సార్!

వేదాం : చూడలేదా! ఐతే కొంచెంవేపు ఆను. ఎంత గొప్పగావుందో కనిపిస్తుంది... ప్రపంచం అంటే, వాకిప్పుడు అతే కలుగుతోంది.

బట్లర్ : నిండా నిజంసార్!

వేదాం : మనం చెయ్యగలిగినదంతా చెయ్యాలి..... తెలిసిందా?

బట్లర్ : దానికేమిసార్! మున్నగేస్తుము (వేవర్ యిస్తాడు.)

వేదాం : ఏమిటిది?

బట్లర్ : ఇన్వార్టి చేపరు సర్!

వేదాం : చూడు!... దీనిలో ఎన్ని కొత్తజంటలు పుష్పయ్యో? (తెక్క పెడుతూ) ఒకటి, రెండు, మూడు... పది!—పది జంటలు! పాత పురాణాలు చెప్పినట్లు జీవతాంతం గుళిపడెదల చుకున్నవాళ్లు యిరవైమంది... అన్నట్లు, మీ దొరగారేమంటున్నాడు?

బట్లర్ : నిండా విచారంలో వున్నానుసార్!

వేదాం : విచారమా?... ఎందుకు?

బట్లర్ : అయిన సామాను ఎక్కడో పోయింది సార్!

వేదాం : అంటే, అది అయినతో రాలేదా?

బట్లర్ : వచ్చినట్టు లేదుసార్ !

వేదాం : ఎంత అజాగ్రత్త? అయినా మనం ఏమీ సహాయం చెయ్యలేమా?

బట్లర్ : లుంగీ, అద్దం, దుబ్బెన, అన్నీ యివ్వవచ్చును సార్ మన లింగరాజు! మూర్తిగాదు నల్ల ఒప్పుకోలేదుసార్ !

వేదాం : లింగరాజు సంగతి నాకు తెలియదా! చాలా నుంచివాడు.

బట్లర్ : కైమేకు మన యింట్లో కూడా వ్రేకులు నిండా అయిపోయాయిసార్!.....ఇన్ని చూచి అయ్యిగాదు డౌన్ అయిపోయారు సార్!

వేదాం : మళ్ళీ లేచి మామూలు మనిషి కావడానికి ఏం చెయ్యాలంటావ్ ?

బట్లర్ : కనువునిండా టిఫిన్ తింటే సరి సార్!

వేదాం : నీ సలహా అద్భుతంగావుంది...అది మూర్తి గారికి స్వయంగా అందచేయ.

[ఇంతలో జానకి వస్తుంది...మూర్తివీర అళి చాలా కొద్దిగావుంది...ఈ గది చూచి చాలా ఆశ్చర్యపడుతుంది]

వేదాం : ఓ! నయినా జానకి లేచి! రాత్రి బాగా నిద్రపట్టిందా?

జానకి : మీ గదులు చాలా బావున్నాయండి.

వేదాం : థాంక్స్.

బట్లర్ : టిఫిన్ తెస్తానుసార్. (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : మీరు కాఫీ తాగుతారా? పాలా?

జానకి : ఏవయితే యేంకానీ, రాం యేదీ?

వేదాం : రాం? ఎందుకు?

జానకి : ఇవ్వాలే మొదటిసారిగా అతనితో కలిసి కాఫీ తాగుదామనుకున్నాను—ప్రాక్టీస్ కోసం—అతనితో కొన్ని సంగతులు చెప్పాలి.

వేదాం : (నవ్వుతూ) పోనీ, అవి నాతోనే చెప్పండి.

జానకి : (కున్నుంటూ) అవి భార్యార్థిత్వం ఏకాంతంగా చెప్పకోవలసివంది.

వేదాం : ప్రాక్టీస్ కోసమే కదా! ఇట్లా చెప్పినా ప్రాక్టీస్!

జానకి : సరే!

వేదాం : థాంక్స్..... (ఇంతలో మూర్తిగా మారి పోయి) ఆ! నీకేంకావాలి జానీ? ఇడ్లీ, పాంబార్, పూరీ పాటాటో, అట్టూ, పంచదార, బోండా చట్నీ, —అన్నీ ద్వంద్వాలవీరద నమస్తున్నయ్.

జానకి : ఆప్పుడే మరచిపోయావా?

వేదాం : లేదు, లేదు....పోపా.

[బట్లర్ గండు ప్లేట్లతో ఉప్పు తెచ్చి అక్కడ పెనెతాడు.]

జానకి : (ఉప్పు తిని) కాఫీనా, టీనా రాం?

వేదాం : నేను కాఫీ తప్ప మరొకటి తాగనది నీకు తెలియదా, జానీ!

జానకి : సురచిపోయాను. (బట్లర్ కాఫీ తెస్తాడు)

వేదాం : (తాగుతూ) కాఫీ చాలా బావుంది ప్రేయసీ! అర! నాటకాల్లో భాష వస్తోందే! ఎలావుంది?

జానకి : బాగానేవుంది.

వేదాం : ఇంతకుముందే పేషన్లో ఓ ధియంకర మైన వార్త చూశాను రాణీ...రాణీ!...అదెలావుంది!

జానకి : నిజంగా జీవితంలో పువ్వుమోగించవలసివ భాష అది...నువ్వు ఇంతవరకు పెళ్ళి చేసుకోలేదు కదూ, రాం.

వేదాం : ఇంతవరకు ఒకే ఒక్కసారి చేసుకున్నాను కనులని...కనుల నీకు తెలియదా, జానీ?

జానకి : జ్ఞాపకంలేదు...నేను మిమ్మల్ని నిజంగానే 'రాం' అనుకున్నాను.

వేదాం : నన్ను గురించి ఇంత మంచిగా ఎవరు మాట్లాడతారు.

జానకి : మీవంటివాళ్ళను నేనెక్కడా చూడలేదు.

వేదాం : (మళ్ళీ మూర్తయిపోయి) అర! సరిగ్గా కనుల మీదా అట్లానే అనేది...సరే! కనులకు న్యూరికేం గా నేనేమీ చెప్పదలుచుకోలేదు.

జానకి : రాం! మన సంభాషణలోకి నీ భార్య ప్రసక్తి తీసుకురావడం నాకు బావుండు.

వేదాం : నాకు అంతే!...సరే! అసలు సంగతి చెప్పలేదు—నిన్న గుర్రపు పందాలలో మన గుర్రాలన్నీ ఓడిపోయాయి.

బాని : అయ్యో!

వేదాం : నేను నిర్వస్యం ఓడిన నిర్మలాను నైపోయాను...ఇక నేనేదైనా పురోగమం చెయ్యాలి, బానీ!

బాని : నువ్వేపురోగం చెయ్యాలి! చెప్పమన్నట్లు చూస్తాను. నువ్వే కేంద్ర ప్రభుత్వంలో మంత్రిని పెట్టి పెట్టి పుర వ్యాపారివ్వాలి.

వేదాం : ఎన్నెందుకూ పనికిరానివాడికింద కట్టా వస్తుంటుంది!

బాని : ఏం?

వేదాం : జీవితంలో జీవిత పనికిరానివాడు రాజ కీయాల్లో చేరడాడంటారు. అందులోనూ మంత్రికావడానికి మరీ.....

బాని : ఏమో! నాకుమాత్రం నువ్వడే కావాలి.

వేదాం : అయితే సరే! నువ్వేది కావాలంటే నే నడ అవుతాను.

బాని : ఎంత చిరిపిగా మాట్లాడుతావ్!...కొంచెం కాఫీ కావాలా?

వేదాం : నువ్వే యిప్పుడంటే వద్దంటావా? ... మన కీమాటలలో జీవితాంతం గడుస్తుంది నీ పుస్తకాన్ని?

బాని : ఏం? ఎందుకు గవనదు?

వేదాం : పోకిరి పాడుతూ, జీవితమంతా, —సరే! కాఫీ తాగేటప్పు డీమాట చెందుకు? మలాపా కోసం రాత్రి నీకు వచ్చిన కల ఒకటి చెప్పు.

బాని : (ఆలోచించి) రాత్రి నాకు చాలా తిమాషా కల వచ్చింది.

వేదాం : (ఆసక్తితో) ఏమిటది, బానీ?

బాని : ఒక రాత్రి మనం పారిపోతున్నాం! మృత్యులో దారి తప్పి, ఒక యిల్లు చూసి హోటలుగానీ అక్కడికు వచ్చాం. కాని అది హోటలు కాదు.....వేదాంతం ఆ తిమాషా మనిషి పున్న తిమాషా యిల్లది

వేదాం : చాలా తిమాషాగావుండే! వేదాంతం ఎవరికి ఈ భూప్రపంచంలో ఆడున పే రక్కడా నివలేదే!

బాని : ఆడున మనిషి బందీ లవ్వాడు. ఆ యింటి తలుపున్నీ తాళాలవేసి మనం బయటకు కదిలకూడదన్నాడు.....ఒక వారం మనం అక్కడే వుండి, ముంగు ముంగు ముఖంగా వుండాలమో లేదో ప్రయత్నం చేసి చూడ మన్నాడు.....ఆ వారం తర్వాత మనం బయటకు!

వేదాం : ఎంత ఆసంధివంగా వుంది! నిర్వస్యతంత్ర భారతదేశంలో గౌరవనీయులైన మన మృత్యు బండిలుగా వుండడానికి ఆ వేదాంతంగానికి చాక్కి ముంది?

బాని : చాలా ఆసంధివంగా వుండకదూ!

వేదాం : ఆసంధివం యేమిటి, హాస్యాస్పదంగా వుంది.

బాని : (ఆ మాటల్లోని విశాన్ని పరిశీలిస్తామని తలుపుదగ్గరకు వెళ్లితోస్తుంది. తలుపు తీసి వుంది.) నేనూ అదే అనుకున్నాను (బయటకు వెళ్లి, వచ్చి) గేటు తలుపులుకూడా తీసేస్తున్నాయ్! రాత్రి నాకు వచ్చిన కల ఎంత ఆసంధివంగా వుంది.

వేదాం : కలకు సంధివం, ఆసంధివం యేమిటి?... సరే! నాకు ఓ తిమాషా కలవచ్చింది.

బాని : ఏమిటది?

వేదాం : (ఓ ఊణం చూడగా బాని కంకమాచి, ముఖం తిప్పుకొని) ప్రపంచానికి సంబంధం లేని ఒక యిల్లువుంది. ఆ యిల్లో తిండి, కూతురూ—యిద్దరే! తిండి ముసలివాడు. తనవ నేమో తనకు తప్ప యితరుల సంగతి పట్టించుకోడు. ఆ కూతురు చదువుకోం టున్నా, పరిస్థితులవల్ల, పెంపకంవల్ల ఒంట రిడి. ఆమెకు నిర్వస్యం పుస్తకాలు...అటు వంటి పరిస్థితుల్లో ఆరిపో జీవిత ప్రాంగణం లోకి ఓ మనిషి ప్రవేశిస్తాడు (ఇంతవరకు చెప్పి, మరోసారి బానికవంక చూస్తాడు. ఆమె పారిపోయివుంది.)...ఏమీ ఎదుగని ఆ అమానుకురాలికి, ఆతిథ్య స్వర్గంనుంచి

దిగివచ్చిన వాడిలా కనిపిస్తాడు. చివరకు అమె అతనికి ఎంత కృతజ్ఞురాలైందంటే, అంతసేం చెబితే అతే వేదమయింది అమెకు... అప్పుడు కాని చెప్పలేదని తిలకు పెట్లయిన విషయం..... తనకూ భార్యకూ మధ్య పచ్చగడ్డివేస్తే భిన్నమంటుందన్నాడు. నువ్వేనాకు సర్వస్వం అన్నాడు... ఇద్దరం కలిసి పొరిపోదామన్నాడు... పాపం! పిచ్చి పిల్ల!! అన్నీ ముట్టించి. ఆరివిలో వచ్చేసిం దట! ఎంత అసంభవం?

బాబి : (అతనికంతా తెలుసుకుంటూ! తెల్లనో యిన మనిషి తెప్పరిల్లుకుంటుంది.) చాలా అసంభవంగా వుంది... పరే! కారు ఎప్పుడు వస్తుంది వేదాంతంగానూ?

వేదాం : కారు?

బాబి : ఆవును... మూర్తిగారి కారు.

వేదాం : అంటే, ఈ పాపానకృత్యాన్ని కోసపాగిస్తా రన్నమాట!

బాబి : ఆవును... ఏం?

వేదాం : పరే! చాలా విచారకరమైన సంగతి... పరే! మరో యిరవై నిమిషాల్లో —

బాబి : మీ మేల్పెట్టితే మరచిపోలేం.

వేదాం : ముందు మూర్తిగారు కాఫీ తీసుకోవాలి... (లేస్తూ) మరో యిరవై నిమిషాల్లో!

బాబి : నేను మిమ్మల్ని సున్నీ కలుసుకోగలవా?

వేదాం : దానికేం? మిమ్మల్నింకా ధీమతుడికి ఆవు గింపవలసిన భారం నామీద వుంది.

[ఆయనవైపు ఓ తుణుం చూసి వెళ్ళిపోతుంది బాబి... ఇంతలో బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : విత్తూ వా లోకవాదం! మీ దొరగారు దొర పానిగారు మరో యిరవై నిమిషాల్లో వెళ్ళి పోతారట!

బట్లర్ : (హేళనగా) అలాగే పారే!

వేదాం : ఇంతవరకు రిపోర్ట్స్ బాగా నే జరిగిందయ్, ఇక నాటకం మొదలు!—నీ పాత్ర నువ్వు బాగా పోషిస్తావ్ కదూ?

బట్లర్ : మీరు చెప్పవలెవా పారే! మనకు దీన్లో టెన్ ఇయర్స్ ఎక్స్ పీరియన్స్ దా!

వేదాం : సరేనదే...

[బట్లర్ నెంకాతే వేదాంతం వెల్లిపోతాడు — ఒక తుణుం తిరువారే మూర్తి వస్తాడు. సరి గిన ట్రైక్ డిస్కో, దువ్వుకోని జట్టలో జబ్బుచేసిన మనిషిలా వుంటాడు... బల్లమీద కాఫీ కటిల్ కనిపిస్తుంది... దగ్గరకు వచ్చి కాఫీ కప్పులో పోసుకొని ఒక సుక్కడు తాగుతాడు... ఎవరైనా వున్నారేమో నని చూస్తూ చూసి, మరో సుక్కడు తాగుతూ వుంటాడు.]

వేదాం : చూడో! సుడ్ మర్నింగ్ మూర్తిగారూ!

మూర్తి : (ఉరిక్కి పడి, వెనక్కు తిరిగి, కోపంతో) ఉరే! ఇండాకట్టుంచి మీ రిక్కడే వున్నా రన్నమాట!

వేదాం : (వచ్చుతూ) లేవండీ!... ఇప్పుడే వస్తున్నాను. (మూర్తింటూ) బాగా ఆకలియ నట్టుగా వుంది. ఏం?

[మూర్తి మాట్లాడడు]

రాత్రి బాగా నిద్రపడిందా?

మూర్తి : నిద్రా? ఆ వెళ్ళిన రూముల్లో మరో రోజు పడుకుంటే శాశ్వత నిద్ర పడుతుంది... అయితే నా పాపా నేనుయిందండీ!

వేదాం : (ఆశ్చర్యంగా) మీ పాపానా?

మూర్తి : ఆవును... అసలు కారులోనుంచి యింట్లో నే పెట్టలేదట!

వేదాం : అయితే కారులో వుండేఉంటుంది.

మూర్తి : అక్కడే వుంటే పోయిందనుకోవడం ఎందు కండీ?

వేదాం : ఈ విషయం ఏమిటో కనుక్కుందాం... (పొసుధూతిగా) మూర్తిగారూ! పోనీ మానవ పోతూవుండగా పాపాను పోవడ మంటే అపకీమన మన్నమాట!... అంటే! అద్భుతమంతుల్ని చెప్పేవాళ్ళు లేరు... దుర ద్భుతమంతుల్ని బాధచేసేవారు లేరు.

[ఒక్కొక్క మాట అన్నకొద్దీ మూర్తికి కోపం ఎక్కువవుతుంది... పట్ల విగించి ఏదో చెప్పాలని లేచేసిరికి, బట్లర్ వస్తాడు. మూర్తి ఖర్చీలో కూలబడతాడు.]

వేదాం : లోకనాథం మూర్తిగారి పామావట, ఏమయింది?

బట్లర్ : ఏమయినో కనిపించలేదని రాముడు చెప్పి వాడు సార్!

వేదాం : పామాను ఆయినతో రాలేదా?

బట్లర్ : రాలేదేనే రాముడు చెప్పి వాడు సార్.

వేదాం : చక్క! ఎంత ఆహ్లాదం!... (మూర్తి వంక చూస్తూ) ఏమిటి?

మూర్తి : (చాలా నేపట్టుంచి ఆసే ప్రయత్నంలో వుండి మాతాత్మగా తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : అర! బాగా జలుబు చేసివట్టుగా వుండే! ఈ జేబునుమాలు తీసుకోండి

మూర్తి : (తనవిగ్గర లేకు కాబట్టి తీసుకోక తప్పలేదు. అందులో అది కొత్తది కూడాను.) థాంక్స్!

వేదాం : (సానుభూతిగా) పాపం! బాగా జలుబు చేసింది కొదో! అందువల్ల నేనా యీ నైట్ సైన్ విప్పలేదు?

మూర్తి : అందుకు కాదు... పున్నది యిదే కాబట్టి!

వేదాం : (సానుభూతిగా) విన్న మీరు వేసుకోన్న ప్రాన్ మాటు ఏమయింది?..... ఎక్కడో చూశావే! (మూర్తి తుమ్ముతోతాడు.) ఎక్కడింటే — (బట్లర్ చైత్రుకు తిరగగా, అతను మూర్తిని చూపుతాడు.) ఎక్కడింటే (మూర్తి తుమ్ముతాడు.)

మూర్తి : వాడు... ఆ ఫూర్ (మల్లీ అనే ప్రయత్నంలో అనిపోతాడు.)

వేదాం : (బాధగా) ఏమిటి మీర నేడి?.. లోకనాథం! మూర్తిగారి ప్రాన్ మాటు ఏమయింది?

బట్లర్ : పారపాటు సార్... అయ్యగారి లగేజీ—

వేదాం : లగేజీ సంగతికాదు నే నెదురుతున్నది. ఆయన ప్రాన్ మాటు— (మూర్తి తుమ్ముతాడు.) నే నేమనుకున్నానో తెలుసా? మూర్తిగారు ఎంత చక్కని మాటు వేసుకున్నారో! మనసి బావుండకపోయినా ఈ మాటు వేసుకుంటే ఎవరైనా బావుంటారే!— అనుకున్నాను ... అంటే మీరు బావుండలేదని కాదండోయ్!... ఏమయిందోయ్ అది?

బట్లర్ : రాముడు చిన్న పారపాటు చేసివాడే సార్! మూర్తిగారి కోపం అది తీసుకున్నంతే కిందపడి కొంచెం బురద అయింది సార్. మళ్ళీ బాగుచేస్తున్నాడు.

వేదాం : వెళ్ళవ ఆహ్లాదం.

బట్లర్ : నిజం సార్. నే నప్పుడే కోప్పడిపుంటిని.

మూర్తి : కోప్పడమా? వాణ్ణి నిలుచున్న వాణ్ణి నిలుచున్నట్లుగా కాల్చేయ్యాలి.

వేదాం : బాగా చెప్పాను... లోకనాథం! వాణ్ణి నిలుచున్న పాటున కాల్చేయ్.

బట్లర్ : చిత్తం సార్.

వేదాం : నుండు మూర్తిగారి ప్రాన్ మాటు త్వరగా వచ్చే ఏర్పాటు చూడు.

బట్లర్ : ఈసరికి అయిపోయి ఉంటుంది సార్.

వేదాం : ఎక్కడా తడి ఉండకూడదు. ఇప్పుటికి మూర్తిగారికి బాగా జలుబుచేసింది.

మూర్తి : (తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : బాగా జలుబుచేసిందే! మీకు తగు జలుబుచేస్తుందా?

మూర్తి : నేను పుట్టినితెలియకపోయినా జలుబుచేసి ఎరగను.

వేదాం : విన్నావా, లోకనాథం! మూర్తిగారికి జలుబు చెయ్యడం యిదే మొదలట!

బట్లర్ : కావచ్చు సార్! రావుగారికి, యింకా యిద్దరు ముగ్గురికూడా ఆ అదిలో పడుకోగానే జలుబు చేసింది సార్!

మూర్తి : వెళ్ళగది!—

వేదాం : వాకు యిదివరకే ఎందుకు చెప్పలేదు? ఇవ్వాలి రాత్రికి మూర్తిగారికి మరో అది ఏర్పాటు చేయ్.

బట్లర్ : తప్పకుండా సార్! (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : (సానుభూతిగా) వాకు చాలా విచారంగా వుండి— సరే! మీకు తెలుసుగా, 'జ్వరానికి కటిక ఉపదం, జలుబుకు కడుపుకు నైవేద్యం' అంటారు పెద్దలు.

[మూర్తి అర్థంకాక వేదాంతం గారివంక నీరి యివ గా చూస్తాడు.]

వేదాం : అందువల్ల మీరు కనుపునీండా తినారీ.

[బల్లర్ ఉప్పు, కాఫీ తేచ్చి బల్లమీద
వుంచి పెడతాడు. మూర్తి ప్లేటు తిరువాలి
ప్లేటు తింటూ వుండగా]

ఓ! మీ రివ్వారే గడ్డం చేసుకోవాలి
కదూ! మరచిపోయాను! మీ పేరింగ్
పెట్టాడా పోయిందికదూ!

మూర్తి : బ్రూట్స్—

వేదాం : సరే! ఆపదలో ఒక్కటొక్కటం సహాయం
చేసుకోకపోలే ఎలా? నా రేజర్ యిస్తా
లెంకి.

మూర్తి : తప్పుగుమరీ—

వేదాం : మీరు తింటూవుండండి : ..... ఈలోగా
నేతెస్తాను.

[నల్లిపోతాడు. తింటూవుండగా బానకి
వస్తుంది]

మూర్తి : హల్లో! రా, బానీ, రా!

[అని లేవబోతాడు.]

బానకి : ముందు నీ టిఫిన్ కానీ!

మూర్తి : (తుమ్మదానికి అట్టహాసం చేస్తూవుంటాడు)

బానకి : ఏమిటది?

మూర్తి : బాగా జలుబుచేసింది...నాకు జీరితంలో
జలుపుచెయ్యడం ఇదే మొదటిసారి...దీనికి
మందీమిటో తెలుసా? — కడుపు నిండా
తినిడం—(తింటూవుంటాడు)

బానకి : నాకు జలుబునుగురించి నిజానికి ఎక్కువగా
తెలియదు. అయినా జాగ్రత్తగా తిను.

మూర్తి : థాంక్స్...మరి నువ్వు?

బానకి : నేను కాఫీ తీసుకున్నాను.

మూర్తి : గుడ్... (అలా తింటూనేవుంటాడు)

బానకి : రాం! (ఒకసారి ఆమెనంక చూచి మళ్లా
తినిడం మొదలు పెడతాడు) రాం! నానంక
ఒకసారి చూడు. నీతో మాట్లాడాలి

మూర్తి : (ఇంకా తింటూనే) ఒకసారిమిటి? వంది
సార్లు చూస్తాను.

బానకి : నువ్వు జాగ్రత్తగా తినాలి...ఆ తిండి ఇక
నైనా మానుదూ!

మూర్తి : పారీ!... (మూర్తి తుమ్ము తిగపడతాడు,
తుమ్మురాకుండా) చెప్తూ...

బానకి : మరో పావుగంటలో మనకారు ఇక్కడకు
వస్తుంది.

మూర్తి : ఎవరిది?

బానకి : మనదే!... ఇంకా బాగా చెప్పాలంటే, నీది!

మూర్తి : సరే...ఎందుకు అని?

బానకి : (ఓర్పుతో) నువ్వు నేమాకలిసి ప్రయాణం
చేస్తున్నాం, రాం...బహుశా ఆ సంగతి
తిండి అడుగువసకి మరచిపోయినట్లున్నావ్!
కాదుమీద వరంగల్ వెడతాం... అక్కడ
నుంచి రైలుమీద హైదరాబాదు...నువ్వు
కాఫీ తాగివెంటనే—

మూర్తి : మరి వేదాంతంగా?

బానకి : మనమిద్దరమే రాం, పెడుతున్నది.

మూర్తి : అనేమిటి బానీ! నువ్వెప్పుడో మరచిపోయావా
యేమిటి, వేదాంతం గారు మనర్ని యింట్లో
వుంచి తాళాలు విగించడం?

బానకి : కలలు కనకు రాం. మరో పావుగంటలో
కారు వస్తుంది.

మూర్తి : కారు వస్తుందా?

బానకి : ఎందుకు రాదు? అది నీ కారు.....ఇది
స్వతంత్ర శీటం.....అందులో ఇరవయ్యో
శతాబ్దం...చారి తిప్పకంవల్ల రాత్రిఇక్కడ
వున్నాం.....ఈ పూట మనదోవన మనం
పోతాం.

మూర్తి : కానీ, రాత్రి వేదాంతంగారు అంత అసంభ
వంగా మాట్లాడారు కదా?

బానకి : దానిసంగతి అలా వుంచు...త్వరగా కానీ!
ఇంకా నువ్వు గడ్డం చేసుకోవాలి...గుడ్డలు
చేసుకోవాలి...(ప్రేమతో) కొంచెం కాఫీ
కావాలా?

మూర్తి : (బానకి పోవిన కాఫీ తాగుతూ) కానీ నేను
ఈ గుడ్డలో ఎలా వస్తాను?

బానకి : నేను చెప్పేదీ అదే!

మూర్తి : అది కారు బానీ!...నా సామాను పోయింది.
అదీకాక ఇంత జలుబుతో తుమ్మిప్రయాణం.

- బాసకి : (విప్పకూత) ఏ!...అడుగడుగునా ఈ హంసపాదు లేమిటి? తీరా బయలుదేరే సమయానికి నీ సామాను పోగొట్టుకున్నావా?
- మూర్తి : నేను పోగొట్టుకోలేదు. అదీపోయింది.
- బాసకి : (కోపంగా) సామాను పోగొట్టుకున్నావ్... జలుబు పట్టించుకున్నావ్...
- మూర్తి : నేను పట్టించుకోనే! అదీ పట్టుకుంది.
- బాసకి : అయితే ఇర్ప జేంచేద్దానుని?
- మూర్తి : నా సామాను కనిపించగానే—ఈ జలుబు కొంచెం తగ్గితే—
- బాసకి : అంతవరకు ఈ వేదాంతం గారి అధిగ్రంథీకరిస్తా వన్నమాట!
- మూర్తి : అదీ దౌర్జన్యం, నిర్బంధంవల్ల నే—మనం యిక్కడ తీసుకున్న ప్రతిదీ జ్ఞాపకం వుండు కొని—
- బాసకి : ఇది మత్స్య కూడోసారి కాఫీతాగమం! జ్ఞాపకం వుండుకో.
- మూర్తి : అవునవును.....
- బాసకి : నేను పాదుస ఉప్పొ, కాఫీ—రాత్రి మన టిఫిన్—ఇవన్నీ జ్ఞాపకం వుండుకోవడానికి ఒక ప్రయత్నంగా రాసి వుండుకోండి.
- మూర్తి : చూడు బానీ!
- బాసకి : ముందు కాఫీ తాగు
- మూర్తి : అంత కోప్పడితే ఎలా బానీ? నాకు తొడుక్కోవడానికి ఒక జత నువ్వులన్నారేంది, వెళ్ళడం ఎలా?
- బాసకి : అంటే, మత్స్య తొడుక్కున్నవికూడా పోయాయంటావ్?
- మూర్తి : అది వా రప్పకాదు, బానీ!...వా దెవడు... వాడు,...వాడి పేరు జ్ఞాపకం రావడంలేక!
- బాసకి : అరే! ఇటువంటివాడిని ఒక అమ్మాయిని బొంబాయి ఏం తీసుకు వెళితావ్? పరిస్థితుల గురించినదేవు, మనుష్యుల అంతకన్నా ఎదుర్కోలేవు—
- మూర్తి : చూడు, బానీ!
- [బాసకి చూడకముందే వేదాంతంగారు వస్తాడు.]
- వేదాం : (షేరింగ్ పెట్, టవల్ అందిస్తూ) ఇదు: మూర్తి గారూ!
- బాసకి : చూడండి వేదాంతంగారు! మాకు కా అవసరంలేదు.
- వేదాం : ఏం?
- బాసకి : రామానికి ఒంట్లో ఏం బాగాలేదు...రేపటి కులాసాగా వుంటాడేమో!...అప్పటికే యిక్కడే వుండాలనుకుంటాను...వా చాలా విచారంగా వుంది.
- వేదాం : మీరిక్కడ వుండడం నాకు చాలా సంతోషమని ముందే చెప్పానుకదా!
- బాసకి : సరే, వస్తాను...(ఏదో పనివున్న దానిల వెళ్ళిపోతుంది)
- వేదాం : ఓహో! కానివ్వండి.
- మూర్తి : థాంక్స్...(సామానులు పట్టుకొని లేస్తాడు.)
- వేదాం : ఎక్కడికి?
- మూర్తి : వసారాలోకి
- వేదాం : అరే! ఈ చరికాలం వుండుం వసారాలోకి వెళితారా? అందులోనూ యింత జలుబుతో.
- మూర్తి : ఇక్కడెట్లా చేసుకుంటానండీ?
- వేదాం : ధరవా లేదండీ!...మీ కిదివర కెప్పుడూ జలుబు చెయ్యలేదేలేవుంది....
- మూర్తి : సరే!
- వేదాం : మీకేమైనా కావాలంటే అదిగడానికి మోహమాట పడకండి...(వెళ్ళి పోతాడు)
- [మూర్తి గడ్డం చేసుకుంటూవుండగా రావు వస్తాడు]
- రావు : హల్లో!
- మూర్తి : (చుట్టూ చూస్తూ) హల్లో!—
- రావు : స్వంత షేరం అన్నమాట?
- మూర్తి : (తెలియనివాడు, అంతవరక చేసుకొనే పనికి, కోపం వచ్చి) కనిపించడంలా?
- [మూర్తి గట్టిగా తుమ్ముతాడు.]
- రావు : అరే! జలుబు కూడా చేసిందా?
- మూర్తి : అరే!
- రావు : వచ్చి!...చరికాలంలో జలుబా?
- మూర్తి : ఏమండోయ్! మిమ్మల్ని నేనిక్కడకు రమ్మవలేదు...మీరు నన్ను కురించి ఏమీ విమర్శలు చెయ్యవక్కర్లేదు.

రావు : ఆమాటల్నినే ఈవోలులో! నేను ముందు వచ్చాను. మీ రిక్కడ గడ్డం చేసుకోదానికి వీలులేదు.

మూర్తి : దానికి చాలా కారణాలున్నయ్యే.

రావు : మీ రా కారణాలు చెప్పడానికి శ్రమపడకండి. వాకవి యిదివరకే తెలుసు.

మూర్తి : ఎట్లా తెలుసు?

రావు : మీరేవా రాత్రి వచ్చిన అతిథులు?

మూర్తి : అవును... (ఆలోచించి) ఇవాళ్ళే వెల్లిపోతున్నది మీరేన్నమాట!

రావు : అవును...

మూర్తి : మీకు తెలిసిన కారణాలేమిటి?

రావు : అదే! వారంగోళ్లలోని ఒక ఉదయం నేను కూడా ఇదేవోలులో ఇల్లూగే గడ్డం చేసుకోవలసి వచ్చిందని.

మూర్తి : అంటే ... (అనుమానంగా) మీ పాపము పోయిందా?

రావు : ఆహ!

మూర్తి : మీకు తెల్లవారి లేచేసరికి జలుబు చేసిందా?

రావు : అవును...

మూర్తి : వాడెవరు...వాడు, మీగుడ్డలు బురదలో పారేశాడా?

రావు : నిరధ్యంతరం గానూ! ... ధరేవాడులే ఈ వేదాంతంగాదు.

మూర్తి : ధరేవాడా!...వట్టి దగాగోరు.

రావు : పాపం ... ఆయన్నేమనకండి ... ఇక్కడ వుండి చాలా సంగతులు తెలుసుకుంటారు. ఆయన చెప్పేది చాలానిజం.

మూర్తి : నేనిక్కడ ఓత్తణం వుండను...ఇదికాగా నే వెల్లిపోతాను.

రావు : ఇంకా వెల్లిపోవాలనే ఆమకుంటున్నారా?

మూర్తి : అంటే...మీరు వెల్లిపోదలుచుకోలేదా?

రావు : వేదాంతంగాదు చాలా నిజం చెప్పారు... వామటుకు నేను ఇక్కడకు వచ్చిసతర్వాత చాలా నిషయాలు నేర్చుకున్నాను.

మూర్తి : (షేప్ లేసుకుంటూ) మరి...అదే...మీ 'భార్య' సంగతి?

రావు : అక్కడే వచ్చింది చిక్కు.

మూర్తి : మీ రిద్దరు కలిసి వెల్లిపోవడమే పెద్దమనిషి చెయ్యవలసిన పని.

రావు : పెద్దమనిషి?...అసలలా లేచిరావడం పెద్దమనుషులు చెయ్యవలసిన పనేనా?

మూర్తి : అది నేరు—

రావు : నా మాట వివండి, ఎంతో అనుభవంతో చెబుతున్నాను.....ఈ ఆడవాళ్లు ఎంత తమాషా అయినవాళ్లు?

మూర్తి : నిజమే!...ఎంత ఆశ్చర్యం కలిగిస్తారు? వాళ్లును అర్థం చేసుకోదానికి యుగాలు పడతాయి.

రావు : అదేమిటి? వాకు వారంగోళ్లలో ఎంతో అర్థమయిందే?

మూర్తి : ఎంత అసహ్యంగా ప్రవర్తిస్తారు?

రావు : ఎంత అసంధికంగా ప్రవర్తిస్తారు?

మూర్తి : ఆ కరి ఏకా అన్నావే.—

రావు : చాలా అంటారు లేండి, పనీ పాటా లేక పోలేనని!

మూర్తి : అయినా ఈ ఆడవాళ్లును గురించి చాలా మందిమాట చెప్పాడండీ?

రావు : అదా? 'శుభక్షణముల్ జవరాండ్ర చిత్తముల్' అన్నాడు.

మూర్తి : అట్టే అది కాదండీ!...అదే కనుక చెప్పి వుంటే చాలా తప్పు...వాళ్ల చిత్రాలు కూరడం నే నింతవరకు ఎరగను?

రావు : అంటే మీకు ఆడవాళ్లను గురించి ఏమీ తెలియదన్నమాట!

మూర్తి : నాకా! వాకు ఆడవాళ్లను గురించి ఏమీ తెలియదంటారా?

రావు : అవును...ఆ సంగతి మీరే చెప్పారు కదా!

మూర్తి : అట్టే! నే నా మాట ఆనంది! నేను చెప్పింది—

రావు : మీకు తెలియకపోతే తెలుసుకోండి—వాళ్లు స్వర్గంలోనుంచి అప్పుడే దిగివచ్చిన దేవ కన్యల్లా మాట్లాడుతారు.

మూర్తి : దేవకన్యలులాగావా?

రావు : అవును...అది కావాలా, ఇది కావాలా? నేను చెప్పింది చెయ్యండి, మీ రోగం వచ్చిన కుడుకుతుంది!—యిది వాళ్ల మాటలు!

మూర్తి : అచ్చే! వా అనుభవం అది కాదండీ!

రావు : పోనీ మీరు చెప్పండి, వా లెట్లా మాట్లాడుతాలో?

మూర్తి : వా సంగతి తీసుకోండి! ఇంత జబబుతోనూ పొద్దున్నే నిద్రవచ్చావా?—ఈ తమిళు కోసమైనా కాస్త రిండి తినాలి కదా! అందుకోసం టేబుల్ నుండు కూర్చున్నాను. అప్పుడేమయింది?—

[అంతకు ముందే వేదాంతం వస్తాడు.]

వేదాం : ఏమయింది? కడుపురిండా తిన్నారా?

మూర్తి : (కోపంతో) ఓ! మీరా! పరుయానికి కేవచ్చారు. నేను మీ యింట్లోనుంచి తక్షణం వెళ్లిపోవాలనుకుంటున్నాను.

వేదాం : అరే! అట్లాగేవా? చెవి వివక పబ్బుతో నేనా? (కుడి చెవి వివక చూసుకుంటాడు మూర్తి) ఆ... అవతల చెవి... (కుడుకుకుంటాడు.) ఆ! అదీ!

మూర్తి : తక్షణం—

రావు : మీరు మాతో రావచ్చు...మేం యిప్పుడే బయలుదేరుతున్నాం.....

మూర్తి : థాంక్స్...

వేదాం : రెండు జంటలు తక్షణమే యిక్కడినుంచి వెళ్లిపోతున్నా రన్నమాట! బావుంది... చాలా బావుంది...(పేపర్ ఒకటి చూస్తూ వుంటాడు.)

[జానకి వస్తుంది.]

మూర్తి : జానీ! మనం బయలుదేరుతున్నాం.

జానకి : కానీ—ఎట్లా?

కమల : (లోపలినుంచి) రావ్! రావ్!

రావు : ఓయ్!

కమల : ఎక్కడి?

రావు : ఇక్కడ...హోలా!—

కమల : నువ్వు పామానంతా పట్టుకున్నావా?... (వస్తూ) మనకు టైం లేదు..... వెంటనే బయలు దేరాలి.

[అక్కడ అందరినీ చూస్తుంది.] మూర్తి!

రావు : (అర్థం చేసుకొని) మూర్తి!

మూర్తి : కమలా!

జానకి : కమల!

[అందరూ విశ్చేష్టలొత్తారు..... ఎవ్వరూ మాట్లాడరు... ఏమీ ఎరుగవట్లు వేదాంతం గారు వేపరు చూస్తూనే వుంటాడు.....

యంగాలు గడిచిపోయిందయ్యే, ప్రతి వార్త

జానకి : (తెప్పరిల్లి) వేదాంతం గారూ! రాం ఏదీ ఆలోచిస్తున్నాడు. ఈలోగా మీరు ఆయన భార్యను నాకు పరిచయం చెయ్యవచ్చునే

వేదాం : ఊహించండి..... కమలా చేనీ! ఈ జానకి—

జానకి : ననుస్తే—కులాసాగా వున్నారా?

కమల : (కోపంగా) ఆ—

వేదాం : చూడండి మూర్తి గారూ! ఈయన తో గారావు...యూనివర్సిటీనుంచి యిప్పుడే వచ్చారు.....కోగారావు గారూ! ఈయన తెలుసుకదూ! మూర్తి గారు! పెద్ద రాజకీయ చేర్త!

రావు : మేం ఇదివరకే కలుసుకున్నాం.

మూర్తి : అప్పటికే మనం ఎవరమో పరిచయంలేదు ఇప్పుడు...నరే! నాకు ఏం చెప్పాలా తెలియకం లేదు—

రావు : తెలియకపోతే మానివెయ్యకం మంచిపద్ధతి. మనం అందరం ఎలాగో యిక్కడ కలుసుకున్నాం. కలుసుకున్నందుకు ఆనందంగా గెప్పాలి.

మూర్తి : (చాలా వేపు ప్రయత్నం చేసి, కుమ్ముతాడు.

కమల : ఏమిటండీ అది! జబబుచేసిందా?

రావు : బాగా జబబుచేసింది, పాపం!

కమల : మీకు ఒంట్లో నలకంటూ ఎరగద, యింకా వరకూ!

మూర్తి : నిజమే! ఇంతవరకు లేదా...తీరా జబ్బు చేసేసరికి వారంక ఎవ్వరూ చూడడంలేదు. ఈ వేదాంతం గారు బలవంతంగా ముమ్మర్ని అడ్డిగించి...

వేదాం : అడ్డిగించడం ఏమిటండీ? ఆపా నవండి—

మూర్తి : వా యిష్టమయిందంటాను... ఈయన అడ్డిగించి కావాలని జబబుచేపేట్టు చేశాడు. (జానకిని చూపుతూ) నేను ఇంత బాగా పడుతున్నా, ఈవిడ వానిక తిరిగి చూడ

లేను. (రావుతో) ఇహ ఈయన, నాకు జబ్బుగా వున్నప్పుడు చూసి నా భార్యతో కలిసి పారిపోతున్నాడు. (కమలతో) నవ్వు—పరే! నువ్వు కన్నులదిరికన్నా ఎక్కువ అభ్యర్థిపరిచావ్! మర్నెళ్లా చేస్తావని నేను కలలో కూడా ఆనలో లేదు.

వేదాం : (చప్పట్లు కొడతూ) మూర్తిగారు పరిస్థితుల్ని ఎంత గొప్పగా పరిశీలించాలో చూశారా! అందుకే ఆయన అంతటి రాజకీయవేత్త కాగలిగాడు!!...పరే! చివరకు మీరందరూ చేసిన పనులకు విచారపడుతున్నారన్నమాట!

కమల : కానీ, మీరు యింత జబబుతో ప్రమాదం చేస్తున్నారా? ఎంత ప్రమాదమో ఆలోచించారా? వేదాంతంగానూ! నాకు కొంచెం గులోన్, వేరీసిక్కు కావాలండి!

వేదాం : అయ్యో! వాటికేం?

మూర్తి : (బావితో) నిజంగా జబ్బును గురించి తెలిసిన మనుషులు రంగంమీదికివస్తే ఎట్లా వుంటుందో చూశావా?

[బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : మాడు లోకవాదం! అయ్యగారికి వేరీసిక్కు కావాలట!

బట్లర్ : చిత్రింసార్!

వేదాం : తగదానికీ కాదోయ్, స్నానం చేసు దానికీ—

బట్లర్ : ఆలాగేసార్...మస్తుగా వున్నయ్.

కమల : కొంచెం స్లైకోవ్—

బట్లర్ : బావికేమమ్మా! అదీ తెరుసు...అయ్యగారి కోసం ప్రత్యేకంగా ఒక టిన్ వుందమ్మా!

వేదాం : అజీమిటోయ్! క్రింటి టిన్ అంతా ఖర్చు అయిందా యేమిటి?

బట్లర్ : అంతా ఈ అయ్యగారికోసమే ఖర్చు అయిందిసార్!

రావు : (సిగ్గుపడుతూ) నేను నిజంగా దానిమీదనే బ్రతికాను.

వేదాం : ఫరవాలేదులెండి....కొంచెం త్వరగా తెచ్చి పెట్టు లోకవాదం! అయ్యగారు లొందర పడుతున్నారు—

బట్లర్ : చిత్రింసార్.. (జెల్లీబోనాడు)

రావు : నీ బన్నెయింకంటే కొంచెం పాకుంటేనే త్వరగా తెగిపోతుందిమంటాను.

మూర్తి : నీ సంగతి నవ్వు చూసుకో—నీ సలహా లెవ్వరికీ అక్కర్లేదు.

కమల : ఇవ్! మీ రెక్కువగా మాట్లాడకూడదు. ఆ మాంతుపోయి కానేవు విశ్రాంతి తీసుకోండి (అరిగి తేరి, మూలగా వచ్చి పోఫా పైకి తీసుకుపోతుంది) బాగుంది! నమ్మి పట్టుకొని నడిచింది.

బావకి : జబబుచేస్తే ముక్కుకు బాగానా, నడిచే కా? కేం?

రావు : అట్లా నడిచడం చాలా ప్రమాదకరం—

వేదాం : ఎంతో ఆనందం వున్నట్లుగా మాట్లాడుతున్నారే!

కమల : ఈ కర్మిలో బావుందా?

మూర్తి : చాలా హాయిగా వుంది.

[కొంచెం నేపు నిశ్శబ్దం]

వేదాం : రావుగారవ్విట్లు, మనం అందరిం ఇక్కడ ఎట్లాగో కలుసుకున్నాం... కలుసుకున్నందుకు హాయిగా గడిపాలి.

బావకి : నమ్మనూత్రం వదిలి పెట్టండి.. నాకు పవిత్రుంది.

[అంటూ జెల్లీబోతుంది. పాపం, ఈ సంఘటనలో బావకి బాగా చెబుతిన్నది]

వేదాం : మాడండి కమల! మూర్తిగారిని లోపలకు తీసుకువెళ్లి, టెంపరరీ చూడండి...లోకవాదంతో వేరీసిక్కు కా పెట్టుమనండి, మీ మాటంటే అతినికి బాగా గురి

[కమల మూర్తితో కలిసి వెళుతుంది.]

రావు : ఆ...(రావు ఎవో చెప్పబోతాడు.)

వేదాం : ఏమిటి? ఐదో చెప్పబోతున్నట్లున్నాడు... చెప్పండి.

రావు : (పక్కగదివైపు చూపుతూ)ఉన్...మెల్లగా..

వేదాం : (నవ్వి) ఫరవాలేదులెండి.

రావు : చూడండి...ఈ పరిస్థితుల్లో....ఆ-నేను-మీకు అర్థమయిందనుకుంటాను.

వేదాం : అర్థం కాకపోవడం మేమిటండీ? ఈ పరిస్థితుల్లో మీలాంటి ప్రతి పెద్దమనిషీ చేసేదక!

రావు : అందుకే... ఇప్పుడే మెల్లగా జాడకుంటే

వేదాం : బాగానే వుంటుందనుకోండి. కాని-

రావు : మీరు నన్ను అనుచున్నట్లుగా వున్నాను. నాకు కమలంలే ఎప్పుటి అభిమానమూ వుంది.

వేదాం : కాని ప్రస్తుతం మీరు వెదదాం అనుకుంటున్నది పరిస్థితుల ప్రోద్బలం వల్ల వంటారు.

రావు : అవును... నిజంగా అంగుళే-

వేదాం : నిజమేమనుకోండి. కాని కమల—?

రావు : అమెకేం?—సరే! కమలకు వ్యతిరేకంగా నే నేమీ చెప్పలేదునుకోలేదు

వేదాం : అరే! ఈ యింట్లో అందరూ కమలకు వ్యతిరేకంగా ఏమీ చెప్పలేదునుకోనివారే!— చాలా బావుంది.

రావు : కాని, చూడండి— ముటవరసకు చెబుతున్నాను... బానికిదేని సంగతి తీసుకోండి—

[బానికి వస్తుంది]

వేదాం : ఓ! బానికి దేవీ! సరిగ్గా నిమిషానికి వచ్చారు... రావుగారికి మీ సలహా కావాలి!

రావు : అదేమిటండీ! నేను చెప్పింది అదేవా?

బానికి : చూడండి వేదాంతంగానూ! నా సామాను తీసుకొని దగ్గర్లో వున్న రైలుస్టేషనుకు వెళ్లదామని పైకి చెప్తాను... కాని... కాని నేను నిశ్చయపడడానికి ఓ కారణం వుంది. ఆ కారణం మీకు చెప్పాలనే అనుకుంటున్నాను.

వేదాం : మీరు నిజంగా వెదదామనుకున్నారా?

[అవునని తలచిర్చుకుంది బానికి]

మీరు మనస్సు మార్చుకున్నందుకు చాలా సంతోషం.

బానికి : కాని, దానికి కారణం వుంది.

వేదాం : కారణం ఏదయితే నేం? ఆగారు... మా కదే కావాలి... (రావుతో) చూస్తే బానికిదేని అగింది మీకు సలహా చెప్పడంకోసమేననిపిస్తోంది.

బానికి : రావుగారికేం కావాలి?

రావు : ఖాంక్స్..... కాని ఈ విషయాలన్నయ్య చూడండి, ఎవరికి వారు చూసుకోవలసివని.

వేదాం : ఆయన ప్రశ్న ఏమిటో నేను చెబుతాను నిజం: “నేను సామాను సర్దుకొని దగ్గర్లో వున్న రైలుస్టేషనుకు వెళ్తానా?” అని.

బానికి : (కంగారుగా) వద్దు, వద్దు.

వేదాం : చూశారా రావుగారూ!

రావు : (ఆశ్చర్యంతో) సరే... సరే!

[ఇంతలో లోపలినుంచి కమల వేదాంతంగారివి పిలుస్తుంది. ఆయన శుక్కుందగ్గరకు వెడతాడు]

రావు : అ! బానికిదేవీ! నేను నిజంగా యిక్కడ ఉండాలనే మీ ఉద్దేశ్యమా?

బానికి : అవును... మిమ్మల్ని ఉండమనే కోరుతున్నాను

రావు : అయితే సరే! నిప్పుకుండా ఉంటాను.

[లోపలనుంచి కమల వస్తుంది. ఖర్వామీటర్తో సహా—అమె వెనుకగా మూర్తి వస్తాడు]

వేదాం : (ఖర్వామీటరు తీసుకుంటూ) మూర్తిగారికి జ్వరం రావడమంటే రాజకీయ లోకంలో విప్లవం రావడమన్నమాట!

మూర్తి : ఎంత ఉంది?

వేదాం : 109°

మూర్తి : నూటకోమ్మదా? అమ్మమ్మో!

కమల : భయపడకండి... తొందరతోమ్మిదే.

రావు : (వేదాంతం దగ్గరకు వచ్చి) ఇక నేనుపోయిగా వెళ్లవచ్చు.

కమల : (ఆశ్చర్యంతో) ఎక్కడికి?

రావు : (కంగారుగా) అచ్చే! ఎక్కడికేలేదు.

వేదాం : ఆయన అనేది—నేనిక హాయిగా మేక మీదకు వెళ్లవచ్చునని— మేము ఇప్పుడే పరిస్థితుల్ని ఒక్కసారి సమీక్షించుకున్నాం.

కమల : పరిస్థితులేదీ ఇదివరకటిలా లేవు... నేనిదివరకప్పుడూ మూర్తిగారికి జబ్బు చెబుతూ ఉంటే ఏమిటో ఎరుగవు. కాని, ఇవ్వాలి?

రావు : అవును... మనం ఎక్కడున్నామో ఒక్క షాని చూసుకుంటే—

వేదాం : ఎందుకు? అనుకో మూర్తిగారు ఆ సోఫాలో—సరే! సోదర సోదరిమణులారా! యీ వాటి కార్యక్రమాన్ని నేను ప్రారంభిస్తాను—ఒక చిన్ని ఉపవాసంతో—

రావు : ఉపస్థానం అవసరమంటారా?

వేదాం : తప్పకుండా—(మూర్తి ఏకో మాట్లాడబోతాడు.)

కమల : ఇవ్!...ఈయకోండి.

మూర్తి : నే నేయ మాట్లాడండి!

కమల : కాని మాట్లాడబోతున్నాను.

వేదాం : జబబు చేసిన మనిషి చెడువలసిందేమిటో తెలుసా? మాట్లాడకుండా కూర్చుండి, ఇతన్ని చెప్పేది వింటుంది.

మూర్తి : సరే! నేను — (వేదాంతం వారిస్తాను. మూర్తి మాట్లాడడం మానేస్తాను.)

వేదాం : పోవర పోవరే ముఖారా!—పరిశీలనలన్నీ కొనివ్వండి—మరి దీనివల్ల నైవా కొనివ్వండి రెండు పారిపోతున్న జంటలు నాయుట్లో కలుసుకున్నాయి. (మూర్తితో) పేర్లు చెప్పవలసిన అవసరం లేదుకదా!—నేను చెప్పబోయే దేమంటే—నా ఉపస్థానం అయిపోయిందని—ఇప్పుడు మూర్తిగారు, భారతదేశం, ఇదివరకు, ఇప్పుడు, ఇకముందు—ఎప్పుడూ గర్వించదగ్గ సీత, పార్వతి, అవనూయల జాతిలోలో చేర్చవలసిన కమలాదేవి—పతిధర్మి పరాయణురాలిని—వదిలి మరొకరితో ఎందుకు పారిపోతున్నారో చెప్పవలసి ఉంటుంది.

మూర్తి : నిజం చెప్పాలంటే—సరే! నేను—

వేదాం : సరే! మూర్తిగా చెప్పడూ 'కమలకు వ్యతిరేకంగా నేనేమీ చెప్పకు' అనే రకం మనిషి. కాని కమలాదేవి కూడా మూర్తిగారికి వ్యతిరేకంగా ఏమీ చెప్పదలుచుకోలేదా?

కమల : (మూర్తితో) మీరు నన్నెప్పుడూ పరిగామాడలేదు. తీరా నాకు జబ్బుచేసినది—

మూర్తి : నీకు యెప్పుడూ జబ్బేవాయె! అక్కడే వచ్చింది చిక్కు.

వేదాం : మీ తీరికంలో మీరు జబ్బే ఎదురాయె! అసలు చిక్కు అది. హృదయంలేని మనిషి! హోవ్ లెవ్ క్రియ!!

[మూర్తి ఏకో మాట్లాడబోతాడు కమల వారిస్తుంది.]

వేదాం : మీకు ప్రమాదగరమైన జబ్బులు చెడుకపోలే పోయినయ్యే. అప్పుడప్పుడూ జబ్బులు చెడుకపోతూ, కనీసం తలనొప్పి రావడం కూడా వుంటుంద్యో! అవవాళ్లు యెప్పుడూ మరొకరి కోసం జాలిపడే స్వభావం కలవాళ్లు అందులో కమలాదేవి మరీను!—ఆహాత్రం తెలియనివారు—అవునైంది... మీరు రాజకీయ నాయకులని ఆ జబ్బులకు కూడా తెలిసివుంటుంది.

వాన : (చిరువత్సవో) తప్పకుండా తెలిసేవుంటారీ. [మూర్తి ఆమెవంక కోసంగా మాస్తాను.]

వేదాం : కమలాదేవి వంటి స్త్రీలు భారతదేశంలో ఏ కొద్దిమందో కాని వుండరు. అంత మంచిగా, అంత విషయంగా, అంత సహాయకారిగా వుండే అవవాళ్లు తక్కువ. అటువంటి ఆమె యెవ కూడా మూర్తిగారు పామరంలా వర్తించారు.

కమల : మీరు చెప్పింది కొంచెం గురుసుగా లేకపోలే చాలా బావుండేది.....అసలు నిజం కూడా అదేకదా!

వేదాం : (మూర్తిని మాట్లాడనివ్వకుండా అపి) ఇక రావుగారు—

రావు : ఏమిటి?

వేదాం : మీకుతోచింది మీరూ చెప్పండి. అప్పుడు కాని విషయం పరిష్కరంగా తెలుసుకోదానికి వీలుండదు.

రావు : (కమలకు ఎదురుచెప్పలేకు) కాని...సరే! ఆ...ఆమె...ఒంటరిగా—

వేదాం : అవును. ఒంటరిగా, భర్తచేత తిరస్కరించబడి—విజానికి కమలాదేవి మూర్తిగారిని తొలించుకున్నాడను.

రావు : (మాట మార్చడానికి ప్రయత్నిస్తూ) దానికేం, మానండి—

వేదాం : మాస్తానే వున్నానుకదా!—మనం అందిరయ్యున్నాడ అన్నామని—సరే! మనం ఇప్పుడు ఏం చెయ్యబోతున్నాం? మీరూ కమలాదేవి?

కమల : మూర్తిగారికి తగ్గేవరకూ నేనిక్కడే ఉంటానీకదా!

వేదాం : సరే! కనులకారి విషయం తేలిపోయింది. ఇక మీరు బానిసేనీ?

బాని : నేనూ ఇక్కడే ఉండాలి ప్రస్తుతానికి—

వేదాం : పోనీ... ఆమె విషయం నిశ్చయమైంది. మరి మీరు రావు గారూ?

రావు : (బానిసంక మాన్తూ) నేనూ అంతే!— (ప్రస్తుతానికి—

వేదాం : (చూచి నిరుస్తూ) దానికేం? ఇక మిగిలింది మూర్తిగాదు—

మూర్తి : ఆ... నేను—

[బట్లర్ వస్తాడు.]

బట్లర్ : వేడినీళ్లు కాగిందే సార్! అయ్యి గారు—

వేదాం : మూర్తిగారి విషయం బాగా నిశ్చయమయి పోయింది...

[కనుల మూర్తిని లేవదీసి ఆది బాగ్రిత్రగా తీసుకు వెళుతుంది. మిగిలిన వలుగురూ దీర్ఘ మయిన నిశ్వాసలు విడుస్తారు...] [తెర]

రంగము : 3

* * మూడురోజుల తరువాత నాటి సాయంకాలం. బానికి పెన్సిల్తో ఏదో లెక్కలు కడుతున్నది... ఆవిడ చేతిలో పప్పు, నై లేవ్వైదూ వున్నయ్.. లెక్కలు పూర్తికాగానే, ఏదో నిశ్చయానికి వచ్చినట్లు దీర్ఘ నిశ్వాసం విడుస్తుంది... కొంచెం నేపు ఆగి, వాకిలిదాకా వెళుతుంది.

బాని : (నిలస్తూ) తోగారావు గారూ! తోగారావు గారూ!

రావు : (లోపలినుంచి) ఎవరు?

బాని : ఎక్కడ?

రావు : వచ్చె— (అతడు వస్తాడు.) సిగరెట్టిన్ తెచ్చుకుందామని పేడమీదకు వెళ్ళాను. తీరా దిగివచ్చేటప్పుడు టిన్ మరచిపోయే వచ్చాను.

బాని : మరి చిన్న పిల్లలై పోతున్నాను—

రావు : నువ్వేమిటంటే, అదీ ఆవుతాను. ఆయినా నా కిప్పుడు సిగరెట్ తాగ వీరూ యిద్దంలేదు.

బాని : ఆరే! మీ మగవాళ్ళెప్పుడూ సిగరెట్ తా దానికే యిద్దపనితారమగున్నాను!

రావు : (కొంచెం ఆమెకు దగ్గరగా జరుగుతూ) కా అరీ వాళ్ల వాళ్ల యిష్టలమీద ఆధారపడ వుంటయ్...

బాని : (ఆమెకు తెలుసు అతడు ప్రేమపాతా వల్లిస్తున్నాడని! అందువల్లనే కొంచెం బాగ్రిత్రపడుతుంది ... బతుకులు మాన్తూ ఓహో!

రావు : ఈ మూడురోజులూ చాలా హాయిగా గడిచయ్ కదూ?

బాని : బాగానే గడిచిందయ్.

రావు : మనం ఈ మూడురోజుల్లోనూ ఎంత సర్ది పోతంగా వున్నాం?

బాని : ఆవును.

రావు : నువ్వే నేనంటే చాలా ఆదరం చూపించావే!

బాని : మీరూ అంతే! నేనంటే చాలా దయగా వున్నాడు.

రావు : నీకోసం అరీ వున్నాను కానీ, లేకపోతే నేను ఎప్పుడో వెళ్ళేవాడిని.

బాని : మీరు వెళ్ళివుంటే నేనేం చేసేదానో నాకే తెలియదు.

రావు : నువ్వే నన్ను ఎంతో ఆవరంతో వుండి పోషున్నావ్.

బాని : నిజం... మిమ్మల్ని వెళ్లి నివ్వలేక పోయాను.

రావు : నువ్వేం చెప్పావో జ్ఞాపకం వుందా!... 'మిమ్మల్ని వుండమనే కోరుతున్నాను! ఆన్నావ్... నువ్వట్లా ఎందుకన్నావా అరీ అప్పటినుంచీ నాకు ఆశ్చర్యంగానే వుంది.

బాని : మనం స్నేహంగా వుండాలి... మీతో పరిచయం కలిగి, మీరు నన్ను కూడా స్నేహితురాలినిగా భావించాలి—

రావు : మనం స్నేహితులమేకదా?—కాదా—

బాని : అవును... నాకా నువ్వు కం యిప్పుడు పూర్తిగా కుడిరింది... ఇక నుంచి మనం స్నేహితులమే.

రావు : (నిట్టూరుస్తూ, తనలో అనుకుంటున్నట్లుగా)
స్నేహితులం!

జానకి : (ఆశ్చర్యంగా మాన్తూ) రావు గారూ!

రావు : (అమె వంకకే తిరిగి) ఏం జానకి?

జానకి : మీరు నాకోక చిన్ని సహాయం చేసి
పెట్టాలి.

రావు : చిన్ని చేయిటి? ఏ పని చెయ్యమంటే ఆ పని
చేస్తాను.

జానకి : మిమ్మల్ని అడగవచ్చు, కూడదా అని
యిందాకటినుంచి అలా చిస్తున్నాను.

రావు : ఛరవా లేదు. తప్పకుండా చెప్ప.

జానకి : నిజమే! మనం స్నేహితులం.... దగ్గర దగ్గర
గా అన్న చెల్లెళ్ళనుంటి వాళ్ళం.

రావు : (చిత్తర పోయాడు.) సరే! మన స్నేహం
ఎటువంటిదైతే నేం కాని—

జానకి : అందుకే నే మిమ్మల్ని అడగాలనుకున్నాను.

రావు : అనుచు జానకి! నీ కోసం నే నేమైనా
చెయ్యగలవని నీకు తెలియదా?

జానకి : నిజం, మీరు చాలా దయగలవారు.....
(తీవ్రంగా) నాకు అత్యవసరంగా ఆరు
రూపాయల తొమ్మిదిజాలన్నర కావాలి...
అప్పుగా—

రావు : అప్పు—

జానకి : ఇవ్వాలే కుక్కవారం. మీకు సోమవారం
వాడు మళ్ళీ డబ్బు పంపుతాను... తప్ప
కుండా— (ఒకక్షణం నిశ్చింతం.) అసలు
మగవాళ్ళని ఇటువంటి విషయాల్లో సహా
యం అడుగకూడదు... కాని మీ సంగతి
వేరు... మనం చాలా దయపుగా వున్నాం—
అన్నా చెల్లెళ్ళ మాదిరిగా— మీ కర్తవ్యం
దనుకుంటాను.

రావు : కాని... కాని, నాకర్థంకాలేదు.

జానకి : (వివరంగా చెప్పడానికి అభిమానం అడ్డు
వచ్చింది. కాని చెప్పకే తిప్పుడు.)
చూడరా! నాదగ్గర అయిన రూపాయల
ఆరణాలన్నర వుంది. ఇంటికి వెళ్ళాలంటే
యింకా ఆరు రూపాయల తొమ్మిదిజాల
న్నర కావాలి... మొత్తం పన్నెండు రూపా
యలు... (కొంచెం కోపంగా) ఈ మగ

వాళ్ళు వృధాగా మాకోసం యింత ఖర్చు
పెడతారు కాని మా అవసరానికి ఒక్క
కానీ కూడా యివ్వరు... సరే! ఇంటికి
వెళ్ళడానికి—

రావు : అదే... అదే! ఇంత తొందర ఎందుకా అని?

జానకి : తొందరా? నేను యిక్కడకు వచ్చిన ప్రతి
క్షణం నేను ఆలోచిస్తున్న దాదే! ఆ నాడే
నా నామాను తెచ్చుకోవడానికి పైకెళ్ళి
మాస్త్రీ అయిన రూపాయల ఆరణాలన్నర
వుంది... నే నేం చెయ్యాలి?

రావు : నువ్వు కావాలనుకుంటే ఎవరపడితే వాళ్ళు
యిచ్చేవాళ్ళే!

జానకి : మూర్తి నే తీసుకోండి—

రావు : తీసుకోక తీసుకోక మూర్తిగారి నే తీసు
కోవాలా? నువ్వాయన దగ్గర చిల్లిదమ్మిడి
తీసుకోవని నాకు తెలుసు... కాని వేదాంతం
గాని—?

జానకి : వేదాంతంగారా? మనల్ని యిక్కడకు
రప్పించి, ధరిచ్యుత్తు పేరుతో బంధించి
వుంచి ఆయన దగ్గరకు వెళ్ళి: “ఏమింటి
వేదాంతంగానూ! మీ యింటినుంచి వెళ్ళి
పోవడానికి నాకు ఆరురూపాయల తొమ్మి
దిజాలన్నర యివ్వండి” అని అడగటం
టారా? అసంభవం—

రావు : నిజమే!... కాని నువ్వాయనతో ఈమాను
కోజాలూ స్నేహంగా నే వున్నావు కదా!

జానకి : ఆయన అతిథిగా ఆయన ఇంట్లో వున్నప్పుడు
గౌరవం చూపించడం నా విధి... ఆ గౌర
వాన్ని పురస్కరించుకొని—

రావు : కాని వేదాంతంగాని విషయం వేరు... మనం
గాడిదలంకాకుండా కాపాడాడాయన.

జానకి : అందు కాయనకు నేను కృతజ్ఞత చూపిం
చాలా?... మాస్త్రీ, ఈలోకంలో ఏ మగ
వాడూ, ఏ ఆడవాని అర్థం చేసుకున్నట్లు
కనిపించదు.

రావు : (కోర చెం బాధతో) అంటే నువ్వే నేది—
నేను నిన్ను అర్థం చేసుకోలేదనా?

జానకి : నేన నేది— మీరు నేనడిగిన డబ్బుయిస్తే
కృతజ్ఞరాలిని, అని...

రావు : అవును... నువ్వు యిక్కడనుంచి వెళ్లిపోవడానికి అంత తొందర పడుతున్నప్పుడు— అంత చిల్లరగా యివ్వవా?

బాని : మీ యిద్దం

రావు : (దెబ్బ తిక్క పెడుతూ) ఇక్కడనుంచి వెళ్లిపోవడానికి అంత తొందర—

బాని : ఇంకా నేను ఇక్కడ వుండటం ఏం దుకు?

రావు : అవును... (ఏకో శివ్యతోయి) సరే! ఇదిగో! అరు యాపాటులు..... తొమ్మిదటాలు..... ఆర్థణ..... (ఇస్తూ) అవును..... నువ్వెందుకు వుండాలి?... సరే! నేనెందుకొక్కడ వున్నాకో తెలుసా?

బాని : దానికే? వేదాంతంగా రిశం వున్నాడు. .... వేదాంతంగా చాలా మంచివాడు. మనం గాడిదలంకాకుండా కాపాడాడు.

రావు : నిన్ను గురించి, నువ్వు మాట్లాడే మాటల్ని గురించి ప్రస్తుతం వున్న వా ఆభిప్రాయం చెబితే నువ్వు ధూమిమిద ఆగవు—

బాని : (చాలా కాంక్షగా) అంటే—మీరు నన్ను పొరబాటుగా అర్థం చేసుకోలేదు కదా!

రావు : కావచ్చు... కాని ఎట్లా అర్థం చేసుకుంటే నేం? నువ్వు యిప్పుడే వెనుతున్నప్పుడు. (దెబ్బ యివ్వతోతాడు. కాని రావు అవిధంగా అంటే బాని దెబ్బతీసుకుంటుందా?)

బాని : స్నేహితులుగా నేకదూ మీ రా దెబ్బయిస్తున్నది?

రావు : అవును.

బాని : స్నేహితురాలి నేకదూ!

రావు : (కొంచెం తలపటాయస్తూ) అవును.

బాని : (దెబ్బ తీసుకొని) థాంక్స్... మీ మేలు ఎన్నటికీ మరువలేను.

[అమె త్వరగా వెళ్లిపోతుంది... రావు ఈ జన్మలో ఆమెను చూడలేడు.]

రావు : ఛీ! ఎంతపొరపాటు చేశాను?

[ఒకక్షణం ఆచేహటలు, బాని నిద్రమించిచి వైపుచూచి అనుకుంటాడు... ఇంతలో మూర్తి, కమల వస్తారు. కమల జాగ్రత్తగా నిడిచించుకొని వస్తుంది మూర్తిని.]

రావు : ఊమించికి—వస్తాను. (వెళ్ళతోతాడు)

మూర్తి : (తనొక్కడే వుండటాని వస్తుందన్న కంగుతో) వెళ్ళిపోయి, వెళ్ళకు... మన మురికి కావలసినంత చోటువుంది యిక్కడ.

కమల : చూశారా! మూర్తి గారు యింకా మామూలు మనిషి కాలేదు... మల్లీ యివ్వక జ్వరం వచ్చింది..... (మూర్తితో) ఆ పోఫాలా హాయిగా వుంటుంది. (అతనిపక్కనే రావుకు సాధ్యమయినంత దూరంలో కూర్చుంటూ) మిమ్మల్ని కష్టపెడుతున్నామేమో?

రావు : అచ్చే! కష్టం ఏముంది? నేనెలానూ వెళ్ళతోతున్నాను.

మూర్తి : అదేమిటి! కొంచెం నీవు కూర్చో. కులాసాగా కబుర్లు చెప్పకుండాం.

రావు : మేడమిద వా సిగరెట్ కేస్ మరచిపోయి వచ్చాను—వట్టి గాడిదలాగా—

కమల : అంటే, గాడిదల కంటెమెతిమరుపువుంటుందా?

రావు : (కచ్చగా) గాడిదల సంధి వాకు తెలియదుగాని, పులులు మాత్రం ఏ విషయమైనా యిట్టే మరచిపోతాయి— అందులో ఆడ పులులు మరీ— (వెళ్లి దానికి రేస్తాడు.)

మూర్తి : మల్లీ త్వరగా వస్తావుకదా!

రావు : (అయిదంగా) మల్లీనా?... సరే! వస్తాను. [వెళ్ళిపోతాడు]

మూర్తి : మాకు వచ్చి కొస్త సాయంగా వుండు. [కమల కూర్చోగా అతనికి దుప్పటి కప్పతుంది]

అక్కర్లేదు కమలా!

కమల : అచ్చే! వుంచుకోవాలి... వాకే చరిగావుంది నీకు అక్కడ మెత్తిగా వుందా? లేక మరో దిండు తీసుకురానా?

మూర్తి : చాలా హాయిగా వుంది... నువ్వు అవసరంగా శ్రమపడు.

కమల : శ్రమా? నీకోసం చేసేపని నాకు శ్రమా?

మూర్తి : (నిస్సారంగా) సరే!

కమల : అదీ! (దిండు తెస్తూ) నువ్వు హాయిగా వుండవమే నాకు కావలసింది... ఇప్పుడెట్లా వుంది?

మూర్తి : చాలా హాయిగా వుంది...

కమల : నిజంగానా? నీకేం కావలసివా నిద్రచందలో
తెస్తాను.

మూర్తి : కావలసివచ్చకు అనుకున్నానుగా!

కమల : సరే! ఏదైనా చదవనా?.....లేకపోతే,
కబుర్లు చెప్పకుండానా?

మూర్తి : నువ్వు చదివితేనే బావుంటుంది...రదువు.
[ఆమె ఓ పుస్తకం తెస్తుంది...ఇంకొక
రావు సిగరెట్ టిన్ తో వస్తాడు]

రావు : ఊమించండి... నేను మీకు అడ్డంకాడుగదా?

మూర్తి : అబ్బే! లేదు.....కమల ఏదో చదవవోతు
న్నది...కూర్చో.

రావు : (కూర్చుంటూ) ఏమిటా పుస్తకం?

కమల : పత్రిక—

రావు : మీరు 'దలం' గారి పుస్తకాలేమైనా చదవ
వలసింది.

మూర్తి : ఏం? అతను బాగా రాస్తాడా?

రావు : బాగా! గొప్పగా రాస్తాడు...అందులో
ధీర్ధతో సుఖంలేని భార్యల సంగతి నుడిచి!
(అడిగూడా రావుకు కమల చదివి వినిపిం
చించేకదా!)

కమల : (మాట తప్పిస్తూ) అరే! నేను నువ్వని మార్పు
కోవాలి...న్నానంకూడా చెయ్యాలి.

రావు : (తన గడియారం వంకమాస్త్రా) అవును.

కమల : మూర్తి! నువ్వీ పూటకు ఆ నువ్వలతో నే
వుండాలి.

మూర్తి : నువ్వు నిన్నుకూడా యిడేమాట చెప్పివ్!

కమల : నిజమే ననుకో! నీకు మళ్ళీ జ్వరం వచ్చింది
కదా!

(తన కడుపుమీద తన చేయి వేసి మాను
కుంటాడు. చల్లగావుంది. కుడిచేతిని ఎడం
చేతిమీద పెట్టుకుంటాడు.)

రావు : బహుశః ఆ 'పత్రిక' అంతే పుస్తకం
కలిగించి వుంటుంది.

మూర్తి : ఆ పుస్తకం యింకా చదవండి!

రావు : అయితే నిన్నటి పుస్తకం మిగిలివుంటుంది

మూర్తి : (కోపంతో) కావచ్చు.

కమల : (అయిదుంగా) వీల్లేండి.....ఈ ఒక్క
పూటకూ మీ కమల చెప్పివట్టు చినాటి.

మూర్తి : సరే!

కమల : మీ రెంథ మంచివాలో నాకు తెలియదా?
...సరే! నేను యిప్పుడే వస్తాను.

[నెళ్ళిపోతుంది.]

మూర్తి : (దీర్ఘనిశ్వాసం విడిచి) చూడు — (ఆగి
పోతాడు.)

రావు : ఏమిటి?

మూర్తి : (అది చెప్పకపోవడమే మంచిదనుకొని)
ఏమీలేదు...

రావు : (ఒక ఊణం ఆగి) ఈ అడవాళ్లు ఎంత
రిహాసు అయినవాళ్ళో!

మూర్తి : (ఆమెదిస్తూ) ఎంత ఆశ్చర్యం కలిగిస్తాడు

రావు : ఎంత అసహజంగా మాట్లాడితాడు!

మూర్తి : ఎంత అసహ్యంగా మాట్లాడుతాడు!

రావు : అవును...

మూర్తి : ఈరోజుల్లో, ఆంధ్రదేశం ఏమీ బావుండదు.

రావు : నాకూ అంతే!

మూర్తి : అంతే,...పుత్తరనేకం పోదాం అనుకున్నా
వన్నమాట!

రావు : ఆహా!

మూర్తి : ఎక్కడికి? ఢిల్లీకా?

రావు : అంతమరంకాదు....మందు పైదరాబాదు
...తరువాతి ఏ నాగపూలో—

మూర్తి : మేము... నేను...నాకుమాత్రం బొంబాయి
బావుంటుంది.

రావు : అబ్బే! ఈ మనుష్యుల బడాయిలు, లడా
యిలు తిప్ప అక్కడేమీ వుండవు.

మూర్తి : కాదు, కాదు. మనల్ని మనం మరచిపోవా
లంటే అక్కడే వుండాలి...చూడు—మం
లోమాట...నాకు ఆడవాళ్ళంటే ఉత్సాహం
పోయింది.

రావు : నాకు మొహం మొత్తిపోయింది.

మూర్తి : నాకు అసహ్యం వుకుతోంది.

రావు : అవును.

మూర్తి : అలానే, నీకుకూడానా?

రావు : అట్లానే అనిపిస్తోంది.

మూర్తి : ఎంత అర్థం లేకుండా మాట్లాడితాడు!

రావు : ఎంత అసహజంగా మాట్లాడితాడు!

మూర్తి : అయితే, నువ్వు హోటల్లో, గదులకూడా
'బుక్' చేశావా?

రావు : ఆహా!

మూర్తి : నేను కూడాను!

రావు : బొంబాయిలోనా?

మూర్తి : అవును... బొంబాయి బాగానే వుంటుంది.

రావు : ఇంతకూ నువ్వేదే—

[అంటూ కమల చెల్లెలు వంక మాపుతాడు.]

మూర్తి : (తల ఊపుతూ) అవును...

రావు : అదీ నిజమే! అద్యాస్సు కట్టి 'బుక్' చేసిన
గదుల్ని వాడుకోక పోవడమేం? కనీసం ఒక
చూళ్ళో వాటివైనా వాడుకుందాం.

మూర్తి : ఏ చూళ్ళో వాటివి?

రావు : ఈ విషయంలో మనకు పోట్లాటెందుకు?
హెడ్స్ అర్ టైల్స్ (Heads or tails)
పద్ధతి... నీకేం కావాలి? బొమ్మా? అమ్మ
రాలా?

మూర్తి : బొమ్మా... బొమ్మ పడితే నువ్వు బొంబాయి
రావాలి... లేకపోతే నేను హైదరాబాదు
వస్తాను...

[ఎగర వేస్తాడు... బొమ్మ పడ్డది]

మూర్తి : అడుగుబొమ్మా!... నువ్వు బొంబాయి వస్తా
వన్నీ మాటేగా?

రావు : తిప్పదుగా! అయితే ఎప్పుడు వెళదాం? రేపు
బావుంటుందేమో!

మూర్తి : రేపు మళ్ళీ ఆవకాశం దొరుకుతుందా? ఈ
రాత్రి బయలు దేరితేనేం?... వచ్చిన అవ
కాశం పోగొట్టుకోవడం మంచిది కాదు.

రావు : అంటే-కమలాదేవి బట్టలు మార్చుకొని వచ్చే
లోపలేనా?

మూర్తి : అవును... ఇదే మంచి ఆవకాశం. ఈ రాత్రికి
హైదరాబాదులో— రేపు బొంబాయి
వళ్ళొడం.....

రావు : ఆ విషయమన వెంటనే బయలుదేరుతుంది.

మూర్తి : నాస్సెన్స్! ఎందుకు బయలుదేరుతుంది?
నీకింకా కమల సంగతి పూర్తిగా తెలియదన్న
మాట!

మూర్తి : ఏమిటి? నాకు కమల సంగతి తెలియదా!
బావుంది.

రావు : (ఎప్పుడెబటూ) అవిధి తిప్పకుండా మీ వెం
పడుతుంది. ఏమి కైవా జబ్బుచేస్తే
చెయ్యడం అవిడకు చాలా అసం
అందులో మీ వంటి రోగిని అడలు వరు
కోడు.

మూర్తి : నావంటి వాడూ! నాకు తెలియదే అసంగ

రావు : మూర్తిగారూ! మీకు అవిడతో పరిచయ
మూడుకోలాటి! నాకు అది రోజులు! అం
వల్ల మనం—

[వేదాంతింగారు వస్తాడు.]

వేదాం : ఏం మూర్తిగారూ! ఏదో రహస్యం
మట్లాడుకుంటున్నట్లున్నాయి!

రావు : ఇప్పుడే మీ మాట చెప్పబోతున్నాను...
సరిగ్గా నిమయానికి వచ్చారు.

మూర్తి : (చెప్పవద్దన్నట్లుగా) ఓ!

వేదాం : అయిన నాకేదో చెప్పాలనుకుంటూ వుంటే,
మ్యూ మీ 'ఓ' ఎందుకు చెప్పండి?

రావు : భవవాలేదు... వేదాంతింగారు పెద్ద మనిషి.

వేదాం : థేట్! (మూర్తితో) దూకారా మీ ప్రక్కవ
నాకున్న పలుకుబడి! (రావుతో) ఏమిటి
మీరు చెయ్యబోతున్నది? ఇక్కడనుంచి
బయటపోతున్నారా కాబోయి! అవునా?

మూర్తి : అ... ఆహా!... మేము—

రావు : అగ! మీకెట్లా తెలిసింది?

వేదాం : అదేమిటి! మూర్తిగారి కారు అయిన కోసం
ఇంకై నాలుగు గంటలమంచి కనిపెట్టుకొని
వుంది.

మూర్తి : నిజం?

వేదాం : మీరుకూడా అయినతో వెడుతున్నారా
రావుగారూ?

రావు : అవును... వెడదారునే అనుకుంటున్నాను.
కాని మీకుమాత్రం కృతజ్ఞుణ్ణి.

వేదాం : నేనేమవుతున్నానో తెలుసా?— సరి! తీరా
వెడుతున్నప్పుడు చెప్పడమెందుకు?

మూర్తి : చూపండి... నేను... నా సంగతి... మళ్ళీ
ఇవంట్లో కొంచెం బావుండుగా నే— వస్తాను...
వస్తానుమోండి— ఈలోగా అనిన్నే కొం
చెం— మీకు స్వరం వచ్చిందనో— అదే!
నటించో... ఆ! నేనీదే— ఆ రావుగారి
నడిగండి.

వేదాం : (నవ్వుతూ) మీరేదీ రావుగారి కలా తెలుస్తుందిదీ?...మా ర్తిగామా! ఎందుకీ సంజాయిషీలు? మీ దంపతుల విషయంలో జోక్యం కలిగించు కోవడానికి నేనెవర్ని? మీరు, రావు వెళ్ళిపోతున్నామనండి... బావుంటుంది. అంతే కాని—

రావు : కాని కమలాదేవి సంగతి? ఈ పరిస్థితులలో మూర్తిని - అందులోనూ జ్వరం తిగిలిప మూర్తిని ఆవిడే దస్తే విమలకోరు.

వేదాం : అంతే, ఆవిడే యిక్కడే వుండాలన్నమాట!

రావు : అంతే!

వేదాం : ఆవిడే యిక్కడ వుండవలమకోకపోతే!

మూర్తి : మీరు ఆందోళన ఎలా వుంచగలుగుతున్నారు?

వేదాం : గాంధీతోనూ, నన్ను చెప్పి—

మూర్తి : ఆ మాత్రానికే కమల వుండిపోతుందిమహాను.

వేదాం : ఆ సంగతి మీకు బాగా తెలుసువనుకొండి. ఎంతగా ఆలోచించినా ఈ పరిస్థితికి, ఆ పరిశ్రమకూ విమోచనం కలిగించడానికి ఒక్కటే మార్గం కనిపిస్తున్నది.

రా.మా : ఏమిటిది? [బట్లర్ వస్తాడు]

వేదాం : మీ దొంగార్నిద్దరూ యిక్కడినుంచి వెళ్ళి పోతున్నారు. కారు సిద్ధంచేయించు.

బట్లర్ : నిన్నటినుంచీ సిద్ధంగా వుండిపోతే.

వేదాం : సరే! దిగ్గ సామాన్లు సర్పించి ఒకసారి యిలారా!

బట్లర్ : చిత్రంసార్. (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : ఇంకా సామానేమైనా మిగిలితే, తరువాత పంపుతాను.

రావు : థాంక్స్.

మూర్తి : మీరు నిజంగా చాలా మంచివారండీ.

వేదాం : అఁ! నిజంగా?

మూర్తి : ఇంతకూ యిందాక మీరు చెప్పబోతున్న మార్గం—?

వేదాం : ఏమంది? కమలాదేవి సపర్య చెయ్యడానికి మూర్తిగారికి బదులు మరొకరోగి కావాలి.

రావు : బాగా చెప్పారు!... అంతి మంచిమార్గం కనిపెట్టిన మీరే.

వేదాం : అవేమిటి? నేనా? నేను అంతర్జాగం చెయ్యలేను...మా బట్లర్ అయితే—

బట్లర్ : (వస్తూనే) ఏమి కావలెనుసార్!

వేదాం : లోకనాథం! నీకెప్పుడైనా జబ్బుచేసిందా?

బట్లర్ : ఎప్పుడూ చెయ్యలేదు సార్ — కొంచెం కూడా!—

వేదాం : అవ్వే! ఆదెం బాగాలేదు. మరొకళ్ళ చేత సపర్య చేయించుకోకపోవడం ఏమీ బాగా లేదు.

రావు : (బట్లర్ తో) మాడవోయ్! నువ్వు జ్వరం వచ్చినట్లు ఎటించాలి.

బట్లర్ : ఎందుకుసార్?

మూర్తి : అ...అదే—

వేదాం : కమలాదేవి గారు మంత్రసాని కోర్పు చిగువుతోంది. పామాన్యంగా ఎవ్వరూ నయం చెయ్యలేని రెండు జబ్బుల్ని వుద్ధిర్చింది. మరొకటికూడా నయంచేస్తే ఆవిడ దాన్లో పాస్ అవుతుంది.

రావు : అవునవును.

బట్లర్ : అంతే...మాడోరోగం వాకు రావలె సంతారా?

మూర్తి : అ...అంతే—

బట్లర్ : ఏమోసార్! వాకు ధయం వేస్తోంది.

రావు : ధయమెందుకు? చాలా హాయిగా వుంటుంది

మూర్తి : (అసహ్యంగా ఫీలయి) అసలు మేమే... నిజంగా నువ్వు...నీకేమీ కష్టం కలగదు.

వేదాం : మూర్తిగారు హామీయిస్తున్నారోయ్ నీకు. నీకేమీ ధయంవుండదు...వై గా నీ శరీరానికి లాభంవుంటుంది.

బట్లర్ : ఏమోసార్; వాకు మాత్రం ధైర్యం చాలటం లేదుసార్!

వేదాం : సరే!

[బట్లర్ వెళ్ళిపోతాడు.]

రావు : సరే! ఒకళ్ళు విషయం లేలిపోయింది... (వేదాంతంగారితో) మరి మీ సంగతి? మీకూ యిష్టంలేదా? ఇంకా కొంచెం వేపాగితే విప్లవం చెలరేగుతుంది.

వేదాం : సరే! ఏదో ఒకటి చెయ్యకతప్పదుకదా!... కానివ్వండి...మమ్మల్ని నీ నెండుకు కడు పెట్టాలి!

మూర్తి : మీ కిష్టమేనా?

వేదాం : అఁ!

మూర్తి : అంటే—

వేదాం : అంటేలూ, గింటేలూ కుదరవు. త్వరగా విష్కరిమించండి

రావు : (వెళ్ళిపోతూ) రెండో అధ్యాయం చాలా చక్కగా ముగిపేట్లుగా వుంది.

వేదాం : ఏమిటి! అది వస్తున్నట్లుగా వుంది!

మూర్తి : ఓ!

[వాళ్లు త్వరగా విష్కరిమిస్తారు. వేదాంతం ఒంటరిగా ఆలోచిస్తూ వుంటాడు. వింజయ్య చెయ్యివేతా అన్నది (పళ్ళి—ఇంకిలో బట్టర్ వస్తాడు.)

వేదాం : చూడు లోకవాణ్! నీ కిర్రానికి జబ్బుచేసే బట్టు చెయ్యిదం నీకు చేతకాను కాబట్టి ఆ భారాన్ని వేసే మోస్తున్నాను.

బట్టర్ : మీ సంగతి నాకు తెలియదాసార్!

వేదాం : అవును. బాగా తెలుసు... సరేగాని నా కిష్టం ఏ రకమైన జబ్బుచేస్తే బావుంటుందంటావ్?

బట్టర్ : (ఆలోచించి) కాళ్ళనొప్పలుసార్.

వేదాం : ఏమో! నా కిష్టమూ రాలేదు. సక్రమంగా వుంటాయంటావా?

బట్టర్ : ఎందుకు వుండవుసార్? అదీకాక అప్పుడు మీరు భోజనం చెయ్యటానికి ఏ అధ్యంతరం వుండదు సార్.

వేదాం : నిజమే నుమా! నేను భోజనం సంగతే ఆలోచించలేదు.

బట్టర్ : మరి, జుబుబుతోనో సార్—

వేదాం : ఇబ్బంది లేదుకాని, అందరికీ ఒకటే జబ్బు వస్తే ఎంతివాళ్ళకయినా అనుమానం కలగ వచ్చు కదా!

బట్టర్ : అదీ నిజమే సార్!

[ఒక ఊణం నిశ్చిబ్బం. ఇంకిలో]

కమల : (లోపలనుంచి) లోకవాణ్.. లోకవాణ్!

బట్టర్ : అది వస్తున్నట్లుగా వుందిసార్! ఏం చేద్దాం?

వేదాం : నేనేదో ఒకటి చేస్తాను కాని నువ్వు వెళ్ళి ఆవిట్టి కానీపటివరకు యిక్కడకు రాని వ్యక్తు... ఈలోపల నాకు జబ్బు చెయ్యాలి.

బట్టర్ : చిత్తం సార్... (త్వరగా వెడతాడు.)

[వేదాంతం పోఫాలో పడుకుని మూలుగు తాడు. ముందు చెయ్యి తెలమీద పెట్టుకొని కణతలు చూసుకుంటాడు. తరువాత కడుపుమీద, మో చేతుమీద, మోకాళ్ళమీద చూసుకుంటాడు. ఎంతసేపటికీ కమల రాదు. మగ్గి మగ్గి తెల ఎత్తి చూస్తూవుంటాడు. ఎవరో వస్తున్న చిహ్నం వుంటుంది. మూలుగుతూ కళ్ళు మూసుకుంటాడు. ఇంకిలో జాపి వస్తుంది. ఒక రేటిలోంచి వుంది. మూలుగు చిని 'ఏటిమి?' అని కంగారుపడుతూ త్వరగా వస్తుంది.]

వేదాం : (ఏం చెప్పటానికి తోడక) అబ్బ! తెల పగల కొట్టుకుపోతోంది.

జానకి : ఏమయింది? (అంటూ దిగ్గరకువచ్చి కణతలు పట్టుకొని చూస్తుంది)

వేదాం : అబ్బ! తెల—(జానకిని చూస్తాడు ఉత్సాహంతో) ఓ! మీరా జానకి!

జానకి : అవును... ఏమయింది?

వేదాం : భయంలేదు. కాని కంగారు పడవ్వకు మీ వంటివార్ల ముఖాలు మరీ బావుంటాయ్ నుమా?

జానకి : (చూసుకుంటూ వుంటే ఎవరికి బావుండదు? కాని జానకి దాన్ని దాచుకుంటుంది.) నేను ఈవాటికి వెళ్ళిపోయేదాన్ని.

వేదాం : నాకు చెప్పకుండా నే!

జానకి : (నిగ్గుపడి) అవును.

వేదాం : ఏం?

జానకి : వెళ్ళిన తర్వాత రావేదాన్ని—

వేదాం : ఓ కాదు—

జానకి : ఓ కవరు.

వేదాం : మీ ఆతిథ్యానికి కృతిజ్ఞురార్ని... ఇట్లు, పరిచయస్థురాలు.

జానకి : ఇట్లు,—పేరీహేతురాలు.

వేదాం : తాతా—మిమ్మల్ని ఎప్పటికీ చూడను.

జానకి : మిమ్మల్ని ఎప్పటికీ మరచిపోలేను.

వేదాం : కాని నువ్వు తిప్పకుండా మరచిపోవాలి.

జానకి : అనే మంచిదంటారా?

వేదాం : దాదాల్లా అంతే! ఎవ్వరూ జరిగేదదే! అఁ! నీ వేళ్ళ మహిమ చూశావా? నా తెల నొప్పి అప్పుడే తగ్గుతోంది.

బాని : నేను ఒక్క నిమిషమే యిక్కడ వుండేది.
 వేదాం : (ఏకో దర్శనవుతుంది.) ఏమిటి?
 బాని : ఏమో! నాకు యిక్కడే విరిపించింది.
 వేదాం : ఆ! ఎటుకలో, పండికొక్కలో-చిన్నవైతే ఎటుకలు, పెద్దవైతే పండికొక్కలు.
 [ఇంతలో మూర్తి, రావులు కిటికీనుంచి కనిపించి నిష్క్రమిస్తారు.]
 బాని : ఏమిటి?
 వేదాం : అది నీ కీరతి కావ్యంలో ఒక ఘట్టం—అయిపోయింది, మరచిపోయింది, మరణించింది.
 బాని : అది అది బరగనే లేదేమో? అవునా!
 వేదాం : కావ్యం .. కేవలం కలహంటిది!
 [బట్టర్ వస్తాడు]
 వేదాం : నాకు పౌర్యం నొప్పి వచ్చింది లోక వాగం!
 బట్టర్ : చిన్నాను సార్! కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండాలి సార్!
 వేదాం : బానికీ దీని ఎన్ను చాలా జాగ్రత్తగా చూస్తోంది...ఆ! ఇంతకూ నీకేం కావాలి?
 బట్టర్ : కనులమృగాలు రాత్రి కనిపించరట సార్! ఆ మాట చెప్పుకున్నాను సార్!
 వేదాం : (బానితో) కనిపించక పోతే ఏమైనా ప్రమాదమా?
 బట్టర్ : రాముడికి సడెన్ గా జబ్బు చేసింది సార్!
 వేదాం : ఆరే! నేను రాముడి సంగతి మరచిపోయానే!
 [అని నాలుక కొరుక్కుంటాడు]
 బాని : పాపం! రాముడికి జబ్బేమిటి?
 బట్టర్ : గొంతు నొప్పి చేసిందటమ్మా! అన్నం తిన నివ్వను. నీళ్లు తాగ నివ్వను...కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండాలంటున్నారటమ్మా గారు.
 వేదాం : కనులానేది గారికి థాంక్స్ చెప్పు.
 బట్టర్ : అలాగే సార్! (వెళ్ళిపోతాడు.)
 వేదాం : నువ్విక్కడు వెళ్ళవద్దు బానికీ వుండాలి...
 (బానికీ తల అడ్డంగా తిప్పి నవ్వుతుంది.)
 తిప్పకుండా వెళ్ళాలా?
 బాని : అవును.
 వేదాం : మీ నాన్న గారి దగ్గరకేనా?
 బాని : అవును.
 వేదాం : సరే! వెళ్ళిరా...నీ చేతులలో ఏకో మాజిక ఉంది...(నిట్టార్చి) నువం యిక విడిపోదాం.

బాని : వెళ్ళిస్తాను.....మిమ్మల్ని ఎప్పటికీ మరచిపోలేను. మా నాన్నలా వున్నాను...మీకెప్పటికీ కృతజ్ఞురాలి.
 [అని వెళ్ళిపోతుంది; విజయగర్వంతో. అద్దంలో తన ప్రతిబింబం చూడుకొని ఎవ్వరుంటాడు. ఇంతలో బట్టర్ వస్తాడు.]
 వేదాం : లోక వాగం! నాకు ఎన్నియేళ్లు వున్నాయంటావా?
 బట్టర్ : ఎన్నైవా ఉండవచ్చును సార్!
 వేదాం : కాని నేనొక్కొక్కప్పుడు చాలా కుర్రవాణ్ణిగా కనిపిస్తాను కదూ!
 బట్టర్ : అవును సార్...పనిపిల్లగా కనిపిస్తారు.
 వేదాం : నేను వాళ్ళ నాన్నలాంటి వాడినంది బానికీ దీని!
 బట్టర్ : బాగా అన్నారు సార్!
 వేదాం : అవును...ఇకనుండు అటువంటి పాదపాట్లు రాకుండా వుండడానికి ఒక తెల్లటిగడ్డిం అతికించుకోవాలి.
 బట్టర్ : అయితే, బహుళలో ఆర్డరు చెయ్యకుంటారా సార్!
 వేదాం : థాంక్స్....నీరువాత అలా చిద్దాం.
 బట్టర్ : ఈ వారంలోజాలు బాగా గడిచివయ్యేసార్!
 వేదాం : చాలా బాగా గడిచివయ్యే...నాకు చాలా వయసుమీరిన పిల్లలున్నాను ఈ వారంలో... తెలుసా?
 [వాళ్లు ఒక్కసొక్కలు మామూ నిలబడ్డారు. నురుక్షిగంలో వాళ్ళ హోదాలు మరచిపోయి వాళ్ళిద్దరూ మెల్లిగా నవ్వు మొదలుపెట్టి విపరీతంగా నవ్వుతారు...మధ్యలో వేదాం తం "మాడు మాడు ఈ పిల్లలు", "నీళ్ళకు నేను నాన్నాని" అంటాడు. "చాలా బావుంది సార్" అంటూ బట్టరు నవ్వుతాడు.
 ఇంతలో వాకెలి తెలుపు చప్పుడొస్తుంది. వాళ్లు ఎవరి ఉద్యోగంలో వాళ్లు ప్రవేశిస్తారు. వేదాంతం వెళ్ళిపోతాడు. బట్టర్ గదిలో సామానులన్నీ సర్దుతాడు.
 అంతా మొదటి రంగంలానే వుంటుంది. బట్టర్ వెళ్ళి తిలుపుతీస్తాడు. తెలుపు అవతల నుంచి మాటలు వినిపిస్తాయ్...]
 ముగ్గుంతు : చూడండి...ఇది హోటలేనా?...మేము దారితీసినట్లుగా వున్నాం.....ఈ రాత్రి యిక్కడ ఉండవచ్చా? మేము—

[తెర]

అభినవభారతి

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యకావ్యి

అభినవగుప్తుని సుగతుల తోలిధట్టు (లేక తోలిధట్టు)

వాట్యకాస్త్రయును వ్యాఖ్యానించినట్లు కన్పించును. కాని ఇతివేద్య వాట్యకాస్త్రయు నభినవుకు పఠించియుండుటచే ఇతిని భావముల ననేకపర్యాయము లీతిని శిష్యుకు ప్రస్తుతించి, శిరసావహించినాడు. తోలిధట్టు రచించిన కావ్యకారులను కాలవాహినిలో లీనమైనది. కాని అందలి విషయమునా ముఖ్యముగా దనిలోనికి, అభినవభారతిలోనికి చక్కగా, సమగ్రముగా అనువదించబడినది.

నిని పాశ్చేదములతో నయోమయమై కన్పించును, కీకారణ్యప్రాయమైయున్న వాట్యకాస్త్ర ప్రతులను చక్కగా అవలోకించి, చక్కని పాఠమును తోలిధట్టు సంస్కరించి తనశిష్యుల కిచ్చినాడు.

“పతితోజ్జ్వల క్రమ స్త్యస్య దుపాధాయ
పరంపరాగతిః” (అ. భా. (II) 298)

అని అభినవుకు పరువారవ అధ్యాయమున చెప్పబడే నీ తోలిధట్టు నిర్వివక్షి తెలియబడుచున్నది. వాట్యకాస్త్రప్రతులను సంస్కరించిన తోలిధట్టు మును ప్రయాసను చాలవరకు సులభము గావించినాడు. ఇతివేద్య సంస్కృతిమైన పాఠము నభినవు సంగీకరించి వ్యాఖ్యానించెను. అభినవుని వ్యాఖ్య నవలంబించి ఆ పాఠము నే పునరుద్ధరింపవలసిన అవసరమున్నది.

క్రమోదాయకముల ప్రవృత్తిః ఉత్సాహ సంపదను చేకూర్చుచు, తదభివృద్ధికై స్వలిజ్ఞాన క్రమోపాధ్యాయులయూపముల సర్వప్రవృద్ధిపతి పరమేశ్వరవిషయము, స్వైచ్ఛికానుకూల్యతాత్మక లక్షణము, బాహ్యకరణీయవిషయముల ను బడతావహిత ప్రభృతి భావగణమును పురస్కరముగా గాలించి, ధర్మవీరానుప్రవిష్టమై, తిరుచితాంగిక వాచికానుభావప్రకటనపూర్వమై స్వప్రవృత్తి ప్రయోజనమునే ఈ వాట్యకాస్త్రము నిరూపించవలెనని తోలిధట్టు పలికినాడు. కాగా లోకపరార్థవ్యతి

రిక్తము, తదినుకార ప్రతిబింబాలేఖ్యసాదృశ్యానోన్యవిసాదోత్పేక్షాస్వప్నమాద్యేంద్రబాలాది విలసము, అస్వాదమరూపసంవేదనసంవేద్యములను విశ్రుతులనస్వభావముగల వాట్యుని చెప్పవలసినదయన్నది ధట్టనామకుని వాదములోని సారాంశమై ఈ భావమును తోలిధట్టు ప్రపంచించినాడు.

వాట్యుని వియతానుకారముగాని, అనితానుకారముగాని కావాలనని కావ్యకారులము తోలిధట్టు వివరించుచు శ్రీకింకుకవాదమును దూషించాడు. ఈ దూషణలోని సారాంశము నభినవుకునుల కిచ్చినాడు. అభినయహస్తముల సంకర్షణము

“ఉపాధాయాస్త్యయః — అభినయహస్తాయే
వక్ష్యంతే తే త్ప్రదానస్యైరగస్యై వాక్యార్థాభిప్రాయే
(ప్రయోగః, న తు కేవలవర్తనాప్రధానస్య కేవల
స్మృతిహస్తప్రదానస్యై; తస్యకు స్మృతి ప్రయోగ
ప్రధానస్యై ఇతి.” (అ. భా. I. 109)

అని ఉపాధాయయతియు గలదు ప్రధానకరణము వాదనపుకు వాక్యార్థాభిప్రాయముననే అభినయహస్తములను యోజించవలెనని భావము. కేవలము సాహిత్యములోనేగాని, కేవలము వాదముననే వ్యాప్యముగాక, అభినయమునకు జెందిన అభ్యాసములో సహితము తోలిధట్టు కృషిసల్పెనని ఇచట తెలియచున్నది. తద్వారా అభినవుకుగూడ స్మృత్యాభ్యాసములో నారితేరెనని చెప్పవలసినదన్నది.

“కరణాంగహారాన్ ప్రయుంతీ లేతి భావనా
ద్యస్యై
మప్రయోజ్యతా ప్రాధాన్యేనోక్తా, యస్మిన్ కంఠట్ట
తోలేన-పర్యాయకేస్త్ర్యైక్రస్యై (ప్రయోగః ఇతి.”
(అ. భా. I. 187)

అని అభినవు దనినపుకు తోలిధట్టుగూడ వాట్యకాస్త్రయును వ్యాఖ్యానించెనా? యను సందేహము

కలుగగలదు. లేనిచో నీ పంక్తి కావ్యకానుకములోనిది కావచ్చును. ఇట్లే

“చతుర్విధాభివయో యోగాభావాదవభావా
ప్రాధాన్యా ద్గీతవాద్యవృత్తానాం యథేచ్ఛం
(ప్రాధాన్యం
సర్వకృత్తే కావ్యే వస్త్యుపేక్షత్యాత్ ... నీందీ
బంధ ప్రకారే వైచిత్ర్యం తే నృత్తిమాత్రే
విశాంతః

(ప్రయోక్త) (ప్రవర్తయితృ) గాత్రిచ్చిచ్ఛల
(ప్రాధాన్యా
ద్య, తద్విలక్షణం వాట్యం తద్విత్తిస్థిద్యతే
ఇ త్యేవం శబ్దపాఠ్య ఇ త్యుపాధ్యాయమితి”
(అ. భా. I. 207)

అనుచో ‘ఏవం’ శబ్ద రూపిణిగా వ్యాఖ్యానింపబడు
టను గమనించితిమేని తోతధట్టు వాట్యకాస్త్ర
వ్యాకర్తలలోనివాడని చెప్పక తప్పదు.

శుష్కారకృష్టకు తోతధట్టు (ప్రయోజనమును
వివ్వించినాడు (I. 220). వైగా అభివయవసమ
సంబంధించిన విషయములయందు, గీతతోద్యవిధాన
మున న నేకపర్యాయము లభింపు డుపాధ్యాయమి
యును వివరించయున్నాడు. వాహిత్యవిషయముల
యందు తోతధట్టు విశేషకృషి సలెను. రసవిద్వాంతి
మితరిచేతులలో సమగ్రపరిపాద మందెడిది. వాట్యమే
రసమని, కావ్యవాట్యము లభిన్నములని, కావ్యాధర్త
విషయము ప్రత్యక్షకల్ప సంజేనోపయముకాగా
రసోపయమునవి తోతధట్టు చెప్పెనని పట్టె.

“ప్రయోగత్వమపావ శ్చే కావ్యేవాప్యద
సంభవే,”

“వర్ణనోత్కర్తికాభోగప్రాభోక్త్యా సమ్యగర్పితః
ఉద్యాంకాంతచంద్రా ద్యాభావాః ప్రత్యక్ష
వస్తుభూః.”

అను కావ్య కానుకములోని పంక్తుల విభిన్నతీర్చినాడు
(I. 211. 292)

రవి విప్రలంభమున కంగము గాకపోయినచో
రసస్వయము సంజ్ఞాతక, వ్యాసంత్యప్రవృత్తిలో
కన్పించు రితవలె నుండునని చెప్ప సంబర్హమున,

“వ్యాసంత్యేణ ప్రవృత్తేన సర్వప్రాణిభిః సంభవః
(I. 810)

అను కావ్యకానుకపంక్తిని అభివపు జోసగినాడు.
భిత్తిత్వరసమునకు రూపత్రైవిధానమును తోతధట్టు
నందించినాడని అభివపు జరినాడు. ఈ వాదమును
అన్యుతరసవివరణలో భారతిలో గాననను.

“అభివయ శబ్దవ్య వైచిత్ర్యం పశ్యంతః

ఉపాధ్యాయః

వ్యాదక్ష తే—అభివైవాభియుఖ్యం,

నశబ్దేనీషేధో,

యశబ్దేన యదిశో లక్ష్యతే; తేన

స్వపాశ్చోష్ణ్యుఖ

జేతాగమనేనాభియుఖ్య మభియుఖ్యం, పార్శ్వ

క్షేత్రేతు రేదన పూర్వ వశోమఖోలాన

పరివర్తనేన

చయ వృత్తార్థ మభివయే దితి” (II. 81)

అనువపుడు అభివయశబ్దమునకు తోతధట్టు వ్యాఖ్య
మునకు లభించుచున్నది. ఉత్తముల హస్తములు లలాట
క్షేత్రమున, మగ్గముల చేతులు వక్షస్సున, అభయలని
అశోభాగమున సంవరించవలెనని చెప్ప తొమ్మిదవ
అధ్యాయ శ్లోకమున గల విప్రతీర్థులను నివర్తింప
జేయుచు,

“యే దగురాదాలాద్యైః సత్యావృత్తిగాంభీర్య
కాండీయాది విరుద్ధవిషయా ఉక్తా ప్రేషం విభా
గార్థ మిదం వదనమ్. యేధాన్యావయ ఉత్తమా
అర్థా ప్రేష మభివయే లలాటక్షేత్రగత్వ
మిత్యాది క్రమేణ” (II. 67)

అని తోతధట్టు ఆర్థముచెప్పి పాత్రల శిలమునకు, అభి
వయ ప్రక్రియకు గల సన్నిహితసంబంధమును నిరూ
పించినాడు. ధర్మ వివరణ సంవర్ధమున,

“యదైతాన్తీన తత్రాస్య కలే ర్వర్తన మర్హతి
యన్నా సంధితేత్రాస్యా త్సంభిక్య త్రితు ర్వర్తతః”
అను తోతధట్టు శ్లోక మీయబడినది (II. 216).

“మహాకవిసాం పదవీ ముపాత్రై మానురుక్షతామ్
సా సంస్కృత్యే పదస్పర్శాన్వంప
త్సోపావపద్యతః”

అను కారిక ముఖ్యమునో సోసగబడినది (I. 292).

లక్షణ నిర్వచనమున తోతధట్టు వాది మొకటి
గలదు. లక్షణబలము వాక్యేయిందుకొని ఆలంకారము
లకు వైచిత్ర్యము చేపూరుచున్నదని ఇతని వాదము.

ఈ వాదము ఎభివపు యంగీకరించకపోయినను, పూర్తిగా నిరాకరించెననికూడ చెప్పవలెను.

(ప్రఖ్యాతోదాత్త శిష్యులును శంకుకు జొసగిన వివరణ తోతభట్టు నిరాకరించెనని యొకచో ఎభివపు దనివాడు (II. 411). భట్టలాల్లటాదులు నిరాకరించిన :

“యః కర్మకర్తార్యకాద్యధ్యతి పురుషః
ప్రకృష్టే మధ్యానమ్
తత్రాస్యంకశ్చేదః కర్తవ్యః పూర్వవత్తతైః”

అను పదునెన్నిదిన ఆధ్యాత్మములోని శ్లోకమును ప్రక్షిప్తముకాదని, తోతభట్టు చక్కగా సమర్థించి వాడు (II. 423).

“ఉపాధ్యాయ స్వామీః—‘తత్ర నాయకయో రనుప్రాప్తిర ప్యవస్థితైః. యథా భగవత్ భవానీ పతేః గిరిరాజపుత్రీ సంగమన మింద్రాదీనాం తారకాకాంత నిజరాజ్య సమశ్చోదనాయ భవతి ఇతి” (II. 440)

అని యొకచో తోతభట్టుయొక్క ఆభిప్రాయ మియ్యబడింది. కైశికీ విషయమున

“ఉపాధ్యాయ స్వామీః—‘న కామ సద్భావ మాత్రా
నేవ కైశికీ సంభవః, తాద్రప్రకృతీనాం తి దధా వాత్.”

విలాసప్రధానం యద్రూపం సా కైశికీ, నదచరితం తద్రూపానుప్రపశ్యేతి తివ్యవహరతి, ప్రాధాన్యోహోహ్యసా విద్యుక్తమ్ తేన త్రితివిషయే భారత్యాద వృత్తింతిరాభిధాన మేవయం క్తమ్ ఇతి” (II. 441).

అని చెప్పబడినది. చివర చివరి ఆధ్యాత్మములలో తోతభట్టుకారిక లనేకము లొసగబడినవి. కారికలు కావ్యకామకములోనివని యంగీకరించినను, గద్యభాగములనుగూర్చి నిర్ధారణ చేయుట కష్టము. ఏది యెట్లున్నను, అభినవనివంటి శిష్యుని సంపాదించిన తోతభట్టు తన శిష్యుని రచనలలో సదా కన్పించుచున్నాడు. కాన నేటి నాట్యకాస్త్రయొక్క పరిష్కృతిప్రతి ఈ గురుశిష్యుల కృషియొక్క ఫలితమని వేరుగా చెప్ప సక్కురలేదు.

మహామహేశ్వరుడు, ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శన విజ్ఞాతే, సాహిత్యాలంకారకాస్త్ర కుశిలవుడు, రసస్వనివాదము నుద్ధరించి ప్రచారములోనికి తెచ్చినవాడు నగు అభినవగుప్తనిగూర్చి కొంత చెప్పవలసియున్నది. లాల్లటాడు పూర్వమీహంసము, శంకుకు నాగ్నయదర్శనమును భట్టనాయకు దిద్దె వ్రతేదాంతమును గ్రహించి నాట్యకాస్త్రమును వ్యాఖ్యచేయ నెంచినట్లు, అభినవుడు ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శనముతో రససిద్ధాంతమును విరవచించబడుట జరిగినాడు. ఈ విరవమునకు కొంతవరకు భట్టనాయకుని వాదము కన్పించుచున్నది. కాని అభినవుడు తన శివాద్యయ వేదాంతమును విస్మరించజాలడు. కొంతరసనివారములో సహితము కా క్తతైవాగమములను ప్రస్తుతించినాడు. ఇతః పూర్వమున్న వ్యాఖ్యాతలు, నాట్యకాస్త్రకర్తలు అభినవభారతిలో కన్పించుచున్నారు. భట్టనాయక తోతభట్టులతో తాదాత్మ్యమునందిన అభినవగుప్తుడు నాట్యకాస్త్రమునకు సమగ్రముగా వ్యాఖ్యను రచించినాడు. కాని ప్రస్తుతము మనకు కొన్ని ఆధ్యాత్మములలో నీతిని వ్యాఖ్య లభించుటలేదు. కొన్ని ఆధ్యాత్మములలో సంక్షిప్త వివరణము జొసగియున్నాడు. కాని ద్రావి సంలేఖరకు, మనోవ్యాఖ్య లభించుచున్నంతవరకు విశ్లేషవిషయమే గోచరించుచున్నది. అభినవభారతి లేనిచో నాట్యకాస్త్రము ఎర్థము చేసికొనజాలమునుటలో సతిశయోక్తిలేదు.

రసము, ధ్వని అనునవి సాహిత్యలోకమున ప్రసిద్ధిగాంచినవి. రససిద్ధాంతము భరతునికాలమునుండి వచ్చుచున్నది. ధ్వనివాదము ఆనందిశర్మనునిచేతులలో సమగ్రరూప ముండినది. ఈ వాదములను రెండింటిని సమన్వయించి, మేళవింపగలిగిన భట్టనాయకుని మతము నవలంబించి అభినవగుప్తుడు రసస్వనిసిద్ధాంతమునకు వైశిష్ట్యమును తెచ్చినాడు. ఈ దృష్ట్యా నాట్యకాస్త్రము నవగావాన చేసికొని, వాక్యభేదాదిదోషములకు తావోపగక, విషయోక్త్యును అభినవభారతిలో ప్రతిపాదించగలిగినవా డభినవగుప్తుడు. కాని సాగ్యమైవంతవరకు ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శనసిద్ధాంతములతో సమన్వయము నందురీతిగా నాట్యకేదనిపురి విచ్చినాడు. కాగా నీవివృతిలో నాసిద్ధాంతములకు సరిపోని వాదములు, వివరణలు త్రోసివేయబడినవి. ఇట్లు నిరాకరింపబడిన వాదములలో భట్టనాయకుని వాదయొక్కటే పునరుద్ధరింపబడ దగినది.

సౌందర్యమిహంసాసంప్రదాయమున నభి
వపుని వాక్యము చేదితుల్యమైపోయినది. తిర్వాతి
సమీక్షకు లీతిని భావములను తమ సిద్ధాంతములుగా
పరిపూరించినది, ఈ సిద్ధాంతము తమ దార్శనిక
సిద్ధాంతములతో సరిపోవునా? యని గమనించినవారు
కాగైరి. జగన్నాథుడు సహితము బహిరంగముగా
సభివపుని త్రోసివేయ సాహసించలేదు. వక్రశ్రీరీతి
కాదు నభివపుని చాలకును శిరసావహించినాడు.
వ్యక్తిరీతక కాయము స్వనివాదియు సంగీకరించజాలక
పోయినను, అభివపునిపై గౌరవము జూపినాడు. తమ
దూషించిన వాదములపై అభివపునికి మిక్కుటమును
గౌరవము కలదు గనుక నే.

“తిస్మాత్పతా మత్ర సమాక్షితాని
మతాని, తా స్వేదకు శోధితాని;
పూర్వప్రతిష్ఠాపిత యోజనాను
మూలప్రతిష్ఠా ఫలమానుసంతి”

అని చెప్పగలిగాడు. పూర్వ మతములను శోధించి,
అందలి సారమును గ్రహించి, శాస్త్రము సవగాహ
నము చేసికొనుటయే తన పరమావధిగా నుంచుకొని
నాడవని చెప్పినాడు. కావుననే శాస్త్రమును మనకు
మలభిగ్రాహ్యముగా చెప్పగలిగెను.

సాహిత్య విషయములపైనే గాక, గీతాలోపాఖ్య
నయాదివిషయములపై గూడా అభివపుకు విజృం
భించి, తన పాండిత్యమును, సహృదయాభిజ్ఞత్వమును
దూపగలిగినాడు. అభివపు ప్రకరణములను గమనించితి
మేని, అభివపుకు వృత్తాభ్యాసకులవునని బోధపడ
గలదు. గీతాలోపాఖ్యములయందుగూడ విట్టి పదము నే
చూపినాడు.

పాతమును సొన్నిరించుటలో సహితము అభి
వపు డా చక్కని సహృదయత్వమును వెల్లించుచున్నాడు.
పాతభేదములను తిరస్కరించుటలోనూ, వ్యాఖ్యాన
భేదములను నిరసించుటలోనూ, మంచి ఉపపత్తుల
వీయగలిగినాడు. ప్రాతిపదికలను వాల్చుట, పాత
క్రమమును దిద్దుట, పునరుక్తులను త్రోసివేయుట
యెవలగు పరిశోధకకృత్యములలో సహస్రవర్తముల
క్రితమే అభివపు డారిజేగవని గమనించుట అస్పృశ్య
కరమే.

పూర్వ వ్యాఖ్యానములు, పూర్వ శాస్త్రకారులు
అభివపునిలోనే మనకు కన్పించుచున్నారు. ధట్ట
నాయక, తోతభట్టు లితినిలో నేకమై పోయినారు.
ఇట్టి అభివపుని మన మనుసరించుటలో గోపములేదు;
కాని వివేకముతో ననుసరించవలెనని మరువరాదు.

జీవితపు మలుపు

ము ర య

క్రిష్టయంలో ఎవరు ఏమని అనుకొన్నా—సాను భూతిలో కానీయందీ—ఆరుద్రాలో కానీయందీ— వివిధంగా అనుకొన్నా ఆయనమాత్రం ఇల్లా అనుకొన్నాడు. వీడు పసివెళ్ళవ—ఇంత అన్యాయం జరిగి పోతోందే—ఏమైపోతాడో! అని బాబో అనుకొన్నాడు. ఇన్నాళ్ళూ అతిని విషయమై పవన శ్రమ అంతా యథాయథాలైపోతున్నదే అని మన పడుతూ అనుకొన్నాడు.

కాని ఆయనకీమిలో ఒక ఆశ కలిగింది. ఆ... కేవలమూ అది ఆశమాత్రమే. అవిషయ మాయనకూ తెలుసును. అసంభవమని తెలిసికూడా తిలకున్న ఆశేకొద్దీ—బాబీకొద్దీ అల్లా ఆయన ఆశపడ్డాడు. “అవధాని ఆ గంపంగడిని బయటపడతాడు—పడ వచ్చు” అదీ ఆయన ఆశ. లోగం కొవ్వూ లేకుండా ముండిగా బండగా బలంగా నెమ్మదిగా ఉంటూ వచ్చినవాడికి అకారణంగా అధాలుగా అల్లాంటి ప్రమాదం జరిగేసరికి ఆయన మనిషి నిలపునా వీర నాన. విమిచయ్యదానికి వెంటనే తోచలేదు. చెయ్యకూలేదు. ఆయన భార్య ‘నాయిల్స్’ ఉండ గానే వీడి కీప్రమాదం సంభవించిందీ. ఏదైనా ఆప శక్త్యం జరిగిపోతే అపాపం వాకొంపకు మట్టుకుంటుందేమో భగవంతుడా! అని భయపడింది. అందుకనే అవిడ కేపురివిగ్రహంమందు నిలబడి ఓక్షణం చేతులు జోడించింది. తన్నుతాను తిట్టకొంటూ, అతన్నీ, అతన్ని తన యింటికి పంపిన విధినీ, అతన్ని అక్కడ ఒంటరిగా వదిలివెళ్లిన అతని అయినాళ్లీనూ ప్రస్తావనలోకి తీసుకొనివచ్చింది. “మనకెందుకు వచ్చిన చెడ—వద్దందీ అంటే మీరు విన్నాయా?” అని భర్తను చెప్పిరాడిచింది. విడిపోతున్న భీకొంపను మాటిమాటికి బొడ్డున దొరుకొంటూ, ఇల్లంతా తిరిగింది. నిజానికి అవిడ చాలా భయపడింది. ఆయన— మృగమయ్యగాను అవిడను సొంపించి, తాను తాపీగా

ఆలోచించడానికి సమయం లేకపోవడంచేత గాధర పడి—ఆంధోళనపడి—పడుతూ ఆలోచించారు.

ఆయనకు వెంటనే ఏ ఉపాయమూ తిట్టలేదు.

జరిగిందేమో ప్రమాదకరమైన సంఘటనే. పైగా అది జరిగికూడా కొన్నిగంటలు గడచిపోయినాయి. ఆయన ఒకపారి లోపలకూ ఒకపారి అతిని గది నుమ్మం దగ్గరకూ వెళ్లివచ్చాడు. తిరిగి వెళ్లాడు.

అవిషయం ముందుగా ఆయనకే తెలిసింది.

సాయంకాలంపూట మామగంటలకు బజారుమంచి వచ్చాక అప్పటిదాకా తాను తిరిగి తిరిగి రావడంవల్ల మల్లా బయటకు వెళ్లే లేక అతిన్ని ఏకా చిప్పపని మీద పంపురామని ఆ గది నుమ్మందిగ్గరకు వచ్చిన ఆయనకు అతిచేకో తిలపకుతున్నట్లు ఇట్టే తెలిసి పోయింది భయపడుతున్న అతిను విషయం చెప్పక తప్పిందికాదు. తప్పనిసరై — ఇదిలే ఏమంటాలో అని భయపడుతూనే—చెప్పక ఇంకా ఆలస్యంచేస్తే ఏం ప్రమాదం ముందుకొని వస్తుందో అని గుంజాలపడుతూ చెప్పేవాడు. అతిను అనుకొన్నంతా ఆయ్యింది. ఆయనకు మొదట కోపంవచ్చింది. “ఇంక అబద్ధ గ్రద్దవిధివ్వయితే ఎల్లారా” అని కేకలువేశాడు. మరి ఇంతసేపూ వాకెందుకు కలుగు చెయ్యలేదని అతినిపైవా తన భార్యపైవా నిష్కారాలు వేశాడు. అంతిలో విచారం కలిగింది. అరుణావధాడు. అల్లా ఆయన ఖంగారుపడుతూ అవిడతో అన్నాడు. “ఏం చేద్దామే—నుక్కయినా ఉపాయం చెప్పవే” అని. అవిడ మరింత గాధరాపెట్టింది.

ఆయన మల్లా అతిని గదిలోకివచ్చి “ఎల్లా వుందిరా?” అని అడిగాడు. అతిను మూలుగుతూ సంజ్ఞ చేశాడు. ఆయన అక్కడే మరొనిమమం నిలబడి అతనివంక—ఆర్థ్యంగా చూచాడు. బాని పొంగి వచ్చింది. అప్పటికే తాను విషయం తెలుసుకొన్నాక

దివిముహూలకాలం వృథాచేకొని సుఖరతు తెచ్చుచు బయటకు పరుగెత్తారు.

అయిన—వీరో ఒక అభిప్రాయం మొదలుపెట్టింది — అల్లా మై ఉల్లిరీతుమైనా చేసుకోకుండా ఉండుకు వెళ్ళాలేగానీ - దాక్కరెంటికి దారితీశాలే గానీ—ఆయన మనస్సు వెదుక్కు పరుగెత్తింది. అతినిగ్గురకే వెళ్ళింది. అయిన అతినిరిదుయమై అంతిగాధిరపడదానికి—నివానికి అత నేమీ అతిమ తిసుకు గానీ—తిమ భార్యకుగానీ బంధువు కాదు. కాని ఆయన హృదయం కదిలింది.

2

అవధాని పదిహేనేళ్ళి వయస్సులో సుమారునైన ఎత్తుగావున్న కుర్రవాడు. గతి వాల్చునంతినిరాలలోనూ—ఆ సంవత్సరాల అతనికి ఎల్లా గడిచిపోయి టికి—వాలును అంతుకొలు ఎత్తు పెరిగాడు. నిదానంగా మెట్టు తిర్యాక పైమెట్టు ఎక్కుతూ ఉన్నతపాతాల చదువు పొదిపెట్టాడు. మరో మూడువారాల గేళ్ళలో మరో వాలుగంతుకొలు ఎక్కబోడు. అవకాశం లభిస్తే అర్నిరిదుయల్లోనూ అతిమ పైపొయికి వెళ్ళ గలకు. గతొన్నిబట్టి చూచినా అల్లాగే అడిసింది తీరుతుంది.

తిరితిండులచాటున ఉండి విక్షేపంలా పాతి క్లుం పెరిగేవాకా విదనువో ఓచవును వెలిగిస్తూ బస్తీలలో కాలాన్నీ ధనాన్నీ వ్యయపడుస్తూ సుష్టుగా తిని తిరిగే అదృష్టం కొందరికే ఉంటుంది. ఆ కొందరిలో అవధాని ఒకడు కాదు. దిక్కు దివాగమూ లేకుండా ఏకాకిలా పెరిగి పెట్టినిగవలా తిరిగి—తమ కావాలని చేసుకోగానో—రిధికానో జీరితివు నడక గ్రధిమైపోగా—విపాదుజీవితాలనో గడపి—కొంత ప్రేవచ్చివా వచ్చినట్లే అనిపించక—నిగొన్నాల్లో ముఖపడ్డా ముఖపడినట్లే అనిపించక—చివరకు ఎక్కడో రాలిపోయేవాళ్ళు కొందరు ఉంటారు. ఈ కొందరిలోనూ ఇతిమ ఒకడు కాదు.

అవధానికి తల్లి తండ్రి ఇద్దరూ ఉన్నారు. అతిమ సుష్టుగా తిని తిరగనూలేదు. ఏకాకిలా ఇహమసారం గా ఊరేగనూలేదు. కొందరి జీవితాలు అల్లా చూస్తుండ గానే అత్యున్నతస్థాయి నందుకొంటాయి—చూచే

వాళ్ళకు నిజానికి కొంత ఈర్ష్యకూడా కలిగిస్తూ. కొందరు అమితోత్సాహంతో ప్రవాహంలా ముందుకు త్రోసుకొనిపోతారు—వెనకే ముందులు చూడకుండానే. వారిలో కొందరు బాగుపడతారు. కొందరు నెమ్మదిగా—సింహాదలంకొంప మెట్టెక్కి ఎట్లుగా ఎరుస్తారు. అవధాని కొంతమారం ప్రయాసపడుతూ నిప్పుచూచూ—ఈర్ష్యనూ వెంటపెట్టుకొని బుర్రుగా—బోడూ పుణ్యామూ వర్ష పునుమర్చమూ వర్ష—ఏం ఈ కొంప ఎక్కకపోలే ఏం అని ఎక్కలే ఎక్కలే తైర్చికునిలా జీవితపు మెట్లు గడచాడు అల్లా ఎరుస్తూ—ఒక మురుపులో—ఆ మురుపు తిరగ గానే పరుగు అందుకొన్నాడు. అతిని ఎదికే చితిసునిసిందింది కొందరికి. మనిషిరియూస్తే బొద్దుగా ఆరోగ్యం గా చామవ చామలో—కాదు పచ్చగా—పెద్దఇల్లిల్లో పుట్టిన ఆపెట్టిలూ—పాలు పెరుగు త్రాగుతూ, నేయ్యా అదీ కాస్త బాస్తీగా నే తినులగా మిసమిసలుబోయే మేని పచ్చవం కావది. అది కావేకాదు. స్వతహాగా వచ్చిన రంగడి. ఆ రంగులో అల్లా కనిపించేవాడు. ఆ రంగు అదీ చూస్తే కొంత ఆకర్షణీయం గా కన్పించవచ్చు నేమో గాని ఎంతిపాటి కష్టమైనా సరే రానీయండి భరిస్తాను అని కావేత్రా భరించక ఏం చేస్తానులే అని కావేత్రా అంటున్నట్లండే అతిని ముఖమూ, విచారాన్నీ ఆనూయనూ దాచేసుకోగలము అన్నట్లండే అతిని కన్నులూ పరీక్ష గా చూస్తే అతి నేయంతి ఆర్షణీయం గా కన్పించు. అందుకే అతి నేయంతి అందిమైనాడు కాదు అని అన్నా పెద్ద అభ్యంతరం ఉంపెక్కరలేదు.

అవధాని అందిమైనాడు కాదు. కాని అతిన్ని చూడగానే ఒకటిమాత్రం అనిపించితిరుతుంది. అతిమ మంచి ఆరోగ్యంతుననీ పనికి బద్ధకించేవాడు కాదనీ. ఈ గెండుగుణాలూ మొగిల్లిల్లో కవిస్తే—కనీసం అల్లుళ్ళోసం వెతికే ఆపెట్టిల తండ్రులైనా ఆకర్షింపబడతారు. ఆదృష్టి కలుగుతుంది. కాని మాధవయ్యగారు అల్లా ఆర్షింపబడలేదు. అటువంటి భావాలవల్ల ఏర్పడిన ఆపెట్టి కావది. వాలుగేళ్ళి నుండి తియింట్లో ఉండడమవల్ల గానీ—అతిని ప్రవర్తనవల్ల గానీ—అయినను అతిమ చూడ అట్టి భావం ఏర్పడింది.

* * *

అవధాని తండ్రిని వెంటపెట్టుకొని వచ్చి వెజవాడ హిందూ హైస్కూలులో తిరుభారంలో చేరాడు.

కొడుకు పట్టదలమీద వచ్చి బల్లో చేర్పించి మొదటి నెల జీతమైతే ఎల్లాగో కట్టగలిగాడేగాని ముందు ముందు అతిని చదువు ఎల్లా పాఠకుండా ఆశించికే తెలియదు. కాని ఒకసారి చేరాక పట్టుదల మాపడం అనివారం అనిమా, తిం ఆయన పూహించాడు. తనకు చిన్నవాటి నీ పాఠకుడే ముగవయ్యగారిని ప్రాధేయ పడితే—మధవయ్యగారు అతినికి ఉండడానికి తన యింట్లోనే ఓ చిన్నగది ఇచ్చారు స్నానాదికాలకు ఏర్పాటుచేశారు భోజనవిషయంలో ఉపాయం చెప్పారు.

అవధాని తిండి పరేపన్నాడు. ఆయన కొడుకును ముగవయ్యగారికి వచ్చిజెప్పి పెళ్లుతూ “ఎర్ర బిడ్డి నీ కప్పగించి పెళ్లుకున్నా. అమ్మవారాయా కుమరి పాఠకుండా చదువు పాగవివ్వండి. అల్లా పాఠకున్న సమయంలో వాడు కొద్దో గొప్పో ఇబ్బంది పడివా మరేం బెంగలేకు. గడవనీయండి. కాస్త దాల్లో పెట్టండి. ఇప్పుట్లో వాడు సంపాదించి వాడు పెట్టవలసివి స్థితి ఏమీలేదు. నేనెల్లాగో—అప్పు సబ్బో చేసి ఇల్లు గడపుకుపోతా. వాడు మగ్గులో భయ పడినా—బెంగపడినా ఒకటినుత్రం స్వప్నంగానే చెప్పే నెయ్యిండి. ‘ఒరేయ్ అర్చి ఇంటికి వెళ్ళినుత్రం ఏంబావుకొంటావ్, ఎల్లాగో ఇక్కడే గడిచి గట్టెక్కు’ అని. ఒకవేళ ఈ చదువు పాక్కపోతుందీ—ఎదైనా పనిలో ప్రవేశ పెట్టండి. ఒక అచ్చాఫీసులో చేర్పించి పని చేర్పించండి. కొన్నాళ్ళకు పాట్టదానుకొనేకత్తి వస్తుందీ” అని ఇల్లా ఆయన చెప్పి అతిన్ని వృద్ధిలోకి తీసుకొనివచ్చే బాగ్యతి ముగవయ్యగారిమీద పెట్టి వెళ్ళాడు.

ముగవయ్యగారైనా ఏయంత — ఉన్నవాడు కాదు. సాధారణకుటుంబం. ఇద్ద రావెట్లల్లా వారి తిర్యాతి ఒక పాలుత్రాగే మొగపిల్లవాడూ— అప్పటికి. ఇంకొ వరుసగా సంతానంకలిగే మూడవే గాని అప్పటితో ఆగే వ్యవహారంలా కన్పించలేదు. బడీ కావరం. చెరున్న దేమో మాడ్చుగిరి. ఆయన భార్య ఎంత పొందిగ్గా వాడినా చాలీచాలక గడుస్తున్న సంసారం. అందువల్ల నే ఆయన అవధానికి ఉండడాని కైతే వరండాలోవున్న గది ఇవ్వగలిగారేగాని పూర్తిగా తామగా భోజనం ఏర్పాటు చెయ్యలేక పోయారు. అటువంటి సదుపాయం చేయాలని మన

న్నూర్తిగా మనస్సులో ఉన్నా స్నేహకులేక వా కుదిరించిపెట్టాడు. సంసారపక్షంగా తానూ వారం ఇచ్చారు.

ఆతమకూడా అట్టే అభిమానానుభవ పోయేం కాదు. అందుకే నే ఆయన దారిద్ర్యానిస్తే ఆదారిని వండుకోనే నడరాదు—లోపలలోపల ఏమని కొన్నా ఇది కొవాలని ఆడిగి వేయించుకోకపోయి ఆయా ఇల్లెల్లో ఆతమ కొంత తృప్తిగానే తిని వ వాడు. ఆయా ఇల్లె ఇల్లాల్లు ఎప్పుడైనా సిరిమా వెళ్ళితే భోజనం చెయ్యకుండా నే గడిచివచ్చి పకవ వాడు. ఒకపూటా అరపూటా భోజనం మానేస్తే ఆ వ్యస్తమయిపోయి తోడకురకొకలా వాడిపో మరీనీ కాదతిమ. ప్రాథుల భోజనం చెయ్యకుం బడికి వచ్చేసివా సాయంకాలండాకా ఆతమ బు అందరికి సాధారణంగానే కన్పించేవాడు. మరీ స్థూలంగా కన్పించవలసి అల్లాంటి ఉపవాసపు ల. జాలు అతినిలో కన్పించేకొత్త ముగవయ్యగారి అంశవికాపు కాని ఆతని మనస్సులోమాత్రం— అందరిల్లల్లా తనూ మాకుపూట్లా తిని కొర్రెట్టట్టా తొడుక్కుంటూ తిరగలేకపోతున్నా నే అనీ—వాళ్ళి కలిగిన సౌభాగ్యం తనకు లేకపోయిందే అనీ—కొం ఈర్వ్యా — కొంత నిస్పృహ కలుగుతూ ఉండేవి ఆ అభిప్రాయాలు వయస్సు తిక్కుకొవడంచే సరిగా దాదుకోలేకపోయాడు. అగచివేసుకోవడమ ముట అల్లా ఉంచి, అందువల్ల నే తన తిరగతిలో ఉన్న గొప్పఇంటి బిడ్డకు ఎవడైనా అతిని దుస్తులను యాతా అతిని వాలకంచూచో కాస్త నవ్వితే—ఆతమ సహించ లేక దెబ్బలాటకు దిశవాడు. దెబ్బలాటకుపోయి అ మనం బొందేవాడు. ముగవయ్యగారుకూడా అతిన్నే కొప్పజేవాడు. “ఒరేయ్ చెప్పవచ్చా—అనూయ పవెయి మంచిపని కాదురా” అని వారు చెప్పిన పాతాలు అతిని కప్పట్లో అర్థంకాలేదు.

ఆ సంవత్సరం నెలనెలా ముగవయ్యగారే తామ సొంతంగా ఆయితే వేమీ—ఇతిరులడ్గిర పాగుచేసి ఆయితేవేమీ బడితేతం కట్టి అతినికి అంశగా నిలచారు.

కొంత కష్టమింపనే ఆయేకు గడిచింది.

* * *

వాల్లదఫారంలోకి వచ్చాడు.

చదువుకు కొంతగా అలవాటుపడ్డాడు అవధారి. కొంత ఊహ వచ్చింది. మానవయ్యగారంటే భయం వస్తుందేమోనని అయింట్లో అతడి భావం. అయిన భార్యకూడా అయిన ఇంట్లో లేనప్పుడు అయినచేసే పనులమీద కొన్ని క్యాభ్యాసాలు తయారుచేసి వల్లించినా అయిన సమయంలో భయంగానే ఉండేది. కాని పిల్లలతిల్లి కొలిపించేతా—పెండ్లి కాకముందే అయిన తనకు దగ్గరవాడు కావించేతా సలహా తీవ్రంగానికావాలి అనికావేది కాదు.

“అతిన్ని—ఈయేను మరెవరింట్లోనైనా ఉండే ముందు” అన్నది మానవయ్యగారి భార్య ఒకరోజున—తన పెద్దకుమారు పెద్దమనిషి కాబోతున్నది కదా, అయితే ఆని కావలసివస్తుందనీ, అకుర్రవాడు ఉండేదం ఇబ్బందిగా వుంటుందనీ ఆలోచిస్తూ.

“చూద్దారే” అని మాత్రమే అని ఊహించా రావడం.

“చూద్దారే అంటే ఎట్లా—ఇట్లేమో చిన్న దయ్యం—సేయితే పాలు ఆవండాలోనే గడిపి రాత్రిళ్లు ఈ చిన్నవల్లో ఎలాగో ఒడుక్కుని సర్దుకొస్తున్నా ఆ మామరొజులూ - నెలనెలా—పిల్లలో ఎట్లా?” అన్నదానిన పెద్దసమయ్య నొకదానిని ప్రతిపాదిస్తున్నట్లు. “పాపా ఎట్లాగో సర్దుకోవాలి. పామ్మంటే ఎక్కడికి పోతదూ? అయినా వాడు ముయింటి పిల్లవాడులా మెరుగుతున్నా వే! నువ్వు అట్లా అవబోకు” అని అని ఆమెవంక కాస్త అనునయిస్తూ చూచారు. కాని అదికొంతగారం వాదానికే సిద్ధపడ్డది. “మనకు పాలుకొప్పకు ఎందుకీ లేనిదోని చెప్పి” అని కూడా అనేసింది.

అయినకు వెంటనే కోపం రావలసిందేగాని ఆ పూట వేగం రాలేదు. అయిన మరోవిషయంకూడా ఆలోచించారు. తను అదిగకు వచ్చిచెబితే అదిక కూడా అతిన్ని దయగా చూస్తుండకదా అని. “తీరిక చిక్కినప్పుడల్లా పిల్లవాణ్ని ఎత్తుకొని ఆడిస్తున్నాడు. చెప్పగానే బాగుకల్గి కూరలూ అవితేచ్చి ఇస్తున్నాడు. సాయంకాలం బడి వదిలగానే అటలకు పోక సరాసరి ఇంటికి వచ్చి “పిన్నిగారూ—నేను రోదుతా నుండండి” అంటూ చేడినీళ్ళ కాగు

లోకి—గుంకిలొకే నీళ్ళు తోడి నీరు పానాపనుకు వ్వాడు. ఇతన్ని కాక అటు బోళ్ళ—ఇటు ఇంట్లో బుద్ధిగా మనసుకొంటున్నాడు.” ఇట్లా అయిన అతిని విషయం ఒక్కటొక్కటే మెల్లగా చెప్పి “ఇంతకంటే వాడుమాత్రం ఏం చెయ్యగలవే—వాణ్ని ప్పకు పామ్మంటే బాగుంటుందీ—నువ్వే చెప్ప?” అని అడిగాడు.

“సరే మీ ఇద్దం—ఉండేనీయండి” అన్నది మాతరింట్లా. అయినకు కొంచెం కోపం వచ్చింది. కాస్త ఎత్తగా చూచారు. అదిక అవతలకు వెళ్ళిపోయింది.

అయిన పట్టుదలవల్ల అయేను సవ్యంగానే జరిగి పోయింది. కోప్పడప్పుకు కోప్పడినా మానవయ్యగారు అతినికే కావలసివచ్చినప్పుడు—అదిక్కుండానే దెబ్బలు చిల్లరగా ఇస్తూండేవారు లేవలూ, పోవలూ. దెబ్బలు చేతిలో ఉన్న రోజులలో పెద్ద ఇంటి పిల్లల్లా తనూ బడికి అమ్మతచ్చే చిల్లరగా రలూ—అనీ కొనుక్కురి అందరి ముందూ—తన్ను వాళ్ళు ఊరించినట్లే తనూ వాళ్ళు ఊరిస్తూ తినేవాడు. అని, ఆ చిల్లరకామలు లేనప్పుడు...వాళ్ళకు దూరముగా పోయి—తను వాళ్ళంటే దీనివాణ్నికదా అనుకొని కొంత ఈర్ష్యతో—కొంత బాధతో—త్యగపడేవాడు. నెలనెల ఇత్యగానే ఇంటికి పరుగెత్తాడు. మానవయ్యగారు అతినికోసమే ఆ నెలనెలలో కొంత ప్రయత్నముచేసి ఒక చిన్న స్కూలుకొనిచ్చి ఒకటి వచ్చే ఏర్పాటు చేశాడు.

* * *

అతిను తనజాన చదువుకు వచ్చిన మొదటిరోజులలో తిరచు ఇంటికివెళ్ళి తల్లిదండ్రుల చూడాలని సహజంగానే అనిపించేది.....కొంత రెండుగారూ ఉండేది. వెళ్ళితే మళ్ళీ మరునాటికల్లా వచ్చేయవచ్చుకూడా దగ్గరే గమక. కాని రానూపోనూ రెండుమూడు రూపాయలు అవుతాయి. అంత దెబ్బ అతిని దగ్గర ఉండేదికాదు. మానవయ్యగారిని అడిగితే ఒకప్పుడైనా ఇవ్వలికేవారేగాని అతినికంత పాపానం లేదు. అంత తాపత్రయపడి వేసంగి నెలనెలకు ఇంటికి వెళ్ళాడు. కాని అక్కడి పరిస్థితులూ అంతంత మాత్రంగా ఉన్నాయి. తల్లితండ్రులకు దారిద్ర్యంతో పాలు బృద్ధాప్యంకూడా వచ్చింది. అతిని అక్క

వెండ్లికి చేసివ ఆస్థు అయినా పూర్తిగా తీరలేదు. అయిచివడేమో దాదాపు చీడంబంధం; పైగా దూరా భారం. ఆ తిరి మాకున్న ఏదాదికొకపారి పంప క్కయినా తీసికొనిరాతేకపోయింది మధవమకుంది. కాని చేయగలిగినదేమీలేదు. వెలమలకు కొడుకు ఇంటికి వస్తే ఏదోమీది వెలల తర్వాతి వచ్చాడే అని ఎంతో ఆశతో పకతుంటేగాని ఓ పిండివంట చేసి పెట్టాకా గల తోహతు లేదు. అతిని బాల్యంలోకంటే ఆ ఇంటి పరిస్థితులు మారినాయి. మారతూ ఉన్న స్థితిగతులు అతినికి క్రమంగా అర్థమయినాయి. ఈ వెలలలో నాకు మంచిబట్టలు కుట్టిస్తే నేగాని వీలేవని తిరితో అన్నాడు. ఎన్నార్థమందో పడుపుకుంటేలో పడేసి ఉంచిన మెట్టలు చాటుగా అమ్మేసి ఒక లానూ ఒక చొక్కా కుట్టించింది.

ఆ వెలలు నిర్విచారంగా గడపివేళాడు. బట్టు తెరుస్తున్నారనేదికే అతినికి భయం చేసింది. తన ఉండకన్నా తేజవాడ వెయ్యిరెట్లు బాగున్నా. తన తిరి పెట్టే భోజనంకంటే వారాలు కుడిరిన ఇళ్ళలో ఆహారపదార్థాలు మెండుగానూ గుచ్చికంగానూ ఉన్నా అతిని కేవలం ఆశ అనిపించింది.

"అంతి బాధకుతూ చదివకపోలే ఏం" అను కొన్నాడు కానీపు. అందుకే వెళ్ళిపం ఒకటి నెండు తోజాలు ఆలస్యం చేశాడు. ఆవధాని తిండి ఒక అయినా రూపాయల నోటొకటి బగులు తెచ్చివది అతిని చేతుల్లో పెట్టి "పెట్టి ఆలస్యం చేస్తే మృత్యుగారికి కోపం వస్తుంది" అన్నాడు.

అతి నాలోకే తిరిగి వచ్చాడు. తిరిగి వచ్చాక తెలిసింది తన స్థితి. అయివవ భారంలోకి వచ్చాడు. బాగా ఉపా వచ్చింది తను కష్టపడి ఎల్లాగో గవెపాలనీ అంతకుమించి మరో గర్భింతరిం లేదని మా వయ్యగారి దయవల్ల నే తను వృద్ధిలోకి వస్తున్నానని అర్థం చేసుకొన్నాడు.

అయినభారం అతినికి తోహదేదాది ఎల్లా గడుపుతావా అనుకొంటూఉండగానే గడిచి పోయింది. మాధవయ్యగారితోపాటే కాసిని కాఫీ క్రాగి సంచి పుచ్చుకొని బజారువల్లి వచ్చేవాడు. అయిన ఆశ్చర్య పనులు చెప్పేవారు కాదు. అరిస మాత్రం—తన కాళ్ళే సాయపడడం లేదని పెద్దమాకు తో రుద్రునిలకుతూనే—సరేలే నువ్వేం చెయ్య

క్కలేదు. వెల్లి ఆ వసువేదో మాడమ్మ. మీ బ గారికి—ఆ వెలలు ఏదో అయితేనే గారి ప రావట...వెళ్ళి చదువు" అని మంఠనలోకి రానిచ్చే కాదు. కాని ఆవధాన్ని మాత్రం ఊరికే మాన నిచ్చేది కాదు. ఊరికే తిని ఇంట్లో ఉన్న పం వాడికి ఆ మాత్రంపనుల చెప్పడం ఏమంతి తిప్పుకొ తిమ్మ తానే సమాధానపడుచుకొని అన్ని పనులు అతిన్నే పురమాయించేది. ఆవధాని విడుగు అనే ఏ మాత్రమూ వెళ్లి కన్పించనియకుండా ఆ పను చేసేవాడు. తను ఏ మాత్రం విడుక్కొన్నా అది కనుకుకొంటుంది. ఆ విషయం అయినను తెలుసుకొంతి అలవడి—అకాంతి కలుగుతుంది వారి కట్ట కలిగించడం అతినికి ఇష్టంలేదు.

పదిగంటలకల్లా అతిను మృత్యుగారికి పాటు బడికి వెళ్ళేవాడు. కొన్ని పూటలు వారి వారాల ఇళ్ళలో భోజనంచేసి బడికి వచ్చేందుకు వీ కలిగేందుకు వాళ్ళకు వీలుకాకపోలే మధ్యాహ్నం ఆ విడుపు నయంలో అంతిమారం వెళ్ళు వది భోజనంచేసి గదిగబా నడిచి మధ్యాహ్నం పు గంట బడి అందుకు నేవాడు. నాయంకాలంపూట భో సమా తిరమ ఆలస్యమయ్యేది. కాస్త పెంపరా నలిలే "అప్పుడే ఏం తొందరొచ్చింది నాగ్—ఇంక పిల్లలకైనా పెట్టండి" అంటుండొత్తి. కాస్త ఆలస మైతే "అప్పుడే కాస్త వకుము చాలదా మనకొ టున్నా—ఇంతలో నాప్రూ...అని అగిపోతుం ఆర్గోలో నుకోతిల్లి. ఉపా తెలిసిరావంత వాళ్ళకుటలు బాగా అర్థమయ్యేవి. అతిను బా పడేవాడు. అల్లా భోజనం ముగించుకొని గదికి చే వాడు. పుస్తకం ముగు బుద్ధిపం వెలుగుల మాకొని చదువు అరంభించేసరికి నిద్రవస్తున్నట్ల పించేది. కాస్త మనికపాటు పడితే మృత్యుగారి వచ్చి కేలేనీ వెళ్ళేవాడు. ఒక్కొక్కపారి ఆయ అతిని గదిలోనే కూర్చుని కాంపాశవన పుస్తకా దిదుకొనేవాడు—అతిన్ని ఏదో చదివయి పనిచెప్పి మరగ్గివ్వకు మాకున్నీమాదా పిర్చి ఇద్దరిచేత తెక్కలు చేయించేవాడు. అతినిలా కొన్ని రాత్రుల తిప్పరిదిరిగా భయపడుతూ చదివేవాడు. ఒక్కో మాదా అతినివిషయం తోడి ఉపాధ్యాయున్ని అడిగి తెలుసుకొంటూ ఉండేవారాయన.

తెరచు ఆయన “అల్లా ఉన్నావేరా?” అని అడిగేవాడు అతని ముఖంవంక చూస్తూ. ఆయనకు అతను తెలివైనవాడేనని కష్టపడి ఉత్సాహంగా చదివితే వృద్ధిలోకి వస్తాడని గట్టి విమర్శకం ఏర్పడింది. అందుకే అతను కాస్త నిరుత్సాహంగా కన్పిస్తే పది ప్రశ్నలు వేసినా సరే సమాధానం రాబట్టేవాడు.

“ఏం ఎవరన్నా విసుక్కున్నారా?”

అతను కొన్ని సమయాల్లో నిజం చెప్పేసేవాడు. “నిజమే అయివుండవచ్చురా — ఆసధానం — కాని చూడూ—ఎవరో వంటమనిషి నాకర్హా ఉన్న ఇల్లిలో తిప్పు సామాన్య కుటుంబాలలో ఆసవాట్లు ప్రాప్తమనకూ వచ్చు విరుదుకోవాలనిచేసా — ఏదో ఆమాత్రం విసుక్కున్నారంటే పెద్ద విశేషంకాదు — తమ పిల్లల్ని మాత్రం విసుక్కురా ఏమిటి—దానికి నీవంత మునుస్సులో కష్టపెట్టుకోకూడదు — ఆ; తెలిసిందా” అని నెయ్యదిగా చెప్పేవాడు.

వారం పదిరోజులు వెలవలవచ్చినా అతను ఇంటికి పోకపోవడంచూచి అతనికి విషపడేట్టుగానే “ఏసికింత తిండి దొరికితే చాలు—ఇల్లా అక్కర్లేదు, వాకిలి అక్కర్లేదు” అని కాస్త ఎగతాళిగానో ఎత్తి పొడుపుగానో ఒక్కర్లేదన్న అనేకవారు వారాలు ఇచ్చిన వాళ్లు—అంతకంటే ఎక్కువగా వారం పీల్చేదన్న వాళ్లు. ఆ మాటలకు అతనికి నిజంగానే కష్టం గా ఉండేది. మునుస్సులో వాటిమూలంగా కడిగిని బాగ తెరచు మెదిలటానే ఉండేది. మాధవయ్యగారి కావిషయం చెప్పేవాడుకాదు. “పితురీలకూడా చెబుతున్నావా” అని కోపగిస్తారమోనని ధియ్యపడి.

తన బట్టలుచూచి పిల్లలు వెక్కిరించారనిగానీ—నూటువేసుకొని వచ్చే ప్రెస్టుమాడ్డగు గారు—క్రొత్తిగా వచ్చిన ఆయన తన పరిస్థితిగాలేకని అసహ్యించు కొన్నారనిగానీ అతను ఆయనతో చెప్పకొనేవాడు కాదు, ఆ భయంతోనే.

అతని దుస్తులు తెరచు మాపురంతులోనే ఉండేవి. ఆవిషయంలో అద్భుతంగా నిజమే చెప్పాలంటే అతని కన్నువే రెండు జరియ. ఒక జరి ఉతికి ఆరవేసుకొని మరో జరి కట్టుకొని వెళ్ళేవాడు. ఇస్త్రీ చేయబడక పోవడం ఒక లోపంకాగా—పురపాలక సంఘంవారి దక్షువల్ల అందరి దుస్తులపైనా దుమ్ముపొరలు క్రమ్యుకోవడం కారణంగా అతని దుస్తులు ఆ తీరున ఉండేవి.

అతను వీటి అన్నింటికీ బాగపడ్డాడు. కొందరు తన్ను చూచి అసహ్యించుకొంటున్నందుకూ కొందరు తన్ను తిండికి కరువు వచ్చినవాడిలా పరిగణిస్తూ న్నందుకూ—నిజంగానే తాను దారిద్ర్యం అనుభవిస్తున్నందుకూ అతను మనస్సులోనే బాగపడేవాడు. “ఇంత బాగపడుతూ ఏం ఈ చదువు చవకపోలే?” అని తంచు అనుకొని నిరుత్సాహపడేవాడు.

తగిన ధనసహాయంలేకుండా ఈ దరిద్రపు బ్రతుకు బ్రతికేమాత్రం ఏం ప్రయోజనం అని అనుకొని నిరాశ పడేవాడు.

ఒక్కొక్కసారి వారం ఇచ్చిన ఇంటి ఇల్లాలు ఏ సినిమాలో వెళ్లితే భోజనం చెయ్యకుండానే గడికి వచ్చి చదువుకొంటూ కూర్చోని ఏ తొమ్మిదో ఆయాగ్ అకలి వేస్తున్నది గ్రహించి బయటకు పోయి కేవలము చీడవల్లి కోసము చెట్టుక్రింద, అమ్మే పుసుకులు కొనుక్కొని తీసేసి పంపువగ్గర కడుపునిండా నీళ్లు త్రాగి వచ్చి మళ్లీ చదువుకు ఉపక్రమించేవాడు. అకలిని కావనమాలేదు. పోనీ అభివానాన్ని బంపుకొని “ఈ పూటకూడా మీయింట్లోనే అన్నం పెట్టిం చండి” అని అడిగిమూలేదు. అల్లా అడిగి పెట్టిం మ కొని తినకపోవడం అతనిలోని అభిమానం కాక—తనకు ఆశ్రయమిచ్చినవారికి మరింత శ్రమ కలిగించడము ఇష్టం లేకపోవడముకూడా మరో కారణం. అల్లా జరిగేది కొన్ని రోజులు.

“రోజులు ఇల్లా గడవకపోలే—నేనెప్పుడు రాని పోలేమాత్రం ఏం?” అని ప్రశ్నించుకొనేవాడు. వ్యాధయం ఆమాయకంగా ఉండవలెమనే సరియైన సమాధానాలు అతనికి లభించేవికావు.

మాధవయ్యగారు అతని హృదయగరిమైక ఇట్టి భావార్థి ఇంతదూరంవచ్చి ఆర్థంచేసుకొలేదు. కొంచెం చివ్వి తనంబల్లా ఇల్లు వదిలివచ్చి—కొంత ఇబ్బందిపడుతూ చదువుతున్నాడే అని అనుకోవడం వల్ల కలిగే మందకొండతనంబల్లా అతను అల్లా కన్పిస్తున్నాడని అనుకొని కాస్త ఘట్టిగానే మందలించే వాడు.

కొన్ని సమయాల్లో చెయ్యిచేసుకొన్నంత పని ఆయ్యేది.

పరీక్షకు ఇది ముఖ్యము—అది ముఖ్యము అన్న విచక్షణలేకుండా అన్నీ — అన్నిపాఠాలు కప్ప

చెప్పించుకొనేవారు. దగ్గర కూర్చొని ఆంధ్ర—ఆంగ్ల వ్యాకరణాలు చెప్పి చదివించాడు.

అయేడు రాత్రి పదివరకు చదువే చదువు.

అవధాని అయేడు అయిదవ ఫారం ప్యాసయ్యాడంటే అదంతా మా; వయ్యగారి చలవేగాని మరోటి కాదు. ఆమాట అందరికంటే ఎక్కువగా ఆయన భార్య అవకొన్నది అభివృద్ధిలో. “అంత మారి పోస్తూ—భయం పెట్టి చదివించకపోలే. ఉహు—వీడు ప్యాసయ్యేవా!” అని. అతిరికోసం అంతసేపు కాలం వృథా చేయవలసిందే మరో బ్యూషను చెప్పగూడదంటే—నాల్గవెట్టులు వచ్చునుగా అని ఆయనతో గూడా అన్నది.

* * *

అయేడు నెలవలకు అతను ఇంటికి వెళ్లలేదు. వేసివికాలం అంతా అక్కడే ఉండిపోయాడు. డబ్బులు సంపాదించాలని బుద్ధివ్రుట్టింది. ఒకరు ఉపాయంకూడా వెంటనే సూచించారు. అతను నాల్గయిదు బ్యూషను సంపాదించాడు. ఒకటవ ఫారం లోకి—అయిదవ తరగతిలోకి పిల్లల్ని ప్రవేశపెడితే లాభిస్తుందని చెప్పారు. ఆపనే చేశాడతను. వారాల ఇళ్లలో పిల్లలకు తాను ఉచితంగా పాఠాలు సూరి పోస్తే వారు అతినికి భుక్తిని నెలవల్లోకూడా ఏర్పాటు చేశారు. అవికాక ఇతర బ్యూషన్లవల్ల—ఆ రెండు నెలలూ ఎంపెల్లోపడి తిరిగి—అవ ప్రపడి చెలితే నెలవ లాభులకు మొత్తంమీద—జీతాలూ ఆయా పిల్లలు పరీక్షల్లో ఉత్తీర్ణులయినందుకుగాను లభించిన బహు మానాలూ కలుపుకొని నెలవైదుపాయాలు పోగ య్యాయి. అప్పట్లో అది పెద్ద మొత్తమే. అతని కంటికి మరీ పెద్ద మొత్తంగా కనిపించింది. ఆ డబ్బులతో సగం మాధవయ్యగారికిచ్చి మిగతా సగం తీసుకొని ఇంటికి వెళ్లాడు. తల్లి చేతికిచ్చాడు. ఆమె వస్తుకంటూనే ఆ డబ్బు పుచ్చుకొని అయేడు కూతుర్ని పంపేకుక్కి పిలిపించుకొన్నది. తల్లి ఆనందవాప్పలూ—“ఎంత కష్టపడ్డావురా నాయనా—పోనీ నవ్వు పట్టుకొని పోయి భుక్తులైన బాతుకో—అక్కయ్యను పిలవమలే” అంటూ ఆడిన వీధికి పు మాటలూ అతన్ని కొంత క్రంగుతీశాయి.

వారిద్దరం అంటే బాగా ఆర్థమయ్యింది. ఆపారి ఇంటికి వెళ్లినప్పుడు అతను పట్టుమని వారంతో

లైవా ఉండలేదు తల్లి కండువ పరిస్థితియూ చి కొండినలుపడ్డాడు. ఆ పరిస్థితిలో తాను వాళ్లకు పాపవకపోగా వాళ్లకు భారంగా నిలవడము ఇష్టంలేదు బరువైన వృద్ధులతో వెంటనే తిరిగివచ్చాడు అప్పటికింకా పాఠాలు సరిగా మొదలుపెట్టలేదు. వాళ్లలో తాను బ్యూషను చెప్పడంవల్ల ఏదాది పొడుగున అల్లా బ్యూషను చెప్పించుకొంటామని ఒకరిద్దరు వచ్చారు. అవధాని మొదలు అందుకు సిద్ధపడ్డాడు కాని మాధవయ్యగారు అడ్డుపడి “ఒరేయి అవధాని నవ్వించు వల్లవంచి చదవాలి—కష్టపడాలి ఈ స్కూలు వైసలు గడచి బయటపడ్డావా నవ్వు చారిలోకి వస్తావు. మొదటినుంచీ చదవాలి. ఆ బ్యూషన్ల మీద వద్దు. ఊరికీ నాలుగు డబ్బులకు కట్కు రైసు తోకు. చదువు కానీయ—తర్యాత మాద్దువుగానీ ఈ సంపాదించి” అని హితబోధచేస్తూ అడ్డుపడ్డాడు అతను సరే అనక తప్పలేదు. కాని...

ఆ బ్యూషన్లూ అతని ఉంటే మధ్యాహ్నం లప్పుకు కాస్త ఉపాసారం సేరించే భాగ్యం అతనికి లభించేది. అది వీలుగాకపోయింది. అయినా అతను వారి మాటకు సరే అన్నాడు.

మొదటి మాడు నెలలూ గడచిపోయాయి.

3

నెలలు గడుస్తున్నా గవవక అగిపోతున్నాయనే అనిపించింది. మాధవయ్యగారు ఎప్పుటిలాగా అతని యందు యెదురైనా శ్రద్ధిమా చూపుతూనే ఉన్నాడు. ఆయన భార్య పనులు చెప్పతూనే ఉన్నది. వారాల భోజనం ఆకలి తీరుస్తూనే ఉన్నది. ప్రాద్దుట భోజనం చేసి వచ్చిన రోజున మధ్యాహ్నం రెండుగంటలయ్యే సరికి తరయ ఆకలి వేసేది. కొంతసేపు దాన్ని గమనించుకొనేసరికి అతనికి చాడగానే ఉండేది. కాని రోజూ అల్లా జరిగి కొంతసేపటికి తిప్పనిసరై ఐడి వ్యవహారంలో మునిగిపోతే—ఆకలి అణగిపోయేది. స్కూలు వైసలు తరగతి పంతుళ్లు అప్పటినుంచే కొంచెం చూడాలిడి మొదలు పెట్టారు. హెచ్చరికలు చేశారు. “ప్యాసయినా తిప్పినా నావల్ల ఒరిగిపోయే జీమిటిలే” అన్నట్లు అవధాని ముందకొండిగా నడిక సాగించాడు.

తను ఆటే తెలివైనవాడు కాదన్న సంగతి తెలుసుకొన్నాడు అవధాని. తను చదువుకున్న బో

నకంటె చాలాకెల్ల తెలివైన పిల్లలు కన్పించారు. గారి తెలివి స్పష్టంగా కన్పించింది. వారితో తన్ను పోల్చుకొంటే—వారి భాగ్యంతో పోల్చుకొన్నట్లే అయ్యింది. వాళ్లందరూ పరీక్షలో పాస్ అయితే తాను ఫస్ట్ పోతా నేమోనని అంద్రోయం—అనుమానం కలిగింది. కలగడం అతని నడికకు మరీ అటంకమైంది. మరింత విచిత్రమౌతూ పడ్డాడు.

మాధవయ్యగారి చేత చీవాట్లు తినడం ఎక్కువయ్యింది.

* * *

అలా మధ్యాహ్నం—అదివాడం కావడం చేత భోజనం కాగానే గడికివచ్చి పుస్తకం పుచ్చుకొని పడుకొని చదువు మొదలు పెట్టాడు కట్లమందు తెరచిన పుటలు స్పష్టంగా కన్పిస్తున్నా అతని ముక్కు ఎక్కువగా పోయింది.

“దబ్బు లేదాడు—అసలు చదువుకోవడాదు— అసలు బ్రతికే నేరూడదు—బ్రతికి ఏం ప్రయోజనం...” అతని ఆలోచనలు కుంటుతూ సాగాయి.

అంతలో మాధవయ్యగారి భార్య కేక విని ఉలిక్కి పడి లేచాడు. చప్పన హాల్లోకి వెళ్లి “ఏమిటండీ” అన్నాడు. అవిడ ఒక చిన్న పని చెప్పింది. అతనందుకు ఉపక్రమించాడు. హాల్లో అక్కడక్కడ మేకులు కొట్టి కొన్ని పటాలు తిగించారు. అదీ అవిడ చెప్పిన పని. ఒక స్థూల—ఒక చిన్న గుత్తీ—అవిడ అందించిన క్రొత్త మేకుల పాట్లం తీసుకొని అతను ఆలస్యం చెయ్యకుండా పని మొదలు పెట్టాడు.

ఒక్కొక్క పటానికి మూడేసి మేకులు. వైదొలు ఒకటి క్రిందవైపున రెండు—ఇల్లా మేకులు కొట్టి పటాలు తిగిస్తున్నాడు. చివరి పటంకోసం మేకులు కొడుతూండగా ఆ ప్రమాదం జరిగింది. క్రింద పెట్టిన పాట్లం నుండి మూడు మేకులు తీసుకొని స్థూల ఎక్కాడు. రెండు పల్లెందున కరచిపట్టుకొని ఒక దాన్ని గోవిందు కొట్టాడు. రెండోది పరిగ్గా నురు పెట్టుకొన్న మక్కరి దాని పేటి కొడుతూండగా బల్లి ఒకటి వైపుండి చారి నెత్తి మీద పడ్డది. అతను అనిన రంగా ఖంగారు పడ్డాడు. నెత్తి మీద పడ్డవాన్ని ఒక పారి తలవెనక్కు విసురుగా విడిచింది అది దూరంగా పడేట్టు చూచాడు. ఆ సమయంలో నోట్లో ఆ చిన్న మేకు అరఅంగుళం పొడవు మేకు—ఇవపడేనా క్రొత్తది

కావడం చేత నున్నగా తెల్లగా వెండిలా మెరుస్తున్నది ఉన్నదన్న విషయమే అతనికి స్ఫురణలో లేదు. అది అతనికి తెలియకుండా ఎట్లా పడ్డదో—పడి లోపలికి చారిపోయింది. కానీ లోపలికి చారిస్తే అని పించలేదు. అది అల్లా జరిగిపోయింది. కాస్త తల తిరిగిపట్టరిపించింది. నాలుగైదు క్షణాల తర్వాత క్రిందకు దిగి అనుమానం కలిగి—అటూ ఇటూ పరికించి—తల పంకించి గుత్తి స్థూలమీద కాసేపు నిలబడ్డాడు. క్రింద పడిపోయిందేమోనని హలంతా ఒక క్షణం వెతికాడు. కానీ కన్పించలేదు. కాగితపు పాట్లం గాలికి కదలి హాల్లో ప్రాకుతోంది. మొదలు పెట్టిన పని పూర్తికాలేదు. అదీ చివరి మేకు. “ఆ పటం తర్వాత తిగిలిస్తాండీ” అని అవతలగదిలో ఉన్న అవిడుకు వినిపించేలాగున చెప్పేసి దరదరా తన గదిలోకి వెళ్లాడు. మళ్లీ ఒక పారి హాల్లోకివచ్చి కట్ల పెద్దరిచేసుకొని పదిమంతులకేపు వెతికాడు. ఆమెవచ్చి “నిరేలే—నీకే పని చెప్పినా కదలేదు. లేపు మరోటి తెప్పిస్తానలే అన్నది.

అది—ఆ మేకు మింగా నేమోనన్న అనుమానం అప్పుడు కలిగింది అతనికి. భయం వేసింది. “అయితే మరి నోప్పి పుట్టలేదేమో— అడ్డం పడలేదేమో అని పిచ్చిగ్రన్నలు ముమ్ములో మెదిలాయి. మంచినీళ్లు అడిగి పుచ్చుకొని కొంతసేపు నుక్కలు నుక్కలుగా కొంతసేపు గడగడా త్రాగాడు. “ఏం అనిపించడం లేదే” అనుకొన్నాడు. మళ్ళీవచ్చి గదిలో పడుకొన్నాడు.

* * *

అవధానికి అకస్మాత్తుగా—సకారణంగా అమితమైన భయం కలిగింది. అంత భయం అతను ఎన్నడూ ఎరుగడు. ఏదో వికార పెనుతున్నట్లనిపించింది. ఆ సమయంలో ఏదైనా బాధ కలిగితే తాను మూరిగితే అది ఏమైనా అంటుందేమోనని గబగబా నడిచి బయటకు వెళ్ళాడు. ఒకటి రెండు పీఠిములుపుల్లో రెండు మూడు పోదాలు త్రాగాడు. కొంతసేపు ఆయాగిక దారిలో ఏం ఇబ్బందరం వస్తుందో అని మరి భయపడి గదికి వచ్చేవాడు. వచ్చి వెల్లకిలా పడుకొని మూలల వంక చూస్తూ ఆలోచన చేశాడు.

అదుర్దా ఎక్కువయ్యింది.

నిముషానితో ఆలోచన—క్షణానితో భావం
భయపెడుతూ—నల్లని మేఘాలను చీల్చుకొనిపోయే
మెరుపుల్లా మనస్సులో మెదిలి మాయమయ్యాయి.
మనస్సులో నుడిగాలి బయలుదేరింది. ప్రళయ
ప్రభంజనాల నిశ్చంభణలు—వికృతరూపాల కౌరు
మేఘాల కదలికలు—వరదవాగుల ఔద్ధత్యపు పర
వల్లు — సంక్షోభం—నిరాశి — పృథ్వీభీకరకరాళి
దంష్ట్రార్ములవిలయతాండవం ఆతని హృదయాన్ని
ఆవరించాయి. శరీరం కంపించిపోయింది.
హృదయం వేడెక్కిపోయింది. నిట్టూర్పులు
బహు చెచ్చవయినాయి. నరవరంలోనూ రక్తం
తన గమనవేగాన్ని పదిరెట్లుగా పెంచుకొన్నది. నరాల
ప్రతి ములుపులోనూ ప్రతి రక్తనాళాల కేంద్రంలోనూ
సుత్తిరెట్లు వినిపించాయి. పది నిముషాలు గడి
చిందో లేదో నీరసం వచ్చింది. ఎంతోదూరం పరు
గెత్తిపట్టింది. ముచ్చెరుటలు పోయాయి. ఆ చిన్న
మేకు అప్పుకోశంనుండి—చిన్న ప్రేతుల్ని రెండుగా
చీల్చుకొంటూ పెచ్చుడిగా ముందుకు పోతున్నట్లే
అనిపించింది. “ఈ పూటతో ఆఖరు—ఈ దివియని
జీవితం” అని ఎవరో అన్నట్లే అనిపించింది.

అనుకోకుండా ఆతను పెద్దగా మారిగాడు.
అప్పుడే పనిమీద వెళ్లి ఇంటికి తిరిగివచ్చి హాల్లోకి
ప్రవేశిస్తున్న మాధవయ్యగారు ఆ మూలగురిని అవధాని
తిలుపు తిట్టారు. అతనులేచి రెండుపు తెరిచాడు.

అప్పుడే తెలిసింది ఆయనకు జరిగిన ప్రమాదం.
ఆయన డాక్టరుకోసం పరుగెత్తి తిరిగి వచ్చేసరికి కొంత
అలస్యమయ్యింది... కదిలకుండా పడుకోమని చెప్పి
వెళ్లారాయన. కళ్లు రెండూ గట్టిగా మూసుకొని పడుకు
న్నాడు. కాసేపు మర్నా ఆపే ఆలోచనలు.

* * *

అవధాని! అంతలో బ్రతుకువై ఆశి పుట్టింది.
ప్రాణంమీద రీపి తెలివినవచ్చింది. చివరకు ఈ గంపం
గవది ఏమైనాసరే బయటపడాలని దృఢమైన
ఆకాంక్ష—వాంఛ బయలుదేరింది. “పోనీ—పోలే
మాత్రం ఏం?” అని మరోభావం మనస్సులోనే విని
లించుకొన్నది. “కాదు—కాదు, అని పెద్దగానే
అన్నాడు. అనుకోన్నాడు. “ఉండి ఏం ఘన
కార్యాలు సాధింపజేతున్నావు?” అని యాపం
చాల్చిన మరో ప్రశ్న, ఎదురుగా వికటంగా నవ్వుతూ.

ఇంటిదగ్గర ఉన్న ముసలి తలిదండ్రులు—దూర
ముగా ఉన్న అక్క—తనకు ఆశ్రయమిస్తూ వారి
మామిల్లా వెయ్యిపుచ్చుకొని తీసుకొని వెళుతున్న
మాధవయ్యగారు - తన గడిపిన జీవితం, పట్టికడం -
చదివిన దడుతూ—అందరినీ—అన్నింటినీ జ్ఞాపకం
చేసుకొన్నాడు.

మరో కొద్ది నెలల్లో వస్తున్న పెద్ద పరీక్షలు స్ఫూర్తి
గలు వచ్చాయి. మాధవయ్యగారి మాటలు చెవులలో
మారుమోగాయి.

ఆ పరీక్ష ప్యాపపులే—చిన్న ఉద్యోగం
వస్తుంది. సంపాదన—జీవితం—తలిదండ్రుల పోషణ—
పెండ్లి—సంపారం—సౌఖ్యం—సాగిపోయాయి.
ఆతని ఆలోచన భావపరంపరలు అల్లుకొనిపోయాయి.

“బ్రతికాలని — బ్రతుకుదామని వాంఛ” ఆ
వాంఛ—భయంకరమై—దుస్సహమై బుడలుకొడు
తున్న భయమనే సర్వం చేయట్టివేయబడి విడిపించుకో
వాలని ప్రయత్నం చేస్తున్న ఆ వాంఛ—అందోళ
ననూ—ఆశెనూ కలిగిస్తున్న ఆ వాంఛ ఒక్కసారిగా
ఉనికింది.

ఊటజలంలా ఉలికి వచ్చి ముందుకు పొగింది.
మర్నాలో కొంత నీరు ఇంకి—కంటుపడినా చెమటగా
నిరంతరంగా వస్తున్న జలభారలపాటుతో ముందుకు
పరుగెత్తే ఊటజలంలా — ముందుకు పరుగెత్తిం
దావాంధ.

అతివోసారి ఉలికిపడ్డాడు. లేచి కూర్చు
న్నాడు. మనసు దిటవుచేసుకొన్నాడు. ఇక నాకేం
పర్వాలేదనుకొన్నాడు.

“నేను చావను” అనుకొన్నాడు. ఆ మాట
పదిసార్లు అనుకొన్నాడు.

మాధవయ్యగారు డాక్టరును వెంటపెట్టుకొని
వచ్చేసరికి అతనులేచి తిరుగుతున్నాడు. ఆ గార్డరా
అంతా పోయింది. వైగా చిరునవ్వులుకూడా నేర్పు
కొన్నాడు.

* * *

“కదిలకుండా పడుకోరా అంటే తిరుగుతున్నా
వేరా?” అని ఆయన వచ్చి రావడంతోనే అతన్ని
శీకలు వేస్తూ “వీడేనండీ అని అరిచి. ఆ డాక్టరుకు

చూపించారు. ఆ డాక్టరుగారు ఆతిన్ని పదినిమిషాలు పరీక్ష చేసి ఏవో కొన్ని ప్రశ్నలు చేశారు.

అతను కొన్నిటికి సరిగా సమాధానాలు చెప్పి లేచిపోయాడు.

అర్థం లేకుండా వెళ్ళాడు.

ఆ సమయమే మౌనమయ్యిపోయింది కానీపు ఒళ్ళు మండింది.

“ఏం పర్యావేదం చేస్తున్నావా? నే నీగంపం బహు సులభంగా గణించి బయటపడతాను. నా మనస్సు అట్లా చెబుతోంది. నాకు ధైర్యం వచ్చేసింది. రేపటికి - మామంపంపి మరీ - ఆరుగూ తొడిగి పోతుంది. పరీక్షకు మీరు చెప్పినట్లుగా శ్రద్ధగా చదువు తాను. ఏంధయం లేదంటే” అదీ అతను చెప్పిపోయాడు. బయటకు అసలేచిపోయాడు. ఒక్క సమయమే చేతనయ్యింది.

“ఎందుకంటే అంత గాఢరాపకతాయా - ఏం నాలంటిపిరియట్లోను పోలే ఏం - సప్తమేయం?” అని చెప్పాలనుకొంటున్నాడు; పెంపయ్యకు ప్రాణం పోతున్నది ధయం గ్రువపడిపోయి ఉంటుంది. కాస్త మరీ ఏమైనా చరించినా! అందుకే ఈ సమయం” అని మౌనమయ్యిపోయి అనుకోవచ్చు.

అయిన కాస్త కోపంగా “ఒరేయి అతనిని నువ్వొచ్చు కట్టిపెట్టి సరిగా సమాధానం చెప్పు” అన్నాడు.

* * *

అలాంటి రాత్రి ఆతిన్ని ఆసుపత్రిలో చేర్చించారు. ఇంటికివచ్చిన డాక్టరుగారు మౌనమయ్యిపోయిపోయి ఇక్కడ మనం చెయ్యాలిగిం చేయాలేదు, ఎప్పుడో అదీతీసి ‘అబ్బయ్య’ చేయాలి. అంతే అప్పుడంతాంటే బ్రతుకుతాడు” అని చెప్పి వెళ్ళాడు.

మౌనమయ్యిపోయి ఆసుపత్రి పెద్దడాక్టరుగారిని కూడా కలుసుకొని సమస్యలనుచేసి చెప్పిపోయింది తన ఆందోళన అంతా.

అయిన భార్యకూడా ధయపడ్డది.

అమె మనస్సుకు అతనిక దక్కడనే అనిపించింది. అదింతా తనమూలకంగా జరిగిందేమో ననిపించింది.

చింది. అట్లే కారణం లేకపోయినా అయిన తనమీద ఎక్కడ విరుచుకొనిపడతారో అని ధయ పెట్టింది.

ఓయి భగవంతుడా—మొటిపింపి నేను చెబుతూ నీకున్నా—మనకెందుకొచ్చిన చెడద అంటే అని కాని అయిన గాని విన్నానుకాదు ఇప్పుడేంచెయ్యవం అని అమె మనస్సులో నే మౌనపడ్డది.

అమె మనస్సు కరిగింది.

పిల్లలకు అన్నాలు పెట్టి ఆవిడకూడా ఆసుపత్రికి వచ్చేసింది. పనికొంతు దాటాక భగవంతుడిమీద భారం వేసి అయిన ఆతిన్ని ఆతినిపిగ్గర వదిలేసి—నన్ను మీరు చెప్పింటే—ఇంతమంది అనవసరం ఇక్కడ—రాత్రికొచ్చి పేమెంటుపిగ్గర ఉండడానికి పిల్లలకు అంటుండగా—ఇంటిపిగ్గర ఎక్కడలేకుండా ఉంటే ఎల్లారా అనుకొంటూ అయిన ఇంటికి తిరిగివచ్చారు

ఆవిడ ఆ రాత్రంతా అక్కడే ఉన్నది.

కానీపు అతనికి దగ్గరగా కూర్చున్నది. కానీపు ప్రక్కవరండాలో గోడకు చేరిగిలబడి మనుషుపాట్లు పడ్డది. అంతలో అదిరిపడ్డది. అతనికొక వేళ... అట్లా జరిగితే ఆతిని తల్లి ఏమని ఇదిచెబుండా అని కానీపు ఆలోచించింది. ఆ తల్లి కోకవాదాలు అమె చెప్పిపోయి (మౌనమయ్యి పిల్లపించింది.

తను ఇన్నాకొచ్చి ఆతినియందు అనుకోకుండా వహించిన నిర్ణయ జ్ఞాపకంవచ్చింది.

ఒంటిగంట దాటింది.

అతను సన్నగా మూలగడం ఆరంభించాడు. మేకు కదులుతున్నట్లుపించింది. ధయం చిన్న అపవాదులా మెదిలింది. కానీపు కదిలింది. అంతలో హృదయపీడనమీదకు ఉరికి కొరివిదయ్యాలా చిందులు త్రొక్కుడం ఆరంభించింది. ఒళ్ళంతా పగలవేసుకొని లేచింది.

అతను పెద్దగా మూలిగాడు. ఏమిటిగాయనా మూలుగుతున్నా అని మౌనమయ్యిపోయి భార్య వచ్చి మెల్లగా అడిగింది. మళ్ళీ అడిగింది “భాగం ఉందా” అని. అతను “అవునంటే” అన్నాడు. ఆవిడవెళ్లి ఎక్కువ పిల్లకుని వచ్చింది. నన్ను వచ్చి ఎక్కడనొచ్చి అని అడిగితే ఇదిగో ఇక్కడ అని అతను నిజంగానే చెప్పి లేచిపోయాడు. ఆ సమయం ఆతినిబాధ కొంత అర్థమయ్యింది. అమె వెళ్లి డాక్టరును వెంటనే పిల్లకుని

వచ్చింది ఆయన వస్తున్నవారిలో నిలబడి మాధవయ్య గారి భార్య ఏయింటి దాక్షయ్యగారు పిల్లవాడు చాలా బాధపడుతున్నాడంటి-మరి" అని అనిపించింది.

ఆయన "ఏంపర్వాలేదు. మానం చెయ్యగలిగింది చేద్దాం. బ్రతికే అది అతిని ఒక్క అంతకంటే ఏమీ లేదు" అని ముందుకువచ్చి అతన్ని పరీక్ష చేశాడు. ఆ పాటుంకాలమే అతనికొదాక్షయ్యగిరిన ఇచ్చాడు. ఇప్పుడువచ్చి మల్లమంతు ఇచ్చాడు. ఇప్పుడాయన చేసింది చాలా చక్కనిది. భయంకరంగానీ, బాధ వల్లగానీ అనుకోని ప్రమాదమేమైనా రావచ్చు" అని అనుకోని అల్లా చేశారాయన.

నిజానికి అతనికి కలిగింది బాధకంటే పదివందల రెట్లు భయం ఒక్కవారి మిషిరి చేసివేసి పాముకర చివి ముడుచుకుంటేలాగా. అందరి దయచేలాడించి నిలిపి వేయగల-వేసి ఫీలి. అభయం అటువంటిది. అదాక్షయ్య గారు ఆపని చెయ్యకపోతే మేకవల్ల గాక-ఫీలితల్ల అతినిప్రాణం హరి అనేది. అతను ఎంతో ధైర్యం వహించాలని ప్రయత్నంచేసినా.

"బ్రతికడేమోతే" అనుకున్న అతనిని బ్రతికి బయటపడ్డాడు. ప్రాద్దుట ఆమెకు బయటకువచ్చేసింది. ఆమెకారాత్రంతా ఆనన్న పాటుపడ్డది. ప్రాద్దుట ఆనన్న ఆమెను అభివందించింది-రాత్రంతా మేల్కొని అతనికి సేవచేస్తూ-దిగ్గరకూర్చొని విడుదలకూ కనిపెట్టుకొని ఉన్నవంతు ఆమె భగవంతుణ్ణి అభివందించి తిన్ను మన్నించమని ప్రార్థించుకొన్నది. ఆత్రూట పది గంటలకు అతన్ని వెంటపెట్టుకొని బండిచేసుకొని సంతోషంగా ఇంటికివచ్చింది, మాధవయ్యగారిభార్య. అతన్నామె వారాలు మాన్పించి మిగిలినవెలన్నీ తన ఇంట్లోనే భోజనం చెయ్యమన్నది.

జీవితంలో ఒక మలుపు ఉంటుంది. అందరి జీవి

తలకూ ఉంటుందామలుపు. అవి వారి వారి జీవితా నిశ్చే-జీవిత మాత్రానికే ఒకమలుపు ఏదో ఒక మాతాత్వం భవమైన, విచిత్రమైన ఒకనాక సంఘటన కారణంగా ఆ మలుపు చేరతారు. ఇక అక్కడనుంచి కొందరు అకోలు పరోలు చాస్తూ చెంచెం పెట్టు ఎక్కడైతే వెళతారు. తాపతాన్ని అంగకొంటారు. కొందరు ఆమలుపు దాటకో లేదో పడిపోయి క్రిందిన బార తారు-వారి వారి ఎక్కడ పడిపోతాకో వారికే తెలియదు.

అతనిని జీవితంలో ఇల్లాంటి మలుపు దాటాడు. అతను క్రమంగా ఎవ్వరూ అనుకోని అభివృద్ధిలోకి వచ్చాడు. ఆ సంఘటన అతనిలో ఎవ్వరూ ఉహించనిమాట వచ్చింది.

బ్రతికవలకొన్న తాను బ్రతికేవరికీ గాఢంగా వాంఛించింది నిజమయ్యేవరికీ అతనిలో ఉత్సాహం ఉలికి వచ్చింది అతని జీవితం ఒక క్రొత్త బరవదని పాగిపోయింది.

అతినాయేడు మూడునైసలు పరీక్షలోచక్కగా పాస్యసయ్యాడు.

దాంతో కీళ్లు విడలించి వేసి మల్లచెండుగా పెరిపాడు.

మాధవయ్యగా రతనికి ఒక వ్యాపారసంస్థలో ఉద్యోగం ఇచ్చించాడు.

అతనికి అందుకొని చూస్తుండగానే వెలకు రెండువందలు సంపాదించే ఉద్యోగస్థు డియ్యకు.

"మాస్తాదూ-ఇప్పుడు మీకంటే ఎక్కువ సంపాదిస్తున్నాడంటి" అన్నా దోకరోజు వారింటికి ఇన్ని పళ్లు పట్టుకొనివచ్చి.

"అత్రవపుడు" అన్నారాయన.

అన్నాడా భద్రపురుషుడు. "అతిభాగ్యవీరేంగాని, ఈమందు నలభైదివాలకు సరిపోతుంది. దీన్ని నేనిస్తే వారు చాలవరకు కోరికొంటారు." అని చెప్పి మందు యిచ్చాడు గాయకుడు. ఆ ధనికుని బలవంతించేత గాయకుడు అక్కడనే ఆగిపోయాడు. అప్పుడప్పుడు కొంచెం గా దిగ్గువస్తావా చాలామలాపాగా ఉన్నాడు వృద్ధుడు. రెండురోజులు గడిచిన పిమ్మట—“తమకు అనుగ్రహిస్తే వాచోక మనవి” అన్నాడు ధనికుడు గాయకునితో. “ఏమిటి? అన్నట్లు మాచాడు గాయకుడు. “మేము నిస్సంతులము. తిను ఆరోగ్యవనంవల్ల మాకోరతి తీరుతుంటుంది మా ఆరోగ్యం.”

“మీ దంపతుల ఆరోగ్యానికి సంబంధించిన విషయాలను వివరించండి. మందు తయారుచేసి యిస్తాను. ఆతిరువాతి భగవంతుగ్రహం” అన్నాడు గాయకుడు.

తనకేర్పిమైన అవారోగ్యంలేదని చెప్పి తన భార్యకుగల అవారోగ్యాన్ని వివరించాడా భాగ్యశాలి. మర్రి మర్రి కొన్ని అవసరమైన ప్రశ్నలు వేస్తూ సమాధానాలు పొందాడు గాయకుడు. “మీదా మంది కొన్ని మూలికలు తెప్పించండి. మందు తయారు చేస్తాను.” అని కొన్ని మూలికల పేర్లు వ్రాసి యిచ్చాడు. మూలికలు వచ్చాయి. రెండురోజులకు మందు తయారుైంది. “ఈ మందును ఎనభైదివాలా మీ సౌభాగ్యవతి చేతి నేదించుకొనింది. ఇంక వాకు శిలపు” అని లేచాడు గాయకుడు.

“తమకు కొంతకాలం ఇక్కడనే ఉండాలని మా ప్రార్థన. ఈ గృహంలో తమకు సదుపాయంగా ఉంటుంది. అదిగో, ఆ మెట్టమీద ఉన్న బంగారా మణ్డే. అందు బనచేసి మమ్ము అనుగ్రహించండి. తమకు అక్కడ ప్రకాంతంగా ఉంటుంది.” అని ప్రార్థించాడు భాగ్యవంతుడు.

“సరే, మీ ఆదేశాన్ని కాదనలేకపోతున్నాను” అన్నాడు గాయకుడు.

* * *

ఎనిమిది సంవత్సరాలు గతించాయి. గాయకునికి అక్రయమిచ్చిన భాగ్యశాలి ముద్దుల కుమారుని కిష్టకు వికుసంవత్సరముల వయస్సు. ప్రతిదినం తిన కుమారుని గాయకుని సన్నిధికి తీసుకొని వచ్చుతావుంటాడా భద్ర

పురుషుడు. ఆ బాలుడు చేతులు జోడించి ‘సమస్తే’ అని గాయకునికి నమస్కరించి వాని దీవనలంఘతాడు.

ఇప్పుడు గాయకుడు ‘సాధూరామ్’ అనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కాడు. సాధూరామ్ గారి పేరు వగరంలో చాలామందికి తెలుసు. ఆయన చెప్పే మంగుతో ఎంతటి గడ్డువ్యాధులైనా సమసిపోతున్నాయని చాలా ప్రతీతి. వందలాది వ్యాధిగ్రస్తులు ఆయన దర్శనంచేసి మందు నేదీస్తాంటారు. సాధూరామ్ వింగళపర్యత ప్రాంతంనుండి వచ్చారనీ, గొప్ప సాధుననీ, అనేక మంత్రశిక్షలు కలవాడనీ, వసమూలికల ప్రయోగంతో అసాధ్యమైన రోగాలను పోగొడుతున్నాడనీ వదంతి.

ప్రొవరాణాన్ నగరానికి వెలుపలనున్న భాగ్య వంతుని బంగారాలోనే ఆయన మకాం. ఒక నంట వాడు వారి స్నానసౌకర్యాలకు యేర్పాటుచేస్తాంటాడు. మల్లసాగోవతి లుంగీ కట్టు, తెల్లని ఉత్తరీయం ఆయన దుస్తులు. బాలుగు అంగుళాలవరకు పెరిగిన గడ్డం, గిరబాలులిరిగిన తలకట్టు, మంచి పోషణలోవున్న శరీరము, అయిన్నాక కళాకాదునిగాను, యోగాభ్యాస కునిగానుకూడా విరూపిస్తాయి. ఉత్తమ కళాకారుడుగా ఆయన ప్రసిద్ధి కెక్కడపోయినా కళాకారుని కుండవంసిన లక్షణాలన్నీ ఆయనలో ఉన్నాయి. కాస్త్రసమ్మతముగా ఆయన పాదాలేకపోషణయ్యి. కాని వీసుల విందుగా జయజేవుని గీతాలు, శ్రీ కృష్ణలీలా తరంగాలు తన తింజుర ప్రతిమీద గానంచేస్తాంటాడు. ఆయన నీటిరంగులతో చిత్రించిన ప్రకృతివృత్తాల చిత్రాలు వాలుగు బంగారాలోని గోడలమీద ఉన్నాయి. ప్రతిదినం బ్రహ్మముహూర్తాన లేచి శరీర వ్యాయామంచేస్తాడు. మారోగ్యదయమయే వేళకు స్వచ్ఛమైన తెల్లని దుస్తులతో బంగారా మందు భాగంలో కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. రెండు పళ్లెలివి పాలు త్రాగుతాడు. ఉదయం ఏడుమొదలు పన్నెండు గంటలవరకు రోగులు ఒక్కొక్కరే వరుసగా వస్తారు. వారు చెప్పింది విని మందు ఇస్తాడు. అపార విహారాలకు కొన్ని నియమాలు చెప్పిపంపుతాడు. మందు ఖర్చు నకుగాను ఆయన కేదురుగావున్న దర్బారులో ఎవరికి తోచినసామ్యు వారు వేసి జరిపోతారు. పన్నెండు చాలాక ఎంతటివారికైనా మందు యివ్వబడదు. వారి దర్శనమే లభించదు. సాయంత్రం మధురమైన గానం ఆ బంగారా ఆవరణనుండి వినిపిస్తుంది. రాత్రి

ఏడు మొదలు పదిగంటలవరకు ఇరవైయ్యైదుండి ధోవదప్పకులు అక్కడ భజనలో పాల్గొంటారు. రాగ తాళములతో కూడిన పరమేశ్వర సంకీర్తన, ఆత్మ పర మాత్మల విశ్వమైనట్లు అక్కడి ప్రకాంత ప్రకృతిలో వీసమాడుంది.

* * *

పసిడిపంజరంలోని చిలుక మానవుల దర్శనములకు చాలా మనోహరంగా కనిపిస్తుంది. దాని తీరర లావణ్యం మానవులను ముగ్ధులజేస్తుంది. దాని పలుకులు వినుటకు విందు చేస్తాయి. వారు దానిదుట్టూచేరి పళ్ళూ పాలా ఇస్తారు. రమ్యమైన దాని బాహ్య సౌంద ర్యాన్ని చూచేవారెగాని దాని హృదయజేదని గ్రహించి సామర్థాతి ప్రకటించగలిగే మానవులెంద రుంటారు? తన స్వచ్ఛాస్వాతంత్ర్యాలను కోల్పోయి, తోటివిహంగముల సాంగత్యానికి దూరమై ప్రియురాలి విరహంతో తపించి, కన్నీరు మున్నీరుగా యేదై ఆ కీరహృదయక్రందనం వివగలిగే మానవు లెంద రున్నారు?

హైదరాబాద్ లో సాధూరామ్ అనే పేరుతో ప్రసిద్ధిక్కిన వ్యక్తికి పంజరంలోని చిలుకకును ఒక్కరిషయంలో మాత్రమే భేదముంది—చిలుక మానవులచే బంధింపబడుతుంది. బంధిముక్తికి తన సర్వశక్తులనూ ధారపోసి ఓడిపోతుంది. కాని సాధూ రామ్ తనకుతానే తీరి తెచ్చుకొన్నాడు బంధనం. బాహ్యప్రపంచంలోకి పోయి తనవారిచేరి పాటి వారితో సంతోషంగా జీవించాలని వాని హృదయం, పంజరంలోని చిలుక హృదయంతలె కొట్టుకొంటోంది. బయటికిపోయి తనవారిని చేరడానికి అవకాశంగాని, క్షిణినిలేక తిల్లడియైతుంది చిలుక. తనవారిని చేర డానికి అవకాశమూ క్షి రెండూ ఉన్నా కదలలేక పోతున్నాడు సాధూరామ్, ఇందుకు కారణం?

* * *

చిట్టిబాబు నివాసస్థానం కాకివాడకు దగ్గరలో నున్న ఒక గ్రామం. చిన్నతనంలోనే తిల్లిని కోల్పో యాడు. అనాటినుండి తిల్లి లేని లోపంలేకుండా అతి గారాబంతో పెంచాడు తండ్రి. బైదికన్యత్రిచేస్తూ తనకువచ్చే అతి స్వల్పమైన రాబడితోనే కుమారునికి సమ సైదుపాయాయా కలుగజేస్తూ ఉండేవాడాయన. గారాబం ఎక్కువైన కారణంచేత చిట్టిబాబు ఎవ్వడూ బడికి పల్లిడింగాని చదవడంగాని జరుగలేదు. పన్నెం

డేళ్ల వయస్సు వచ్చేవరకూ అటపాటలతోనే కా గడిపేవాడు. తన గ్రామంలోగాని చుట్టుప్రక్క గ్రామాల్లోగాని జరిగిన వాటకాలు, హరికథలు అతి కననిగాని విసనిగాని లేవు. వీని పోరువడలే ప్రతీ వివోదానికి తండ్రి తీసుకొని వెళ్లేవాడు. తా విన్న పాటలు పాడడం, బొమ్మలు గీయడం వాని చాలా ప్రിയమైనవి. ఎల్లప్పుడు కుభ్రమైన తెల్ల దుస్తులు ధరించటం వానికి ఆనందం. ఆ తిరువారే చిట్టి బాబు సవతితిల్లి అడుపాజ్జల్లో ఉండవలసినట్లైంది అప్పటినుండి వానికి లోకంలోని కష్టముఖాలంజే యేమిటో తెలియడం ప్రారంభమైంది. చిన్నప్పటి నుండి ఒకరి అనుపాజ్జల్లో ఉండకుండా స్వేచ్ఛ ననుభ వించాడు. అందుచే సవతితిల్లి అధికారం వాని సహింపరానిదైంది. వాని గ్రామానికి రెండు మైళ్ళ దూరంలోవున్న గ్రామంలో వాని తల్లివైపు బంధువు లున్నాడు. అక్కడికి పోయి అత్త రాభ్యాసం ప్రారం భించాడు. రెండు సంవత్సరాల్లో చక్కగా చదువను వ్రాయను నేర్చుకొన్నాడు. తరువాత ఆ గ్రామం లోని సంస్కృతిపాఠశాలలో చేరి రెండుమూడు కావ్యాలు చదివాడు. తాను రెండోవివాహం చేసు కొన్న తరువాత తన కృహపరిస్థితులు మరి చిట్టిబాబు విషయంలో తల్లివ్వంగా ఉన్నాడు తండ్రి. వానికి అవసరమైనవన్నీ రూపాయా అక్రొ యివ్వడం తప్ప వాని విషయంలో కలుగజేసుకోవడంలేదు వాని తండ్రి. వాని భరిష్యక్షీరితానికి తిగినమార్గం చూపించేవారెవరూ లేరు చిట్టిబాబుకు. తనకుతానే స్థిరమైన బాట యేర్పాటుచేసుకొని అందులో పయనించి అభివృద్ధికి రావడానికి తిగినంత జ్ఞానమూ వయస్సుకూన లే వరి నికి. రెండుసంవత్సరాలు మాత్రమే సంస్కృతిం చదివి తిరువారే సంగీతం నేర్చుకొనడం మొదలు పెట్టాడు. నాలుగైదు నెలలు గడిచాక సంగీతంచూని చిత్రాలు గీయడం ఆభ్యసించాడు. అదికూడా అయి దారు మాసాలమాత్రమే సాగింది. ఆ తిరువారే హిందీ చదివి మధ్యమపరీక్ష పాసయాడు.

ఏది చేయవలెనన్నా తిరుమ నాటకాలూ నీనీ మాలూ చూడడం వానికి అత్యవసరమైన విషయం. కొంతమంది స్నేహితుల్ని కూడగట్టి ఒక నాటక సమాజం యేర్పాటుచేశాడు. చిన్న చిన్న నాటకాలు తోడిసిల్లలకు ప్రవర్తిస్తూ ఉండేదా నాటకసమాజం. చిట్టిబాబు పాట, నటన, సిల్లలనేకాకుండా పెద్దలను

కూడా ఆకర్షించేది. పెద్దవాళ్ళలో జంతులేమండా మాట్లాడడం, తన పాటచే వారిని మెప్పించడంవల్ల స్వగ్రామంలోనూ — చదువుకోసే గ్రామంలోనూ చిట్టిబాబుని ఎరుగనివారు లేరు. ఎల్లప్పుడూ శుభ్రమైన బట్టలు కట్టుకోవడం, పిన్నులతోనూ పెద్దలతోనూ చదువుగా మాట్లాడడం, మధురంగా పాడడం వాని ప్రత్యేకాకర్షణ. ఖలానా చోట తినాలి, ఖలానా చోట పడందాలి అనే నియమం వానికి లేదు. భోజనం వేళ ఎవరింటి దగ్గర ఉంటే ఆక్కడ భోజనం చెయ్యడం, నిద్రపోయే వేళ ఎక్కడ వుంటే అక్కడ నిద్రపోవడం ఆలవాటయింది. ఈవిధంగా చిట్టిబాబు వయస్సు ఇరవై సంవత్సరాలు దాటిపోయింది. తండ్రి వానికి పెళ్ళి ప్రయత్నం చేశాడు. దమ్మిడీ సంపాదించడానికి మార్గం లేదనిపిస్తే, వాని పెళ్ళి వద్దని తండ్రితో మొర పెట్టినవాడు చిట్టిబాబు. కాని వాని ఆప్త బంధువులంతా రకరకాలుగా నచ్చజెప్పి వివాహానికి సమ్మతించ లేకారు. ఎవరన్న జెప్పినా విచిత్ర స్వభావం కలవాడు కాదు. కాని వానికి భార్యగా ఎన్నికైన కన్య సౌందర్యం వానిని మంత్రముగ్ధుని చేసింది. ఆమె లావణ్యం వాని భవిష్యత్తులోనికి సంబంధించిన ఆలోచనను దూరంచేసింది. పెండ్లి చేసుకోవడం అనే వాని పట్టుదను నశింపజేసింది. నిరాడంబరంగా చిట్టిబాబుకు వివాహమైంది. వానికి ఏర్పడమైన ఆస్తి పాస్తూలూ లేవు. ఏదైనా నాకరిచేసుకొని జీవించడానికి తగిన చదువులేదు. ఇంతవరకూ యేర్పడమైన మనోవేదనా లేకుండా ఆకాశంలోని విహంగంలా జీవించాడు. తన ఆహార విహారాలకు సంబంధించిన చింతి వానికెప్పుడూ కలగలేదు. నూరినవధువుతో ఒక నెలరోజులు మాత్రం ఆనందించు గడిపాడు. తరువాతి రోజులు గడచినకొద్దీ వాని ఆనందం దూరమౌతోంది. తండ్రి సంపాదనతో తనూ భార్య, తండ్రి నవతి తల్లి, నలుగురు ప్రాణులు జీవించడం ఆనంధమయింది. వియ్యం లేవు, పప్పు లేదు, ఉప్పు లేదు అని చెప్పే నవతిలిల్లి మాటలు వానికి హృదయవిదారకంగా ఉన్నాయి. తాను డబ్బుసంపాదించాలి. అది ఎలా సాధ్యపడుతుంది? నాకరి చెయ్యాలంటే చదువుకొనాలి. ఇప్పుడు చదివడం ఆనంధవం. దానికి పెట్టుబడికానాలి. ఏ చిన్న వ్యాపారం చేద్దామన్నా పెట్టుబడిలేదనిపి పొగడు.

తనకు బాగా నేర్చుకుంటున్న పరిచితులు అయిన కొంత మంది గృహవంతుల్ని బుర్రం యాచించాడు. నిరాధారుడైన వానికి బుర్రంమెవరిస్తారు?

ఇంతలో వాని మేనత్తగారి అల్లుడు వాళ్ళ గ్రామం వచ్చాడు. ఆయన ప్రసిద్ధికెక్కిన ఆయుర్వేద వైద్యుడు. గుంటూరులో ఉంటున్నాడు. ఆయన్ని ఆశ్రయించి వైద్యం నేర్చుకొంటే బ్రతుకు తెరువును పొందం కాగలదని అనుకొన్నాడు చిట్టిబాబు. తన పరిస్థితినితా ఆయనతో వివరించాడు. ఆయన వాని స్థితికి జాలిపడి తనతో రమ్మన్నాడు ఒక సంవత్సరం పాటు భార్యను వుట్టింట ఉంచి తాను గుంటూరులో వైద్యం నేర్చుకొనడమే తన పరమలక్ష్యమని నిర్ణయించుకొన్నాడు. ఆ మరునాడే భార్యను వుట్టింటికి పంపించి తాను గుంటూరు వెళ్లాడు. వాని మకాము భోజనము వాని మేనత్తగారి అల్లుని ఇంట్లోనే. ఆయన వైద్యకాస్త్రం బాగా చదువుకొన్న ఖంపవైద్యుడు. మంచులు తయారుచెయ్యడం వాటిని ఆమృతం, వైద్యం చెయ్యడం ఆయన వ్యాపారం. చిట్టిబాబు ఆయన సమలన్నిటిలోనూ పాల్గొంటూ ఆయనకు చేబోడుగా ఉండేవాడు. వాని మేనత్త కూతురు వానికంటే రెండేళ్లు పెద్దది. వానితో ఎంతో యెరువుగా ఉండి వానిని చాలా ఆదరించేది. ఆమెభర్త యెప్పుడు నలభై సంవత్సరాలు దాటి ఉంటుంది. అయిదారుమాసాల క్రితమే వారి వివాహమైంది. ఆయన యీమెను ద్వితీయవివాహం చేసుకొన్నాడు. తన భార్య చిట్టిబాబు, మేనత్త మేనమామ బిడ్డలని ఆయన ఎరుగనను. కాని వారు చదువుగా మాట్లాడుకోవడం ఆయనకు కష్టం కలిగించేది. ఆమెతనతో ఎక్కువచదువుగా మాట్లాడి వేళాకోళాలు చెయ్యడం యాచి చిట్టిబాబు తన్నుతాను సంభావించుకొంటూ ఆమెను తిప్పించుకొని దూరదూరంగా తిరుగుతూండేవాడు. ఆమె ప్రపంచంలోని పరివర్తన చిట్టిబాబు కనిపెడుతూనే ఉన్నాడు. సాధ్యమైనంతవరకు ఆమె ఎదుట బడకుండా తిరిగేవాడు. ఒకనాడు సాయంకాలం చిట్టిబాబు ఒంటరిగా మంచుల గదిలో ఉండగా ఆమె వచ్చింది. 'ఆమెను ఏంపని చేస్తుంది? పీటిలో మగవాళ్ళి మందులే? అడవాళ్ళ మందులే? మొదలైన అర్థరహితమైన ప్రశ్నలు వేస్తూ అతిదు తొలగుతూన్నా దగ్గర దగ్గరగా నిలబడి వెకిలిగా నవ్వుతూ

మాట్లాడుతోంది. అదే సమయాన ఆమె భర్త అక్కడికి రావడం వారిద్దరినీ ఆగదిలో చూడడం తలపెట్టించింది. ఆ మరునాడే ఆయన చిట్టిబాబుని ఏకాంతముగా కలుసుకొని "ఇప్పటికీ నీవు వచ్చి అనుమానాలేవి. ఇంత వరకూ ఏదో కొంతవరకూ వైద్యం చేర్చుకోవ్వావు. ఎక్కువకాలం నీవు భార్యను పుట్టింటిద్వారా వదిలడం మంచిపనికాదు. ఇంక ఇంటికి చేరి వ్యతిరేకంగా వైద్యం చేసుకుంటూ కాలక్షేపం చెయ్యడం మంచిది" అని నిర్బంధమాటలుగా చెప్పాడు. చిట్టిబాబుకి ఆయన చెప్పింది నిజమే అనిపించింది. సామాన్యమైన వ్యాధులకు చికిత్స చెయ్యగలిగే కర్త తనకు కలిగింది. తాను వివాహమైన నెలకోజాలోకే భార్యను వదిలిపెట్టాడు. ఇంకా ఇలాగే కాలక్షేపం చేస్తే ఆమెకు చాలా అన్యాయం చేసిన వాడతాడు. తన భార్య కుటుంబం తలపుకి వచ్చేసరికి వాని మనస్సు వికలమైంది. ఇంక ఒక్క గంటకూడా అక్కడ ఉండడం దుర్భరమనిపించింది. మరునాడు ఆయన పుట్టింటికి కొన్ని సామాన్యమైన మందులు, పది రూపాయలు తీసికొని ఇంటికి బయలుదేరాడు. ఆయన సంతోషంతో అతిర్వదిస్తూ వానిని సాగవంపాడు.

* * *

ఇంటికి వచ్చినచంటనే భార్యను తీసుకొని వచ్చాడు చిట్టిబాబు. తాను వైద్యం చేస్తాడనే విషయము అందరికీ తెలియజెయ్యడమెలాగ అనే సమస్యలు కలిగి ఉన్నాయి. తనకు పరిచితులైన వారందరితోనూ, తాను, గడచిన అనుమానాల్లోనూ వైద్యం చేర్చుకోన్నాడనే విషయం వివరించాడు. యింక తాను వైద్యవృత్తిలో కాలక్షేపం చేస్తానని చెప్పాడు. ఇదివరలో చిట్టిబాబు ముద్దుముద్దుగా పాటలు పాడి చిన్ని చిన్ని వాటకాలలో చేపలు వేసేవాడు. కొంతమంది కళాభిమానులు వారికి వీపనీ లేవవ్వకు కాలక్షేపానికి వానిని వినియోగించుకొనేవారు. అయితే మాసాల్లో అతను వైద్యుడయ్యాడంటే ఆ గ్రామంలోనివారికి వత్తువచ్చింది. హేళనభావంతో నవ్వుకు వాని మాటలకు ఊహించారు. చిట్టిబాబు స్వగ్రామం చేరి వారం గడచింది. మరదివ్వుని వచ్చినవారెవరూ లేరు. ఇంకోవారం గడచినా వానిదిగ్గరకు యెవరూ రాలేదు. సుంటూరులో పదిరూపాయలు అప్పు తీసుకొని ఇంటికి వచ్చాడు. భార్యను తీసుకొనివచ్చాడు.

పది రూపాయలు అంతటితో పూర్తి అయ్యాయి. కోజంతా ప్రయత్నం చేసి మరో పదిరూపాయలు ఆ సంతాపించాడు. వారంకోజాలకు అనిమాడా ఖర్చు పోయాయి. తండ్రిసంతాపంతోనే అన్నిసావా అతికష్టమొంది గడుస్తున్నాయి తండ్రిసంతాపంతో ఒకరూపాయికి మించిఉండని వానికి తెలుసా ఆయన కుటుంబసోదరులై యేరినంగా కష్టపడుతున్న తాను కల్లారా చూస్తున్నాడు. అటువంటప్పుడు తాం ఎంతో కొంత సంతాపిస్తే చేగాని కుటుంబ నిర్వహణ అసంభవమవుతుంది. తన వైద్య వ్యాపారం వ్యాపించేయ్యడమెలాగ అనే ప్రశ్నతో వాని మనస్సు రాత్రుం బలమై తీవ్రంగా పనిచేస్తోంది. ఆ గ్రామంలో ఒక ఎల్లాపతి వైద్యుడు ఒక ఆయుర్వేద వైద్యుడు ఉన్నారు. వాని తమ వృత్తిలో లిగివంతగా సంపాదిస్తున్నారు. ఆ వేళమంది వారి వద్దకు వెళ్లి వైద్యం చేయించుకొంటున్నారు. వారి మందుల బీరువాలు, వారి వేషభాషలు చూస్తే తాను కూడా అటువంటి యేర్పాట్లు చేసుకొంటే ఉపయోగపడగలదని వానికి తోచింది. కాని వాటికి పెట్టుబడి కావాలి. పది రూపాయలు అప్పు దొరకడమే దుర్లభమైతే గెండు మాకు వందలరైవా ఖర్చయే ఏర్పాట్లు తా నెట్లు చెయ్యగలకు. అసంభవమనిపించివెళ్లింది. అయినా నిరుత్సాహ పడక ఒక బల్లకు బల్లరంపువేసి దానిమీద 'శ్రీ లక్ష్మీ ఆయుర్వేద వైద్యశాల' అని చక్కగా వ్రాసి తమ యింటిమార్కుకి ప్రేరేపించాడు. ఒక నెల అతికష్టం మీద గడిపాడు. ఈ నెల కోజాల్లోనూ ఇద్దరు కూలివని చేసుకొనేవారికి తనకు గడ్డంగీనే మంగలికి మాత్రం వాలుగైదుపాట్లు మందులిచ్చాడు. ఒక కూలి అర రూపాయి మరియొకకు ఒక రూపాయి యిచ్చారు. ఉల్లో అర్థ, పావలా, గెండు మూడు చొప్పున అప్పులు యేర్పాటు రూపాయలవరకూ లేలాయి. నిత్యమూ బాకీలడిగి వారికి సమాధానం చెప్పడం చాలా కష్టమౌతోంది. ఈ రకమైన కష్టం తా నెప్పుడూ అనుభవించి యేరుగడ్డు. ఇంక దినములు దొర్లించడం దుస్సాధ్యమని ఓస్తోంది. గెండు మూడు చేపెంటుమందులు తయారుచేసి దుకాణదార్లకు అమ్మడం మంచి దనిపించివెళ్లింది. అందుకైనా మొదట ఒక పాతిక ముప్పైరూపాయలు పెట్టుబడి పెట్టాలి. వాలుగుకోజాలు విశ్వప్రయత్నం చెయ్యగా ఒకరిద్దర

పది మరీ యిద్దరి స్నేహితులదగ్గర రెండు అయిదురూపాయలు అవ్వ పంపాడించగలిగాడు. వెంటనే అవసరమైన చూరీకలు వగైరా సరుకులకొని చిటిపిల్లల బల్ల వ్యాధికొనుండు, కుర్రపులు చిరుము మొదలైనవాటికి ఒకమండు, మలబద్దకమున కొకమండు తియ్యారుచేసి వాటిని సీసాలలో ఉంచాడు. కాకితం ముక్కల మీద మండులపేర్లు, వాటి గుణములు గ్రామీ చిన్న సీసాలమీద అంటించాడు. ఒక వారం రోజుల్లో ఒక్కొక్కరకానికీ ఇరవై మండుసీసాలు తియ్యారయ్యాయి. వాటిని తీసికొని అద్దెపైకియెగిరి ఒక్కొక్క గ్రామమే చూచుకొంటూ కాకివాడ చేరాడు. ఏ గుర్రాణంమీదకు వెళ్లి అడిగినా అవి అమ్ము డియే సాగం కనుపించలేదు. “వారుగేల్లకైతెం కొన్నుమండులు అమ్ముకుకొక బూజుపట్టి పది ఉన్నాయి. ఇంకా మాకు మండులెందుకయ్యా బాబూ” అన్నాడొకడు. నుండుసీసామీద చేవాశితో ఉన్న రేబీలుచూచి “అబ్బే, ఇలాంటివి అమ్ముకుకావు” అన్నాడింకోమవుకాదు. ఫలానా మండులున్నాయి తీసుకొంటారా అంటే సమాధానమే చెప్పక వేరాలు చూచుకొంటూ గంటపేపు నిలబెట్టి ‘పోవవ్యా, ఇప్పుడు తీరికలేదు’ అని కనిపెరాడు ఒకవ్యాపారి.... ఈవిధంగా రెండురోజులు కాగిరిగోట్లు తిరిగినా ఒక్క సీసాకూడా అమ్ముకుకాలేదు చిట్టిబాబుకి. రెండుపూటలు పట్నంలోఉన్న మారపుబంధువు లింట్లో భోజనం చేశాడు. ఒకపూట హోటల్లో భోజనం చేశాడు. ఒక పూట ఇంక భోజనానికి దగ్గర డిబ్బులులేవు. ఆ పూట భోజనం లేకుండానే గడిపి మాడోరోజుకి యింటికి చేరాడు. పైకిలు అద్దె రెండున్నర రూపాయలు యివ్వలసి వచ్చింది. ఇప్పుడు ఇచ్చి తీరాలన్నాడు పాపు యజమాని. సాయంకాలానికి యిస్తానని వానిని అతికష్టం మీద ఒప్పించి యిల్లు చేరాడు. ఆ సాయంకాలం పైకిలుపాపు యజమాని వచ్చి డిబ్బియ్యన్నాడు. రేపు తప్పకుండా యిస్తానన్నాడు. ‘అదేం పనికిరాదు పాతి బాకీ అర్ధరూపాయి, ఇప్పుడు రెండున్నర రూపాయలు యిస్తే నేగాని కదిలినది కూర్చున్నాడు. చుట్టుప్రక్కలవాళ్లు నలుగురూ చేరి నాలుగు విధాలుగానూ మాట్లాడడం మొదలు పెట్టారు. వానికేమి చెప్పాలో తోచలేదు చిట్టిబాబుకి. చివరకు వాని తండ్రివచ్చి ‘రేపు నేనిస్తాను నాయనా’ అని ప్రతిపాది పంపించాడు.

ఈ సంఘటనతో చిట్టిబాబు భార్య నువ్వుల లోపల నిలబడి చూస్తూనే ఉంది. తన వీధిదేవుడు చేతకాని దేవుడు భార్యకు తెలియనీయకూడదని చెప్పేయిన మని వాటిమందీ ప్రశుత్తిస్తూనే ఉన్నాడు. కాని సరళి తల్లి నోటిని కట్టలేకపోయాడు. ఉట్లోని అప్పుల పంతులైనా ఆమెకు మనిషివరదాలని ప్రశుత్తిం చాడు. నేను ఆ బండారంకూడా బయటపడిపో యింది. అవమానంతో వాని తిల గ్రుంగిపోయింది. అంచాలుచించే ఆ మాతన వధువుకి తన ముఖం చూపించలేకపోయాడు. ఇంక ఇంట్లోకి వెళ్ళేటం డానే బయలుదేరి తాను చదువుకొన్న గ్రామంలో పివతల్లిగారింట్లో వెళ్ళాడు. తన పివతల్లిని యేకో చి నం గా ఇరవై రూపాయలు అప్పుయిస్తే నేగాని తన పదువు నిలబడదని ప్రాధేయపడ్డాడు. ఈ యిరవై రూపాయలతో చిల్లర రాకీలు తీర్చు కొని తనవద్ద నిల్వ ఉన్న మండులతో కాలక్షేపం చెయ్యలసింది చెప్పాడు. ఆమె వారిపది ఇరవై రూపాయలు యిచ్చింది ఆరాతి అక్కడే వుండి మనివాడు ఉదయమే కాకివాడ బస్సు ఎక్కాడు. అక్కడినుండి మరునాటికి జెజనాడ చేరుకొన్నాడు. హోటలుకి వెళ్ళి భోజనం చేసి ఇంక యేమిటికీ ద్రవ్యం అని ఆలోచిస్తూ బయటకు వచ్చాడు. ఒక పాగువు తంబుర మీటుతూ పాడుకొంటూ హోటలు యెగుట నిలబడ్డాడు. పాగువును చూడగానే చిట్టిబాబు మవస్సులో యేకో తిడుక్కునుంది. వాని దగ్గరకు వెళ్లి “ఇలాంటి తంబుర ఒకటి కావాలి. ఎలా దొరుకుతుంది? వాని ఖరీదు ఇచ్చేద్దాం” అన్నాడు “దొర క్కేం బాబూ, నాలుగు రూపాయలెవ్వరింది. తిరుగు లేవ్వంటే పాపంఅత్రం లేస్తాను.” అన్నాడు పాగువు. “తప్పకుండా తీసుకొనిరా. సాయంత్రం నే నెక్కడే ఉంటాను.” అన్నాడు చిట్టిబాబు ఆ పూట, కాల క్షేపానికి బహారంతో తిరిగాడు. పుస్తకాల దుకాణంలో భగవద్గీతంబంధమైన గీతాలు గల పుస్తకాలకై వెతికాడు. ‘గీత గోవిందములు’ ‘శ్రీ కృష్ణలీలాతరంగ ములు’ రెండు పుస్తకాలు కనుపించాయి. వాటిని కొని హోటలుదగ్గరకు చేరాడు. సాయంకాలం పాగువు తంబురతీసుకొని వచ్చాడు. నాలుగు రూపాయలు వాని చేతిలోపెట్టి తంబుర తీసుకొన్నాడు. తంబుర, పుస్తకాలూ చూచేసరికి వానికేదో చెప్ప లేని విషాదమూ అనందమూకూడా కలిగాయి. అవి

చేతిలో ఉండగా ఎవరైనా చూస్తారేమోనన్న భయం కలిగింది. తనవాడే తన గ్రామనికి దగ్గరగా ఉందని పించింది. తేబులోని దబ్బు చూచుకొన్నాడు. ఈ దబ్బుతో ఇంకా చాలాదూరంపోవలసివచ్చుననుకొన్నాడు. తిన్నగా చేదచకి చేరి మోదరాబాద్ కి తిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. ఇంక ఒక్క ఆటా మాత్రమే వాని తేబులో మిగిలింది. ఎందుచేతితో పరవాలేదని పించిందలికి. రైలు కొంతదూరం పొగిది తరువాతి తింబుర ప్రతిదీగించి తనకు వచ్చినగోతాలూ, త్లోకాలూ ఒక గంటపేపు పాడారు. ఆ పైటైలోని వారంతా తిన్నయ్యలై రిన్నారు. పాట ముగించి తింబుర క్రింద పెట్టాడు. అతినికి దగ్గరలో కూర్చున్న ఇద్దరు వ్యక్తుల్లో ఒకాయన పావులా, ఇంకో వ్యక్తి ఆటా యిచ్చారు. మరో అయిదు నిమిషాల్లో ఆ పైటైలోని వారు ఎవరికి తోచింది వారు యిచ్చారు. చిట్టిబాబు, చేతిలోని దబ్బులవైపు కొన్ని క్షణాలు చూచాడు. కళ్లు పిక్కతో నిండాయి. ఆ పైటైలోని వారంతా వానికి అపరిచితులైనా, వారివైపు చూపితేక పోయాడు. ఆదబ్బులు తేబులో వేసుకోడానికి వానికి చాలాపిగ్నూ, భయమూ, సంకోహమూ కలిగాయి. బదువెక్కిన పృథియంతో, పిట్టువించిన కళ్లు చూచుకొని కూర్చున్నాడు. ఒక గంట గడచిది తరువాతిగాని ఆ దబ్బులు తేబులో వేసుకొన లేక పోయాడు.

* * *

మోదరాబాద్ చేరిన ఆరునాల్గంట తరువాతి చిట్టిబాబుకి ఒక భాగ్యవంతుని ఆశ్రయం లభించింది. చిట్టిబాబు గాయకుని రూపంలో ఆ భవవంతుని ఆకర్షించాడు. బ్రదుక్కిని రూపంలో వాని ఆవిరాధి మానాలు పొందాడు. వానికి కుమారుడు కలగవంతో ఆ కుటుంబానికి ఆరాధ్యదేవత అయినాడు.

ప్రతికూల పరిస్థితుల కివలప్రహారాన్ని తట్టుకోలేక ఇల్లు వదిలివచ్చాడు. వాని వేషభాషలు, ప్రవర్తనమూ చిట్టిబాబుకి 'సాధూరామ్' అని పేరుపెట్టి వాని నొక పాధువుగా పరిగణిస్తున్నారు. వీరిరూ మొక్కలొద్దువా దేవతా? పేదప్రభాగ్యులొచ్చి, పూజనీయస్థానాన్ని అయోచిత భవార్జనమ కలగ జేసిన పదవిని కాలవన్నుకొనే బంతి మూర్ఖుడుకాదు భాగ్యశాలికి కుమారుడు కలిగిన తరువాతి చిట్టిబాబు భాగ్యశాలి బయటపడింది. వానిలో రెండు సంవత్సరముల మండి సుప్తమైన మధురస్మృతులు బాగ్యశాలిమారున్నాయి. నిరాశానిధిదాంధ్ర కారంలో ఆకాదుర్గులు దీపింపవారంభించాయి.

వానివద్దకు వచ్చే వ్యాధిగ్రస్తులు విత్యకూ ముఖభక్తులై ఎవరికి తోచింది వారు దబ్బాలో వేస్తూ టారు. ప్రతిదినం మధ్యాహ్నం సాధూరామ్ వ్యయంగా ఉల్బీని తెలుస్తాడు. ఏదై మొదలు వం రూపాయలవరకూ ప్రతిరోజూ వానిలో సాము ఉంటుంది. మందులభక్తులతోను ప్రతిరోజూ రెండురో రూపాయలవరకూ నిల్వచేస్తున్నాడు. భవంతోపాట వానిలో ఆశ్రయ పెరుగుతోంది. ఏరోలవ్యాధిని చేరడానికి అనుదినమూ అటమటిస్తోంది వాని ముసుగు. మధురస్మృతులు సుధాపానంతో మత్తెక్కి ఉరకలు వేస్తోంది వాని ముసముగు.

తాను యువకుడు. తన రూపానికి యోగ్యతకు మించిన భార్యను పొందాడు. కడు దీవనానికి కడు పున పుట్టిన కారణంచేత లక్ష్మీ తనకు భార్య అయింది. ఆమె సొందర్యానికి తాను ముగ్ధుడనాడు. ఆమె కిరీరపు వంపుసాంపుల కవరికతో తన మృదయం ఉద్యోల యాగింది. తాను భవిష్యత్తులో ఆమెతోకూడి అనంది తరంగాలయిన కేరింతలు కొట్టాలని కలలుకన్నాడు. క్రొత్తిగా కాపురానికి వచ్చిన అంకాలరాణి పిగ్గువెచ్చి తనతో చూట్టాడేమనైనా ఆమెతోఉండే భాగ్యం తనకు లభించలేదు.

భార్య స్వరూపాన్ని మననంచేస్తూ తియ్యిరి తెలపులతో తిన్నయ్యలై కొన్ని వందల రాత్రులు గడిపాడు సాధూరామ్ వేషంతోఉన్న చిట్టిబాబు. సాగ్యమైసంత వరకు స్వరించుకొన్న మరచి కాలం గడపడానికి పిలుగా కార్యక్రమం యేర్పాటుచేసుకొన్నాడు. కాని మధ్యాహ్నం రెండుమూడు గంటలు, రాత్రి ఎనిమిదిగంటలకాలం వానికి ఏకాంతవాసం తప్పలేదు. కాని ఆ యేకాంతవసయం వానికి ప్రియమైనదిగా కనుపించేది. మధురస్మృతులు వానికి దుఃఖాన్ని కలుగజేసినప్పటికీ ఆ దుఃఖంలో వానికి యేవో మాధుర్యం కనుపించేది. అతడు తన ప్రియురాలితో గడవిన అమూల్యమైన కొలది దివాలలో ఆర్థికంగా చాలా అసమర్థుడు. అప్పటికని అమూల్య దివాలలుగా కనుపించినా వాటిలో కొంత లోపం ఉన్నట్లుగా ఇవ్వకు వానికి తోస్తోంది. ఆ లోపంకూడా లేకుండా సంపూర్ణమైన ఆహ్లాదాన్ని తృప్తిని కలుగజేసే జీవితాన్ని గడపడానికి కొవలసినది భవం. వానికై రమారమి పది సంవత్సరాలుగా తనముచ్చోడోడు. చెవిరిపోయే మనమును అచేకసాదు కూడగట్టి బంధించాడు. తన

యావనం సదలభండా ఉండాలని నిత్యమూ వ్యాధి
ముంచేవాడు. తన అవయవసాధనం చూచుకొని మురిసే
వాడు. తన కంకణాధార్యానికి ముగ్ధుడయ్యాడు. తన
యశ్వం, తన శరీరం, తన గానం తనవికావని వాని
భావం. పది సంవత్సరాలు తన యెడబాటుతో తనింప
జేసిన ప్రియురాలికిని కావ్యం. ఆ ముగ్ధమోహన
యావనం తనది. ఒక వేళ అది తన విరహానికి తనించి,
కృంగి, కృశించి, నశించిపోలే? అనే సంశయం కలిగే
టప్పటికి వాని గుండె ఝల్లులుంటుంది. 'కాదు, కాదు
అలా ఎన్నటికీ కాదు' అని వాని అంతర్వాణి పవేపదే
గర్జించి పలుకుతుంది. దానితో ఆతను ఊరటచెందు
తాడు. మనమను కుదుటపరచుకొంటాడు.

ఇప్పటికి సామరామ్ నిలవజేసిననం ఇరవై
వేలు దాటింది. వాని లక్ష్యం సిద్ధించింది. ఆశలు
ధరించే సమయం సమీపించింది. 'ఇంక ఇంకెక్కి వెళ్లాలి'
అనే తలపు కలిగిటప్పటికి వాని శరీరం ఉప్పొంగి
బుప్పింగులు చేస్తోంది. తనకు ఆశ్రయమిచ్చిన అమ్మ
యితో "ఇంక నేను వెళ్లాలి" అన్నాడు. "ఎక్కడికి
స్వామి?" అన్నాడతను అయోమయంగా. "పర
మేశ్వరుడు నిర్దేశించినదే". "మేము ఏమైనా ఆప
రాధించేసికంటే తమించమని వేడుకొంటున్నా.
తమరుమాత్రం మమ్మల్ని వివేచిపెట్టకండి." అంటూ
ప్రాణేయరద్దాడు భాగ్యశాలి. "మీరా? ఆపరాధం
చెయ్యడమే! అలా ఎప్పుడూ అనుకోకండి. నేనెక్కడ
ఆవసరమైనదానికంటే ఎక్కువ కాలమున్నాను.
మీతోనే చిరకాలం ఉండిపోవడం నాకు ఉచితం
కాదు. నా కర్తవ్యం చాలాఉంది. పరమేశ్వరుడు
మీకు మేలుచేస్తాడు. ఈ నాయం కాలమే
నాప్రయాణం." అన్నాడు సామరామ్. ఏమిమాట్లా
డలేక నిశ్చేష్టుడై నిలబడిపోయాడు భాగ్యశాలి.

సాయంకాలం తన చేతిసంచిన తింబురను తీసు
కొని బయలుదేరాడు సామరామ్. భాగ్యశాలి తన
కుమారుని వెంటపెట్టుకొని పాదచారియై సామరా
రామ్ తో బయలుదేరాడు. అనేకమంది ధనవంతులు
చీడవారు విషద్రవ్యవాలతో అయవకు విడ్డోలు
విచ్చారు. రైలు ఎక్కి అందరికీ చేతులు జోడించి సమ
స్కరించాడు సామరామ్ రైలు దృష్టికి దూరమయ్యే
వరకూ నిండినశ్శతో, బరువెక్కిన హృదయంతో
చేతులు జోడించి సమస్కరిస్తూ తన కుమారునితో నిల

బడ్డా దాగద్రపుకును. ఆనాటి రైలు ప్రయాణం
కిన్నెరగానం వింటూ మలయదూరతెంలో తేలిపోతూ
న్నట్లనిపించింది సామరామ్కి.

తన తంబురను రైల్లోనే వదిలి వెజవాడ ప్లాట్
ఫారంవీడ దిగాడు చిట్టిబాబు. నేటికి పది సంవత్స
రాలవాడు తాను తంబుర చేతబట్టుకొని ఆ ప్లాట్
ఫారంవీడ ఉన్న స్థితికి నేటి స్థితికి పోల్చుకొన్నాడు.
దీర్ఘమైన నిట్టూర్పునిచ్చి తొందరగా బజారుకి వెళ్లాడు.
పదిసంవత్సరాలుగా పెరిగిన గడ్డమూ తలకట్టా తీయించి
దక్కగా క్రొత్తచేయించాడు. వాలుగుజతల
పుర్రాలు, షేర్వాణీలు తయారుచేయించాడు. తలకు
టోపీ, కళ్లికు కాళ్ళకు జోళ్ళుకొన్నాడు. తన ప్రియు
రాలు ఎటువంటి చీరలుగరిస్తే ఆమె అందం ఇనుమ
డిక్కుతో పదిసంవత్సరాల క్రితమే తాను ఉపించు
కొన్నాడు. ఎటువంటి నెకలేన్ బాగుంటుందో తనకు
తెలుసు. ఒక డబ్బను చీరలు వాటికి సరిపడే జాకెట్టు
గుడ్డలు, రవ్వబూ, రాగ్నూ పూడిగిన నెకలేనును
కొన్నాడు. వాటిని గరించిన తన భార్యరూపాన్ని
మనఃస్థిరంవూడ చిత్రించుకొన్నాడు. తన తండ్రికి
పవతి తల్లికి కూడా బట్టలు కొన్నాడు. హైదరా
బాద్ అమీరు దుస్తులతో, పెద్ద పెట్టెను కూలివాని
కెత్తి మరనాడు రైలు ఎక్కాడు.

రైలు రాజమండ్రికి బయలుదేరింది. చిట్టిబాబు
ఎక్కిన పెట్టెలో జనం నిండుగావున్నారు. వానికి
ఎదురుగా పెట్టెకు అడ్డంగా ఉన్న పీటలో ఒక యువ
కుడు యువతి కూర్చున్నాడు. యువతి ఒకటో ఒక
సంవత్సరం వయస్సుకలిగిన పసిపాప ఉన్నాడు. వారు
గరించిన దుస్తులు వారి పెట్టెలు చూస్తే తగినంత భాగ్య
వంతులనలె కనువిస్తున్నారు. అతడొక ఉన్నతోద్యోగి
కావచ్చునని తోచింది చిట్టిబాబుకి. వానికి పంట్లం,
బువ్ బోటు, రిఫ్టవాచి, కాలికి బూటు ఉన్నాయి.
ఆ యువతి చాలా అందమైనది. వారికి పిసికి మగ్గ
ఎంతోదూరం లేకపోయినప్పటికీ మగ్గపీటలో
కూర్చున్న మనుష్యులు అడ్డుగా ఉన్నారు. అయినా
ప్రయత్నింత్తో పడేపడే ఆమెవైపు చూచాడు. ఒకసారి
కళ్ళుజోడుతీసి పరిశ్రాగా ఆమె ముఖం చూచాడు.
పిల్లచేపల్లా మెరిసే కళ్లు, పవ్వరత్రంలాంటి ఫాల
భాగం, నలదిరీకును పోలిత చెక్కిళ్లు, పిల్లకుమ్మెదల
వంటి ముడులుతరిగిన ముంగురులు మొదలైన తన భార్య

పోలికలు ఆమెలో చూచాడు. మనస్సు పరిపరిచాల పరుగులెత్తుతోంది. నుండే దడదడలాడుతోంది. “ఛా, నేను పొరబడుతున్నాను. ఈ చెక్కిల్లి కొంచెం నొక్కుకొనిపోయి ఉన్నాయి. పెదిమలు వడలిస్తాయి. ఈ యువతి కొంచెం సన్నంగాను పొడు గ్గాను ఉంది. ఆయినా ఒడిలో బిల్లి వాడు! నిరిగా ఆమెకు అక్కలా వుంది.” కానీ ఆమెకు అక్క ఉన్నట్లే నేనెప్పుడూ విడనూలేదు, చూడనూలేదు, “మనిషినిపోరిన మనుషులు ఉంటారు. వాకుంజే ఆతిరికొద్దీ మరి ద్రివిస్తోంది.” అని అనుకొంటూ కళ్లితోడు తగిలించుకొన్నాడు. ఆ యువతికూడా తన నైపు చాలాపాదు ఒక్కొక్క ఊణంనైపు చూడడం తాను గమనించాడు. జహూలా అందుకు కారణం తన వేదం కావచ్చు. ఆమెయేకొకుండా ఆ పెట్టెలోని చాలామంది తన్ను ఆ విధంగా చూచారు. ఈ విధంగా యేమో తలచుకొంటూ చెరిసిన మనసును కూడగట్టు కొన్నాడు. నుండే దిట్టపరచుకొన్నాడు. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా అనుమానం, మనస్సులో పొడరసంలా మెదులుతో నేఉంది. మధ్య మధ్య ప్రయత్నంచేసి ఆమెను చూడకుండా ఉండలేకపోతున్నాడు. ఆమె పదిటకొంగును మేలిముసుగులా వేసుకొని ముఖం ప్రక్కకు పెట్టుకొని కూర్చుంది. అందుచే ఆమె ముఖం ఇప్పుడు కనిపించవలెదు. ఎట్టకేలకు బండి గోదావరి స్తేమను చేరింది. ఆ దంపతులు దిగిపోయారు. ఆమె ప్లాటుఫార్మమీద ఉండగా పరిశీలనగా చూడాలని అనుకొన్నాడు. కాని ఆమె ముఖం మేలిముసుగు చాటున కనుపించలేదు. తాను కాకివాడకు టిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. ఐనా బండిలో ఉండలేకపోయాడు. కూలీని పిలిచి పెట్టెతీసుకొని రమ్మన్నాడు. అయ్యవతీ యువకులు రిక్ష ఎక్కారు. తనుకూడా ఒక రిక్షలో కూర్చుని పోనిమ్మన్నాడు. రిక్షవాడు “ఎక్కడికంది?” అన్నాడు. “ఆ వెళ్లి రిక్ష వెనుక నే పోనియ్యి” అని ముందు వెల్లిపోతూన్న రిక్షని చూపించాడు. రిక్ష వాడు ఒకసారి వానినైపు వింతగా చూచి రిక్ష పోని చ్చాడు. ఎదుటి రిక్ష ఆర్యాపురంనైపు నడచింది. చుట్టూ ప్రహరీగోడ ఉన్న ఒక దావాదగ్గర ఆగింది. ఆ యువతి వెంటనే లోనికి పోయింది. “ఇంకా ముందుకి పోనియ్యి” అన్నాడు రిక్షవానితో. ఒక ఫ్లాంగు వెల్లొక “ఆరు” అన్నాడు. రిక్ష ఆగింది; “నూపర్ నైజరు గారు ఉన్నారేమో అడుగు అయింట్లో” అని ఒక యిల్లు చూపించాడు రిక్షవానికి. అతను

వెళ్లి తిరిగివచ్చాడు. “లేరన్నారండి” అన్నాడు “సరే, దగ్గరలోని భోజనహోటలుకి తీసుకొనివెళ్ళు” రిక్ష తిప్పుగా స్తేమను దాటి ఒక హోటలు దగ్గర ఆగింది. చిట్టిబాబు హోటలులోని ఒక గదిలో బక చేశాడు. స్నానం భోజనం చేసి గదిలోనిమర్రిలో వడుం వాల్చాడు. ఆ స్త్రీ పురుషులు చేరినయిల్లు తనకి బాగా గుర్తు ఉంది. కాని వారెవరో తానెలా తెలుసు కోగలకు. ఆయనెవరో తెలుసుంది. కాని ఆమె యెవరో ఆమె పుట్టుపూర్వోత్తరాలు యేమిటో ఎలా తెలుస్తాయి? అపార్థమనిపించింది. లేచి కూర్చుని ఆలోచించాడు. పచారునేశాడు. మళ్లీ కూర్చున్నాడు. ఒక గంటకు ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు. “అ, అలా చేస్తేనే బాగుంటుంది.” అనుకొన్నాడు. త్వరగా గదికి తాళం వేసి హోటలు మేనేజరుదగ్గరకు వెళ్లి “ఒక పోస్టల్ కవరు దొరుకుతుందా?” అని అడిగాడు. మేనేజరు ద్రాయరు సాయుధులో వెతికి కవరు యిచ్చాడు. కాగితం పెన్నుకూడా వానివద్ద నేరుకొని గదిలోకివెళ్లాడు. తన మామగారిపేర ఉత్తరం వ్రాయు వారంధించాడు—

అమ్మాస్రీ మామగారికి, తఫు అల్లుకు చిట్టిబాబు నమస్కరించి వ్రాయువది—

ఇంతకాలానికి నాపత్రా తెలియజేస్తూ మీకు ఉత్తరం వ్రాయడానికి సాహసిస్తున్నాను. నేను అపరాధిని. మీకు, మీ అమ్మాయి లక్ష్మికి చాలా ఆపచారంచేశాను. కుటుంబ దుస్థితికి మనస్సు వికలమై పదిసంవత్సరాలక్రితం ఇల్లు వదిలిపోయాను. నా జీవితయాత్రను యేవో మార్గం చూచుకొంటేనే గాని ఇల్లు చేరవలచుకోలేదు. నాకోరిక ఫలించేవరకు మీకు నా ఉనికిని తెలియజేయడానికి నామనసు అంగీకరించలేదు. నా ప్రవర్తన చాలా అన్యాయ మైనదిని నే నెరుచును. దుర్బర దుస్థితికి లోనైన నాకు అంతకంటే గర్వంరతరం లేకపోయింది. కది సంవత్సరాల అదరశక్తివల్ల నేటికి పరమేశ్వరుడు నన్ను అనుగ్రహించాడు. నా కోరిక సఫలమైంది. ఇంక నా జీవితాన్ని ఒక బాటలో నిరాలంకంగా వదులుకొనగలననే ధైర్యం కలిగింది. నేను చేసిన అపరాధాన్ని విస్మరించి నన్ను మన్నించమని వేడు కొంటున్నాను. తీయించానని మీరు వెంటనే బాబు వ్రాస్తే ఇల్లు చేరుకొంటాను. లేదా నేను మీ ముఖం చూడలేను.

చిత్రించవలెను,

చిట్టిబాబు.

C/o. లక్ష్మీధన, యాప్ నం. 4.
రాజమండ్రి.

కవరును వెంటనే పోస్తుచేసి వచ్చాడు చిట్టి బాబు. అతి కష్టంతో వారంతా నాలుగుపార్లు ఆర్యాపురం వెళ్లారు. ఆ దాదా ముందునుండి నడచి అపిధి చివరవరకు వెళ్లి మళ్ళీ తిరిగివచ్చేవాడు. ఎవరో ఆ యింట్లో వున్న ఆలి కడిమాత్రం గోదరించేది. కాని ఆమె కనుపించలేదు. ప్రతిదినం ఉదయమూ సాయంకాలమూ ఉత్తరం వచ్చిందా అని హోటలుమా నేజరును అడుగుతూ ఉన్నాడు. వారం గడచిపోయింది. కాని వాని ఉత్తరానికి జవాబురా లేదు. ఎనిమిదోరోజున మళ్ళీ మను గారి పేర ఉత్తరం వ్రాశాడు. వెంటనే తన ఉత్తరానికి జవాబు వ్రాయమని కోరాడు. లేదా తాను మళ్ళీ అబ్బతవాసంలోకి పోతానని వ్రాశాడు. ఐదోరోజుని జవాబు వచ్చింది. కవరు చేతపట్టుకొని గదిలోకి పరుగెత్తాడు. లోపల గడియనేకాదు. దివదవిలాడే చేతులతో కవరు చించాడు. పరమేశ్వరుని తలచుకొని ఉత్తరం విప్పి చదివాడు. కళ్లు నీళ్ళతో నిండిపోతున్నాయి. చేతులు కంపిస్తున్నాయి. కాగితం పట్టుకొనినడం కష్టమాతోంది. మరల మరల ఎన్నోసార్లు చదివాడు. ఎన్నిసార్లు చదివినా అందులోని విషయమింతే—

చిట్టిబాబుకి, అకిస్సులు!

నీవు వ్రాసిన ఉత్తరాలు రెండూ చేరాయి. ఈనాటికి నీజాడ తెలిసినందుకు సంతోషించాను. నీవు ఇల్లువదిలి వెళ్ళిన తరువాత ఆరుసంవత్సరములవరకూ నీజాడ తెలుసుకో నేందుకు మా చేతివైస ప్రయత్నాలన్నీ చేశాము. కాని లాభంలేకపోయింది. కన్ను మాతురు ముఖం మాస్త్రాంటే గుండె చెరువైపోయేది. ఆ ఆరుసంవత్సరాలూ మా కుటుంబం సుఖంగా నిద్రపోలేదు, తృప్తిగా భోజనం చెయ్యలేదు. ఆ తరువాత ఒకనాడు మాయంటికి ఎదురుగావున్న రాఘవరావు గారింటికి వారి మేనల్లుడు వచ్చాడు. అతను బాగా చదువుకొన్నవాడు, సంస్కారంకలవాడు. బెజ

వాడలో రిజిస్ట్రార్ గా పనిచేస్తున్నాడు. వాని భార్య అప్పటికి కొద్దికాలం క్రితమే మరణించింది. తను వచ్చిన నాలుగురోజుల్లో మా కుటుంబపరిస్థితులు తెలుసుకొన్నాడు. ఒకనాడు రాఘవరావుగారూ అతనూ వచ్చి “మీ ఆల్లుని జాడ యేమైతే తెలిసిందా?” అని అడిగాడు. నేను తెల్లబోతూ లేచాను. “అతను వస్తాడనే ఆశయేమైతే ఉందా?” అని అడిగాడు. “ఎంకా ఆశ యేమిటండీ, ఆరుసంవత్సరాలు గడిచి పోయాయి” అన్నాను. “మీరు అన్యధా భావించక పోలే నేనొక మాటచెప్తాను” అన్నాడు రాఘవరావు గారు. “అలాగే, చెప్పండి” అన్నాను. “మీ అన్యాయకి వివాహం చెయ్యండి. వరుడు సిద్ధం గావున్నాడు” అన్నాడాయన. నీనింకా పూర్వసంప్రదాయాన్ని పాటించేవాణ్ణి కావడంచేత ఆయన మాటకు నీ శ్రేష్ఠుడవయ్యాను. “అలాచెయ్యడం అసంభవం. తమించండిగా” అని ఆనాడు వారికి జవాబు చెప్పాను. కాని దుర్భర పరిస్థితులు నీ మనస్సును వికలం చేసినట్లే వన్నా చేశాయి. నేను విచకుడవయ్యాను. నీజాడ వెంటనే తెలియలేస్తూ ఇంటికి చేరవలసినదని, లేదా నా కుమార్తెకు మరల వివాహం చేయుదునని పత్రికలో ప్రకటించాను. అప్పటికికూడా నీజాడ తెలియలేదు. ఒక నెల తరువాత రాఘవరావుగారి మేనల్లునికిచ్చి నా కుమార్తెకు అగ్ని సాక్షిగా వివాహం చెయ్యవలసికచ్చింది. వారికి గడచిన సంవత్సరం కుమారుడు కలిగాడు. ఇరవై రోజులక్రిందట వానికి ఉద్యోగం బదిలీ అయింది. ఇరవైకు వారు బెజవాడలో లేరు. నీవు గడచినదానికి చింతించిన లాభంలేదు. నీ తండ్రిగారు నీకై తిపిస్తున్నారు. వారినిచేరి వేరుమార్గం చూచుకొని సుఖించవలసినదని నా సలహా. పరమేశ్వరుడు నీకు మేలు చేస్తాడు.

నీ హితైషి,

రామనాథశాస్త్రి.

కలగూరగంప

జాతకచంద్రికపై పండితమోమాంసః

శ్రీ ఆదిరాజు అన్నాజీరావు

భారతి పత్రిక 1956 మార్చి పత్రికలో జవాబు
సేకు ప్రతిజవాబు. అగ్ర్యక్షులగువారు తొలి
పల్కునందు శాస్త్రీయమార్గములను విభిన్నముగ ప్రసం
గించుచో అందిలి శేషములను చూపుట తప్పదు.
తిరిగి అగ్ర్యక్షులు శాస్త్రీయపద్ధతిని సమన్వయ పరచుట
యొక్కము. కాని అట్లు చేయుక “సాహిత్యజ్ఞానము
లేదు. కావ్యపరిచయము తక్కువ” ఇత్యాదికములను
వ్యక్తిని పురస్కరించుకొని దూషణలతో మాట్లాడుట
అగ్ర్యక్షుల పేర మలంకరించినవారికి ధర్మ మెట్లును?

“జాతకచంద్రికను... ఇందులకు విలక్షణముగ
ప్రాసిన ప్రాతి సత్యము కా సేరదు” అని ప్రాసించిరి—
“సేను భీమకరి సంచికలో వారు అభిప్రాయమును—
వ్యక్తపరచిరి అనిమాత్రమే ప్రాసించిరి కాని వారి
నిదాంతముని నిశ్చితాభిప్రాయమునియు నేమమాత్రము
ప్రాసించినా. నే నట్లు ప్రాసించినది యభిప్రాయపడుట,
నే సత్యమును ప్రాసించినట్లు, తిరిగి వారు చేసిన నిశ్చ
ితాభిప్రాయముగ చెప్పలేదనికో దానినే సమర్థించి
ప్రాయుటచే ఎవరు సత్యముగ పర్మికో లోకమే
తలనుకొనగలదు.

“మంచి సౌమ్యసితః పాపః.....

కవిస్వామ్యైవ హంతాస్యాస్యారక లేవలక్షితః
.....జాతవాగ్ని క్రియాభువః॥

మేమలగ్నమునకు-మృకుడు పాపి అనగా యోగ
మును చేయజాలడు. మారకలక్షణము కలిగిన మృకుడు—
సామ్యైత్—అనగా తాపస్వ్యాత్రముచే మార్గకుడుగాడు
అని యర్థము. “ఎదింశతిసుధం స్థూణాం సౌమ్యాః
కేంద్రాధిపా యది-అని చెప్పటచే సప్తమకేంద్రాధిపతి
పాపి. మరియు “కేంద్రాధిపత్యివోష్యు బలవాన్ గురు

మృకయోః” అని చెప్పటచే మృకుడు కేంద్రాధిప
అగుట మిక్కిలి దోషమును చేయును—“లగ్నాద్వ్యతి
ద్వితీయే కా పరేషాం పాపాదర్శితః - స్థానాంతరా
నుశ్చ్యేవ ధితః ఫలదాక్షకా” అని చెప్పటకులన సప్త
మాధిపత్యము మృకునకు దోషము కాన ద్వితీయా
పత్యము దోషమునుచుండెను. కనుక ద్వితీయ
సప్తమాధిపతియగు మృకుడు మేమలగ్నమునకు యోగ
కారకుడుకాదని స్పష్టముగుచుండెను—“మారక లేవ
ద తయోర్భౌతికస్థాన సంస్థితః” మృకునకు ఆధిపత్య
ముచే మారకత్యము కలిగినను మారకస్థానస్థితి బలము
కలది అని చెప్పటచేత నే—“కవిస్వామ్యైవ హంతా
స్యాత్ మారక లేవ లక్షితః” యని చెప్పెను—ఇట్టి
పరిస్థితియందు ప్రతిపక్షులు గతి వ్యాసములో శ్రీ విష
పత్రి చింకృష్టమూర్తి శాస్త్రీగారు చేసిన సమన్వయ
మును మేము దూషగ దానికి శాస్త్రీయముగు సమాధా
నము చెప్పక “ద్వితీయ సప్తమస్థాన నేత్రైకో యది
సౌఖ్యకృత్” అను ఉనుడరాప్రదీపికాపద్ధతిని పూర్వ
పారాశరి వియద్ధముగ గ్రహించెనని తోచుచున్నది—
అని ప్రాసించి. ప్రకృతము పూర్వపారాశరికి ఉత్తర
పారాశరికి విరోధము కలదా—లేదా యను విషయము
చర్చలో నుండుగ—అప్రస్తుతవిషయముతో పరి
యేమి—జాతకచంద్రికలో విషయములన్నియు సర్వ
గ్రంథసమ్మతముని ఎవరు చెప్పియుండిలేదు గదా—
అట్టి సందర్భమున ఈ విషయము ప్రస్తుతము—“పూర్వ
పారాశరినిబట్టి మేమలగ్నమునకు మృకుడు మారకుడు
కాకుండుటకు విషయము నాధారము లేదు” అనిరి.
సామ్యైత్ గురుకుకాదని చెప్పెను గాని “తత్త్రిగహః”
అమరీగ మారకస్థానస్థితి మొదలగునవి కలుకచో
మారకుడు అని అర్థము వచ్చుచుండెనుగదా—ఇందుల
పూర్వపరవిరోధ మేమున్నది, శ్రీ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రీ
గారు ఈ విషయము నే చెప్పిరిగదా—

ప్రతిపక్షులు కర్కటక లగ్నమునకు—మరక
లగ్నమునకు కధిపాపత్యాది విచారణ చేయునపుడు—
కర్కటక లగ్నమున గురునకు—మరకలగ్నమున బుధు

కు శుభిత్వమును చెప్పెను—అనుటకు కారణము క్రిందివిధముగ చూపిరి — “పంచమసవనాస్తితే రాశితాయాప శుభిత్వమును - తృతీయపక్షభాస్తితమాశితాయాప పాపత్వమును నిఁకొనికే కల్పనపు దాగహము మిశ్రఫలదాత యగు నేకాని పాపియెట్లగును? ధర్మాధికత్వమున శుభుడే కావచ్చుననియుఁ జెప్పబడెను” అని వ్రాసిరి.

లక్ష్మపా రాశికి రై ద్వాదశభావాధిపతులకు శుభి పాపత్వవిచారణ చేసెనుకాని — మిశ్రఫలదత్వోక్తి చెప్పలేదు. మిశ్రఫలదత్వోక్తి దశాంతర్దశాఫలముల యందే చెప్పెనుగాని—ద్వాదశభావాధిపతులకు ఎవరు మిశ్రఫలదత్వ నూచనకూడా లేదు. ఇది ప్రతిపక్షిల పుష్టి కాని కాస్త్రీయము గాదు.

ఇట్లనటో శ్రీ చిన్మయపూర్తి కాస్త్రీగారు చెప్పిన విధముగ కర్కటకలగ్నమునకు పక్షభాగాగ్నిపతి గురుకు. మకరలగ్నమునకు పక్షభాగాగ్నిపతియగు బుధుకు పాపులగుచుండగ ఉత్తరపారాశరియందు వీరలకు శుభిత్వము చెప్పట పూర్వాపరములకు విరోధము కనుక పూర్వపారాశరికైతేదు. ఉత్తరపారాశరికైతేదు అని ప్రతిపక్షిల పూర్వపక్షము.

“కేంద్రత్రికోణపతయ స్సంబధేన పరస్పరం ఇతిరై రప్రసక్తాశ్చేత్ విశేష శుభిదాయకాః కేంద్రత్రికోణ సేతరా-దోషయుక్తావపి స్వయం సంబం మాత్రాద్బలినా భవతాం యోగకారకా.”

“నను విశేష శుభిదాయకత్వోక్తి రయుక్తై, త్రికోణేకానాం త్రిషదాయాధిపతిత్వే పాప ఫలదత్వోక్త్యై, తదీక సంబధే నాపి పాపఫలదత్వే (పాపే కేంద్రాధిపతిసంబంధమాత్రేణ శుభిదత్వమాత్రం—స్వాత్ — ఇతిరైః కేంద్రకోణాధిపతివ్యతిరైః, అప్రసక్తైః అసంబధాశ్చేత్ విశేషశుభిదాయకాధివంతి ప్రభుమన్లోకస్య ఫలితార్థః.

పూర్వస్లోకే-కేంద్రత్రికోణాధి సంబంధావశుభి దాయకత్వము క్రింద-దోషయోగే శుభికారిత్వం-దోష భావేకు విశేషశుభికారిత్వంచ ప్రతిపాదితం-ద్వితీయ స్లోకేపి తిస్యా నేనసంబధాత్ రాజయోగకారకత్వ ముచ్యతే—త్రిత్వి పూర్వస్లోకాత్ అస్మిన్ కోవిశేషః. ఇత్యాది శంకా పరిహరతి.

“ప్రబలా ఉత్తరోత్తరం” ఇత్యనేన దశమ నవ మాధిపత్యోరేవ బలవత్వాత్-బలినా-ఇత్యనేన నవమ

దశమాధిపతీ కేంద్రత్రికోణ సేతరా-దోషయుక్తావపి స్వయం యోగకారకా (సంబంధరహితావేవ) సంబంధ మాత్రాత్ విశేషయోగకారకా వితి — పూర్వస్యా ద్విశేషః —”

కనుక నే బలవత్త్వమున త్రికోణాధిపతి త్రిషదాయాధిపత్వములచే దోషయుకలవాడైనను స్వయముగ నే యోగకారకు వరుదుండెను. మరియు బలవత్త్వమున కేంద్రత్రికోణాధిపతులసంబంధము రాజయోగకరము. ఈ అర్థము నే ఉత్తరపారాశరియందు చెప్పెను. కర్కటక లగ్నమునకు “..... శుభాధిపతా భూసుతో - రాజయోగకరస్యామౌత్ ఏకఏవ సరాసుతః-ధివేతాం-రాజయోగస్యకారకా గురు భూమిజా-ఇట్లుగ నే మకరలగ్నమునకు “సభా కవి చంద్రికా-రాజయోగకరస్యామౌత్ ఏకఏవ భృగోస్సుతః-చంద్రాత్మజేన సంయుక్తో విశేష ఫలదాయకః”కర్కటకలగ్నమునకు గురుకు-వైచ మాసిన ప్రకారం-శుభుకు - కర్కటకలగ్నమునకు “మజస్య కర్మనేతృత్వప్రయుక్తకారితా, త్రికోణాస్యాపి నేతృత్వేన కర్మకత్వమాత్రితః అని చెప్పబడలనకునా నకు సామ్రాజయోగకారకత్వము సంబంధమాత్రాద్బలినా భవతాం యోగకారకా” అని చెప్పటచే గురు మజసంబంధము విశేషరాజయోగకరము.

వైకారణములచే మకరలగ్నమునకు బుధుకు-బుధుక్ర సంబంధము కర్కటకలగ్నమునందువలె న-ఇక రాజయోగకరస్యామౌత్ ఏకఏవ భృగోస్సుతః అనునది—“త్రికోణాధిపయోగ్యధీస్ సంబంధో - యేన కేవచితో, కేంద్రాధిపస్య బలినో భవేద్దది సయోగ కృత్ ” ఇదట ప్రబల కేంద్రాధిపతియగు శుక్రవసు పంచమకోణాధిపతిత్వమువలనను దశమకేంద్ర-కోణాధి పతులకు సంబంధముచే శుక్రుకు సామ్రాజయోగ కరు నగుచుండెను.

కనుక ప్రతిపక్షిలు చెప్పిన పూర్వాపరవిరోధ మెవటను కొనరాదు. ఏకకర్తృకములు గాని అస్య కర్తృత్వములు గావని నిర్ధారితము.

మరియు ప్రతిపక్షిలు యిది శబ్దమాత్రముచే ఆయర్థము లభింపదు యనిరి. సామీప్యములో నది శంతి శుభం వ్యాకాం సౌమ్యః కేంద్రాధిపా యది. అనుచోట సౌమ్యః కేంద్రాధిపా యది యనునట్లు-శుభ ఫలప్రదాః తే సర్వ త్రిషదాయాణాంపతయో యది

అవి సమన్వయమగుచుండగ అవి-ఏవ మొదలగునవి లేవ నుట సమంజసము కాదు.

శాస్త్రములయందు-అనువృత్తి-అవృత్తి-అపకర్షణచే సమన్వయపరముట శాస్త్రములకు పరిపాటియే. మేము చేసి మాడుపద్ధతుల సమన్వయముచే అన్ని ఆర్థములు వాద్యము లగుచుండెను.

పై విచార్యమటటి “మిడి” అనువానికి వాగు చెప్పినట్లు అంగీకరించి తిక్కాదాధిపతులకు తిక్కదా యాధిపత్యములు వచ్చివచ్చకు శుభపాపశక్తినిచారణ పూర్తి యగుటలేదు - గ్రంథకర్త శుభులను - పాపులను నిర్వచించుచుండగ గ్రంథకర్త ప్రవాళికకు భిన్నముగ విశ్రేణుదాతలను ప్రతిపక్షిలు సృష్టించుట శాస్త్ర సంప్రదాయవిరుద్ధము - విమర్శనా రాహిత్యకృతమనుటలో అవంతయు సందియము లేదు.

“ఇంతయేల? శుభిత్వ పాపత్వ సంధాయకాధి పత్యద్వయ మున్నపుడు ఆ గ్రహము విశ్రేణుదాత యనె కాని పాపియగుననుట యెట్లు బానిసమ?

“గర్భకర్మాధిశేతరా రంభలాభాధిపాయది

తియో స్సంబంధమా లేననయోగంబధిశేవరః”

అవి కదా మిత్రాధిపత్యఫలము చెప్పబడెను. అట్టి గ్రహమునకు శుభిత్వమే కాక పాపిత్వము గులుగుననిన ననవచ్చును” అని ప్రతిపక్షిలు వ్రాసిని మాటలను విచారణచేసి ఈశ్లోకము వారికి అర్థముకొలేదనుట స్పష్టము. ఇది శాస్త్రీయనిషేధము-అప్రసక్తవృత్తు నీద్దపడుట భావ్యముకాదు. వారు వ్రాసిని మాటలు అర్థరహితములు—గమనించుకు. కేంద్రతిక్కాదాశేతరా వోష యుక్తావిస్వయం-ఇత్యాది శ్లోకముచే మేషమిథున లగ్నజాలకు రాజయోగము ప్రాప్తమగుచుండగ రంధ్ర లాభాధిపత్యములవలన పూర్వోక్తమగు రాజయోగ మునకు అపవాదము చెప్పెను.

“పశ్యంతి సప్తమం పశ్యే శిరిజీవకుబాః పునః
విశేషతిశ్చ త్రివిశే త్రికోణ దతురప్రగాన్ ||

విశేషతః-చ అని యుండుటవలన విశేషసామాన్య దృష్టులకు అన్వయము కలుగుచుండగ విశేషదృష్టిచే చెప్పెననుట సరిగాదు. లఘుపారాశరికి మూలము బృహత్పారాశరి కాదిగియున్నది. ఆందలి కవయ ములను లఘురూపములో చెప్పెననుట సమంజసము. బృహత్పారాశరిలో సామాన్యవిశేషదృష్టులను చెప్పగ

పారాదిదృష్టులు పారాశరిపద్ధతిలో గ్రహాన్వయము కానేరవనుట శాస్త్రీయమర్థము కానేరదు.

కనుక ప్రతిపక్షిలు చెప్పిన రీతులు జ్యోతిర్శాస్త్ర సంప్రదాయవిరుద్ధములు గాన గ్రహాన్వయము కానేరవు-అన్యగ్రంథసహాయ ముక్తరలేకుండగనే పూర్వోక్తర పారాశికలను సమన్వయపరముటకు సిద్ధముగ నుంటిమని లోకమునకు మరొక్కసారి మునిచేయుచున్నామెను.

రేగు ప్తి రాగము

శ్రీ దువ్వారి జగన్నాథశర్మ

గాయకులు: నుంచి గురువుల సన్నిధి నుండి వల్లించి- గేయ వాఙ్మయముతోపాటుగ సంప్రదాయములు ఏ కాలమునం దెట్లుండెడివో అవి కాలక్రమమున ఏ యే మాద్యులకు లోపగుచు వచ్చుచున్నవో తెలిసికొనుటకు గూడ-ప్రయత్నించు ధుండవలెను.

కంచర్ల గోపన్న ధీరాచల రామదాసులెడి సుప్రసిద్ధి చెందినవారగు. ఆరిండు 1687 (క్రీ. శకము నకు) గొంత ముందు వాగ్గేయకాండ దముయందు వాదిన రాగములలో రేగు ప్తి అనేది యొకటి. ఈ రాగమునే కృష్ణలీలలు రచించిన వారాయణ తీర్థులును అష్టపదుల రచయిత జయదేవుడును వాడుకచేసి యుండిరి. ఇనుకొని విజయరామ పదాలయందేమి గోవింద స్వామయ్య చాకణ్యాలయందేమి రేగు ప్తి రాగమునందు సంప్రదాయకద్దములగు గుణకము లగుపడుచున్నవి. ఈవాడు రేగు ప్తి రాగము నే గాయకులకు గాని అలసించుటలేదు. దెబ్బది యేనుబది సంవత్సరముల క్రిందట తిరువల్లిక్కేటి—వీణ రామానుజయ్యగారి తిరునాళరమునుండి రేగు ప్తి రాగములో సంగీత విద్యాధ్యులకు పదవ పాఠ్యములే తొలగిపోయినవి. రాగాల పట్టికలో రేగు ప్తి రాగ మగుపడుట కలదు సరిగ పథ స—సథ ప గ రి స అని యీ రాగ మార్చున. 15 మేళకర్త మాయామళవసుండి జన్యరాగ మిది—బౌద్ధ రాగమని ఈవాణి గాయకశిరోమణులెల్ల వికగ్రీవముగాఁ బుక్కురురు. ఈ లక్షణమునే—సంగీత సంప్రదాయ ప్రదిర్చిని మున్నగు సంగీతలక్షణ గ్రంథరాజము లన్నియు బలపఱచును. సంగ్రహ మాదామణి—సంగీత సుధ—సంగీత పారామృతిము

విదలకు సంస్కృత గ్రంథములు యింగుకు వ్యతిరేక
లు కావు. సంగీతపార సంగ్రహకారుడు మోహ
మాదు వయస్సు లేవరు ప్రియు మల హరియను.....
గయ మాలివి గోళందు...బుద్ధివేది చెప్పను పై
తివి బొదవ మూర్ఖున నే అందిచ్చినాడు. ఇట్టి
గూటిక క్రమమంతయును లేకు ప్రి రాగము పేర నిర్వ
ణమయియుండే గాఢస్వ దెంతిపాటి సంగీతిని ద్వాయను
గిగినిను లేకు ప్రి రాగముంటే మోహని రాగమే అని నిర్వ
యించుట కద్దు. ఇప్పటికి విలసివలచుచు యేండ్ల క్రింద
అంగ్రజేశమునం చెల్లకడల విపాటి సవాధ్యమై పండ్లి
పందిరి యేర్పడినను మనాస్థ ప్రయోగము పేజావాణీ
లలో గోవిందస్వామయ్యు లేకు ప్రి వర్ణము స్వర్ణ
మొనర్చుటకు చుండెడిది. లేకు ప్రి మాయా మాలివి
గోళ జన్యమయి లే అంది శుద్ధి రిషభము శుద్ధ ధైవతియు
మార్వణిక జాలవు. రిషభ ధైవతియులు నిమగ్నకులై లే
మోహని రాగమే అగును. ఆ మోహని సంగీతియనం
దీరితి విదత్తానుక దిగింది ముగిసిగా లేకుండెడిది.
కాఁగా లేకు ప్రి వర్ణమున నీరికతో మోహని రాగము
లోనే “సరిగా దానియి నెనకుంచి” అను వర్ణము
గేయమగు చుండెడిది. ఇట్లు మోహని—లేకు ప్రి రాగ
ములు ఒకే రాగముయొక్క పర్యావృత్త వాచును లన్నిది
ఈనాటి దేశీయ మర్యాది యొడిది.

ఈనాటి మాటలలో లేకు ప్రియనగా మోహని
రాగమే యను వొక్కమాట చాలినదయినను లేకు ప్రి-
మోహనియొక్క పుట్టుక-పూర్వోత్తరము లెంతో చారి
త్రిక రమ్యతను సంగీతమునకుఁ గలిగించును. చతు
ర్థండ్లి ప్రకాశకలో “లేకు ప్రియు హెచ్చాల్లి మేళోల్లో
మనివర్చినాటి | బొడవకే” అని రిషభగ్రహరాగముగా
అనువదించబడినది. వేంకటసుభిచే జెప్పబడిన
హెచ్చాల్లి మేళము (“పడేచ తిలమును భే తిసోగే
పంచమ్యమే | ఏక స్వాల్పే వతస్ర మ్యతే తిస్రో
నిమిరకే”—ఈ మాత్రము మేరికు) ఇప్పటి కర్తాటక
మేళపద్ధతిలో 18 వదల గాయకప్రియ యగుచున్నది.
ఈ పదమూడవ మేళములో మగ్గయ నిమిదములు లేని
బొడవరాగముగా లేకు ప్రి చెప్పబడినదింటే పద్ధము,
శుద్ధిర్వర్ణము, అంతరగాంధారము, పంచమము, శుద్ధ
ధైవతియుగల సరిగవధన-బొడవరాగము మోహని
రాగము కాఁజాలదు. తులజేంద్రుడు సంగీత సారా
మృతియనందు మాలివిగోళజన్యముగా లేకు ప్రిని

చేర్చొనుటవలన - చతుర్థండ్లిచే జెప్పబడిన స్వరలక్ష
ణమున కయ్యది వ్యతిరేకించదు. ఎలా? మ,రి, వర్ణ
రాగము పదుమూడవ మేళజన్యమున్నప్పటికిని పదు
నైదవ మేళజన్యమయినప్పటికిని—రాగముయొక్క
వాదరణ సమత్వము చెడదు. సంగీతసుభయొక్క రచ
నముపట్ల తః తిండి గోవిందదీక్షితులకు సంబంధ
మున్నదిని వేంకటసుభి పల్కించుచుచాడు. అట్టి
సంగీతసుభలో గోవింద దీక్షితులచే నుజ్జరి మేళభవ
ముగా లేకు ప్రి చెప్పబడినది. సంగీతసుభలోని నుజ్జరి
మేళము (మాలివిగోళ) ఇప్పటి పదునైదవ మేళమునకు
నిమిదమేను. ఇట్లు లేకు ప్రి జన్యస్థానముపట్ల ఈ
తిండి-కొడుకులు ఏకీభవించరైరి. తిండి 15 మేళ
మున్నచోటుమాత్రంగా - కొడుకు - 18 మేళమున్న
తావుమానివ వాదయ్యెను. ఐనను రాగస్వర వాదరణ
సామ్యములో ఈ యిరువురిని అభిప్రాయము లేదు.
వీరికిఁ బూర్వలాక్షణికులలో స్వరమేళ కళానిధి
కొనఁడు, రాగవిధానకారుడు ఈ యిరువురును
లేకు ప్రిని జన్యరాగముగా న్యూనత పఠనలేదు.
(శ్రీ.శ. 1580:1600 వాటికి సంగీతమునందు పరివ్యాప్త
మయియున్న ఇటువది మేళములలో లేకు ప్రి-ఒకటి.
1609 A. D. వాటికే లేకు ప్రిలో మగ్గయ
నిమిదవర్ణము అరంభమయ్యున్నను అంతిమముందు
పద్ధపంచమ వర్ణరాగమిది. ఇట్లే అనాఁడు స,ర,వర్ణ
రాగము-సావేరి మరియొకటి యుండెడిది. సోమనా
థుని కాలముండి సావేరి గ,ని, వర్ణరాగముగ మార్పు
జెంద వారంభించినది. ఈ మార్పుచేద దృష్టినిశించి—
గాయకోత్తిములు స,పా,వర్ణ రాగములయొక్క
స్వరూప మెట్లుసాగ్యముకాఁగలదో విచారించ దిత్తులు.
లేకు ప్రిని “రిగమగని” “నిధమగరి” గా మాత్రమే అల
పించి రూపించబలయన; సావేరిని అట్లే—ఐతే,
లేకు ప్రిలో శుద్ధిరిషభ అంతర గాంధార శుద్ధమగ్గయ
శుద్ధిధైవతి శుద్ధ నిమిదములు తినులు చుండును. సావేరిలో
చతుశ్రతి రిషభ—అంతర గాంధార—శుద్ధమగ్గయ—
చతుశ్రతి ధైవతి—కకరి నిమిదములు—తినులు చుం
డును - ఇట్లు 1600 A. D. వాటి ఈ రెండు రాగము
లనూ అలప్రిశీక్షి పూర్వ గాని స్వరూప మెఱుంగఁ
దగదా? ఇట్లు పదునైదవ కేతబ్బపు బాదిమవ్యవస్థలో
పద్ధమును పంచమమునుగూడ వివాయించి పొడిచిగిన
సంగీతము అతి ప్రాచీనమయిన ప్రాతిపదిక గల్గింపడెడిది.
పదునాఱవ కేతబ్బము మొదలగు పద్ధస్వర ప్రాధాన్యత

యేర్పడినట్లు ఫాక్స్ స్ట్రాంగ్ వేస్ (Fox Strangeways) అభ్యర్థనను బిల్వడిన మ్యూజిక్ ఆఫ్ హిందూస్థాన్ (Music of Hindostan Foot-note P. 158)—నందు వ్రాయబడినది. ఈ యాత్రము నుండి వచ్చుచున్న నాది సంస్కృతము “రిగమధి” నులును కెల్లు రాగలుంటి? అను సమస్య యేర్పడు గదా! ఇందులకయియే 1440 A. D వాఁడు సర్వజ్ఞ సింగ ధూపాలాఁడు “వజ్ఞోయత్రస్థాపితః—రిదక్షే యైవ ఆశ్యేహం స్వరాణా ముచ్చారణమ్” అని భావించియున్నాఁడు—ధరితి దత్తిఁడులకొలయున స, స, వర్తితి సంగీతము విశేషవ్యాప్తి గలిగియుండెడిది. తానక్రియాత్మక సంగీతములో మాత్రమే స—ప వర్తనము కుపాఁగియు కొఁగలదు

“ద్విరాతాక్రియాత్మకత్వాం ప్రవేశాన్నిగ్రహప్రదా—” అని భింతుఁడు. ఇట్లే దత్తిఁడును— “తానక్రియాద్విధాతప్రాగ్నిం ప్రవేశాన్నిగ్రహప్రదా” అని. “ప్రవేశోద్వరిసాచ్చ్యం అసంస్పర్శస్తు నిగ్రహః”—“నిగ్రహస్తు ఉత్తరస్వరస్య పరిత్యాగః”—“ప్రవేశోవాహార స్వరవివక్షస్తా దుత్తరస్వరమార్త వాద్యా నిగ్రహచ్చ—అసంస్పర్శః—” పూర్వాపరస్వరములను బ్రవేశించుచును స—ప లనునిగ్రహించుట—ఇచ్చట స—ప వర్తనముని చెప్పఁబడును. అనగా రిగమధి స్వరములను స్పృశించిద్వరిసాచ్చ్యము గలిగించి స—పలను అసంస్పృశ్యైతిమంచుట—ఇట్లు తానక్రియాత్మక సంగీతము. దీనిలో నుండి గ్రహంకే తారమంద్రవాగ్దస అపవాగ్దస అల్పశ్చ బహుశ్చ మేదవ బౌదవ (సవ్యాస—రివ్యాస) ములను అంతరమార్గములో అనగా వాది సంవాది వివాది అనువాది పద్ధతిలో నుపయోగించు ఆచార మేర్పడినది. జాతులనాలపించు మార్గ సంగీత మిద్దాని నుండియే శైల్య సంగీత మేర్పడి డిది. వడ్డవర్తనము దేశసంగీతమునలేదు. మార్గ సంగీతములో విట్లులేవన ప్రతి రిగమధి—నిధమగితి మూర్ఖునలో నుండెడిది. దేశిలో ఆ వాదానుకరణము సరిగప ధన—సగపగిరిన మూర్ఖునలో వ్యాపించినది. స్వరాప కర్తవ్యారమున మూర్ఖుని మారును. ఇట్లే మార్గ సంగీత ముందలి సావేరి సరిమ పధన—సగపమరిన అని దేశసంగీత మునఁ బ్రవేశించినది. ప్రపంగముందున్న రేవనప్రి అతి ప్రాచీనరాగము. దీని సంపూర్ణ నాదగుణము—ఇచ్చటి

గానుకప్రియ — శుద్ధరిషభ — అంతర గాంధార — శుద్ధమధ్యమ—పంచమ—శుద్ధదైవతి—శుద్ధ నిషాదముః ప్రాచీన రేవనప్రి మేళము. ఇందున్న మధ్యమనిషాదులు పరస్పరము వాది సంవాదులు కొఁదగిన అంతువులో నుండియును విసంవాదులగుట వలన విశుచిల వచ్చెను. “సంవాదిలోపా దౌడరితా” అని మఱియొక సిద్ధాంతిపరచియున్నందున శుద్ధ మధ్యమము శు. నిషాదములకు సంవాదిత్వము లేకపోగా, స. గ ప ధ బౌడరితమూర్ఖుని లేనప్రి సంఘటిల్లి నది శుద్ధమధ్యమ శుద్ధనిషాదముల పరస్పర సంబంధము రక్తి చేష్టవకము ప్రతీతి గలది. “శుద్ధశ్చైవమధ్యమ శుద్ధ నిషాదశ్చేమ్యశ్చాస్యరా, శ్రుత్యప్తకేనాంతి తావపి సంవాదిన్ వహి” అని దత్తుర్దంకి. ఈ రీతి స్వరసమ్మేళనమును వాదశాస్త్ర విభారము (TRITONE) ‘ట్రైటన్’ అందును.

“Augmented fourth being a Tritone was from early days in music strictly forbidden. In fact was Diabolus in Musica. (The Devil himself) mi contra fa est. Tritone = interval of augmented fourth F B = శు. మ. శు. ని or B E. కె. ని. అం. గ. It consists three whole Notes It is a discord. In all polyphonic music the Tritone was a forbidden interval—Foss.

ఈ రీతిగా రేవనప్రి ముందలి శుమ-శుని స్వరములు విసంవాదులైనందున అది సంపూర్ణరాగము గాక బౌడరితి (సరిగపధ) రాగమయినది.

రేవనప్రి వర్ణయేత్ గాంధ
నిషాదా పుధి ముత్రిచ-
రాగోసా వాహవ స్త్రుతి
దేశాంతర మనోహరః—పర మేశ్వరః.

అతి ప్రాచీన మువదగిన యీ రేవనప్రి 18 జాతులలో అర్థధి సముత్పన్నుతి గలది. అభిజన్త మూర్ఖుని రిగమధినిస-దీని ప్రాతిపదిక. రిగేవన అంతి. ఇట్లు మార్గ సంగీతమున పీఠ తాద్రాద్యుతి రసజనక మయిన రాగముగా బహు ప్రాముఖ్యత గాంచినదై— 1720 శి. శి. రిగ్యైత కొలమున దేశ సంగీతమునందలి మోహనతో లీనముకొ నారంభించినది. 1920 తరువాతి రేవనప్రి మోహనగా మార్చిరినించి యున్నది.

గ్రంథ విమర్శనము

గులాబితోట

మూలం : పారశీక మహాకవి సాదీ ; అనువాదం : డి. శే. దువ్వూరి రామిరెడ్డి; కవికోకిల గ్రంథమాల, ఎల్లాయపాళెం (పోస్టు), నెల్లూరు జిల్లా; వెల : మూడున్నర రూపాయలు.

ఇది అంతర్జాతీయ వాఙ్మయరంగంలోని మహా గ్రంథాలలో ఒకటి. సాదీ రచించిన "గులిస్తాన్" (గులాబితోట) "బోస్తాన్" (పండ్లతోట) అనే యీ గ్రంథాలు రెండూ, ఇందుమీదు ప్రపంచంలోని అన్ని ప్రధానభాషలలోకి అనువదించబడినై.

13 వ శతాబ్ది వాటికి, పారశీక దేశం, వాగరికత విషయంలోనూ, శాస్త్రవిజ్ఞానవిషయంలోని మహా స్ఫూర్తిదశి నందుకున్నది. నాటి పారశీక చక్రవర్తుల ఆశ్రయంలో అనేకమంది విజ్ఞానవేత్తలు వెలుగులోకి వచ్చారు. సాదీ మహాకవి వారిలో ఒకడు.

‘అవతారిక’లో సాదీ ఇలా వ్రాసాడు :

‘సాదీని గురించి చక్కని ప్రశంసలు ప్రజా పామాన్యము నోట వెలువడుచుండెను. అతని వచనముల ప్రఖ్యాతి లోకమెల్లెడల వ్యాపించెను. ఆయన ప్రేమయైన తెలుకలమతో రచించు కృతులను జనులు చక్కెరవలె భుజించుచుండెరి. ఆయన పద్యములు వ్రాసిన చిత్తుకొగిశపు ముక్కలు సర్కారునోట్ల వలె చలామణి యగుచుండెను. దీని కంటటికి అతని పాండిత్యాతిశయము వచోనైపుణ్యము కారణమనరాదు. విలసన, సార్వభౌముడు కాలచక్రపరిభ్రమణమునకు ఉత్తేజభవము. సులేమానుకు ప్రతినిధి, ముసల్మాన్ ధర్మరక్షకుడు, సాద్ జంగీ పుత్రుడు, ఇహలోకమున దైవచ్ఛాయ. ముజఫ్ఫరజీక్ అబూబకర్ అను గ్రహవృద్ధి సారించి, అంగీకారము నూచించి, నిష్కలపటయైన తన యభీష్టమును తెలియపరచినందువలన గొప్పవారు మొదలు సామాన్యులవరకు ఆయనపై స్నేహభావము మాపుచుండెరి. విలయన రాజుల మతము నే ప్రజలునూ అవలంబింతురు.”

సాదీ తన ప్రభువునకు కృతజ్ఞత తెలిపే సందర్భములో తన మహాస్ఫూర్తికంతకూ అతనే కారణమని అన్నాడు కాని వాస్తవానికి, అమోఘవచస్కుడైన సాదీ స్నేహకారణంచేతనే అబూబకర్ చరితార్థుడై ప్రపంచ చరిత్రలో నిలిచి వున్నాడు. లేకపోతే యెందరు చక్రవర్తులు జగత్తులో ఊరూ పేరూ లేకుండా నశించిపోయారు కారు?

సాదీకి గల విజ్ఞానం అర్థవప్రాయమయినది. శాస్త్రవిజ్ఞానవిషయాదికాల నటుంచి మానవహృదయాన్ని అతడు అవగతం చేసుకున్నంత విశేషంగా ప్రపంచ రచయితలలో ఏ కొద్దిమందో తప్ప ఇతరులెవ్వరూ అవగతం చేసుకోలేకపోయా రనటంలో అతిశయోక్తి లేదు.

ఈ గ్రంథాన్ని కావ్యగుణాలో విజ్ఞానశాస్త్రమనాలో బోధపడదు. యిది యెనిమిది అధ్యాయముల గ్రంథము. పాగుషాల ప్రవర్తనము, దిరిజేసుల శీలము, సంతృప్తి, మానయు వలని లాభములు, ప్రేమ యావములు, వాక్యకృత దౌర్బల్యము, విద్యాప్రయోజనములు, సాంఘిక ధర్మవిర్వర్తనవిధులు అనే ప్రధాన శీర్షికలలోనికి గ్రంథం విభజింపబడి వున్నది. ఓక్కొక్క శీర్షికలో అనేక విషయాలు హృదయానికి వికాసాన్నిచ్చే రీతిని ఉల్లేఖింపబడివున్నయ్. రచనలో సాదీ అనుసరించిన విధానం మెచ్చదగివుంది.

ఆయన వచనానికి పద్యరచనకూ ఏమీ లేదా లేకపోయినా, ముస్ముదు మధురమైన వచనంలో ప్రారంభించి ముద్దులైన ఒక చిన్నకథ చెప్పి మనమనస్సును స్వాధీనం చేసుకుంటాడు. వెంటనే పువ్వుత్తి కొల్పినట్లు పద్యాన్ని మరిగించి దాని వెలుగులో పైకథయొక్క అంతరాధాన్ని ప్రకాశమానం చేసి మనకు ఆశ్చర్యానందాలను కల్గించుతాడు. వెలుగు మొగ్గులులాంటి అలాంటి చిన్నిచిన్నికథలు ఈ గ్రంథంవిండా కోకొల్లలు. ఈ గ్రంథాన్ని గురించి విశేషించి విమర్శించటానికి ఈ అవకాశం చాలదు.

ఈ తోటలోని ఒకటి రెండు గులాబీలను ఆశ్రూ
జేంచి ఆనందించుదాం:

1

ఒక పెద్దమనుష్యునివద్ద రుణజీయవతియగు దాసి
యుండెను. దానిపై నతడు మోజుపడియుండెను.
“ఎంత తోచనీయుము! నా యీ దాసికి అంత చక్క
దనమున్నందుకు గట్టివాయితనము, విద్వత్విభావము
లేకుండిన నెంత సంకోచకరముగ నుండెడిది” అని
ఆయన ఒక స్నేహితునితో ననెను. అంతట మిత్రు
డిట్లు చెప్పెను: “పోదరా! స్నేహము నంగీకరించి
నపుడు దాస్యమును తోరకుము. ప్రేయసీప్రేయసుల
సంబంధమునందు దాసి యొడయడు అనుభేద ముతరిం
చును.”

“ఇంటిభామందు తెరగంటివంటి దాసి
తోడ సయ్యుటలాడ నాతొత్తుకూతు
రాజ్ఞువెట్టును పామినియట్టు: లతకు
ప్రణయభారంబు మాయు నేవకురింపంగి.”

“ఇటుక కంకర గొట్టుటో ఇంటవలయు
నీరు చెచ్చుటో దానికి నియతవృత్తి;
ఆట్లుగా కది ప్రేయసి యయ్యెనేని
చెనటి యజమాని చెంపకు జేటు మూడు.”

2

పామరదొకడు కంటిజమ్ముతో బాధపడుచుం
డెను. అతడు గుర్రపు వైద్యునియొద్దకు బోయి “కంటికి
మందు వేయుము” అని కోరెను ఆ వైద్యుడు నాలుగు
కొల్లి జంతువుల కన్నులకువేయు కొటుకను వారి
కన్నులకు చిరిమెను. కన్నులు గుడ్డుగారిపోయినవి.
అంతట వాడు న్యాయాధిపతియొద్దకు బోయి, తన
పరిస్థితినిగురించి మొరజెట్టుకొనెను. న్యాయాధిపతి
వారిని యిట్లు ఓదార్చెను: “అతనిజీమియు తిప్పు
లేదు. నీవు గాడిదవు గాకుండినయెడల గుర్రపువైద్యుని
యొద్దకు బోయియుండవు.”

జ్ఞానవంతుడు ముఖ్యమూ కార్యములను
వదలిపెట్టడు తొరగానివానిచేత;
నేతకొడయుచాపల వేయువాని
పట్టుపనికాల నెవ్వరు జెట్టబోరు.

3

“నీవేల పెండ్లిచేసికొనవు” అని యొక ముసలి
వాని నడిగిరి.

“నాకు ముసలిదానిపై కోరిక లేదు.”

“నీకు భాగ్యమున్నదిగాన యువతిచే యే
పెండ్లాడరాదు.”

“అది యువతియేయైన నావంటి ముసలతి
నెట్లు ప్రేమించగలడు.”

దెబ్బదేకుల తాతయ్య నిబ్బరంపు
యావనరసానుభూతిపై నాసగముట
కలను నండుండు కన్నులు గాంచినట్లు
తిరుగుబలమును గోరు నీధనముగాదు.

4

యావనపు టజ్జానమున ఒకనాకు మా తిల్లి
అరచి కసరితిని. ఆమెచ్చాదయుమున వేదనపడుచూ,
ఒకమూల కూర్చుండి యేడ్చుచూ ఇట్లనియెను. ‘నీకు
బాల్యము జ్ఞప్తియున్నయెడల ఇప్పుడు నన్నిట్లు కష్ట
పెట్టి యుండవు.’

భారతి సచ్చిత మానవత్రిక

చందా వివరములు

సంవత్సర చందా	...	12	0	0
అర్థ సంవత్సర చందా	...	6	0	0
విడిప్రతి	...	1	0	0

భారతి ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4-వ కవరు పేజీ	కొలత	కంట్రిబ్యూటర్
2 లేక 3 రంగులు	రు. 125/-	రు. 100/-
2 లేక 3 వ కవరు పేజీ		

ఒకే (నలుపు) రంగు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
అర్థ పేజీ	35/-	30/-
పావు పేజీ	20/-	15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సంఘము వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు
వారికి కంట్రిబ్యూటర్ రేటు వర్తింతును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొద
లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచిత
లేవకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు-1.

పులివలె కొర్రంబు బలమును గల్గి
గున్నయేనుగువోలు కొడుకును గాంచి
ముదముతో నిట్లనె ముదుసలితల్లి
పాల్ ద్రావి నాయెద బమ్మన్నవాటి
నిన్నహాయస్థితి నీ స్మృతినున్న
కసికొట్టవు నన్ను, కాని యీవాడు;
సింహసత్కుడ వీవు; జీర్ణాంగి నేను.

గ్రంథముతో ఇలాంటి అమూల్యరత్నాలతో
నిండివుంది. ఆబాలగోపాలం చనువదగిన అమూల్య
గ్రంథం.

ఈ గ్రంథం, కవికోకిలవృష్టికి తిగిలి వారి మగు
రాలాపంగా అనుదిరిమై అమధూతికి అంబటం
ఆంధ్రుల అద్భుతం.

ఈ గ్రంథ ప్రచురణవిషయంలో ఒక్క
విచారమాత్రం కలుగుతోంది. మహాకవి సాదీని
గుర్తించిన వివరాలు గాని గ్రంథాన్ని గురించిన యితర
వివరాలు గాని యేమీ గ్రంథంలోపాటు అందించారు
కారు. ప్రచురణకర్తలు, పౌరసేవవాద్యులతో పరి
చయమున్న యేపండితుని చేతివైనా చక్కని పీఠిక

వ్రాయించివుంటే ఎంతో ఉపయోగకరంగా వుండేది
మరి ముద్రణలో అలాంటి ప్రయత్నం జరుగుతుందని
ఆశించుదాం.

మ హా దో ధి

పద్యకావ్యం : రచన : శ్రీ దాశరథి, ప్రచు
రణ : తెలంగాణా రచయితల సంఘం, హైదరాబాదు.
వెల రూపాయి.

పలుకుబడికోసం కానివ్వండి, పరమార్థంకోసం
కానివ్వండి, ఈనాడు కేళింగో పాలకులూ పాలి
తులూ యావన్ముందీ, గాంధీ జనంతోపాటు బుద్ధ
నామస్మరణ కూడా చేస్తున్నారు. ఏ ఆశయంతో
చేస్తే నేమి మహాపురుషుల నామస్మరణ శుభిదాయకం.
'రామనామ తారకం భక్తిమక్తి దాయకం' అన్నాడు
బ్రాహ్మణులు.

ఈ బౌద్ధభావాల ప్రచారం, ఆంధ్రదేశంలో
ఇటీవలి 'వాగాన్తుం పాగర తిలంగంతో' మరింత
ఆర్థికప్రాయంగా తీయారయింది. వచ్చే బుద్ధజయం
తీతో మరింత రధినగా తీయారుకావచ్చు. ఏది
యేమైనా కావ్యరచనాసంప్రదాయాన్ని 'కౌళిం

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్కువ అవసరం
లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా
కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

బహు అదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్రోభకాదూ?

చీరతి. భారతాంబ తన బొట్ల,
సమస్త చర్మవ్యాదులచే పీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (టా.గో.జి)

ఉర్ హాయిలో స్థాయిలోకి దిగజారిపోకుండా చూచుకోవలసిన బాధ్యత రచయితలమీద వుంది. 'ఆంగ్ల ప్రశ్న'లోని ప్రముఖ రచయితలే కొందరు ఈ భోరణిలో పరిశ్రమించటానికి ప్రారంభించిన కారణంగా యీ హెచ్చరిక చేయవలసి వచ్చింది. ఈ భోరణి రాశియవాదులకు కొన్ని ప్రచారక కాలను కలిగించటానికి ఉపయోగపడితే పడవయ్యే గాని, కవులకుగాని కావ్యాలకుగాని గౌరవ హేతువు కాకపోగా, సాహిత్యరంగానికి గట్టిదెబ్బగా పరిణమించి ఆర్థికానికి ప్రోత్సహించింది.

ఈ కృతి హైదరాబాదు ముఖ్యమంత్రి శ్రీ బుద్ధుల రామకృష్ణరావుగారికి అంకితం. మన్యప్రదేశ్ గవర్నరు శ్రీ భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు ఈ కృతికి ప్రస్తావన రచించారు. ప్రస్తావనకొరకు కృతిలోని విషయాలను వేటిని స్పృశింపకనే ఆరే కాలాపంతో ముగించివేయడం అశ్చర్యకరం.

గోలుదొల్ల రచయిత నాగార్జునకొండ్ల ప్రాశస్త్యాన్ని కొంత ఉగ్గడించారు. అవతరించ గొతిమకు సాగుకుడై యింద్రియ వ్యాలోలకలను జయించి జ్ఞానోదయం పొందిన కథను టూకీగా చెప్పాడు. అక్కడ నుంచి బుద్ధుడు ధర్మబోధచేస్తూ దర్మమాన్వాసపరణకు ఉదహరణలుగా తన పూర్వజన్మ గాథలను వివరించు తున్నట్లు కథ విడిపాడు. జాతిక కథలలోని, 'మహా పద్మ జాతికము', 'చాంపేయ జాతికము', 'ధనంతరి జాతికము'— ఈ మూడు గాథలను వివరించారు. ఈ మూడు గాథలనూ మూడు ప్రత్యేక ఖండకృతులుగా నునం స్వీకరించవచ్చు.

కావ్యనిర్మాణం చెయ్యటంలో శ్రీ దాశరథి ఈ గ్రంథంలో అనుసరించిన విధానానికి లోగడ యితర కావ్యాలలో అనుసరించిన విధానానికి కొంత తేడా కనుపించుతోంది. ప్రబంధశిల్పంలోవుండే, జలుగులూ, మిలమిలూ ఇందులో కనుపించవు. అలంకారిక హితము, కేవల ప్రసాదగుణాశ్రయి అయిన పురాణ శైలిని అనుసరించారు. శ్రీ దాశరథి రచనలో మా

మూలుగా వుండే ఆసాగమలను ఆశించేవారికి కొంత ఆకాంక్షం కలిగించినా, పరిణతిమై, నిర్మల వాహినీలా ప్రకాంతంగా పాగిపోయే ధారసద్దినీ అభినందించ గలవారికి హృదయోహ్లాదకరంగానే వుంటుంది. మధ్యమ ధనంతరిజాతికంలోని ఈ రెండు మూడు పద్యాలను వరుసగా చూడాలి.

‘హిమ గిరింద్రమంగు కమనీయ కాసార మొకటి గలదు, దాని పిత్తికాశి ప్రాణికోటికల్ల శ్రేమవారికము, పాణ ధారకము సౌఖ్య కారకము.

ఆ సరస్సుచుట్టు నలరు పుష్పవనము లేదు, వాని వెన్న వేడు గిరులు గిరులలోన స్వర్ణగిరి మహా తైలంబు దాన నొక గుహాపథముగలను.

ఎదిమిదివేల వారణము
 లీ గుహలో వెలసెన్; ధనంతా నా
 ముని నొక శ్వేతివారణము
 బుద్ధుని పూర్వభావతార మా
 ర్తినీ తిరు నాయకుండుగ
 వరించెను; తిత్ప్రభు వెండితొండమున్
 గనుగొని ఆరదంతిములు
 గాంచి గజాభుజ పొంగిపోయెడిన్.

ఆతి డెప్పదియెరిమిది యకును తెల్లు
 మాటుయగుచుయకుగులపాటి భావపు
 చారు శారదమల్లికా పద్మశతవపు
 భీర గంభీరమైన శృంగారమూర్తి.

ఇలా నునాయాసంగా కథ చెప్పకుపోతారు.

జాతిక కథలతో పరిచయం లేనివారికి, శాస్త్ర శిల్పాలలో కనుపించే నానులబాహ్యులూ, ఏనుగుల బొమ్మలు పెన్నప్రేల బొమ్మలూ నూస్తూవుంటే యివన్నీ యేరిటాఅని కొంత అశ్చర్యమే కలుగుతుంది—ఇట్లు జాతిక కథలను చిత్రించారని తెలియ కపోవలంచేత. అందుచేత ఆయా శిల్పాలను అభినందించటానికి సామాన్యప్రజలకు జాతికకథల పరిచయం కొంత అవసరమే. కావ్యరసాస్వాదనవిషయం అటుంచి, యీ దృష్ట్యా ఈ గ్రంథం కొంత ప్రయోజనకారి కాకపోదు.